SURREALISTISCHE ROMAN OVER VERBEELDING EN WERKELIJKHEID

In *Bon dia dushi* kijkt een bioloog, schilder en lerarenopleider door een microscoop naar zijn dagelijkse werkelijkheid. Blinde driften, onweerstaanbaar geweld en zachtmoedigheid wisselen elkaar af. Vincent Höhenzoller verdiept zich in zijn al te menselijke drijfveren.

Collega's, minnaressen, natuur, wetenschappen, filosofen en Felicity geven zicht op de grens tussen waan en werkelijkheid. Een speurtocht naar het snijvlak tussen genotype en fenotype, tussen erfelijkheid en milieu.

Op het eerste oog een barok verslag van een crime passionelle en de lotgevallen van het lijk. Bij close reading ontvouwt zich een filosofisch taalspel in een surrealistische speurtocht naar de bedrieglijke eenvoud van een geruisloos man.

Wie wel eens een boek leest komt klassiekers tegen: Seneca, Bacon, Freud, Piaget, Prediker, Montaigne, Valéry, Einstein, Lavoisier, James Joyce, en domme, middelmatige en excellente leraren, studenten en journalisten.

Humor, leed, $(kanker)^n$, $(seks)^m$, eten, video, dood en schepping in een levendige verpakking. Een afrader voor snelle lezers, een must voor denkers en doeners die nieuwsgierig zijn naar hun eigen ziel en zinnen.

Het is opmerkelijk als u dit boek opzij legt zonder herkenning van u zelf, of van uw dagelijkse situaties.

Gerard Stout
lerarenopleider / chemicus
Noordelijke Hogeschool
Leeuwarden

Uitgeverij *Ter Verpoozing*
ISBN-10: 90-809398-9-7
ISBN-13: 978-90-809398-9-9

BON DIA DUSHI

gerard stout

BON DIA DUSHI

gerard stout

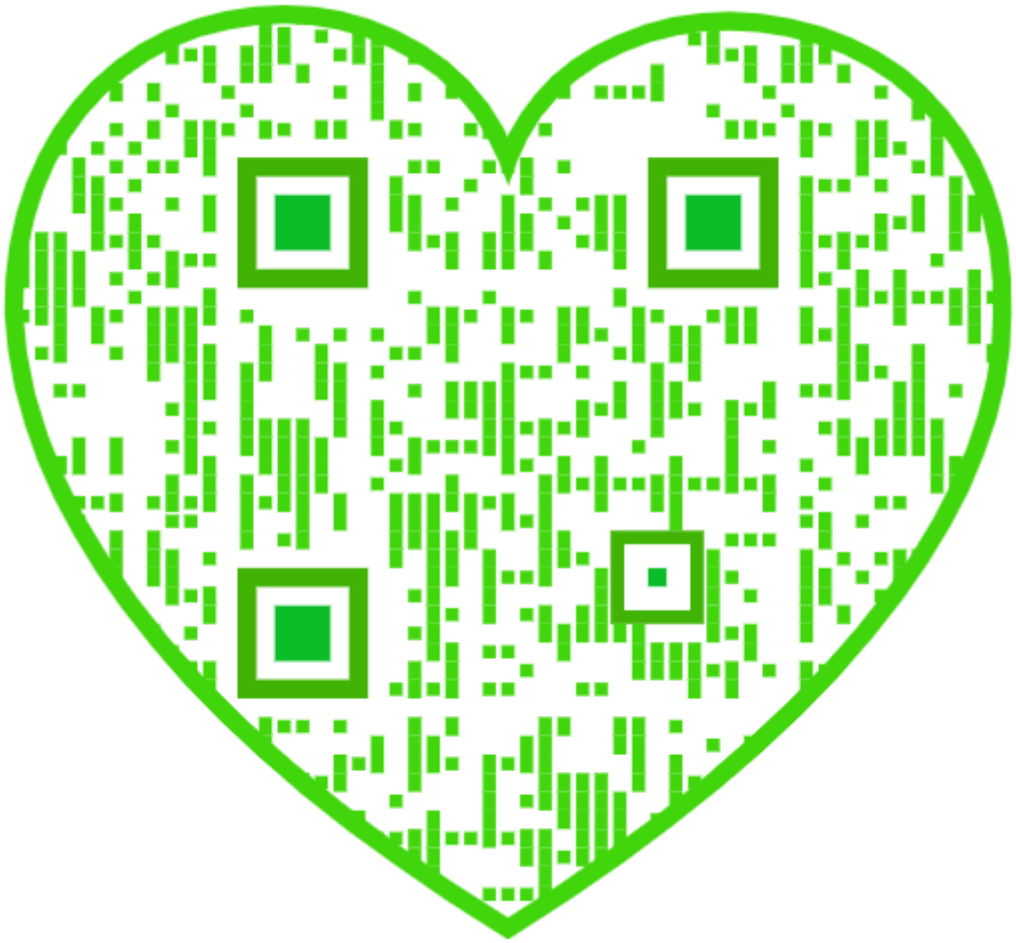

Bon dia dushi

Gerard Stout

Uitgeverij *Ter Verpoozing*
ISBN-10: 90-809398-9-7
ISBN-13: 978-90-809398-9-9
NUR 300

© G.H.W.J. Stout, Peize 2006
Eerste druk 2006

foto omslag: Gerard Stout
Olieverf 1,60 x 1,00 m canvas
Druk: NHL

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vreemd hoe iets in het verschiet, eenmaal beseft,
verandert in iets dat je al kende;
En hoe wat aangetroffen wordt slechts kenbaar is

In het licht van waar je doorheen bent gegaan.

Seamus Heaney

(Vereffeningen)

Autofocus

Hoog staat ze op prikhakken in de natte akker.
Felicity heeft hem gehoord.
Haar rug naar hem gekeerd, ze draait haar hoofd.
'Mooi op tijd,' zeggen haar ogen.
Vincent knikt.
'Precies op tijd.'
Woorden hebben ze niet nodig.
Vincent kent haar gang.
Vincent ritst zijn jas.
Vincent ritst zijn rits.
Felicity tilt haar kokerrok tot breed ceintuur.
Haar benen licht gespreid, slank als iepen.
Oneindig steviger dan de maïs in het drassige veld.
Zijn voeten kennen het pad.
Zijn oren kennen de klinkers.
Zijn handen omklemmen haar heupen.
Felicity buigt voorover.
Felicity hoeft niet te kijken.
Felicity weet alles door haar zinnen.

*Bon dia dushi (*Dag lieverd *in het Papiaments) is een boek voor liefhebbers van taal en intrige. Tientallen spelers betreden het veld. Wie houvast nodig heeft kan terecht op de laatste bladzijden. Noteer de karakteristieken, raak thuis in de condition humaine en leer uzelf in het voorbijgaan ontdekken.*

Camera obscura

De montage was gemakkelijk geweest. Vincent had de klus in een weekend geklaard. Op een maandagochtend in mei hingen er in zijn huis camera's. In de woonkamer, keuken, bijkeuken, badkamer, de hal, op de bovenverdieping, tot in de werkkamer vormden videocamera's een gesloten circuit. Zelfs op de deur van het schuurtje had hij een camera gericht. Hij werd opgemerkt. Niets zou het alziende oog ontgaan.

De camera's reageerden op beweging, gestuurd door infrarood. Zo was Vincent altijd in beeld als hij zich in en om zijn huis bewoog. Overal werd hij gezien, behalve op zolder en in de slaapkamer.

Op zolder stonden rijen dozen met albums, parafernalia uit voorbije jaren. De zolder was veranderd in verboden gebied en terra incognita. Zelden kwam hij op zolder.

In zijn slaapkamer had hij een televisie met een stalen draaihaak aan de voeteneindmuur geschroefd. Met de afstandsbediening kon hij vanuit zijn bed de video bedienen. In de slaapkamer was de video zijn enige kanaal. In bed kreeg hij elke avond de bevestiging van zijn aankomst, van zijn bestaan.

Hij werd gezien in het voorbijgaan. Overdag werd hij gezien op de hogeschool waar hij leraren opleidde in de biologie van de geboorte, de nageboorte, de dood en de nadood. In de late namiddag werd hij gezien door Boonstra die wandelingen maakte rond etenstijd.

Vincent zag zichzelf als hij in bed rustte en zich bekeek op de video.

'Goede dag, kerel.'

Felicity had hem geprezen om zijn handigheid, zijn gevatheid, zijn aandacht voor haar, om zijn lichaam met alle functionerende onderdelen; inwendig en uitwendig.

Na ruim vier jaar, in lijn met beschrijvingen van hormoonhuishoudingen in schoolboeken, leek de adrenaline van overgave en hartstocht uitgewerkt. De feromonen van Felicity hadden geen uitnodigende uitwerking meer op de driften van Vincent, ook dat was wederzijds.

Er was een milde vriendschap voor in de plaats gekomen, een natuurlijke gehechtheid gebaseerd op gewoonte. Elk ging een eigen pad, maar door de dagelijkse omgang werd die uiteenwaaiering van wegen aanvankelijk niet opgemerkt.

Vincent had zich, achteraf gezien, in zijn ontwakende eigenheid teruggetrokken. Hij had zijn focus verlegd naar zijn eigen ziel en zijn eigen lichaam. Hij werd zichzelf steeds meer een raadsel, waar hij meende zichzelf te kennen toen hij Felicity in zijn huis aan de landweg binnenhaalde.

In retrospectief leek die koerswijziging een autonoom proces dat zich aan zijn invloed had onttrokken. Zijn geest leek een plan uit te voeren waar hij zich nog niet bewust van was. De geest gebruikte zijn lichaam om dat onbekende plan uit te voeren. Maar misschien was de volgorde andersom en bepaalde het lichaam waar de geest naar toe zou gaan.

De bioloog in hem was niet zeker van het antwoord.

Zijn lichaam is baas geworden over zijn geest, zonder een beroep te doen op dwang, en zonder dreiging met straf. Als vanzelf, zoals de brandganzen roepend langs zijn huis wieken en de instincten van het lichaam volgden.

De video-opnames in zijn lessen op de hogeschool en thuis helpen hem zijn genen te ontdekken. Hij brengt zichzelf in beeld, gestuurd door een vreemde wil, die hij, als het een naam nodig heeft, geest noemt of ziel. Hij is die god in het diepst van zijn gedachten, die in het binnenst van zijn ziel op een troon zit. Die god is autonoom, zoals het een god betaamt. Vincent voelt zich ondergeschikt aan die god, die onverschillig is voor bidden en smeken en die zich weinig gelegen laat liggen aan loftuitingen.

Felicity was gericht gebleven naar de buitenwereld, op het aardse, op rotsgrond, meer dan Vincent.

Sinds ze weg is, is Vincent geen moment meer alleen. Het lijkt alsof ze zich naast zijn god een zetel in zijn hoofd heeft veroverd.

Felicity had gevochten, als Vincent daar aanleiding toe had gegeven en in het verwijtbare verleden was gaan wroeten, een verleden dat veelal niet verder terugreikte dan tot de vorige dag, of tot het ochtendontbijt.

'Geen melk gekocht? Jij ook altijd,' of 'Jij ook nooit.'

De verslavende smaak van vruchteloze strijd. Hij had zoet kwijl in zijn mond voelen stromen. Genot zat voor hem ook in zeurderige en tergende strijd, ondanks zichzelf.

Elke week staat dat gedragspatroon wel in een krant of tijdschrift beschreven; elke week is er wel een interview met een slachtoffer van het eigen onhebbelijke gedrag, die zijn hart lucht over gewoonte als een gevaarlijke en verraderlijke schooljuffrouw.

Elke week zag hij zichzelf en zijn hebbelijkheden weerspiegeld in een student of in een collega.

Hij had de verhalen van daders en slachtoffers gelezen, maar de waarschuwing niet gezien. Kennisnemen is niet moeilijk; eigen maken van inzichten, dat was de bijkans onmogelijke opdracht.

Als een van de strijdenden dood is, lijkt het vroeg genoeg en eenvoudiger om gewoontegedrag te veranderen. Weduwen, weduwnaars, ze bloeien op na verloop van tijd en doen wat tijdens het leven van de ander niet mogelijk leek.

'Onze Vader die in de hemel zijt.'

Vincent sloeg een kruisteken; met zijn linkerhand.

'Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.'

De lucht trilt zachtjes na.

'Amen.'

Zo hadden ze conflicten onderdrukt en bijgelegd: vrijen. Het was een vast patroon. Avondeten, afwassen, krant lezen, thee en tijdens de thee een begin van een gesprek, een aanloop naar heftige woordenwisseling. Radiobehang op de achtergrond. En als afsluiting in een dwingende cyclus een overrompelende vrijpartij, met elementen van verkrachting. Het hoogtepunt tijdens de nieuwsberichten van 11 uur, hooguit uitgesteld tot de weersverwachting, tot de uitgeputte jongen rustte tegen moeders borst.

Met het oog op morgen werd synoniem met de treurigheid van na het vrijen. De tranen kwamen, aanvankelijk.

'Kom Felicity, kom.'

Hij zag wat hij niet onder ogen wilde zien.

Felicity tilt haar kokerrok tot breed ceintuur.
Haar benen licht gespreid, slank als de iepen.
Oneindig steviger dan de maïs in het drassige veld.
Felicity buigt voorover.
Felicity hoeft niet te kijken.

Vincent schilderde, of droomde weg in vergetelheid bij de plas achter in het veld, getroost door rusteloze vogels. Felicity was een vrouw van beelden; woorden waren voor haar om mee te praten, niet veel meer dan om mee te praten.

Felicity buigt voorover.
Felicity hoeft niet te kijken.
Felicity weet alles door haar zinnen.

Vincent schoof het raam van de slaapkamer open. Aan de horizon, achter de bosrand kleurde de hemel lichtpaars. De spaarzame wolken waren donker aan de onderkant. Een merel liet zich horen, de eerste zwaluwen scheerden over het weiland.

Op een heldere zomeravond kon hij in de achtertuin de zon zien ondergaan. De afplattende schijf kleurde van geel naar rood en deed er zo'n vier minuten over om na het eerste contact met de einder onder de virtuele rand van de aarde te verdwijnen.

Wie de afstand aarde - zon wist kon de diameter van de zon uitrekenen, en ook omgekeerd, wie de diameter wist, kon met de verdwijntijd de afstand bepalen.

Vincent had het opgegeven, met een zeker genot, de getallen te willen onthouden en de hersengymnastiek uit te voeren. Afstanden, hoeken, graden, radialen, golflengtes, vielen buiten zijn berekeningen. Niet langer telde hij koeien en schapen als hij langs een weiland fietste. Steeds minder wilde hij exact weten.

De gouden zonsopkomst was een woord: aurore. Een woord met *Au* van goud, van pijn en *ore* van erts, van een fonetisch *horen*; aurore een allesomvattend aanbreken van de dag, van de nacht.

Een koekoek riep met rollende keelklanken, die uitgerekter leken te worden. Het was alsof geluid in het donker langzamer door de lucht bewoog, alsof lucht trager golfde in het duister en vogelzang verder droeg. Overdag hoorde Vincent geen geluiden uit het bos, 's nachts meende hij reeën te horen, een vos, of de kiekendief die in de rietzoom een nest had en overdag zwijgend rondjes zweefde boven de plas. Een kuiken stelen, een gezin ontwrichten; een moord plegen om zelf te overleven.

Een bioloog ziet planten en dieren, een garagehouder ziet enkel auto's, een stratenmaker volgt het patroon van klinkers

in de weg, een zieke ontgaat geen enkele apotheek. Slechts een peuter kijkt rond in verwondering.

Ongemerkt raakt een mens blind.

'Blijf je verbazen, laat je niet misleiden door je redenerende geest die het leven ingewikkelder maakt dan nodig,' vertelde hij studenten aan de hogeschool.

'Wie alles wil blijven zien is niet toe aan het einde van het leven. Leer te kijken, zet nadenken op een laag pitje als je buiten bent. Wat je om je heen ziet: bevruchting, geboorte, groei, aftakeling, dood, dat hoort zo.' Na klassikaal zwijgen:

'Tijdens een strenge winter vriest wel 70% van de zangvogels dood. Sommige soorten sterven uit. Ze komen niet terug. Hun plek wordt door anderen ingenomen. Daar is niets rampzaligs aan. Of missen jullie soms dinosauriërs?'

Elk jaar waren er tieners en twintigers met hang naar *tyrannosaurus rex*.

Niet elke student verstond de tale Kanaäans. Het is niet iedereen gegeven Corinthe te bezoeken en aldaar te verblijven. De kinderen waren niet alleen vreemdelingen in Jeruzalem, ze verdwaalden met zekere regelmaat in zichzelf. Ook dat hoorde zo.

'Een kat met afgehakte staart baart, tegen verwachting van een kindergeest, poesjes met een staart; verminking van het lichaam is niet erfelijk bepaald.'

Hij gaf zijn mening niet graag voor een ander.

'Ook geestelijke beschadiging komt niet uit chromosomen voort, netzomin als ontwikkeling en verheffing van de geest.'

Vincent drukt de video aan en spoelt de band terug naar het begin. Hij schuift een kussen onder zijn nek. Thee binnen handbereik. Op de bodem van de pot ligt een schijf citroen. De thee is lichtgekleurd in geelbruine tinten.

Felicity is dood.

Elke dag is hij met haar in gesprek.

Hij is er klaar voor. An de reize.

Microscoop

Op de keukentafel staan twee kistjes, het bovenblad en de bodem dertig keer dertig centimeter, hoog vijftig. Vincent had met gespreide hand de maat genomen. De afstand tussen zijn duim en pink is in uitgerekte positie precies twintig centimeter. Hij had de maat van de kistjes, groot uitgevallen houten dozen met gefineerd beuken buitenom, een zwart hengsel aan de bovenkant, met zijn gespreide hand gemeten.

Vincent wil de maat der dingen weten.

Ranke vingers heeft hij, soepel als van een leraar, geschikt om piano mee te spelen, of dwarsfluit. Passende handen, verfijnde motoriek voor een schilder van portretten.

Handen om haar te strelen, handen om te koesteren en te beminnen. Handen om te kneden en te knijpen. Handen als willig en gretig gereedschap voor dagelijkse dingen.

Handen om te wurgen.

Vingers om aandachtig veters mee te strikken, om zorgzaam gefronste wenkbrauwen in een soepel patroon te strijken. Vingers om het onderste uit de kan te halen. Vingers om voor de neus te knippen.

De duim aan de rechterhand ontbreekt. Over de top van de stomp lopen lijnen in een fijne ster uiteen. In de personeels-kamer gebruikte hij, de muis van de hand op de tafel en het stompje omhoog, de littekensterlijnen om de collega's mee te ordenen. Ieder op een vaste plek in de huiselijke kamer met mededelingenbord, koffieautomaten, plastic bananenbomen en abstracte kunst aan de verre wand. Aan de noordkant uitzicht op de parkeerplaats, afgeschermd door manshoge levensbomen. *Thuja Occidentalis*.

Iedere collega op een vaste plek aan gefineerde tafels; de plek bepaald door lesrooster en takenpakket. In de vroege ochtenduren altijd natuurkunde Nuyters op de noordpool van Vincents gemankeerde duim, en Merckenbauw in het

oosten, uit Duitsland. Merckenbauw was achter Gramsbergen over de Duits-Nederlandse grub geboren. En Krommenagel die, als instituutsdirecteur, Drent van geboorte en Groninger uit verlangen, zijn plichten *eernsachtig* nam. Na de pauze verschoof het palet; Van der Vaart (Engels), Zwaneman (aardrijkskunde), Sparrenboom (economie) en Quaadstemeer (tekenen) aan het uiteinde. Sorgvliet met Nolbers om wiskunde en religie bij elkaar te brengen. Brakman (adjunct) gebruikte de pauze om de aanwezigheid van z'n personeel vast te stellen. De adjunct liep de hele duim in het rond.

'Ik onderschat mijn belangrijkheid nogal eens,' was de uitdrukking waar Brakman zich populair mee had gemaakt.

De natuur neemt een duim en geeft met gulle hand een nieuwe en verrassende wereld. Zodra iets verdwijnt, komt er een grotere wereld voor in de plaats. Een leven zonder nier of met één long ziet er verrassend uit. Zonder voeten is er een grotere en intensere wereld toegankelijk; voor wie wil zien en voor wie niet stil zit. Een handicap is winst.

Een windvlaag glijdt voorbij. De koele lucht verstoort kort de orde der dingen, tot door de kier van het kozijn zingende atmosferische gassen onderdeel van die orde in de keuken worden; afgevlakt, uitgedoofd, verdwenen. De tijd neemt alle gebeurtenissen naadloos in zich op, zoals de tijd Felicity heeft opgenomen, en Irma en Irma en Irma.

Zoals de geit van Barbara Middelkoop in de eeuwigheid is opgenomen. Middelkoop heeft een deeltijdbaan, ze staat met maatschappijleer in de lessen en met haar geitenmelkerij in de maatschappij.

Ze had juist een levensloopregeling voor zichzelf afgesloten. Een van de geiten was over de schutting gesprongen. Het touw waarmee het huisdier was vastgepind, bleek niet lang genoeg voor een veilige landing. De geit had zich gestrikt. Daar was in pauzes nog een week over gegrapt; behalve door Sorgvliet met een zus die zich had verhangen.

Vanuit de verte klinkt schor geroep van brandganzen. Zwaar wieken ze in dagelijkse herhaling op weg naar het noorden, een rondvlucht als oefening met wisse uitkomst.

Het onvermijdelijke vertrek dient zich aan, het luchtige leven van de vogels volgt het meedogenloze ritme van het instinct. Nog een paar weken dan is het vertrek definitief, de aankomst onzeker.

Vincent heeft de koffer nog niet gepakt. Hij weet de koffer te vinden, veel bagage heeft hij niet nodig. Voorlopig blijft hij thuis, hij hoeft niet op stap om een reis te kunnen maken.

Vanaf het gasfornuis klonk een ruisen dat in toonhoogte won en wegzakte op het moment dat de laatste opgeloste lucht het hete water ontsteeg.

Vincent draaide de gaspit op de laagste stand. Stoom verliet de ketel, wolkte kort en liet een mistig spoor na op het vensterglas. Verdwenen vuur maakte zichtbaar wat voor het oog verborgen was gebleven. Hete gassen waren aan het oog onttrokken, en kregen pas vorm toen de temperatuur daalde. Onzichtbare gebeurtenissen werden kort zichtbaar voor ze in vergetelheid verdwenen. Dat was pas natuurkunde van het vrije veld.

Een fasendiagram van water met condens, mist en nevel, met rijp en ijspegels. Nuyters zou het hart ophalen bij zoveel fysica in maatschappelijke context. Nuyters zou zijn tweede liefde kort vergeten met zoveel natuurkundige verschijnselen binnen handbereik.

Sinds de vlucht van Felicity naar het zuiden werd langzaam zichtbaar wat zich in verleden tijd had opeengehoopt. Sinds het vertrek van Felicity werd zichtbaar wat onopgemerkt aanwezig was geweest. Als stoom in een fasendiagram, als waterdruppels en ijskristallen in een contrail van een straalvliegtuig. Vincent had gerend, gedraafd. De ruiter in hem had in volle galop vergeefs een paard gezocht.

‘Niet zo’n haast,’ zei hij tegen overijverige studenten, ‘niet zo’n haast, dan zijn we eerder klaar.’ Vincent hoorde het paard zachtjes hinniken aan de keukentafel, achter een kop thee. Hij kende de theorie.

Vincent haalde het theezakje op en neer, liet het sachet kort tegen het glas van de pot plakken. Het kleffe residu gleed in de afvalbak op het aanrecht. Uit een keukenkastje pakte hij een glas en met de tuit van de kan tegen de rand schonk hij langzaam het glas halfvol. De afwaskrasjes op het glas verdwenen in het hete vocht. Uit de kraan liet hij koud water in het glas stromen.

Mengpatronen dwarrelden in willekeurig patroon door de vloeistof. Mengpatronen die Nuyters in de personeelskamer ongevraagd vertaalde naar temperatuurafhankelijkheid van de brekingsindex. Van water in dit onderhavige geval.

Wat niet begrepen wordt lijkt een product van natuurlijke willekeur, van toeval,’ zei Vincent tegen zijn studenten als een recent waargenomen en nog niet verklaard verschijnsel ter sprake kwam.

‘Feitelijke waarneming lijkt pas mogelijk als het verhaal, dat de gebeurtenissen een inbedding geeft, in de lucht hangt.’

En na onbegrijpende blikken.

‘Je ziet niet wat je niet wilt zien. Vaak kost het moeite te zien wat er is, en dat geldt niet enkel voor een onvoldoende op een toets.’

Vincent hoort de echo van zijn collega.

Nuyters houdt niet meer van zijn vrouw. Nuyters houdt van natuurkunde en van Herma. Dat laatste wil hij maar al te graag etaleren, dat eerste ook.

Nuyters is niet meer nieuwsgierig naar zijn huisgenote, hij laat zich niet meer verrassen door zijn slaapkamergeluk. Nuyters ligt niet met open ogen naar het plafond te staren, Nuyters houdt zijn ogen dicht en droomt als zijn eega hem tot paring probeert te verleiden. Zo ziet Vincent collega

exacte vakken Nuyters, niet omdat het noodzakelijk de waarheid is.

Vincent wil Nuyters als blinde in zijn geest vastzetten, als epigoon van zijn eigen blindheid. Door op een afstandelijke manier naar Nuyters te kijken zoekt Vincent zijn eigen braille. Natuurkunde Nuyters als hoofdrolspeler in Vincents eigen blindenboek. De duimstomp als gevoelige stok.

Samenvloeien met Felicity, verteerd door haar meerwaarde, dat had Vincent gewild, tot hij ontdekte dat niet liefde, maar geilheid zijn dominante en allesverterende drijfveer was. Hoe teleurstellend voor een leraar biologie met belangstelling voor vogels.

Vincent had de houten microscoopkistjes van school meegenomen. Het magazijn was opgeruimd. De microscopen waren in de loop van de jaren defect geraakt. Na een excursie kwam een doos soms leeg terug. De microscoop was vergeten, niemand was aansprakelijk.

Onderwijs was in toenemende mate een leerproces zonder oog voor details, zonder heldere opvattingen over wat belangrijk en onbelangrijk is. Onderwijs leek een eindeloze verplichting juist die dingen te leren die onaangenaam zijn; rijen vreemde woorden, grammatica, voltooid verleden tijd. De wet van Ohm, de wet van Snellius, de appel van Newton die naast de boom valt en leerlingen uit het paradijs van onschuld en onwetendheid verdrijft. Zelden werden Newton, Bacon, Aristoteles, Pythagoras als bevrijdende aartsengelen werden verwelkomd. Zelden zag Vincent een school waarin aansprakelijkheid zonder aarzelen en met overgave werd aanvaard.

Voor leerlingen bracht hij begrip op; hormonen stonden rationeel gedrag soms in de weg. Maar lerarenopleiders en leraren gingen, net als andere volwassenen, aansprakelijkheid zo mogelijk uit de weg.

Juridisering en bureaucratisering van overheidswege maakte dat steeds gemakkelijker. Als overal regels voor zijn is nadenken niet meer nodig.

Orde was belangrijk, maar slechts in de zin van leerlingengedrag, van inperking van ongewenste verstoring van monologen. Enkel grote lijnen, van hogerhand tot in detail vastgesteld, leken belangrijk.

Het leslokaal leek een savanne bevolkt met tienduizenden reeën, antilopen, herten, buffels. De keuze voor een enkel individu met eigengereide eigenschappen uit die grijze kudde werd door curriculum, werkdruk en regelzucht onmogelijk gemaakt.

Regels zijn regels; niet alleen in lessen Duits gold: Ordnung muβ sein.

Nee, Merckenbauw stond niet alleen met haar roep om meer discipline in de lessen. Collega's en studenten, leerlingen in stageklassen, graasden als koeien in een wei met de koppen in dezelfde richting met als motto: jij + ik = wij.

Iedereen las dezelfde leerboeken, iedereen deed dezelfde toetsen, niemand leek aansprakelijk voor het leerproces, op de student na, die, als een brandgans de natuurlijke loop van de dingen wilde volgen. Kennis en vaardigheden verwerven leken daar niet bij te horen.

Eenvormigheid in vertier en oppervlakkigheid leek ook op de hogeschool aan de winnende hand.

Krommenagel, instituutsdirecteur van goede wil, had een probleem waar hij nog geen uitdaging van had gemaakt. Krommenagel formuleerde onderwijsstandaarden waaraan iedereen moest voldoen. Voldoende ruim geformuleerd om ontsnapping mogelijk te maken.

De vergrijzing van docenten. Moe en der dagen zat.

Meer dan één leidinggevende van het tussenmanagement trapte op de rem, niet omdat voortgang onnodig zou zijn, maar omdat onkunde over ontwikkelingen in het leslokaal op

het hbo, mbo en vmbo een rol speelde. En latente angst om veranderingen waar te nemen.

'En alles loopt toch!'

Panta rhei voor wie dat wil zien.

Krommenagel: 'Het vmbo verandert per dag, maar lerarenopleiders blijven in het nauwe kader steken van het eigen vak. Ik zoek naar manieren om daar verandering in aan te brengen. Een bioloog mag gerust ook geschiedenis geven in de eerste klas van het vmbo, of wiskunde. Misschien stuur ik iedere opleider verplicht naar een vmbo-klas. Zelf aan de slag met pubers.'

Krommenagel was flink in uitspraken. De laatste grote onderwijshervorming dateerde wat hem betrof uit 1863 toen Thorbecke de hogere burgerschool startte. De uitvoering van vrome intenties was minder gemakkelijk. Ook al gaf hij zelf het goede voorbeeld met vier hoorcolleges per week over vernieuwende didactiek en stimulerende werkvormen.

Achter vergaderdeuren overheerste angst voor de inspectie en de accreditatie; een kinderlijke faalangst die bestreden werd met rapporten met wenselijke inhouden.

Mopperen was nutteloos, vond Vincent. Zeuren lost niets op. Het kostte hem moeite om zich te blijven verbazen.

'Ga je eigen gang.' Dat was Katzenellenbogen, synthetisch organisch chemicus.

'Steek geen energie in het management, tenzij je in de medezeggenschapsraad zit.'

Katzenellenbogen was sinds een half jaar voorzitter van de medezeggenschapsraad.

'Laat uitsterven, die nota's. Steek je energie in lessen en doe de ict thuis als dat gemakkelijker gaat. Trek je niets aan van de achterhaalde infrastructuur.'

Voor Vincent kon reageren.

'Jij, en ik hebben beiden last van de wet van de remmende voorsprong.' De synthetisch organisch chemicus vulde een

maatcilinder met geconcentreerd zwavelzuur [H_2SO_4]. Straks zou hij een experiment voor derdejaars uitvoeren.

'Wat er ook gebeurt, jij en ik en een paar anderen lopen altijd aan tegen beperkingen op technisch en organisatorisch vlak.' En na een aarzeling. 'En wie weet op intellectueel vlak.'

Katzenellenbogen verraste de studenten met de dehydratatie van poedersuiker en kristalsuiker, een standaardmethode om norit te maken. De chemicus morste suiker over de vloer van het kabinet.

'Die voortrekkersrol is niet onze verdienste. Dat is onze rol, of had je dat nog niet ontdekt?' Hij wreef de kristalsuiker met zijn schoen tot poeder.

'Ga je gang met je lessen. Loop voor de muziek uit. Hij wees op de fles geconcentreerd zwavelzuur. 'En als het hoognodig is, heb ik middelen tegen acute diarree.'

De kristalsuiker kraste nog onder zijn schoenen toen de synthetisch organisch chemicus met het kantinedienblad met ingrediënten uit het kabinet verdween voor zijn bak- en braadpracticum. Vincent veegde de restanten in de afvoer; daar zou de arbo-commissaris niets van merken.

Onderwijs was als het menselijk bestaan. Een Grieks drama; iedereen ziet dat het verkeerd afloopt, niemand reageert. Ja, toch, af en toe greep iemand in.

Josée met haar slagen in de lucht. Josée Grootgenoeg geeft geschiedenis. Zonder schroom had ze Vincent laten weten blij te zullen zijn met een koninklijke onderscheiding. Een lintje in april.

Ja, ze was pas 37, maar ze liep al vijf jaar met abonnements-kaarten van de ijsvereniging. Ze was al twaalf jaar vaste bezoeker bij dementerenden. Bij haar in de wijk, dat wel, maar toch. En de schoolkrant en de fancy fair, ook al twaalf jaar, belangeloos, geheel belangeloos. Dat ze in haar lessen de Oranjes in goede zin ter sprake bracht, ach dat hoefde niet in

de brief naar de burgemeester. En ook niet dat ze een zwak had voor Johan van Oldebarneveldt.

'Kop der veur.' Dat was adjunct Brakman.

Bij vlagen voelde Vincent een lichte storm in zijn hoofd en in zijn lijf opkomen als hij Grootgenoeg hoorde palaveren; een storm die bij vlagen aangenaam was, al wilde hij daar liever geen woord van hebben. Grootgenoeg gaf hem in herhaling wat hij had afgezworen. Grootgenoeg die hem enkel in verlegenheid kon brengen door dicht naast hem te gaan staan, met haar volumineuze boezem tot bijna onder zijn kin; als hij zijn schouders achteruit trok, en zijn kin vooruit duwde.

Als Grootgenoeg haar lijfelijke aura binnen zijn voelbare infrarood-stralingsafstand bracht, kreeg hij de aandrift de bron van de warmtestraling aan te raken, dan raakte hij de draad van het gesprek gemakkelijk kwijt. Misschien deed Grootgenoeg dat met opzet, hij wist het niet. Voor mindere zaken werden onderdanen tot ridder geslagen.

Met een bedachtzaam aandoende aai over z'n kale hoofd neutraliseerde Vincent roekeloze gedachten die Grootgenoeg in hem bovenhaalde. Felicity keek mee. Felicity zag alles wat hij dacht.

Grootgenoeg werd al jaren overgeslagen op school. Ze werd genegeerd. Ze had kleur bekend. Lichtbruin was ze.

Grootgenoeg bleef zitten waar ze zat, zonder onderscheid, zonder aanzien.

Vincent fronste zijn wenkbrauwen en draaide zijn bruin-groene ogen naar het buitenlicht. Oude gedachten aan heftig en onbesuisd gedrag brachten hem in verrukking, zoals een alcoholist of verslaafde aan drugs met enige spijt en met stil verlangen aan de roes kan terugdenken. Vincent had onstuimige herinneringen teruggebracht tot 291 Kelvin, of licht hoger.

Tot kamertemperatuur.

‘Wat denk je?’ had collega Nuyters gevraagd. ‘Wat denk je, zou het een bezwaar zijn de afgeschreven computer mee te nemen? Ik heb een verre vriendin, armlastig als ik dat zo mag noemen. Die heeft er wel wat aan.’

Vincent kent de vriendin van Nuyters van naam en van een foto op een website. Hij had Herma van afstand in vlees en bloed gezien. Ze werkt in schaal 6 in de vestiging van de hogeschool naast het hoofdgebouw. Vincent kent haar van de beschrijvingen van Nuyters. Natuurkunde Nuyters met thuis een vrouw die naar het scheen –*Van der Vaart wist dat*- de logeerkamer had ingenomen. Maar naar verluid niet elke nacht –*Zwaneman*-. Ze had Nuyters niet weggestuurd, waarvoor zou ze ook? Na ruim dertig jaar samen levert scheiding veel ongemak -*Grootgenoeg*-.

Nuyters heeft Herma als achterdeur. De verre vrouw zonder computer is Nuyters’ hoop in bange middagen na schooltijd. Nuyters heeft niet genoeg aan de relativiteitstheorie, heeft niet genoeg aan een tuinminnende echtgenote. Nuyters wordt dagelijks geplaagd door een energierijk vacuüm dat sinds twee jaar opgevuld wordt met Herma. Ook een natuurkundige ontsnapt niet aan behoeftebevrediging.

‘Sommige vragen vergeet ik in hetzelfde tempo als het tempo waarmee een computer een foutmelding geeft,’ had Vincent gezegd.

Een variant op: ‘Ik versta je niet. Ik heb je vraag niet gehoord.’ Om een student duidelijk te maken dat hij niet aan frauduleus gedrag mee wilde doen, en geen trek had om aangifte van de ondeugende vraag te doen.

Toen Nuyters hem vragend bleef aanstaren, had hij eraan toegevoegd: ‘Fatel error. OK?’

Biologie en natuurkunde stonden ver genoeg van elkaar om geen *brothers in crime* te willen worden en dicht genoeg bij elkaar om ook zonder lichamelijkheid tijdens lessen van elkaar te kunnen houden.

Gedeelde ondeugd maakt het vergrijp minder ernstig, al denkt de schoolleiding daar in voorkomende gevallen anders over. Vincent ging elke aanleiding om in commissie op het hellend vlak te belanden uit de weg. Hij was vertrouwd met glijpartijen.

Nuyters had niets meer gevraagd en de computer voor transport op de materiaalkar klaargezet; een trage computer tegen heftig minnekozen. Naar verwachting in permanent bruikleen.

Een tweelingzus van Nuyters had zelfmoord gepleegd. Twintig jaar geleden, maar bij dergelijke voorvallen, zoals Nuyters had gezegd, speelt tijd geen rol. De verdrinking had een plaats op de eerste rij in het episodisch geheugen, zonder moeite maakte het via het declaratoire geheugen een uitstap naar het werkgeheugen. Daar kwam geen computer aan te pas.

Herma was uit hetzelfde hout gesneden, twintig jaar jonger dan Nuyters en licht suïcidaal. Dat smeedde een band waar de wettige echtgenote van Nuyters niet aan kon tippen.

'Thuis blijft Herma een abstractie,' had Nuyters in een openhartige bui onthuld. Nuyters hield van werk van Pollock en De Kooning, van Francis Bacon moest hij niets hebben.

Vincent zette het reële en tastbare theeglas op de tafel en streek met zijn wijsvinger over het etiket op de microscoop-doos; *made in Japan, Olympia*.

Wat hij met het kistje wilde, wist hij nog niet. Hij had geen minnares die hij met een geconfisceerd schoolcadeau of met de helft van een kerstpakket kon verrassen. De wijn uit het laatste kerstpakket lag onder een laag stof. Het vogelhokje dat als verpakking had gediend voor de wijn, was het huis van zes jonge mezen geworden; daar kon Herma niet aan tippen.

Olympia, naam van een microscoop, Griekenland zou de oorsprong moeten zijn, Hellas. De goddelijke berg was naar Nippon gekomen, door Japanners geleend en ingekapseld in

een oude en verre cultuur. Elk leent wat hij kan gebruiken. Na verloop van tijd raakt de oorsprong op de achtergrond, zoals tulpen nauwelijks met Turkije worden geassocieerd, maar eerder met de Keukenhof. Vincent had met Felicity een experiment gedaan met Queen of Night. Ze hadden de paarsviolette tulp in de groei gevolgd; op de vaas en in de tuin.

'Het is zaak dat de hogeschool veel minder met vette koeien en vette klei wordt geassocieerd,' zei Katzenellenbogen, die zelden naar een mening hoefde te zoeken. 'Minder met *us mem* en koeien in het algemeen. Die tijd van fokken om de kwantiteit van melk hebben we gehad.' Hij liet erop volgen: 'Over de grub graag.' Meer buitenlandse studenten binnen de muren van de hogeschool om de cultuur te veranderen, bedoelde hij.

'De koeien zijn gedeformeerd door de fokprogramma's. De uiers zijn groot genoeg.' Hij glimlachte met een lichte trilling in zijn stem, alleen merkbaar voor de goede waarnemer.

'Om de beschaving naar een ander niveau te brengen,' liet Katzenellenbogen erop volgen.

Katzenellenbogen ging voor kwaliteit. Dat was op z'n minst verwonderlijk aangezien de chemicus een heftige doener was en regelmatig een steek liet vallen.

Brakman, adjunct, ging ook voor kwaliteit, maar hield de kwantiteit ook hoog in het vaandel. Hoe meer studenten, hoe meer euro's. Op strengere selectie aan de poort bij toelating had hij één antwoord: 'Ken net.'

'Kan niet ligt op het kerkhof.' Dat was Katzenellenbogen. 'En wil niet ligt ernaast.'

Katzenellenbogen was niet overmatig geïnteresseerd in tulpen, ook niet als ze Queen of Night heetten.

Katzenellenbogen ging voor natuurstoffen in plantencellen en dan met name voor de formule en de naam van de verbindingen. Scheikunde was niets duisters aan, vond de synthetisch organisch chemicus.

Alleen bij selectie van buitenlandse studenten kwamen de strengere eisen naar voren. Iedereen toelaten? 'Ken net.'

Vincent leende collega's en studenten om zijn gedachten te ontleden en te ordenen. Het kwam erop aan uit de veelheid van verhalen juist die elementen te halen die van belang waren. Katzenellenbogen was een goede bron. Brakman kon daar niet aan tippen.

'Geschiedenis wordt elke dag herschreven en aangepast aan de behoefte. Alle overtuigingen en waarnemingen passen in elk kader. Het milieu selecteert en bepaalt of ideeën wortel schieten.' Grootgenoeg was wijs voor haar leeftijd. Al werd Vincent snel infrarood door haar afgeleid. Hoe zou haar slipje in haar bilnaad schuiven? Dat soort vragen kwamen spontaan bij hem boven. Daar kon hij niets aan doen. Daar verzette hij zich niet tegen.

Studenten op de lerarenopleiding bewogen zich permanent in het spanningsveld tussen vakkennis, didactische methoden en pedagogische vaardigheden; naar beheersing van een reeks competenties die, naar het leek, vooral op een bewaarschool werden gevraagd. De helft van de streefdoelen bestond uit vaardigheden die tot voor kort in het repertoire van elke puber gemeengoed waren.

Interpersoonlijk competent, en leren samenwerken waren slechts twee van de doelen. Op een beschaafde manier omgaan met medemensen, met twee woorden spreken en vragen stellen in plaats van met de mond vooraan staan. Ze waren zo evident dat scholing overbodig leek. Niets was minder waar.

Niet alle gedachten die in Vincents hoofd voorbijkwamen sprak hij hardop uit. Dat Felicity hem met zijn simplistische voorstelling van verwerving van kennis en vaardigheden confronteerde was al vervelend genoeg. Hij hoefde terecht-wijzingen van Grootgenoeg, Katzenellenbogen, Brakman of van een relatieve buitenstaander als Boonstra niet.

De omgang met collega's en studenten had Vincent milder gemaakt, dat rekende hij dan tot uitdieping van zijn interpersoonlijke en reflectieve competenties. Zwijgen is goud, had zijn vader hem al lang geleden voorgehouden. Zijn vader had de kennis van tulpen en andere bloemen in het graf meegenomen.

Op Vincents twintigste verjaardag was zijn vader gestorven.

Au

'Nadenken is het hoogste goed, en dat is niet voor eenieder weggelegd.'

De prikkeling, tweede trimester, derde lesweek, eerste uur werd niet door iedereen opgepikt. Ook dat hoorde tot de traditie. Verwerving van kennis en vaardigheden leek vaak een mechanische exercitie. Dat was een constatering zonder spijt. Spijt levert immers niets op; het is een weinig vruchtbare emotie. Zelfs spijt hebben van spijt levert niets waardevols op, ook niet op een hogeschool die zich in het buitenland *university* mag noemen. Van der Vaart (Engels) buitte die omstreden naamgeving uit. Onder zijn e-mail staat standaard *Professor of Professional Education*, een titel die in eigen land niet beschermd is en door iedereen gevoerd mag worden.

Tijdens een practicum ontleedden eerstejaars varkensogen. De achterkant, met zenuwvezel en blinde vlek, werd met een scalpelmesje verwijderd. Studenten keken vanaf de blinde vlek van een varken naar de wereld, voordat ze met een vingerbeweging de varkenslens verwijderden.

'Verhelderend, nietwaar? Weet je wat je ziet?'

'Pas als je een varken bent, kijk je als een varken.' en na vragende blikken.

'Een varken, met veel fysiologische en genetische overeenkomsten met een mens, beschouwt het eigen kot als

representatief voor de wereld. De moddelpoel, de weide, het hok; dat is de wereld. Een varken heeft geen weet van een abattoir, van een koelvitrine in een supermarkt of slagerij. Om die andere werkelijkheid te leren kennen is een praktijkschok nodig. Dat geldt ook voor de leraarsrol.'

De overdracht van pedagogische kennis en vaardigheden tijdens een ontledingsles bleek minder effectief. De aandacht van de studenten ging uit naar het varken, naar het zicht op elkaar door de ogen van big die niet ouder mocht worden dan een jaar; arbo-regels drongen overal door. Ogen van koeien en schapen waren al jaren taboe in de biologielessen.

'Wie de natuur wil beheersen, moet haar gehoorzamen.'

Vincent wist niet of hij de natuur gehoorzaamde als Birgit Merckenbauw in het kabinet kwam om haar verhaal te vertellen. Hij wist niet of hij Herbert Katzenellenbogen de gelegenheid moest geven om de scheikunde voor biologen te verklaren. Hij wist nog niet of hij Karel Zwaneman opnieuw de werking van insuline uit zou willen leggen.

'Leven is eenvoudig,' zei Vincent, 'maar het is moeilijk dat te ontdekken.'

'Onderzoek de blinde vlek van een varken.'

Bij die zin kwam Nolbers in beeld, en naast de godsdienst-leraar ook Sorgvliet. Hij wist niet wie van de twee als varken of als blinde vlek fungeerde in de associatie.

Vincent zag een groenling in de meidoorn naar vroege zaadjes zoeken. Hij bleef staan en wachtte tot de vogel verder vloog. Darwin had de groenling bij de vinken in één geslacht ondergebracht. Het uiterlijk van het vogeltje leek die indeling te ondersteunen. Onderzoek naar chromosomen zette die biologie op de helling.

In de vijftiende en zestiende eeuw hadden Copernicus en Galileï de aarde uit het middelpunt van het heelal gehaald.

Darwin had met enige durf de mens tussen de apen geplaatst en Freud was de boosdoener die de eigenwaarde van de mens verder had uitgehold door de onbewuste geest superieur over het handelen te verklaren. Als apotheose had de ontrafeling van de genetische code vliegen, varkens en mensen op een hoop gegooid. Marginale verschillen in basenvolgorden in DNA bepaalden de eigenheid van de mens.

Ecce homo.

Aan het hengsel van het microscoopdoosje hing een lus-touwtje met een blikken sleutel.

Het metaal, door tientallen draaihanden licht verbogen, was aan de randen grauwgrijs gecorrodeerd. Het koordje was net lang genoeg voor de sleutel om de afstand tussen hengsel en slot te overbruggen.

Vincent wrikte het slot open en haalde het sleuteltje uit de gleuf. Het kistje was leeg op een houten raamwerk na, waarin de microscoop tussen groen vilt geklemd was geweest. De frisse kleur was verdwenen.

Waar de microscoop geklemd had gezeten, was het vilt platgedrukt en dun-gesleten. Boven in het doosje waren twee schuifla's van eenvoudig triplex; in elke schuiflade kokertjes voor vier lenzen. De kokertjes waren leeg. Hij had de lades zelf kunnen maken.

Vincent deed het deurtje dicht en draaide moeizaam het tweede kistje van het slot. Met de sleutel in het slot ging het deurtje niet verder dan op een kier, het strakke lustouw aan het hengsel hield het deurtje tegen.

Vincent liet de sleutel steken. Hij zag enkel de smalle donkere gleuf tussen deurtje en doos. Hij duwde het deurtje dicht en draaide de sleutel een kwartslag linksom. De beweging van zijn hand onttrok zich aan zijn wil. Zijn hand was autonoom.

Hij gehoorzaamde. Hij wist dat sommige handelingen zich aan zijn wil onttrekken; aanstormende gebeurtenissen die geen protest dulden en die zich op onverwachte momenten melden.

Vincent zette de kistjes op de vloer naast de linnenkast die strak tegen de kamermuur stond. Met zijn voet schoof hij de kistjes tegen de plint. De pootjes krasten over de plavuizen. Hij liet zijn duim over de zijkant van de linnenkast glijden.

In de loop van de jaren was het hout verkleurd naar donkerbruin. De haarvaten, de transportkanalen in het hout waren in de loop van de jaren duidelijker zichtbaar geworden. Fotooxidatie en vergaande vernetting van eenvoudige moleculen tot een netwerk dat zich tot in het oneindige uitstrekte.

Katzenellenbogen kon ellenlange verhandelingen houden over de chemie van veroudering en ontbinding. De chemicus, -synthetisch organische chemicus,- zei hij, omdat hij niet geïdentificeerd wilde worden met fysische en theoretische scheikundigen die te ver van de onderwijspraktijk zouden staan, was bij vlagen monomaan in zijn toelichtingen op de vakinhouden. ‘Context eerst, concept komt later,’ debiteerde de vijftiger die in gevleugelde uitdrukkingen grossierde.

Herbert Katzenellenbogen had zijn enige dochter verloren. Christiena was doodgeschoten door haar man. De schoonzoon had het kleinkind ontvoerd en voedde Hinri ergens in Afrika op. Naspeuringen hadden niets opgeleverd. Een jaar na de moord had Katzenellenbogen zich tot voorzitter van de ondernemingsraad laten kiezen. ‘Vanwege de betrokkenheid bij het leven op school.’ Enige humor kon Katzenellenbogen niet ontzegd worden.

Meer dan twintig jaar was de kast niet van de plaats geweest. Rag bleef achter zijn zwervende hand steken, een spin vluchtte weg langs het behang. Een kruisspin.

Familie van de Araneidae, van de orde van de Araneae, van het geslacht Anthropoda. Een *Araneus diadematus*.

De kast was gekoppeld aan Herbert Katzenellenbogen, aan foto-oxidatie, aan moord op een kind, aan een kleinkind in Afrika.

Het was een onwelkome koppeling tussen leven en dood en de dagelijkse omgeving. De koppeling was een feit, niets om boos over te zijn.

In de kast stond op ooghoogte een radio/cd-speler en een rek met enkel klassieke muziek, gerangschikt op componist. Muziek van Beethoven, Chopin, Dvorak, Schubert, Medtner, Grieg. Ouvertures die Vincent nooit zou spelen. De piano had hij verkocht, overbodig sinds Felicity het huis uit was gegaan. Overbodig sinds zijn duim van hem was gescheiden. De piano was een sta in de weg geworden, niet goedgemaakt door zijn *für E-li-se*.

Vincent streek zijn onderlip tussen wijsvinger en de halve duim. Zijn neusvleugels bewogen op en neer. Als in zijn hoofd muziek weerklonk. Beethoven, Chopin, Dvorak, Grieg, Medtner, Schubert, namen via zijn neusvleugels de klanken over, alsof ze een onbekend zintuig in zich hadden. Klassieke muziek beroerde hem, ontspande hem en zette hem op vaste grond. Ook Hindemith en Shostakovitch, de ruige kant naar buiten, de a-tonale en vreemde wendingen hielden hem in prettig evenwicht.

Op de onderste plank in de linnenkast staan twee paar schoenen. Een zwart paar met gaatjes, en, in lichtbruin leer, een paar met dunne zolen, enkel geschikt voor schouwburg-bezoek of een dansavond. Op de schoenen ligt stof van jaren. Hij laat ze onberoerd, opstap als ze zijn naar herinneringen uit andere tijden. De Zweedse klompen staan onder de kast, klaar om in te stappen.

Tussen de linnenkast en het bureau in de hoek van de kamer hangt een schilderij met een portret van een jonge vrouw op een strand. Op het eerste gezicht lijkt het beeld op de verkleurde foto, die met een speld in het behang is

geprikt. Wie beter kijkt ziet een *film still* digitaal tot korrelformaat opgeblazen.

Vincent schilderde uit noodzaak en om de tijd voorbij te laten gaan. Daar was tijd immers voor, om voorbij te gaan.

Vincent schildert naar foto's, stillevens naar voorwerpen op tafel, naar beelden uit geconstrueerde herinnering. De in olieverf geportretteerde herkent hij pas als het beeld uit het doek tevoorschijn kwam.

Niemand ziet zijn schilderwerk, vrijwel niemand. Vincent ontvangt geen bezoek. Vincent houdt niet van gezelligheid. Zwijgzaam bezoek haalt hij met zijn doeken binnen. Hij is kieskeurig in zijn gasten. De doeken verhuizen naar de zolder, vaak voor de olieverf is uitgehard, vaak voordat de portretten tot leven zouden komen.

Contactdozen

Op het tv-scherm aan het voeteneind van het bed is de keuken te zien. De opname van hedenavond. Vincent staat over het aanrecht gebogen, zijn hoofd als van een havik ver naar voren, de schouders door zijn moeder naar achteren getrokken.

'Schouders achteruit.'

Een correctie bedoeld om hem moed te geven de wereld met opgeheven hoofd tegemoet te treden. Zo leeft zijn moeder door in zijn lichaamshouding. Zo ziet hij haar hand terug in zijn geprogrammeerd gedrag.

Het licht van de plafondlamp (80W) weerspiegelt op zijn hoofd en trekt licht-grijze schaduwen over de onderkant van de kastdeurtjes en over de vloer. In de hoek op het aanrecht staat een grijs plastic bakje met wit klapdeksel. In de zeep-houder leunt een tube tandpasta tegen de tegeltjes. Twee tandenborstels steken naast een blokje zeep door het draad-raampje van de houder. Op het andere eind van het aanrecht staat de koffiezetter; de plaats onopvallend bepaald door de contactdoos. Opmerkelijk hoe een elektricien de dagelijkse gang van miljoenen mensen bepaalt.

Vincent heeft zijn haar rondom met een tondeuse op de kortste stand gemillimeterd. Knippen en scheren, ook dat doet hij zelf. Als het kan, laat hij niemand aan zijn hoofd.

Sikhs laten hun haar groeien en snijden het nooit af omdat het onderdeel is van een groeiproces dat in het verleden is begonnen en dat tot in de verre toekomst zijn beslag moet krijgen. Germanen uit de tijd dat Rome de halve wereld beheerste, lieten het haar ruig en ongekamd tot ze een vijand hadden gedood. Ze lieten hun mannelijkheid en hun moed zien met hun verzorgde haartooi; als ze bloed aan hun handen hadden gehad. Pas wie een ander van het leven had beroofd kon voor de dag komen en respect incasseren, zoals

studenten pas afscheid nemen van paardenstaarten en hanenkammen op de dag dat ze hun diploma in ontvangst nemen, en niet alleen met de geest afscheid nemen van de opleiding. Een enkeling komt eerder tot het inzicht dat het uiterlijk ook effectief gereedschap is om gedrag te sturen; de eerste stage is dan aanleiding voor een metamorfose; een ontpopping om de leraarsrol aan te gaan nemen.

Vincent heeft geen behoefte aan zo'n Germaans verleden met moord, doodslag en zelfoverwinning. Hij kijkt naar de nabije toekomst en meer nog naar het heden. Hij vermijdt associaties met voorbije zaken die, hoe wonderbaarlijk, in hun lichtheid ondraaglijk kunnen zijn.

Vincent luistert niet langer naar nieuwsberichten, die in de herhaling hun kracht verliezen, maar associaties zijn alom, alom aanwezig en alom een bron van strijd; om ze kwijt te raken, om te accepteren dat het leven zijn natuurlijke loop blijft houden.

'Zon, strand, knoop, stof, graf, zweet.'

Vincent duwt zijn lichaam verder van de matras omhoog. De video-band brengt de avond naar de nacht. Kip Madras bereidt hij volgens het recept op het doosje, marinade en saus uit een pakje. Hij ziet op de video hoe hij stukjes kalkoen in de vuurvaste glazen schaal laat glijden en het vlees met de spatel door de marinade duwt. Drie eetlepels olie, dat staat voorgeschreven op de verpakking. Hij houdt de fles scheef en telt tot drie. Hij schudt de zakjes leeg, tijm, dille, laurier.

Felicity had gelijk; hij wilde alles onder controle houden. Het zakje was nog niet leeg of hij had het opgeruimd, zoals hij ook de snijresten van de groente direct in de biobak had gedaan. Het aanrecht blijft rustgevend schoon.

Onder het zeepbakje is een verfklodder vastgeplakt aan het roestvrij staal. Het blokje zeep gebruikt hij om de verf-

kwasten schoon te maken nadat hij zich met olieverf aan een portret of abstract schilderij heeft gewaagd: schilderen en koken, handelingen vanuit eenzelfde bron.

A man alone in a room.

Hij had aanvankelijk niet het idee gehad dat hij het zelf was; die man op de video. Licht hoofdschuddend had hij naar de vijftiger gekeken die daagse handelingen in een weerkerend patroon uitvoerde.

Opgeheven rechterhand, veeg langs neusvleugels, strijkage langs de kin en nek. Handen in de zakken, schouders licht achterovergebogen, ogen op nauwe spleet, periodieke lipbevochtiging.

Hij zag zich een vreemdeling.

'Nu ga ik mijn handen wassen.'

Vincent hoort zijn stem, zonder de dempende klankkast van zijn hoofd. Hij reikt opzij en schenkt hete thee in het glas. De thee klatert zacht. Iel schuim kruipt tegen het glas omhoog. De bellen knappen. Onhoorbaar. Onopgemerkt gebleven.

De gebogen man aan het aanrecht.

'Ach jongen. De derde keer. Hoe vaak was jij je handen voor het eten warm op tafel staat?'

De man aan het aanrecht antwoordt niet. De man aan het aanrecht blijft verdiept in het voorschrift op de verpakking. Kip Madras.

De man aan het aanrecht bestaat niet meer. De enige die er is, is een man in bed met een glas thee in de ene hand en de afstandsbediening van de video in de andere hand. Vincent draait en draait het glas in zijn hand. De thee is lauw en geurt licht naar citroen.

De man op de video leest de verpakking opnieuw en snijdt peentjes in korte schijfjes.

'Je kortetermijngeheugen laat je in de steek, merk je dat?'

De kok op de televisie antwoordt niet en schuift de fijngesneden groente in de sla-bak.

Vincent neemt een slok van de thee. Hij ziet hoe rijst in de pan met water verdwijnt en het karton van de verpakking in de papierbak belandt.

'Tien minuten in ruim kokend water, net als macaroni en spaghetti.'

Wie brengt nog pannen met vier liter water aan de kook? Wie heeft pannen van dat formaat? Sorgvliet wellicht, de kokende wiskundige. Hoeveel broeikasgas zou dat opleveren? Rekenopgaven voor de eerstejaars. Vincent zet het glas op het bedkastje en vergeet de vragen. Hij kijkt.

'Je bestaat pas als je gezien wordt.'

Vincent kijkt. Hij wordt opgemerkt.

Het citaat van Felicity ligt op de middelste plank van de linnenkast tussen de cd's met klassieke muziek. Stijlvolle letters zwierig achter op de spiegelende ansichtkaart, die tussen Schubert, Grieg en Medtner een plek had gevonden. Een kaart van een verlaten strand op Aruba. Een strakke horizon met een zeilboot in de verte. Niemand te zien.

Niemand op het strand om notie van Felicity te nemen. Niemand om haar brede heupen te bewonderen, haar slanke benen, haar stevige borsten, haar halfkrullend haar met een enkele grijze in het diepzwarte. Niemand om haar bolrond hoofd met de twinkeling in haar ogen te bewonderen.

Niemand om haar te zien.

Felicity zonder hem. Haar woorden op de tropenansicht spreken zijn boekdoelen. Hoe lang geleden? Vijf jaar, tien jaar? Langer? Langer.

Dagen achtereen blijft het stil in de kamer tot de drang om Schubert, Medtner, Mahler, Grieg de stem van Felicity te laten vertolken te groot wordt en hij muziek de ruimte geeft. In zijn hoofd zetten de klassieken hem met de voeten op de grond en in de Zweedse klompen, en laten ze hem zweven.

De video-opnames waren voorspelbaar, steelse blikken in het begin, zenuwachtige lachjes, amateurtoneeltrekken op zijn gezicht, verstappingen en vallende kleerhangers die aan zijn onhandige bewegingen ontsnapten, afgeleid als hij was door de camera's.

Meerdere handelingen tegelijk uitvoeren bleek lastig te zijn als de uitvoering op video werd geregistreerd. Hij kende dat verschijnsel van stagelessen op oefenscholen. Studenten in hun leraarsrol vergaten pas verworven kennis en debiteerden hun primitievere denkbeelden over biologie. Zaadcellen waren weer zwemmende mannetjes op microniveau, longen waren blauw gekleurd net als in het torso-model op de demonstratietafel. Het menselijke hart kreeg de vorm van een zuurtje als de spanning opliep en leerlingen aandacht vroegen voor aardsere zaken als propjes in een prullenbak of een kapotte pen. Hersenen werden grijs en kraakbeen leek op plastic als in het skelet. Een amoebe was minstens twee handen breed, net als het model in de vitrinekast.

Management in de klas, ordeproblemen en handhaving van de eigenheid namen de studenten zodanig in beslag dat vakkennis tijdelijk verdween. De regie werd gemakkelijk overgenomen door pubers in het leslokaal. De stagiaires verloren hun eigenheid. Ze lieten hun handelingen door de gebeurtenissen in de klas bepalen. Kinderen waren de baas. Het lichaam van de nieuwbakken leraar nam de regie over en hanteerde een effectieve overlevingsstrategie.

Het gedrag van de aanstaande leraar toonde een afspiegeling van ingesleten patronen in de huiselijke kring. Vader en moeder die op hun eigen wijze liefde en hartstocht uitleven, die op hun eigen wijze onmin vorm geven; telkens op een-zelfde manier.

Boosheid en drift van huis meegenomen en losgelaten op een klas vol kinderen met heel andere tradities. Tijdens voorbereidende lessen wees Vincent de studenten op hun

opkomende Pavlov-reacties, niet als verwijt of als handelingen die verboden zouden zijn, maar als constatering.

'Wees blij met dit gedragsrepertoire dat je effectief kunt gebruiken als overlevingsstrategie in de klas. Wat ik graag zie is dat je dat gedrag leert herkennen, om het vervolgens bij te sturen of bewust in te zetten in de dagelijkse omgang met leerlingen.' Niet ieder begreep wat Vincent vertelde.

'En dat hoort zo.'

Hoe wonderbaarlijk weerspiegelt het gedrag van een klas de opvoeding van de leraar die zijn weg zoekt in het klaslokaal. Waar Vincent zich voelde falen in overdracht van kennis en vaardigheden, liet hij bijsturing van studenten aan de leerlingen over. Wie niet horen wil, moet voelen. Dat zei hij niet hardop.

Na een paar dagen was de gekunsteldheid van Vincents video-optreden in eigen huis voorbij. Als hij de jas en de tas achter de voordeur had achtergelaten en hoorde hoe de video infrarood startte, knikte hij en keek hij met een welkomstgezicht naar de bovenhoek, alsof hij zeggen wou: ik ben weer thuis. Het was alsof hij zichzelf verwelkomde, en zo was het ook als hij in bed 's avonds de videoband afspeelde en zichzelf groetend het huis binnen zag stappen.

'Deur, kapstok, trap, jas, tas, raam, keuken, pan. Ach vent.'

Hij opent de dozen op zijn zolderkamer, zonder de trap te bestijgen. Hij bladert door gesloten albums. Hij put uit zijn verleden om contact met het heden vorm te geven.

Met de video maakt hij een nieuwe werkelijkheid van wat onontkoombaar voorbij is.

Stellvertreter

Onder in zijn rug flitste een pijnscheut tussen twee wervels. Een zenuw leek in de knel te zitten tussen lwk L4 en lwk L5. Vincent kende de nummers van de lage wervelkolom uit de biologiemethoden en kon de loop van de zenuwen in rode en blauwe lijnen weergeven zonder de bladzijde uit het boek op te slaan. Ischias, hernia of versleten kraakbeen als getuigen van jaren die onopgemerkt voorbij waren gegaan.

'Normale slijtage, niets om ongerust over te zijn,' had de neuroloog gezegd.

'Ouder worden is niets om je zorgen over te maken.'

Het was geruststelling van Seneca en Epicures, van Bergstra, Bacon, Montaigne, Valéry, van andere filosofen die inzichten van elkaar hadden overgeschreven om zich de verworvenheden eigen te maken, die niet in genen vast waren gelegd en eeuwenlang telkens opnieuw veroverd moeten worden; van leven ga je dood, en dat is niet uitzonderlijk.

Negeer je eindigheid om het eeuwige leven te verwerven.

Vincent had met genoegen die inzichten opgemerkt en was overgegaan tot de orde van de dag. De orde om inzichten aan zichzelf toe te voegen.

Merckenbauw van Duits had die inzichten op haar manier verworven. Ze was het kabinet binnengekomen met een grap.

'Bin ich falsch?'

Alsof ze per ongeluk het magazijn was binnengestapt. Haar voeten hadden het pad gewezen. Haar voeten, in zwarte pumps met half-hoge hakken hadden haar naar het kabinet gevoerd waar Vincent met een kijker het gedrag van heggenmussen rond de parkeerplaats bestudeerde. De vogels scharrelden onder de struiken en pikten zaadjes. Ze deden wat heggenmussen moesten doen, net als Merckenbauw deed wat op haar pad kwam. Ook zij volgde de halfhartige wegwijzer

van haar onbewuste. Felicity was al weg, een half jaar, een jaar, anderhalf, een eeuw. De lerares Duits leek dat te weten.

'Ik ken je niet zo goed,' zei ze.

Seltsam im Nebel zu wandern

Vincent bleef zwijgen en had de verrekijker traag op het bureau laten zakken. Ze vervolgde, de enkels tegen elkaar.

'Ik heb iemand nodig met een ruime blik, iemand die mij kan raden op details.'

Vincent had zijn wenkbrauwen traag naar boven voelen kruipen. Hij had de vogelkijker in de vensterbank gezet, het oculair naar boven.

'Interkollegiale Konsultation, vielleicht?'

Schuin achter Frau Kollegin schurkten boven op de stoffige archiefkast enkele resterende microscoopdoosjes, alsof ze wisten wat er komen zou. Alsof ze wisten dat de lege ruimte op het punt stond gevuld te worden met onthullingen van een andere dan de driedimensionale orde.

De grijzende sluike lokken van Merckenbauw leken op de archiefkast te rusten. Strak tegen de bekraste kistjes. Vanuit zijn standpunt was een portretfoto van Merckenbauw beslist niet geslaagd. De scherpe kin kreeg bepaald teveel accent. De neusgaten waren te open aanwezig, alsof ze een wereld had op te snuiven. De haargroei in haar neus was minimaal. Dat was een vrouwelijke trek, genetisch bepaald.

Merckenbauw kende haar klassieken, ze had Wolfgang von Goethe gelezen, Robert Musil en Thomas Mann, in het Duits. Ze kende mannen met een waaier aan eigenschappen. Ze was op zoek naar een Mann ohne Eigenschaften. Niet haar man. Ze kende Walthers eigenschappen.

Merckenbauw kende de merken die hij het liefst had. Na het bier de jenever en na de jenever het bier; liefst trappist, palm, duvel, kriek of Hoegaarden witbier. Ook een alcoholist

kon een kenner zijn, ook een klein speelveld kent varianten. Ze haalde zijn drank met kratten tegelijk. Birgit hield van Walther. Vincent wist hoe haar echtgenoot heette, maar hij kende de man niet met de slechte afdronk, de man met de losse handen, de man met theorieën om instinctief gedrag te rechtvaardigen. Merckenbauw noemde nooit zijn naam. Ze sprak van *hij* en *hem* en *zijn* als het over Walther Prins ging.

Sein oder nicht da sein.

In de loop van de jaren had Vincent iedere collega leren kennen, uit de eerste, tweede of derde hand. Als bij afspraak was op de hogeschool het privé-leven van iedereen geheim, niemand vertelde iets verder; ondertussen lag het dagelijkse leven op straat. Daar was geen homepage voor nodig.

'De wereld is een open boek,' zei Katzenellenbogen, als het aan de orde kwam, 'maar ieder denkt aanvankelijk dat het boek in het Chinees is geschreven, of in het Swahili.'

Katzenellenbogen kende de basis van beide talen, althans dat deed hij iedereen geloven met enkele uitdrukkingen. Katzenellenbogen was gepokt in de taal van het periodiek systeem der elementen, met name in de nomenclatuur van organische moleculen. Katzenellenbogen las wel eens een boek, daarmee onderscheidde hij zich van collega's.

Liefde, daar sprak Merckenbauw van in het kabinet met de monotone zang van de afzuigkast op de achtergrond. Ze bevochtigde haar lippen met trage rolbewegingen, en toen dat niet afdoende bleek, haalde ze een roodrose crèmestift te voorschijn die onder haar trage draaibeweging uit het gladde kokertje tevoorschijn kwam. Vincent zag hoe de vetstift van haar ene naar haar andere mondhoek gleed.

Vincents pakte de verrekijker en liet die in een la glijden. Van zo dichtbij waren lenzen niet meer nodig. Ook zonder oculair zag hij hoe rimpels in het gezicht van Merckenbauw

de harde trekken verloren. Onder haar zwak loensend linkeroog liet een schilfer blauw los. Ze draaide de stift terug in de koker. Haar lippen licht uiteen. Hoe zou haar begin van de wereld eruit zien, zo, met de knieën tegen elkaar?

Felicity luisterde mee. Ze zat zachtjes te lachen. Felicity daagde hem uit om mee te lachen. Felicity keek mee vanuit het kierende microscoopkistje op de archiefkast. Felicity vulde de ruimte, binnen en buiten.

'Liebe,' had Merckenbauw gezegd. 'Wahre Liebe.'

Liefde is ook: in elkaar slaan van de beminde, liefde is Vergewaltigung, Liebe ist kummer. Trouw, dat is ook jezelf slachtofferen.

Merckenbauw was bijbelvast. Ze kende haar klassieken, ze kende de bijbel die ze oprjocht in het Fries had gelezen; om de lokale bevolking beter te kunnen begrijpen. Met Walther was ze in Neukirchen naar een tentoonstelling van werk van Emil Nolde geweest. Expressionisme van ruim een halve eeuw geleden. Nolde kende de oorlog. Zij ook.

'In een maïsveld.' Ze had lichtrode oortjes gekregen toen ze dat vertelde. Het had Birgit niet belet op de terugreis in Hannover zwanger te raken. Hannover lijkt op *hang over*. Had Vincent gezegd. Ze waardeerde die grap met tegenzin.

Merckenbauw negeerde de klop op de deur, ze negeerde de ruisende waterkoker, ze liet de éénkopsthee in het 100 mL Pyrex bekerglas koud worden. Merckenbauw vertrok na een uur. Vincent had niets toegevoegd aan wat Frau Kollegin al wist. Haar competenties waren niet verrijkt.

Merckenbauw was perfect op de hoogte van haar situatie en van de keuzes die ze maakte. Morgen zou ze weer met blauwe plekken op haar lijf de klas binnenstappen. De rok beneden de knieën.

Morgen stond de voorbereiding van de *Deutschland Reise* op het lesrooster. Bezoek, vlak over de grub, aan voormalige concentratiekampen in Emsland.

Inzicht hielp haar niet verder. Vermoeidheid was haar redding; op lange of korte termijn. Haar eerste man had ze gecremeerd, zonder veel wrok. Hij was niet goed geweest. Om haar kind had ze zijn naam in ere gehouden.

'En zeg nou zelf,' had ze gezegd, 'wat stelt Prins als achternaam nou voor.' Als voorvoegsel had die naam haar Walther meer gepast. Haar enige zoon was beroepsmilitair geworden, en verlangde hevig naar een man-tegen-man gevecht, in Afghanistan bijvoorbeeld. Eervol sneuvelen en een staatsbegrafenis dat leek haar Adolf wel interessant. 'Dat heeft hij van zijn vader, niet van mij,' had ze toegevoegd.

Tien jaar geleden had Merckenbauw de nieuwe Walther gevonden. 'Wel gemakkelijk,' had Van der Vaart van Engels gegrapt. ''Wel gemakkelijk bij het klaarkomen; eenzelfde naam.'

Van der Vaart was eerstegrader; gepromoveerd. Z'n neus met bijgeknipte haren, ging als vanzelf omhoog als hij sprak. Van der Vaart was getrouwd met Fokje. Twee kinderen die beide kandidaat-notaris waren.

In herhaling testte Merckenbauw haar fragiele vermogen tot incassering. Haar tweede Walther had vertrouwde eigenschappen. Groot was haar rek, ook na kapotte knieën, ook na herhaalde Vergewaltigung.

Vincent keek, hij zag beelden van bloeduitstortingen. Hij zag hoe Walther P. met geweld Merckenbauw penetreerde. Hij voelde klamme handen die om de slanke uitnodigende nek van Merckenbauw spanden. Vincent hoorde Felicity lachen terwijl Merckenbauw haar onthullingen deed.

'Prediker geeft me troost,' zei Merckenbauw, 'veel troost.' Toen was ze opgestapt. Tussen duim en wijsvinger had ze haar slipje rechtgetrokken. Dat was niet onopgemerkt gebleven.

Vincent had bekerglazen in de vaatwasser gezet en haar gestifte lippen van het glas gespoeld.

Einsam is jeder Busch und Stein,

De heggenmussen hadden elkaar nagezeten, vrolijk, speels. Kwetterend paarden ze in het zicht van de bioloog. Vincent lachte. Felicity knikte.

Felicity trok het deurtje van het microscoopkistje achter zich dicht.

Jeder ist allein.

Vincent had Merckenbauw toegevoegd aan de vrouwen die als gefragmenteerd lichaamsdeel bovenkwamen als hij hun naam hoorde of als ze anderszins zijn hoofd in beslag namen. Merckenbauw kwam uit zijn geheugen allereerst als blauwe plek, als paarse striemen rond een strottenhoofd. Pas later groeide ze als spitsmuizige vrouw op hoge hakken in gekleed mantelpakje. In zijn beleving een mantelpakje met een grote scheur aan de voorkant. Het slipje in de bilnaad.

Araneus diadematus.

Felicity was een van de weinige vrouwen die hij als geheel had ervaren. Ze was niet enkel een mond, ze was niet enkel haar boezem of haar billen. Felicity was meer dan ogen en haar. Felicity was een eenheid; in het begin.

Merckenbauw was een lichaamsdeel. Merckenbauw was twee kale bloedende knieën met een gat in de rok, iedere keer als hij haar zou treffen. Zoals Katzenellenbogen via foto-oxidatie aan de linnenkast was gekoppeld.

Birgit had Vincent lange tijd niet weer opgezocht in het kabinet. Ze lachten minzaam en oprecht naar elkaar als ze elkaar op school troffen.

Katzenellenbogen, synthetisch organisch chemicus, sinds kort voorzitter van de medezeggenschapsraad en adviseur

voor hopeloze en traumatische gevallenen, was, naar het scheen, haar volgende horde geworden voor tijdelijk houvast. Af en toe was het kabinet van binnen gesloten, dan werd de klop op de deur niet beantwoord.

Vincent draaide zich op zijn zij en liet zijn benen voorzichtig naast het hoge bed zakken. Hij scheelde niets, als hij kalm en bedaard zijn daden verrichtte. Er was geen andere kwaal dan slijtage tussen lwk L4 en lwk L5 gevonden. Rugklachten leken psychisch, zoals alle klachten waar geen oorzaak voor gevonden was.

'Voor mensen die zichzelf niet overeind kunnen houden,' had Van der Vaart gezegd. Van der Vaart volgde een traject dat hem gecertificeerd lerarenopleider zou maken. De weg naar dat certificaat was onhelder, maar de uitkomst stond al vast. Hij zou slagen.

Voor het salaris zou het niet uitmaken. Van der Vaart zat eind schaal 12. Als het meezat kreeg hij wellicht een laptop van de hogeschool wegens bijzondere inspanningen, maar dat was allerminst zeker. Van der Vaart had al een laptop. Aan een financiële prikkel ontleende een collega zelden bevrediging. Fokje zou trots zijn; de kinderen ook. Van der Vaart het meest.

Bij de klassieken had Vincent gelezen dat lichaam en geest twee te onderscheiden entiteiten waren, voor wie dat wilde. Die wilsbeschikking kon, na enige oefening weliswaar, een scheiding aanbrengen tussen lijf en ziel. Dat bracht de nodige voordelen, voor wie de mentale stap kon maken.

Die scheiding was een handvat voor advocaten met wetsovertreders als cliënt. Cocaïne, heroïne, codeïne, ethanol en andere drugs hadden vergelijkbare effecten op de geest; gebaseerd op chemie, op verstoring van evenwichten in de huishouding van hormonen, op veranderingen van concentraties van transmitterstoffen en van glucose in bloed en in zenuwen. Wie door een lichamelijke oorzaak een te lage

hormoonspiegel had, was minder toerekeningsvatbaar en ergo: vrijspraak graag van al te menselijke onbenulligheden.

Walther P. had dat kunnen weten. Merckenbauw had het vaker dan eens aan hem verteld. Birgit wist wat goed was voor haar partner.

Het is de eerste les in het tweede trimester. Scheiding van lichaam en geest. De matte houding van studenten en collega's stoort Vincent. Het is alsof een uitgesmeerd *déjà vu* vorm krijgt in lusteloosheid in de aftandse collegebanken. Met de nieuwbouw van de hogeschool gaat de reorganisatie-bezem wellicht ook door de hoofden van diensthoofden en ontstaat nieuw elan.

'Daar is over nagedacht,' zei Katzenellenbogen. 'Niet door mij, maar door bestuurders. Als je een organisatie grondig wilt verversen, kun je twee dingen doen: iedere docent naar de kledingwinkel sturen en een nieuw pak of een nieuwe jurk laten uitzoeken, of je kunt het gebouw veranderen.'

De synthetisch organisch chemicus was geen originele denker, dat was Vincent duidelijk, maar Katzenellenbogen had wel zicht op ontwikkelingen. De chemicus pleegde veelvuldig plagiaat: hij herhaalde wat hij elders had gehoord.

'Een gebouw aanpassen is effectiever, voor je het weet komt het personeel gekleed in krijtstreep en deux pièces op het werk, met afritsbare broekspijpen of veterslips in de bilnaad. Daar hoef je niet veel voor te doen.'

Vincent draait de deur van het biologielokaal op slot. Hij schuift de tafels tot ze een ster vormen. In het midden de materialenkar. Hij hangt zijn jasje over de leuning van een stoel. Uit zijn schooltas haalt hij een dienblad met een stolp. Hij gespt zijn vlinderdas en trekt de gevlekte laboratoriumjas aan. Eosine, methyloranje, zwart-omrande gaten van spetters zwavelzuur [H_2SO_4] in het katoen. Aan de deur morrelt een student.

'Over exact één minuut binnenkomen.'

Vincent draait de deur van het slot. Hij klimt op de kar met laboratoriummaterialen. De kin vooruit, de schouders ver naar achteren. Het dienblad als een ober in de linkerhand. Zijn vlinderdasje knelt. Hij trekt zijn gezicht in neutrale ontspanning [pH=7].

De verwarring van de derdejaars uit zich in gelach en gewijs. Vincent nodigt zwijgend uit. Zijn vrije hand wijst naar de tafels en stoelen rondom.

Zijn ogen sturen het publiek. Hij voelt een warme scheut van schouders naar onderrug. In zijn schoenen gloeien zijn voetzolen.

Van onder de stolp verschijnt een rozegrijze massa op een bedje van zaagsel. Kronkelig als dikke wormen, als ondermaatse palingen in ontbinding.

'Op deze kar vind je twee kilo hersenen, maar slechts de helft bevat verstand.'

Studenten grinniken. 'Ecce homo, zie hier de scheiding tussen lichaam en geest.'

De slager had geaarzeld. Hersenen mogen niet meer in de vitrine. De tijd dat hoofdkaas werd verkocht is ingehaald door Kreutzfeld-Jacob, de vrijheid van denken en handelen is ingehaald door pest en onberedeneerde angsten. Hersenen van runderen kon de slager niet leveren, van jonge varkens; dat was geen bezwaar. Hersenen van twee biggen wegen evenveel als hersenen van een kind.

De derdejaars waren niet heet of koud geworden van de ober met hersenen op een dienblad. Grappig, voor even, en daarna was de orde van de dag neergedaald, een orde met spelletjes op een mobiele telefoon. Eén student had navraag gedaan naar hersenen en gedrag, naar het doel en de zin van de presentatie. Die ene onderzoekende geest was de winst van die dag.

Zwaneman heeft suiker. 'Niet in de koffie.' Een oprisping van collega Sparrenboom van economie; eerstegrader niet

gepromoveerd. ‘Zwaneman, m.o-akte aardrijkskunde, maar dat kan rustig lesgeven op het hbo,’ grapt Sparrenboom.

Karel Zwaneman heeft diabetes mellitus. Hij heeft geluk. Zwaneman heeft een kwaal die als vuurtoren fungeert. Bij elke koffieronde, ‘zwart graag en geen suiker,’ neemt diabetes mellitus bezit van hem, en van het publiek in de personeelskamer.

De oogst was groot, in de eerste weken na de constatering van de kwaal. Karel Zwaneman spoot tijdens de middagpauze; in z’n bovenbuik, de broekriem op een ruime haak. Op verzoek van de directie heeft hij een implantaat laten plaatsen met doserende afgifte van insuline. Nog elke middag zwarte koffie, gepaard met ‘geen suiker’.

Zwaneman verandert van leraar aardrijkskunde in epigoon van een suikerzieke. Zwaneman is een ander. Zwaneman is een beter woord voor insuline die spuit in de Gordel van Smaragd.

Vincent ziet en voelt de kwalen van collega’s. Hij weet zich gewaarschuwd. Hij blijft opleider in biologie en wil dat beeld van vakman handhaven. Hij oefent in onverschilligheid tegenover zijn lichaam, op die terreinen waar zijn eigengereid lichaam onverschilligheid tegenover zijn gedachten aan de dag legt. En dat is op vrijwel alle terreinen.

Het lijf regeert, al denkt de geest daar vaak anders over. Wie de strijd met een kwaal aangaat is permanent in oorlog, wie de kwaal en het lichaam negeert leeft in vrede.

Amputatie van een ledemaat, verwijdering van een orgaan, zou, zolang het niet de dood tot gevolg zou hebben, zijn identiteit niet aantasten.

Ook zonder benen, die afwachtend over de rand van de matras hangen, ook zonder de arm die gelukkig nog aanwezig is, ook zonder zijn duim die op een onverwacht moment aan feiten, in de verschijning van een eigenzinnige zeilboot, was geofferd, zou hij Vincent blijven.

Zijn geest bepaalt zijn persoonlijkheid, niet zijn lichaam, meent hij, ook al is zijn lichaam, zijn ruggengraat, af en toe nadrukkelijk aanwezig.

Ik proef mijn eigen niertjes, zei hij in de les als dat te pas kwam. Studenten bogen zich zelden over kruiswoordraadsels, laat staan cryptogrammen. Het deerde hem niet dat hij soms Chinees sprak, of Swahili. Linnaeustaal hoorde tot zijn leeropdracht, ook al was hij geen lector.

Hapana, hapana

In de les koketteerde Vincent aanvankelijk als een m.o-A Zwaneman met zijn ontbrekende duim en hield hij quasi-onverschillig een krijtje tussen ringvinger en middelvinger. Na jaren had hij dat achterwege gelaten. Wie hem wilde leren kennen aan zijn woorden, had als opdracht goed te luisteren. Zijn lichaamstaal was voor geïnteresseerden.

Wie hem moest kennen, die kende hem. Die kring werd tot zijn genoegen kleiner.

Zijn portrettengalerij nam in omvang af. Als hij de reeks stillevens in olieverf onderbrak, verschenen steeds dezelfde hoofden.

Het waren portretten in felle kleuren met trekken van vrouwen die hij had ontmoet. Elk portret onthulde een facet van ontmoeting; opwinding, treurigheid, geilheid, troost; beelden van weemoedig en van opluchtend afscheid. Wat Vincent ook probeerde, elk portret bleef een deel van een niet te vangen geheel. Niet tot zijn wanhoop, maar tot zijn genoegen.

Wat af is, is niet gemaakt.

Oprechte liefde doet het onderscheid tussen de delen van de beminde verbleken, of niet soms Merckenbauw? Het is niet

langer de neus, de oorschelp, het zijn niet langer de benen die de hartstocht aanjagen. Héél die andere mens is de bron van inspiratie en overgave, van verloren raken in het uiterste, gepaard gaande met een superioriteitsgevoel. De hele wereld aan zijn voeten.

In korte vlagen had hij die allesverterende hartstocht gekend. In de volksmond heette dat: hij loopt zijn pik achterna. Banaal, maar in die banaliteit een redelijk nauwkeurige en omvattende beschrijving van de blinde hartstocht. Ook dat hoorde bij de ontwikkeling van de mens. En achteraf?

'Achternoa koakeln hounder,' dat was de Boonstra, de oud-journalist die twee zandpaden verder woont. Stadsfries van geboorte, Groninger uit verlangen. Kippen kakelen als het ei is gelegd, verbaasd en blij dat het persen voorbij is, onwetend van het volgende ei dat onderweg is en opnieuw voor een verrassing gaat zorgen.

Boonstra, die in alle oprechtheid vond dat kinderen boven de twintig geen ouders meer zouden moeten hebben. Boonstra die verslaafd is aan de avondwandeling, en die af en toe een praatje maakt.

'Die ouderlijke liefde mogen ouders hun kroost niet meer aandoen,' zei Boonstra. 'Vader- en moederliefde staat eigen ontwikkelingen van kinderen in de weg, als ze geen tiener meer zijn.'

Hij wist waar hij van sprak, zijn ouders waren beiden dood, nog maar pas. Boonstra had geen kinderen, hij had Alice.

Gedrag, zo weet Vincent uit de ethologie, als gevolg van veranderingen in hormonenconcentraties, krijgt belachelijke aspecten als het voorbij is. Als het geheel van dierlijke geilheid en ongestuurd driftleven voorbij is, blijft een glimlach, maar woekeringen smeulden in hem voort.

Zo leert de hovenier met zorg creëren,

het gebied dat voor geen onkruid zwicht.

Met woorden mocht hij een lustmoordenaar zijn, een Vergewaltiger. Met woorden in zijn hoofd was hij racist en minister-president, narcist en regent; zonder onderscheid.

In trage zinnen sloop een priester door zijn frontaal kwab. In zijn hoofd kende Vincent god en gebod. God immers had een plek in zijn hoofd gevonden. Naast Felicity zorgde god voor het vuren van zijn neuronen, voor zenuwimpulsen en voor sprongen over synaptische spleten. Soms wist Vincent niet of god en Felicity een en dezelfde waren. In ondoordringbare biochemie werd de almachtige beoordelaar de uiteindelijke regisseur van zijn lichaam en geest.

Professioneel maakte hij zich af en toe bekend, dat was dienstbetrekking, daar werd hij door de hogeschool voor betaald, -schaal 12 zonder uitzicht op 13- dat had weinig met zijn onafhankelijke geest te maken.

Mensen herkenden hem aan zijn lichaam, zijn rond kaal hoofd en zijn licht achteruithangende schouders, zijn langzame tred en traag opstaan uit de bureaustoel. Hij was bekend om zijn gecertificeerde vakkennis en zijn didactische vaardigheden, om zijn bij tijden angstaanjagende afstandelijkheid, een afstand die een onverklaarbare warmte had, warmte als van een straalkachel. Enkel warm als de netspanning was aangesloten, met de mogelijkheid van binnenbrand en kortsluiting. Het was de bedrieglijke eenvoud van een geruisloos man.

'Laat dit niet alles zijn. Dit leven stil en donker,'

Sommige studenten waren bang voor zijn directheid. Zo gebeurde dat. Het liet Vincent koud.

'als het maandelijkse bloeden van de vrouwen.'

Vincent duwde zijn lichaam met zijn handen vanaf de matras omhoog. Hij liet de infraroodafdruk van zijn slapend lichaam achter zich; onzichtbaar portret van een nacht, elke steekmug kon het spoor van het ontwaakte lichaam vinden, zoals een vers lijk door infrarood opgespoord kan worden tot diep in de aarde. Na de dood ging het leven immers verder; ook in het lijk.

Met zeker genoegen verhaalde Vincent van de wormen en maden en de warmteontwikkeling in het kadaver als gevolg van anaërobe ontledingsreacties. Biologie gaat niet alleen over het leven voor de dood; ook erna is een wereld aan verrassingen te winnen. Katzenellenbogen wist daar ook alles van. Interesse in het lot van het lijk verbond Vincent met de synthetisch organisch chemicus.

Voor het bed stonden twee oude klompen. Zijn voeten gleden met een zekere graagte in het houten voetbed. De klompen, Zweedse met een leren kap, had hij van Felicity gekregen, kort na hun ontmoeting. Ze zette hem met beide voeten op de grond.

Hij hoorde muziek als hij de klompen om zijn voeten voelde. Peer Gynt op klompen.

'De liefde van de mens voor de aapmens is voornamelijk te danken aan het feit dat we ons uiterlijk graag afmeten aan die primaten: we voelen ons knapper. Een aap is een geliefd spiegelbeeld van de mens,' hield hij studenten voor, 'lelijker dan we zelf zijn en daardoor een bron van menselijk zelfvertrouwen.' Niet elke student was het daarmee eens.

Gorilla's, chimpansees, bonobo's; ze herinnerden hem aan koosnaampjes van zijn moeder. De koppeling met de oorsprong uit poep en pies en het ontstaan uit een dierlijke soort was in ouderlijke hartelijkheid snel gelegd. Net als geliefden er een voorkeur aan leken te geven elkaar met banale woordjes te veroveren; scheetje van me, apekontje, lekkere drol. Apen als beminden uit een niet te ver verleden. Geen

wonder dat Boonstra, geen kinderen en zo zelf legitiem in leven, zijn verwekkers kwijt wilde.

Van alles wat hem omringde kwam een deel nooit op plaats van bestemming. De dagelijkse waarnemingen drongen zich in stille momenten in veelvoud aan Vincent op en vroegen om benoeming.

'Kraan, zeep, water, lucht, teen, schoen, mes.'

Vincent benoemde zijn omgeving om voorwerpen en gebeurtenissen te bezweren. Verbazing over materie en leven stak voortdurend en onhoudbaar de kop op. Verwondering vroeg om naamgeving. Met opborrelende naamgeving in een weerkerend bezweringsritueel, veranderden de feiten in een neutrale en hanteerbare realiteit.

'Kraan, zeep, water, lucht, teen, schoen, mes.'

Piaget had ongelijk met zijn indeling in ontwikkelingsfasen van een opgroeiend kind. Voelen, knijpen uit de sensori-motorische fase herkende hij als hij schilderde en verf uit de tube perste, en met de kwast de olieverf op het doek zette. De pre-operationele fase met de voortdurende benoeming van voorwerpen had hij nooit afgesloten. Alle ontwikkelingen speelden zich tegelijk en voortdurend af, onafhankelijk van een leeftijdsindeling van wetenschappers.

'U bent uw tijd tien jaar vooruit,' had de huisarts gezegd.

Vincent leunde tegen de klerenkast en stak zijn voeten door de pijpen van het bordeauxrode slipje. De kleur bracht hem naar Merckenbauw. Het dunne lijf van Birgit, zoals ze die middag voor hem stond in het kabinet van het biologielokaal. Ze verstopte zich achter een miniem bordeauxrood slipje en beha. Hooggehakt keek de lerares Duits een kort moment uit de hangkast zijn slaapkamer binnen. Kleine borsten, een pluk

zwart haar in de oksel, grijszwarte langs de rand van haar glimmend slipje. Ze wiebelde op de hoge hakken. Ze hield zich vast aan de zijkant van de hangkast terwijl ze haar benen in spreidstand plaatste. Geen inlegkruis. Een opgestikt roosje. Ze reikte nu ook de andere arm naar boven. Zwart en geurig okselhaar. Alles aan haar leek open. Birgit draaide de crème-stift naar buiten.

Araneus diadematus

De illusie in de hangkast nam bezit van Vincents lijf. Hij keek opnieuw. Als slecht fineer kwam Walther P. uit de achterwand van de kast tevoorschijn. Walther met zwijgende grijphanden. Merckenbauw loste weerloos op.

Vincent schoof de deur van de hangkast dicht. Zonder dat hij de dop van de houder had geschroefd rook de kamer naar after shave en verschraalde bieren, naar esters, aldehyden en ketonen, naar boterzuur.

Merckenbauw zou bij haar Walther blijven. In herhaling. Merckenbauw kwam om te klagen, om af en toe haar thuis-werkverhalen kwijt te raken en haar bedgeheimen te delen. Dat had niets met Vincent te maken.

Was geht's dich an?

Vincent verheugde zich op wat komen zou. Merckenbauw was geweest. Het zou een maand duren voor ze opnieuw haar verhalen kwam vertellen, dan mocht hij de plaats van Katzenellenbogen weer een warme namiddag innemen, als Stellvertreter.

Hij keek ernaar uit.

Gute Nacht Freunde.

Felicity was niet teruggekomen. Ze was nooit verdwenen, ze leefde in zijn huurwoning. Ze huurde de zolderkamer; permanent in de frontaalkwab.

Met zijn pink probeerde Vincent de prop water die zijn oor deed suizen, los te maken. Hij kon Felicity de huur opzeggen. Ze zou niet vertrekken.

Materiegolf

Op zaterdag deed Vincent inkopen voor de hele week. Hoe minder tijd hij in de stad doorbracht, hoe liever het hem was. De indrukken van eindeloze beweging, het kabaal, de stadslucht, de mensen zonder gezicht in nieuw-moodse kledij, in trainingspakken, pubergescheurde broeken, barokke outfit riepen weerzin in hem op. De uniformiteit verpakt in pseudo-individualiteit zonder een spoor van eigenheid haalde walging bij hem boven, die hij met moeite van zich af kon laten glijden.

'Navel, tulband, piercing, hoofddoek, schreeuw.'

De dictator en de regelaar streden in zijn hoofd met elkaar om voorrang. De tiran arresteerde de ene na de andere burger en wierp zwervers, schreeuwers, straatmuzikanten, kinderen, zeurende moeders in het gevang. De vrijetijdsambtenaar scheidde beleidsnota's af over herinrichting van de binnenstad en verwijdering van zwerfvuil. Hij slaagde er niet in onbegrip en ergernis te vertalen in een accepterende houding. De afkeurende emotie bleef dominant aanwezig. De stad was te vol, te levendig, een kakofonie van indrukken vocht in zijn hoofd om een plek. Vermijding van de prikkels leek vooralsnog de beste optie.

Ordnung muß sein.

Merckenbauw keek om de hoek van zijn frontaalkwab. Ach, dacht Vincent, er is niet voor niets een pistool naar Walther genoemd. En weg was Birgit M. uit zijn schootsveld. Felicity keek uit de deur van de bovenkamer en lachte zacht. 'Wat zou je Merckenbauw aan willen doen? Zou je met haar hetzelfde willen doen als met mij? Draag je mijn slipjes nog?'

'Schoenen, aarde, lucht, water, vuur, vuur, vuur.'

Veel van zijn waarnemingen botsten met zijn gevoel voor beschaving en harmonie. Het kostte hem inspanning om ze te negeren en zich op prettiger waarnemingen te concentreren.

Weinig irriteerde hem meer aan nabije medemensen dan vastberaden domheid onder de vlag van vooruitgang.

In het gedrag en de opvattingen van synthetisch organisch chemicus Katzenellenbogen herkende Vincent zijn eigen gevoeligheden op dat terrein. Vincent genoot van de leraar scheikunde als die tijdens de lunchpauze milde verontwaardiging ventileerde.

Katzenellenbogen was rooms-katholiek –doe wel en zie niet om- opgevoed in de jaren vijftig.

Fietsen op zondag werd oogluikend toegestaan, en luisteren naar de vara werd door de bisschoppen ontraden. Zondig gedrag was alom aanwezig, en niet alleen bij de Roomschen, zoals Katzenellenbogen zijn stamvaders noemde. Ook andere religies waren, in zijn bruingroene ogen, van de neiging tot het kwade doordrenkt.

Zendingsdrang en missionarissenneigingen van naïeve en goedmoedige collega's bezorgden de synthetisch organisch chemicus een hogere bloeddruk, net als studenten die hun geloof in de Heere al te nadrukkelijk naar voren brachten.

Expliciete geloofsovertuigingen waren een trigger voor sarcastische en ironische opmerkingen, en juist dat spel mocht niet gespeeld worden in een openbare hogeschool met een professionele omgeving.

Milde spot met overtuigingen van adolescenten vond geen rustplek in de lessen beroepsvoorbereiding. De accreditatie-commissie waakte als een genadeloze inquisitie over gedrag van docenten.

'Misschien ben ik minder geschikt geworden om met jeugd om te gaan,' verzuchtte Katzenellenbogen.

Katzenellenbogen had wens van zijn kleinkind, van zijn dochter. Beide nazaten zou hij nooit terugzien.

'Misschien ga ik me op generatiegenoten richten, om meer van dagelijkse dingen te genieten.'

Grootgenoeg had instemmend geknikt, net als LePoole van Nederlands en Merckenbauw die ook wel wat relativering kon gebruiken.

Die instemming uit de warme boezem van Grootgenoeg ontlokte Katzenellenbogen een vervolg:

'Gereformeerden zijn minstens zo gevoelig als fanatieke mohammedanen, als het de tekenen van de tijd betreft. Enige humor en progressie is beide religies vreemd.'

Katzenellenbogen was een paar dagen eerder naar een trouwdienst geweest van een ouderejaars student. Waar hij vrolijkheid en feest had verwacht trad een dominee naar voren met preken over hel en verdoemenis.

Nee, de trouwdag was geen dag voor het bruidspaar. De trouwdag was een dag voor de Heer en voor niemand anders. De dominee had een onuitwisbare indruk nagelaten, dat wel.

LePoole was met haar 35 jaar geen generatiegenoot van de twee decennia oudere Katzenellenbogen, maar dat was voor haar geen bezwaar om zich leeftijdgenoot te voelen.

'Met generatiegenoten bedoel je misschien ook collegae, of niet? Bedoel je dat je je ook op mij gaat richten?' Zonder antwoord af te wachten liet ze volgen: 'Ik voel me vereerd.'

Katzenellenbogen had het hart soms op de tong; dat was voor Vincent een goede aanzet om te zwijgen. Wat hij had willen zeggen, werd op z'n tijd door Katzenellenbogen naar voren gebracht, dat was genoeg. Ze hadden broers kunnen zijn, of *zwagers*.

De opmerking over humorloze religie werd genegeerd. Een van de vele basiskenmerken van leiderschap en superioriteit: negeren van een deel van de opmerkingen, ook al zijn ze terzake doende.

Zwijgen en negeren van vragen waren een krachtig wapen, om ware motieven boven tafel te halen, maar ze waren ook geschikt om ontwikkelingen te frustreren. Krommenagel als directeur en Katzenellenbogen in zijn zelfgekozen functie als voorzitter van de medezeggenschapsraad wisten daarvan mee te praten. Voorstel na voorstel, knikken van de uitvoerenden en als het *moment suprème* aangebroken was volgde een oorverdovende stilte. Waar aanvankelijk beweging was gesignaleerd bleek na enige tijd een fata morgana aanwezig te zijn. Trillende lucht veroorzaakt door warmteverschillen en verandering in brekingsindex.

'Domheid is het enige dat de naam *slecht* verdient.' Vincent had de uitdrukking van de synthetisch organisch chemicus geleend, en zich de opvatting inmiddels eigen gemaakt. Als domheid slecht mocht zijn, kon ergernis plaats maken voor verwondering; een vreugdevollere emotie dan irritatie.

Het had een vol trimester en twee lerarenvergaderingen geduurd om zich die inzichten eigen te maken. Al lag er af en toe nog een glijbaan gereed om in het oude patroon van modder en frisse klei te verdwijnen. Sommige inzichten vragen blijkbaar permanente strijd om behouden te blijven, vooral als de opvoeding weer naar voren dringt en de nieuwe inzichten zich nog niet hebben vastgezet in de veelvoud aan zenuwknopen in de hersenen die voor historisch besef verantwoordelijk zijn.

Instituutsdirecteur Krommenagel had historisch besef, *een* historisch besef, zoals hij zelf zei.

De eerstegrader geschiedenis, gepromoveerd op amfora's, lichtgebakken Etruskische waterkruiken met twee oren, al dan niet waterdicht, was zeker niet dom, maar op een ordelijke manier een personeelsvergadering voorzitten, dat was niet zijn sterke kant.

De instituutsdirecteur gaf geen les meer, de instituuts-directeur maakte beleid. Dat beleid had alle trekken van een

afwachtende houding. De tijd zou alles oplossen. Wie het personeel wil beheersen, moet haar gehoorzamen, maar wel wakker blijven, was het uitgangspunt van Krommenagel.

De sollicitatie van Barbara Middelkamp op de vacature van maatschappijleer was zo'n kenmerkend voorbeeld van beleid door af te wachten. Van der Vaart was ook participerend lid van de sollicitatiecommissie geweest. Zeer geïnteresseerd in de context-conceptbenadering van moderne maatschappijleer in kritische en kenmerkende situaties, speciaal in het vmbo.

Middelkamp had zich er goed doorgeslagen, af en toe aan de neus peuterend, afwachtend en zich met enkele algemeenheden van de vraag en het antwoord meester gemaakt.

Van der Vaart leek vooral geïnteresseerd in Middelkamps lichaamstaal, meer dan in haar antwoorden op de relevante context-conceptvraag. Leunen, buigen, de rand van de blouse omvouwend, de schouders naar achteren om het bandje van een knellend kledingstuk te herschikken. Middelkamp buitte de triviale gedragsindicatoren uit. Ze had in haar studietijd in een kledingwinkel gewerkt. Ze was topverkoopster geweest, alle mannen had ze het idee gegeven dat ze *zu haben* was. Enkel dat gevoel was voldoende voor de heren, ongeacht status en financiële armslag om tot aankoop van tenminste een broek, pantalon, sokken of stropdas over te gaan.

Barbara Middelkamp had de bureaustoel professioneel naar achteren gereden, haar ene been over het andere geslagen en in snel tempo het jargon uit onderwijsland naar voren laten komen. Leerwerkplekken, werkleerplekken, werkplekleren nieuw leren, oud-leren, leren leren, Piaget, Vyzotsky, de piramide van Maslow, het ijsbergmodel, de koelkastmethode van Bergstra, de groene aanpak van Koster.

Terloops had ze melding gemaakt van recente publicaties in de vakliteratuur, van haar hand, juist over dat onderwerp. Dat had ze vergeten in haar cv te melden. Ze wilde het artikel wel als pdf-bestand mailen, maar de commissie had

dat niet nodig gevonden. De pantalons en de sokken konden worden afgerekend.

Bij de nabespreking leek het pleit aanvankelijk beslecht; niet geschikt, te detaillistisch, te ver van de leefwereld van de leerlingen. Krommenagel hoorde de argumenten aan. En bij de samenvatting beweerde de instituutsdirecteur het tegendeel van zijn aanvankelijke suggestie. Van der Vaart haalde in het pashokje, de broek op de knieën, als eerste bakzeil. Nee, ze was terzake kundig en de sollicitante had overzicht. Ja, ze stond tussen, naast en boven de leerlingen, dat was duidelijk.

De dame had overzicht aangaande ontwikkelingen in het onderwijs. Jazeker, ze zou een aanwinst zijn. De argumenten om haar aan te nemen bleken identiek aan argumenten om haar af te wijzen.

Dat was niet anders dan in de liefde, ouderlijke liefde en platonische liefde van heren op leeftijd op zoek naar een nieuwe pantalon inbegrepen.

De meerderheid van het personeel was niet geïnteresseerd in sollicitaties en in beleid. De leraren en leraressen wilden weten welke uren en welke klassen ze op hun rooster zouden aantreffen.

Roosters en lestijden leverden munitie om onvrede over beleid en beoordeling vorm te geven. Onvrede over door vakbonden bedisselde functiewaardering –en wie wilde nog lid zijn van de cao-reus met bestuurders in schaal 13- . Over de functiewaardering was immers enkel pseudo-inspraak mogelijk, net als bij de jaarlijkse beoordeling.

Traineren op details en op zaken die zonder veel verzet op te geven waren leverde gemakkelijke bevrediging; hakken in de klei op uitvoeringszaken.

De primaire lerarenreactie tegen elke verandering bleek een effectieve en gemakkelijke manier om desinteresse voor de grote lijnen te maskeren; en onbenul.

‘Nee, dan kan echt niet.’ Zwaneman was daar heel helder in. ‘Wat stelt aardrijkskunde als vak nog voor als studenten niet meer weten waar Bordeaux ligt, of Mol?’ Een route-planner in de les was *not done* vond ook Van der Vaart. Het was niet duidelijk of Van der Vaart zat te stangen, of dat hij het onvermogen van Zwaneman om zich een ruimere blik aan te meten wou maskeren. Mededogen en liefdadigheid nemen soms vreemde vormen aan en komen soms uit onverwachte hoek. Van der Vaart wist London elk jaar te vinden, en Soho. Hij kan zich een reis naar Corinthe veroorloven.

Niet de studenten en het onderwijs waren belangrijk. Het ging om de goedkope oppas (Sparrenboom van economie, en ook Quaadstemeer van tekenen met z’n tweede leg), de gemakkelijkste uren in de onderbouw; jaargroep 1 (LePoole) of om geschikte tussenuren om met collega’s te smoezen (Nolbers met Sorgvliet en Merckenbauw met Katzenellenbogen en anderen). Ieder leek een dubbele agenda op zak te hebben.

Krommenagel slaagde er telkens in om de personeelsvergadering in wanorde achter te laten. Soms verdacht Vincent hem ervan dat het opzet was. Uit de chaos kwamen steevast de besluiten tevoorschijn die leken voorgekookt. Hoe de instituuts-directeur dat klaarspeelde bleef in nevelen gehuld, maar na verloop van tijd lagen er nota’s over toetsbeleid, werktijden, onderwijsstandaarden, cum laude-regelingen, stageuitvoering vakantiekaarten, oppasvergoedingen, fietsvergoeding, beoordelingsregelingen, functiewaardering, en diplomacertificering met bezwaarprocedures die vrijwel steeds zonder kleerscheuren door de medezeggenschapsraad waren aangenomen.

Na elke instemming met voorstellen van de schoolleiding leek Katzenellenbogen tevreden. De voorzitter speelde het spel in de medezeggenschapsraad met verve, alsof hij echt betrokken was bij de gang van zaken. Vincent verdacht de

synthetisch organisch chemicus van een dubbele agenda, maar kon er geen vinger achter krijgen. Nog niet.

De uitvoering van beleid was een ander verhaal. Ook hier slaagde het personeel er bij voortduring in om creatief met de afspraken om te gaan.

Vincent had zich erbij neergelegd dat entropie altijd wint van energie, hoezeer die toenemende wanorde ook de treurigheid van de dagelijkse dingen verhoogt. Uiteindelijk was de positie van de eerste hoofdwet van de thermodynamica zonder bezwaar te wisselen met de tweede hoofdwet. Energie mocht wat Vincent betrof na chaos een plek vinden in de annalen; vooral verspilling van energie.

Elke week kocht hij hetzelfde voedselpakket, met lichte variaties al naar gelang het seizoen. Stabiliteit en houvast waren ook in kleine gedragspatronen te vinden. In huis droeg hij de Zweedse klompen. De voeten op de grond.

Vier dagbladen las Vincent in het weekend met nieuws in geringe varianten. De herhaling van aardse voorvallen in lichte schakeringen riep een vertrouwdheid bij hem boven als hij de stapel papier doorbladerde en hetzelfde bericht in andere setting tegenkwam; alsof hij in fotoalbums bladerde.

Vincents genot was; overal hetzelfde te lezen. Genot zoals dat hij voelde bij herlezen van boeken; de vreugde van herkenning. De vertrouwde zinnen waren een bevestiging van de kleuterwaarnemingen verplaatst naar een volwassener waarneming van de omgeving. Herhaling is de meester van het genot.

Piaget had geen raad geweten met de belevingswereld van een kind, laat staan met de indrukken van een volwassene. De theorie ontleedde gedrag in deelgebieden met elk weer onderverdelingen. De versnippering gaf dan aanleiding om in nieuwe artikelen nieuwe inzichten naar voren te brengen, nieuwe inzichten die na verloop van tijd vervangen werden door weer nieuwere ontdekkingen.

De onderzoekers vergaten Quintillianus te lezen, of Bacon, of Montaigne. Dat was hun redding. De klassieken zouden pijnlijk de wijsvinger op de zere plek gelegd hebben van ontbrekende competenties: met aandacht kennis nemen van wat anderen al hebben bedacht. De boekenlijst van de studenten bestond immers al jaren uit dezelfde boeken, en lang niet elke opleider had het boek –door deskundige collega's aanbevolen- zelf gelezen, laat staan dat hij of zij in staat was open gedragsindicerende vragen over de inhoud te formuleren.

Uitzonderingen bevestigden deze regel: een enkeling las Prediker, maar die betrok dat boek enkel op de privé-situatie; bedoeld wordt natuurlijk Merckenbauw.

Ingezonden brieven in kranten volgden ook al jaren een zelfde patroon, voorspelbaar wat inhoud aanging, soms verrassend in woordkeuze en zinsbouw, zelden inspirerend. De brieven-rubrieken als representatieve afspiegeling van processen en denkwijzen in de maatschappij en in de hogeschool.

De nadruk lag vooral op details en op verongelijktheid. Ieder voelde zich tekortgedaan. Visies op de te volgen koers en op grote lijnen waren zeldzaam, en als ze al naar voren werden gebracht reageerde een doctorandus van een of andere school, provinciaal of randstedelijk, dat maakte niet uit, met detaillistische bezwaren.

De beroepsdeformatie woekert in het onderwijs –zeuren en bezwaren bedenken waar creativiteit en innoverend optreden op de plaats zou zijn- als gevolg van overheidsbeleid dat langdurig de kennis en vaardigheden van de leraren heeft ontkend en met voortdurende instemming van de Tweede Kamer belachelijk heeft gemaakt.

Op grote schaal speelt zich af wat in de kindertijd is ingezet. Kinderen beneden de tien jaar zijn nieuwsgierig en willen ontdekken hoe de wereld in elkaar steekt. Ze bouwen zonder

bezwaar uit sloophout een raket naar Venus of naar Mars. Die kinderambities verstoren de gemoedsrust van teleurgestelde en uitgebluste opvoeders. Het duurt niet lang voor de komende generatie in het gareel is geperst. De mensheid wil niet langer naar de planeten, maar komt er vandaan.

Vincent had het spel gespeeld. Na vijf berichten op de brievenpagina was het genoeg en had hij zijn bemoeizucht gestaakt. Hij was niet in staat met woorden overtuigend aan te geven dat kinderen uit India, China en andere landen, die als achterlijk werden weggezet, de toekomst zouden gaan bepalen. Hij vond geen vruchtbare bodem voor de stelling dat creativiteit een bron van plezier is en overdracht van kennis en vaardigheden effectiever maakt dan behandeling van dichtgetimmerde curricula. Felicity had dat gevecht tegen windmolens eerder opgemerkt. Ze had hem niet geremd in zijn zelote schrijflust, maar gewacht tot het inzicht in hem boven zou komen drijven. Kwaliteit hield zich schuil in het vacuüm, zoveel was duidelijk. Dat wist Nuyters beter dan wie dan ook, sinds de fysicus Herma had ontdekt.

Niet elke indruk had hij met een ingezonden brief kunnen bezweren. Niet alle gebeurtenissen en waarnemingen had hij in plakboeken en in dozen op zolder kunnen wegzetten. Niet elke aandrift, niet elke daad liet zich in een louterend ritueel met de millimeterende tondeuse verwijderen. De video's gaven in herhaling zijn gedrag vorm.

Elke zaterdag een moot vis, roodbaars, kabeljauw zalm, forel, poon van de markt. Vis omdat het een vertrouwde geur naliet in de keuken en de kamer. Een irritante en bij vlagen aangename lucht als bewijs van een bestaan na de vangst, na de dood. Geur van gebakken en gestoofde vis als troost voor de dood. Of hij wilde of niet. Met elke vis in huis gleed Sorgvliet z'n hoofd binnen.

Sorgvliet van wiskunde met enige kennis van informatica. Steile magere vrouw met een natuurlijke neiging achterover

te vallen. Permanent leek Sorgvliet de zwaartekracht te tarten. Sorgvliet was het tegendeel van een standaard-wiskundige. Sorgvliet sprak niet van sommetjes. Ze had het in de personeelskamer nooit over integreren en kettingregel. Sorgvliet sprak enkel over opgaven als het gesprek over haar vak moest gaan.

Sorgvliet sprak over eten; dag en nacht. Elke hap in een boterham met kaas en sla, tomaat en olijf ging gepaard met hemels genot dat ze wilde delen. De zachtzure smaak van jonge veldsla, de ronde tinteling van olijfolie of de kruidige aroma's van walnotenolie. Vincent voelde zijn vocabulaire groeien met elke hap die tussen de smalle lippen verdween. Eten was de lust van Sorgvliet, en meer nog, praten over sapjes, koffie, karnemelk en thee; over chocolademelk in de personeelskamer helaas zonder slagroom: dat zou ook lekker zijn. Kiwi's uit Nieuw-Zeeland of uit Israël en heb je wel eens baklava geproefd, met veel honing en een vleugje anijs? Ja, die Turken kunnen dat wel. Mosselen, oesters, garnalen, zeepaardjes en ander zeefruit, heerlijk.

Sorgvliet had een maand verkering gehad. Dat was knap geweest van de veertiger in modieus mantelpak. Een maand was de minnaar onderwerp geweest van het dagelijkse menu in de middagpauze. De vocabulaire was door haar kort-stondige escapade uit de keuken nauwelijks veranderd, zodat Sorgvliet na het voorgerecht naadloos aan het dessert kon beginnen. Cambozola, camembert, rocquefort, brie van de mat en het liefst geitenkaas. Chèvres. En met haar verjaardag een zelfgebreide appeltaart met goldringenetten en kaneel, en soms met stukjes peer; conferences of Gieser wildeman.

Maar het was vooral de geur van haring en makreel die Sorgvliet in zijn hoofd boven haalde. Vincent vond het prettig, zoals hij met stil genoegen keek hoe ze in de lage stoelen onder het raam haar tussenuur doorbracht. Benen wijd in haar strakke kokerrok en een wiskundemethode met

de rug tussen haar smalle bovenbenen. Alle lijnen uit het lood. De kleur van haar slipje was nog steeds een geheim. Felicity lachte mee, ze hoefde niet te kijken om de kleur te kennen.

Eten was voedsel voor Vincent; een aangename manier om het lichaam in stand te houden. De verhalen rond het eten interesseerden hem nauwelijks, net als dagelijkse nieuws. Lezen was voor hem het genot van de zinnen en de taal. Lezen was een woorden-drug. De inhoud speelde slechts zijdelings een rol. Vergeten was regel, daar had hij zich mee verzoend, onthouden was uitzondering,

Hij zorgde ervoor de lijnen van de wereldgebeurtenissen te weten, zodat hij op school mee kon praten als dat nodig was. Alle onderwijs hoorde immers in een maatschappelijke context als aanloop naar conceptueel denken. Ook die modieuze *tyrannosaurus rex* was nog niet uitgestorven. Het sociaal constructivisme voerde de boventoon. Vincent kende de terminologie; de betekenis ontging hem veelal. Soit.

De overgang naar eeuwige waarden bleek moeilijk, niet alleen voor politici en, ook voor leraren was dit een te grote stap.

Nuyters wilde maatschappelijke ontwikkelingen aan de hand van de kosmologie nog wel eens in weidser perspectief plaatsen, maar ook hij dreigde slachtoffer te worden van zijn al te menselijke verlangens. Herma kwam vroeger of later in het gesprek binnensluipen en dan was van enige verrijking geen sprake meer.

Nuyters had zijn tweelingzus verloren, twintig jaar geleden. Zijn zus was in een halfopen inrichting opgenomen om met gesprekken in een desolate omgeving tussen tientallen verwarde medemensen een nieuw pad uit te stippelen en wanen achter zich te laten. Er was na ruim een half jaar psychiatrie voortgang geboekt, niet veel, maar voldoende voor Nuyters om voor kerstverlof te pleiten. Hij had het pleit

gewonnen van de medische weerstand. Na samenzang onder de kerstboom en de jaarwisseling met vuurwerk had zijn zus in het koude water van de Beilerstroom haar eerste wens in vervulling laten gaan.

'Ook een fysicus kan dan verteerd worden door schuld en boete,' had Nuyters gezegd.

Dat schuldgevoel was minder geworden sinds Nuyters in Herma een protegee had gevonden.

'Niet bij elke misdaad hoort straf,' dat was Nuyters nadat de eerste euforie met Herma was getemperd en de verhouding op het oog een platonischer karakter had gekregen; met naast de escapades in tussenuren een vaste ontmoetingsavond in de week, als de wettige mevrouw Nuyters naar aquarelleer-cursus was. *Kiezen is genieten* was door Nuyters ingeruild voor *Kiezen is verliezen*. Daar hielp geen minnekozen aan.

De uitwisseling van de persoonlijke bekommeringen met Herma was voor iedereen zichtbaar, er was dus geen sprake van een intieme relatie, bij het kopieerapparaat, in de fietsen-stalling, in het kabinet of op de parkeerplaats, met de auto-sleutels in de hand. De deurklinkgesprekken vonden plaats op elke plek waar een geschikte klink te vinden was.

Katzenellenbogen had bij gelegenheid enkele treffende opmerkingen gemaakt over chemie van leed en trauma, en daarmee was de open verhouding tussen Herma en Nuyters geparkeerd. De aanvankelijke accreditatie van de fysicus en de bureaumedewerkster werd overvleugeld door het eerste kleinkind van Zwaneman. Weliswaar wat onverwacht, maar meer dan welkom.

'Mijn kleinzoon is ook diabeet. Dat is genetisch bepaald.' Met enige trots had Zwaneman toegevoegd: 'Erwin lijkt in elke geval op mij,' Het kleinkind kon het niet winnen van Herma.

'Herma, daar hoeven wij niet meer achteraan,' zou Boonstra gezegd hebben.

Boonstra's belangstelling voor buitenechtelijke escapades was doodgeslagen. Hij had lang genoeg bij de krant gewerkt.

In de personeelskamer overheerste de waan van de dag zonder dat iemand zich daaraan leek te storen. Kennis en vaardigheden werden afgemeten aan haast en overdaad, nauwelijks aan matigheid en bezinning. Veel en snel, dat was de leidraad, leek het. En zo mogelijk alles bij het oude laten, als dat zou kunnen.

De spanningsboog van studenten ging daar naadloos in mee. Minder dan vijf minuten bleef de aandacht gericht op een onderwerp of uitleg, daarna moest er een nieuwe impuls volgen. Van der Vaart van Engels deed zijn naam wat dat betreft eer aan. Engelse les via sms-spiekberichten, en dat in de bovenbouw van het hbo. Wonderbaarlijk.

Helemaal verwonderlijk dat Van der Vaart zijn innovatieve digitale didactische methode met veel aplomb in de lerarenvergadering naar voren bracht. Weliswaar in de rondvraag. Van der Vaart was voorstander van Amerikaanse didactiek: *never a dull moment*. De hele klas, elk lesuur in volle vaart van de ene naar de andere werkvorm.

Wat variatie en snelheid aanging leek Van der Vaart op Katzenellenbogen. Altijd wat anders, geen jaar gelijk. Katzenellenbogen trok zich weinig aan van regels en verordeningen, al wist hij die schoolse ongehoorzaamheid zorgvuldig buiten beeld te houden.

'Als de accreditatie mij op de pijnbank legt, is het vroeg genoeg.' placht de synthetisch organisch chemicus te zeggen.

Vincent deed op school met die illusie van vooruitgang mee. Het maandloon gaf hem de mogelijkheid zich in zijn eigen tijd op zijn eigen plek terug te trekken. Hij kon ongehinderd zijn eigen waarden vorm geven. De staat verschafte hem de middelen, hij stelde zijn eigen doelen.

Studenten liftten mee op zijn zelfgekozen ontwikkeling, als ze dat wilden. Vincent zorgde voor de verpakking en inhoud;

op verzoek. Hij fungeerde op school als een microscoopdoos, het deurtje af en toe op een kier. Studenten en collega's hadden veelal genoeg aan de buitenkant. Inhoud, van welke aard dan ook, was zelden onderwerp van studie.

De competentie: in staat tot reflectie werd door collega's soms letterlijk genomen. Josée Grootgenoeg had de spiegel uit haar garderobe meegenomen, gewikkeld in een bloemetjeslaken, om studentengedrag te reflecteren. Ook op dat terrein kende haar ijdelheid geen grenzen. De koninklijke orde kwam dichterbij, zoveel was duidelijk. Josée Grootgenoeg als epigoon van doorgeschoten beschrijvingen van ontwikkeleisen.

Nadenken is het hoogste goed, ik tref het zo weinig.

Gesprekken tussen collega's en studenten beperkten zich tot de vorm en leken steeds meer op gescheurde puberbroeken, zonder dat iemand dat leek op te merken. En wie het opmerkte stoorde er zich niet aan.

Petten omgekeerd op het hoofd, alles bedekkend wat leeg en zinloos was; en bij vlagen voos. Bezonnebrilde hoofden zonder vragende uitdrukking, slechts nieuwsgierig naar de buitenkant; als een drugsverslaafde gepreoccupeerd met de dagelijkse dosis, leken de mensen om hem heen slechts belang te stellen in het keizerlijk uiterlijk en in de bovenproportionele koninklijke maten van Grootgenoeg op vrijdagmiddag als ze haar laaguitgesneden trui droeg.

Nieuwsgierigheid naar vakkennis en naar eruditie, naar enige wijsheid leken nauwelijks te vinden.

De context van Vincent leek steeds minder op die van zijn studenten. Al vroeg hij zich af of er ooit een parallel was geweest tussen zijn beleving en die van anderen.

Wat door Felicity als rood werd ervaren, haar bordeauxrode slipje bijvoorbeeld, was wellicht voor hem een heel andere

sensatie en een andere kleur. Felicity had hem toegelachen en haar kokerrok tot ver boven haar knieën opgetild.

'Is dit voor jou hetzelfde als voor mij?'

'Ach vent.'

Vincent was die middag niet op haar uitnodiging ingegaan.

Hij had de vraag serieus gesteld en hij was op zoek naar een natuurwetenschappelijk antwoord, niet naar een vlucht in de lijfelijke natuur; hoe prettig verdovend ook.

Kleur, stond in een psychologieboek, kleur bestaat enkel in de beleving. De wereld is kleurloos, enkel de vertaling van licht dat op kegeltjes en staafjes valt zorgt via neuronen en axonen en de koppelingen daartussen, voor kleurbeleving. Dat was een sensatie. Voor Vincent was dat antwoord voorlopig afdoende. Toen had hij kunnen vrijen, maar toen was Felicity er niet meer.

Sorgvliet was er over toe gekomen, over zijn mijmeringen. Vincent had het psychologieboek juist dichtgeslagen en hij had die nieuwe waarheid tot zich door laten dringen, die tijdelijke troost van een natuurwetenschappelijke ontdekking bij alle onbegrip over de omringende wereld.

Sorgvliet stond schuin achter hem, achterovergeleund met een schoolbord-liniaal in de hand, rustend op de tafel naast het psychologie-boek. Hij had haar willen knijpen, voelen. Vincent had zich over willen geven aan de sensori-motorische fase. Hij had haar bovenbeenwijdte tussenhand-breedte willen bepalen. Hij had haar begin van de wereld in zijn hand willen houden.

Voor zijn geestesoog zag hij de video-opname van die zaterdagnamiddag. Hij voelde hoe hij twee scholletjes en twee zalmforellen schoonmaakte. Ze waren in de aanbieding geweest. De infra-roodstraling van Sorgvliet liet hem voelen hoe hij met de schaar de kieuwen wegknipte, met het mes de kop van de zalmforel afsneed, hoe zijn vinger in samenspraak met de gemankeerde duim de zalmforel van de ingewanden

bevrijdde. Hij voelde opnieuw hoe de uitgeklede handbrede vis hem uit de vingers glipte en zonder kop en staart in de gootsteen spartelde.

Toen Sorgvliet vertrokken was, geurde het kabinet als de visafslag.

De generatiekloof verwijdde zich, en niet alleen de kloof tussen hem en de studenten. De afstand met elk ander mens leek Vincent onoverbrugbaar. Zijn dagdroomkleur leek niet op de kleur van een ander.

Zijn beeld van een leerling, van een dier, van een huis, een steen, van welk onderdeel van de wereld dan ook, leek niet op wat hij voorgeschoteld kreeg van het beeld dat een ander ervoer.

In de kwantummechanica is er een voorstelling van materie als deeltje en materie als een elektromagnetische golf. Beide beelden zijn nuttig en beide voorstellingen zijn even waar. Vincent had het gevoel dat hij aan het eind van de golf-vergelijking zijn wereldbeeld opbouwde, terwijl anderen op het materiedeel hun toevlucht hadden gezocht.

Nuyters was een afvallige, met Herma had ook de fysicus de elektromagnetische golven ingeruild tegen de platte materie. Alleen Katzenellenbogen leek zijn wereldbeeld nog op golf-mechanica te baseren, maar dat was niet zo heel vreemd voor een synthetisch organisch chemicus.

Bevestiging van de wereld kreeg Vincent op de hogeschool en elders niet door omstanders. De video-opnames in zijn huis bevestigden hem in zijn bestaan.

Hij leerde zich te herkennen in de man die zich op de video aan dagelijkse beslommeringen overgaf en met zekere regel-maat zelfstandige naamwoorden met lichtgekleurde stem rondstrooide.

'Keuken, pannen, gas, prei, yoghurt, afwas, kwast. Kwast.'

Af en toe sloeg Vincent een kruisteken. Niet te vaak. Het kruisteken haalde Nolbers uit het godsdienstlokaal, dat op een moment van onoplettendheid omgedoopt was in: lokaal levensbeschouwelijke vorming.

Nolbers was tegen religieuze rituelen in de openbare ruimte. Nolbers was tegen gebruik van godsdienstige gebaren buiten de context van de godsbeleving.

'Dat is je goed recht,' had Vincent gezegd.

Hij had de concepten van religie ter sprake willen brengen, maar op tijd een slok thee genomen.

In de lerarenvergadering had iedereen gezwegen na het exposé van Nolbers. Sorgvliet had haar kruipende rokzoom dichter naar haar knieholte getrokken, als betrof het een te strak vastgemaakt hoofddoekje. Katzenellenbogen gaf les en was afwezig. Krommenagel had de kring rondgekeken en tegen zijn gewoonte het zwijgen niet doorbroken.

'Dat is je goed recht,' had Vincent herhaald, 'en betekent dat ook dat die overtuigingen enkel gelden binnen de muren van je lokaal, en wellicht binnen de muren van de diverse godshuizen?'

Nolbers had gezwegen en naar het plafond gekeken, alsof daar een antwoord was geschreven.

Met een 'Je hoeft niet te antwoorden,' had Vincent het ongemak van Nolbers doorbroken.

Het antwoord op de vraag naar de plaats van religie in de hogeschool was te onbelangrijk geweest. Er was geen draagvlak voor gedachtenwisseling over de plaats van religie, over acceptatie en over grenzen van zendingsdrang. Er was geen draagvlak voor gesprekken over de missionarissenhouding van Nolbers en van andere zeloten in de leer. Dat leek een gemiste kans.

Dat waren de feiten, niets om over te treuren.

De dogma's van Nolbers c.s. lieten Vincent koud. Het voorval had het lange gezicht van Nolbers gekoppeld aan

Vincents gewoonte om op onbewaakte momenten een kruisteken te slaan, wijduit met de linkerhand, of met de stomp van de duim op het dijbeen; bijvoorbeeld tijdens personeelsvergaderingen.

Lieve Vincent

De brief begon met een innemende aanhef. *Lieve Vincent*. Ja, hij was die Lieve Vincent. Op de video had hij die leesfragmenten uren achtereen bekeken. In bed las hij de brief opnieuw. *Lieve Vincent,* met in eerste zinnen waarderende woorden over zijn karakter.

Lieve Vincent had het geluid van de video afgezet en van opzij naar zijn gezichtsuitdrukking gekeken. Ontspannen en rustig, licht samengeknepen ogen, een streel langs de kin, hand in de nek, een korte tong bevochtigde de onderlip, de onderlip omhelsde kort de bovenlip. Duim en wijsvinger van de linkerhand trokken een neushaar naar buiten.

'Je wist weer even dat je werd bekeken,' zei hij vanaf het bed. Je werd opgemerkt. Hij knikte.

De beelden op de video lieten zien dat hij niet ongevoelig was voor de complimenten; te lang geleden dat waarderende woorden hem hadden bereikt.

'De camera zat in je hoofd. Je keek mee. Je voelde je betrapt in je ijdelheid.'

Hij lachte zachtjes. De matras deukte onder zijn billen. Zijn rug zeurde tussen lwk L4 en lwk L5, z'n voeten gloeiden.

De tv liet zien hoe hij met de brief in de hand de voordeur was binnengestapt. In de hal naar het infra-rood had geknikt. Brief op het buikkastje. Jas aan de hanger. Tas op de vloer. Plassen, handen wassen, brief pakken, trap op. Bureaustoel scheef, zitten, benen over elkaar, benen naast elkaar, briefopener tussen duim en wijsvinger op scherpte, brief opensnijden, wachten, kijken, zwijgen, poststempel ontleden, wegleggen, wijsvinger over adres, handschrift testen, snijden, ruiken, zuchten, openvouwen. De brief rook naar methaanamine, cadaverine, putrescine, naar bedorven vis.

De briefwoorden vlogen in telegramstijl voorbij. Het was de oefening voor eerstejaars in observeren zonder een waarde-

oordeel aan de observatie te koppelen. Beschrijf het gedrag van je docent in 250 woorden. En als vervolg: beschrijf je eigen gedrag in 250 woorden.

De opdracht aan de studenten was enkel een opdracht aan zichzelf geweest. Een oefening in beschrijving van zijn eigen gedrag.

Nuyters: 'Alleen door te kijken, door afstand te nemen, kun je de natuur leren begrijpen.' Nuyters bedoelde; zichzelf te leren kennen.

Sinds Nuyters Herma van een computer had voorzien, had Vincent die uitdrukking niet meer uit de mond van de fysicus horen vloeien. Natuurkunde Nuyters had zijn natuur leren begrijpen, leek het.

De rukjes van zijn bewegende ogen had Vincent niet kunnen zien, wel de lichte grijns, de blik van voldoening over uitstel van handelingen, de halfslachtige blik naar de camera, de gloed van de streling van de innerlijke ziel. De onzichtbare opwinding. De woorden. *Lieve Vincent*. De mannelijkheid. De superioriteit. De kindsheid.

De video liet zien hoe *Lieve Vincent* een halve dag eerder, het hoofd nog gevuld met namen van vissen en met de geur van het snijpracticum nog aan zijn handen, steun zocht aan een vel papier, aan een éénkantsbrief op crème papier. De eerstejaars hadden als voorbereiding op de excursie naar Terschelling vissen ontleed; poon, makreel, inktvis, haai, kwallen ook. Alles wat op de visafslag beschikbaar was aan soorten uit de zee, die alles in zich opnam. *Lieve* oude Vincent gloeide na van de brief, als eiste hij erkenning en bevestiging van zijn groot karakter.

Hij had een schouderklop, een warme hand nodig gehad. De letters in de zaterdagkranten waren vandaag niet genoeg. Het was pas donderdag. De grafdialogen met Felicity waren in een veraf surrogaat vergleden. De tijd had zijn stand-vastigheid ingehaald. Vandaag had hij een vrouw nodig om

zijn manchetknopen vast te maken, tegen wil en dank, maar hij had haar nodig. Een vrouw om te strijken. Vandaag kreeg hij een ontbrekend deel van zijn *sparing partner* in een langwerpig couvert.

Lieve Vincent,

Vincent zag op de video hoe zijn kaal en gemillimeterd hoofd achterover boog, een kort stukje, hoe hij zijn armen strekte en zijn gefronste hoofd weer naar de brief neigde. De benen over elkaar, gekruiste enkels, rechtervoet op linkervoet en terug. Hij hoorde zijn urenoude ingehouden en traag ontsnappende zucht. Hij rook zijn adem, voor even.

'Dit is de aankondiging van je einde.'

Zijn stem klonk vlak en mild. Hij sloeg een kruisteken met zijn rechterhand. De koekoek riep vanuit de boom aan de rand van de tuin. Een lichte tocht gleed door de kier van het raam. Een duif roekoekoede.

Het was de aankondiging van haar einde. Kanker in haar lijf. Goede prognoses, hoop, gevolgd door een slechte afloop. Vincent voelde een warme gloed door zijn lichaam. Hij strekte zijn benen tot zijn voeten de rand van de matras bereikten. Ze brandden, een brand die overging in pijnlijk aangenaam steken.

Vergenoegd leunde hij tegen het kussen.

De woorden waren in de derde persoon geschreven. Irma had al afscheid genomen en *zij* meldde het spoedige vertrek van *haar* lichaam.

Haar geest was voortijdig naar elders vertrokken, een tijdelijke plek op aarde weliswaar, maar buiten het bereik van haar lijfelijkheid en buiten de lijfelijkheid van een ander, van hem.

‘Ze gaat deze wereld verlaten,’ had Irma geschreven.

De zus van Nuyters had de wereld ook verlaten. Ze had zelf een dag en uur gekozen in het water van de Beilerstroom. Ze had enkel haar verstijfde en koude lijf als bericht achtergelaten; geen brief, geen teken van voorbij leven in de vorm van een schriftelijke of mondelinge boodschap.

Irma kondigde haar vertrek aan.

Ze was niet de eerste vrouw die op een wrede, maar ook weer milde en spannende manier, zijn leven had verlaten.

‘Dood, graf, kist, koffie, adem, lijk, lijk, lijk.’

Irma was de eerste die hem in de liefde had ingewijd en hem een opening had laten zien naar een doorregende akker door iepen omzoomd. Niet dat ze kenner was. Ook voor haar was het de eerste keer geweest. Onhandigheid op een studentenkamer.

Een *coïtus puberalinensis*, geforceerd, met de treurigheid van na het vrijen, een treurigheid die kwam na een euforisch: *ik heb het gedaan, ik heb het gedaan!* Pas veel later had Vincent de Latijnse bevestiging van zijn gestuntel leren kennen. Zijn mannelijkheid had gekraaid bij die ontdekking; praeter gallum qui cantat.

Woorden konden hem laten zingen, daar had hij geen bordeauxrode visgeur voor nodig. Woorden en zinnen waren echt, kleuren en geuren waren artefacten; kunstmatig samengesteld in de hersenen op het bed van de schedelbasis.

Na de coïtus met Irma had Vincent niet gekraaid. Hij had zijn moeder willen bellen om te vertellen dat hij het gedaan had. Irma fietste toen al naar haar kamer aan de andere kant van de stad.

Tegen de tijd dat ze thuis kon zijn had hij, de ogen wijd opengesperd –post coïtum- gedacht: was dit klaar-komen? Een huisgenoot had hem uit de droom gehaald.

‘Hé, radio zachter.’ Hij had de koptelefoon opgezet om naar Medtner te luisteren, en naar actualiteiten die hem niet bereikten, verdoofd als hij was geweest door de coïtus.

Vincent had als groene twintiger zelf in het reine moeten komen met zijn *post coïtum trauma* (p.c.t.). Dat was nu anders; de hulpverlening aan hogeschoolstudenten had groteske vormen aangenomen. Elke hobbel die niet via een online-verbinding werd opgelost kwam via de decaan in het psycho-sociale circuit terecht. Ook op dat terrein werd het uiteenvallen van gezinsstructuren, peer groups, scouting en trekkersverenigingen helder.

In toenemende mate groeiden jongeren in eenzaamheid op, en werden ze belaagd door hooggespannen verwachtingen. Ieder moest iets worden, ook als de mogelijkheden beperkt waren. Dyslectici die zich inspannen om leraar Nederlands te worden, autisten met een onwrikbare voorkeur voor een opleiding maatschappelijk werk en dienstverlening; juist dat te doen wat buiten bereik ligt.

Zo vloeide gods hemelwater over gods akker de hogeschool binnen. Een akker die van vruchtbare klei en aangemaakte dalgrond veranderde in een rotsige bodem. Het was alsof Nolbers met zijn bijbelse kennis en bijbelse vaardigheden Zwaneman van zijn fysisch geografisch terrein verdreef. Wonderen bestaan, helaas deed de hogeschool mee aan die dwaling. Niet elke gedachte slaagde erin wortel te schieten en een kennisbasis te vinden.

Met zijn moeder had Vincent nooit bedgeheimen gedeeld, ook later niet.

Zijn moeder wist van zijn woelige nachten. Zijn moeder deed de was, streek zijn lakens. Het enige dat ze streek sinds hij zijn kindertijd had verlaten, waren zijn hemden; de schouders achteruit op het knaapje.

Na die eerste keer met Irma, vervloog de belofte voor een vervolg.

'Ach jongen, nu al?'

Vincent was in z'n beleving opgegaan. Irma had zich tekortgedaan gevoeld door de debutant. Nu zou hij dat attributie noemen, Irma's onmacht om in hetzelfde tempo klaar te komen was niet zijn misdaad, maar haar schuld geweest.

Op een terras hadden ze koffie –cafeïnevrij- gedronken, over trivialiteiten gepraat, over de studie en over alles wat niet met de ontdekking van het braakterrein te maken had. Hun lichamen pasten op een natuurlijke manier in elkaar, maar dat was niet genoeg voor een langdurige verbintenis.

Elk mannenlijf past fenotypisch in elk vrouwenlijf, dat is niet zo bijzonder, hoogstens opmerkelijk. Ook kinderen die met de keizersnede zijn geboren, -Grootgenoeg bijvoorbeeld- zijn langs het natuurlijke kanaal verwerkt, al dan niet met een wegwerpinjectiespuit.

Er volgden gesprekken met studiegenoten op een terras, in de trein, in de bus, in de bibliotheek, er volgden ansichten naar Irma met een bloedeloze tekst, en af en toe een lang telefoongesprek om in bedekte termen veranderingen van inzichten te bespreken; academisch theoretische verhandelingen over relaties met in achtname van distantie. Was dit echt geweest? Die golfbeweging? En wat was dat echte materialistische dan?

Irma was de eerste vrouw die hem, als oefening, in haar lijf had binnengelaten. Opmerkelijk.

Irma ging dood, binnenkort. Opmerkelijk.

Irma was niet de eerste van de vrouwen met wie hij had gevreeën met wie de dood een vroeg arrangement was aangegaan. Aan Felicity had hij gedacht toen hij de rechthoekige afscheidsbrief in de stander schoof.

Felicity was ongevraagd voorbijgekomen, zoals ze voortdurend uit haar dood opstond en Vincent reisgezelschap hield. In Buitenpost wachtte ze op de vertraagde trein. Bij

station Hurdegaryp schoof ze op de bank tegenover hem. In Ljouwert liep ze met hem mee naar de overstap op het busstation. Elke reis was Felicity zijn medepassagier.

Felicity had de hand vertraagd die de afscheidsbrief in de stander plaatste. Felicity had hem langere tijd aan de bureaustoel gekluisterd gehouden. Felicity had hem aangekeken vanaf de hoek van het bureau waar haar foto had gestaan toen ze nog bij hem was. Vanaf die lege plek kijkt ze hem indringend aan, elke dag. Portret zonder kokerrok, zonder schoenen met naaldhakken.

Vincent noemde Irma op slag: Felicity. Elke vrouw met wie hij had gevreeën en die hem was voorgegaan in de dood, noemde hij Felicity.

Eén naam was genoeg. Irma was ook Felicity. Ook zij.

Vincent ziet hoe hij de brief dichtvouwt en in de envelop terugsteekt. Hij schuift de envelop in het rekje op het bureau en verdwijnt uit beeld tot de camera op de overloop zijn stappen overneemt en registreert hoe hij de trap afdaalt en zonder jas aan te trekken naar buiten loopt.

Merckenbauw, ook altijd zonder jas naar buiten. Zonder bescherming. Op platte schoenen deze keer. In haar hand de tas van de slijter. Ze houdt van Walther die naar een pistool is genoemd. Ze zal de trekker niet overhalen. Ze schenkt klare. Ze heeft geen taal nodig om bedoelingen kenbaar te maken. Haar lichaam verraadt haar zinnen.

Vincent is nooit alleen, elke waarneming roept koppelingen aan ervaringen tevoorschijn. De wereld dringt achter de deur die permanent op een kier staat.

Merckenbauw zonder jas met een tas in haar hand, de rug naar hem gekeerd, de rokzoom net onder de knieën. Een enkele vogel scheert in de lucht zonder vleugelslag. Sorgvliet met een portie olijven. Boonstra kinderloos en zonder ouders. Zwaneman met de vingers in de suikerpot. Nuyters met *fatal error* en met Herma in het fietsenhok. Barbara Middelkamp

met haar verhangen geit. Katzenellenbogen als synthetisch organisch chemische steun in bange dagen. Van der Vaart met Fokje. Vincent duwt de deur verder dicht. Irma die handen schudt met Felicity, in een maïsveld tussen de iepen. De deur blijft op een kier. De wereld wordt kleiner en past in het microscoopdoosje.

'Laat dit niet alles zijn.'

Vincent verdwijnt uit het zicht van de lenzen als hij het pad langs de schuur neemt naar de eendenkooi aan de bosrand. Naar de enige plek op zijn erf waar, op de slaapkamer en de zolder na, de camera's met autofocus hem niet volgen.

Irma had een dag na de coïtus gebeld. Hij had zijn zaad, –in alma mater schoolslag had hij gegrapt- in haar lijf achtergelaten; vergeefs, miljoenen vergeefse spermatozoïden. Ze had zijn humor niet begrepen.

Irma gebruikte geen pil, hij kende geen condooms. De natuur had haar bloed laten vloeien, diezelfde nacht nog.

'dit leven stil en donker…'

Ze was niet weer bij hem geweest, niet lijfelijk. Sommige ervaringen lenen zich niet voor herhaling, al wist Vincent toen nog niet dat alle belevenissen elkaar in eindeloze variaties opvolgen.

Nooit vrij ik tweemaal met dezelfde vrouw, nooit vrij ik tweemaal als dezelfde man.

'Ach kerel.'

'Ach kerel,' dat was Boonstra van twee huizen verderop. Boonstra die dagelijks zijn wandelingen maakt over het zandpad langs Vincents huis. Boonstra met verrekijker paraat om vogels na te kijken. Sinds Boonstra niet meer in de krant schrijft, gebruikt hij zijn kijker om op de hoogte te blijven.

Boonstra kijkt zelden recht omhoog. Vogels die boven hem vliegen laat hij ongezien. Ze laten hem onverschillig.

Vincent ligt tegen de heuvel aan de bosrand. Heuvel is een groot woord voor de zachte glooiing die zich aan de ene kant in het bos voortzet en aan de andere kant verglijdt in dichte rietkragen. Rondom liggen keutels van konijnen als door een milde hand slordig gestrooid. Achter de plas glinsteren rottende stengels van vergeten maïs.

De iepen langs de straatweg hebben blad verloren. Het heeft geregend, ontbinding schittert in goud in de avondzon.

Neuken, platter dan dat woord kan hij het niet zeggen. Na die brief had hij Irma willen neuken. Opnieuw. Zwijgend, fors en in gewelddadige golven. Hij had haar een litteken willen bezorgen, wild vlees voor altijd, voor altijd als een ingezonden brief in een krant om in een plakboek weg te stoppen, als een gemankeerde duim na een geile zeiltocht.

Vincent is blij dat hij dat verlangen aan niemand hoeft te zeggen. Niet aan Katzenellenbogen, niet aan zijn moeder. Zijn moeder is dood, ze is in haar hiernamaals. Zijn moeder weet wat hij denkt. Hij wil haar zeggen wat door zijn hoofd en door zijn kruis trekt.

Hij zwijgt en kijkt voor zich uit. Hij weet dat Felicity hem hoort. Ze hoort alles wat hij zegt. Soms haat hij haar alomtegenwoordigheid. Soms niet.

In zijn hoofd klinkt de nagalm van een nachtelijk weerbericht. In de natuur heeft nadenken geen zin. Kijken geeft zin aan het zijn. Als hij zelf dood is, en die tijd komt, zal hij nooit meer denken, dat is zijn hemel. Als zijn tijd stilstaat; dat is zijn hemel. De natuur; dat is zijn hemel.

Tegen zijn onstuurbare wil maken Sorgvliet, Grootgenoeg, en Merckenbauw deel uit van die natuur, en LePoole. De dames op school, onwillekeurig denkt hij in lijfelijkheid, in borsten, benen, billen en aan lichaamsdelen die niet met de tweede letter van het alfabet beginnen.

Drieletterwoorden komen veelvuldig voorbij, niet als woord, niet als beeld. De onzichtbare lichaamsdelen komen voorbij als abstracties. Vincent zoekt ze niet, ze zijn er. Dat is zijn kruis.

Seneca gaf tweeduizend jaar geleden aan dat niet elke drift beantwoord hoeft te worden.

Impulsen verdwijnen veelal als ze geen aandacht krijgen. Nolbers wist dat.

'Het celibaat is maar een paar weken moeilijk, een paar maanden misschien, maar op den duur gaan de driften slapen als je ze met rust laat.' Nolbers kan het weten.

Vincent hoort in het vrije veld de krassende stem van de godsdienstleraar. Vincent ziet leunende Grootgenoeg vol aandacht naar de mislukte pater luisteren.

Nolbers, gescheiden na een korte en, zo hij dat zelf noemde; ongelukkige verbintenis, etaleert met zekere hartstocht zijn celibataire status. Nolbers rookt sigaren, niet elke dag, niet op school in de binnentuin. Nolbers rookt als een Norbertijner, als een Carmeliet, als een Capucijner.

Lijfelijkheid is uit te bannen door een laatste schot op braakliggend terrein. Vincent had de gedachte in z'n hoofd voorbij zien komen, hij had gezwegen. Niet alles wat het hoofd bedenkt en toestaat hoefde hij aan de openbaarheid prijs te geven. Als dat nodig was, dan deed Katzenellenbogen dat voor hem, of Boonstra.

'Je hoeft niet alles te zeggen wat je denkt.' Dat was Katzenellenbogen. 'En alles wat je denkt hoef je niet te doen.' Hij wachtte even, niet omdat hij niet wist hoe hij verder zou gaan, maar om zijn woorden te laten dalen. 'Neem een voorbeeld aan studenten die zeggen dat ze een verslag zullen inleveren. Er gebeuren geen rampen als ze dat nalaten. Er gebeuren andere dingen die minstens zo belangrijk zijn. Een jongen ontdekt een meisje en andersom. Die verkenning gaat boven een verslag.

De natuur maakt zelf een selectie en laat gebeuren wat nodig is. Wij hebben van dat concert geen programma.'

Vincent hoorde Medtner in zijn hoofd.

Katzenellenbogen rookt geen sigaren.

Katzenellenbogen eet knoflook om stofwisselingsproducten van bacteriën in zijn gebit te verdoezelen.

Irma schreef niet dat ze bij hem zou komen om afscheid te nemen. Ze vroeg niet om een laatste schot. Haar afscheidsbrief was een mededeling zonder antwoordkaart. Op de video had Vincent gezien hoe hij rechtop was gaan zitten. In bed, met de afstandsbediening binnen handbereik, had hij een erectie gevoeld. Met haar dood voor ogen, had hij haar willen nemen. Zo simpel was dat.

Voor die lijfelijke opwinding had hij niets hoeven doen, dat kwam vanzelf. Een handgebaar was afdoende. Dat hoefde moeder niet te weten, dat Felicity dat zag, dat was al erg genoeg. *Gute Nacht*.

'Es wird Zeit für mich zu gehen.'

Ganzen vliegen achter de boerderij van Mulder naar het noorden. Nooit ziet hij ze over het bos vliegen, altijd volgen ze de vaart, alsof ze in de buurt van water willen blijven, zelfs in de lucht. Hij voelt kou in zijn billen omhoog kruipen. Vincent blijft zitten, formuleert een antwoord tegen zijn erectie. Hij wil niet aan zijn geilheid toegeven; is het geilheid? Geilheid is een afgeleide grootheid. Geilheid is geen begin, het is een vervolg.

Geilheid is het begin van de wereld, volgens Quaadstemeer. De collega tekenen zweert bij Gustav Courbet.

Vincent wil binnen gebaande paden blijven. Hij wil heerser blijven over driften die door de gorilla's, de chimpansees en bonobo's uitgeleefd worden zonder dat ze zich bewust van hun daden zijn. Daden vol leeghoofdig vermaak.

Genot heeft voor Vincent een andere basis dan lijfelijke driften. Hij kent een basis van meertalige zinnen.

Radionieuwsdienst ABC, dat is zijn begin van de wereld, dat is zijn einde.

Gute Nacht Freunde.

In zijn hoofd groeien woorden tot zinnen. Hij hoeft ze straks enkel op te schrijven als hij weer binnen het bereik van de camera is. Irma wil afscheid nemen en heeft zijn duwtje daarvoor nodig. Een stervende groet hem voor het laatst. Felicity wil opnieuw afscheid nemen. Met de dood binnen handbereik laat Felicity hem niet los. Nooit laat ze hem los.

Vincent is met het oog op zijn toekomst niet te beroerd Irma te helpen, haar te vermaken. Pas na de ontleding volgt de synthese, na de synthese volgt het organische. Pas na afbraak, na ogenschouw van een ruïne is bouw van een paleis mogelijk. Katzenellenbogen kent veel antwoorden.
Katzenellenbogen kent nog meer vragen.
Never a dull moment.

Irma,

Je stuurt me een vreselijk bericht en je bent bloedserieus.

Bijna tien jaar heb ik je niet gezien en gesproken. Ik ervaar je brief als een voorrecht en als een welkom, hoezeer het ook je afscheidsbrief is. Ik heb een grote fantasie en een groot inbeeldingsvermogen, er zijn veel zaken groot in me en toch weer klein als ik je alinea's tot me laat doordringen. Ik hoor je karakteristieke stem, pinnig, snijdend soms, en ik zie je hoofd een beetje scheef gaan. Je benadrukt met je mimiek heftig je mening. Ik hoor je haastige stappen door de gang. Ondertussen controleer ik of de kaas nog op mijn brood ligt.

Een beetje bang ben ik van zo'n sterke vrouw. Ik ben geen grote held, een kleine misschien. De kaas op jouw brood loopt geen gevaar, zo voel ik dat.

Misschien is je stem veranderd door de ziekte die je getroffen heeft.

Misschien...

Ja, wie me kent, kan met me lachen, al laat ik dat uitbundige vaak achterwege, dat heb je goed gezien. Bloedserieus ben ik ook, maar inmiddels met een relativerende ondertoon. Ik oefen in teruggetrokkenheid en laconiekheid.

Veel woorden, om te vertellen dat je me roert met je brief, en dat ik me vereerd voel, gevleid, bevoorrecht.

Laat ik bloedserieus en laconiek tegelijk zijn. Het kan pijnlijk klinken, dat is het wellicht ook. Boven mijn toetsenbord hangt een krantenkop van twee jaar terug: 'Het leven is hopeloos en dat hoort zo.' Ik zie die on-zin elke dag. Mijn toekomst is de jouwe en de jouwe is de mijne, aan filosofie heb je niet zoveel als de tijd je inhaalt. Of toch.

Jouw tijd lijkt korter dan de mijne. Ik weet niet hoe behoeften op de valreep veranderen. Vanaf het schavot ziet de wereld er vast heel anders uit. Ik weet niet wat je nog wilt en kunt. Ik weet niet of we elkaar nog wat te bieden hebben, of dat het zo genoeg is. Je stuurde me een waardevol cadeau met je brief.

Ik laat je de keuze. Je mag me bellen, schrijven. Voor wie me niet wil kennen, ben ik onbereikbaar.

Wat kan ik anders dan je bedanken voor deze bijzondere ontmoeting. Ik wens je het aller, allerbeste voor je toekomst. Ik groet je tot in het hiernamaals.

Vincent rekt achterover, leunt zijn rug tegen het klamme gras. De hemel boven hem trekt dicht in donker vocht. Zijn moeder hoeft niet te weten dat haar zoon in het stille veld

ligt en een woordenvloed verzint die enkel verhult: ik wil met die stervende vrouw neuken. Ik wil dat ze een deel van mij meeneemt, ik wil mijn zaad mee in haar kist, in haar brandend graf. Ach meid toch, nu al?

'Vuur, aap, noot Mies, pik, zaad, kut, kist.'

In de hal blijft Vincent staan. Hij kleumt en rilt. Hij knipt het licht aan en ziet hoe de camera met onzichtbaar licht scherp stelt. Hij wil gezien worden. In de spiegel kijkt een bleekscheterig hoofd hem aan. De ogen lachen voor wie kijken kan. Straks in bed wil hij weten hoe hij kijkt, hoe zijn ogen vervuld zijn van melancholie, hoe ze waterig en roodomrand zijn, als na een traag wegkwijnende dronkenschap. Hij wil zien hoe het leven in hem vecht om een plek te veroveren op de dood. Hij wil weten hoe zijn lichaam verraadt wat zijn hoofd niet kan bevatten.

'Hel, hemel, man, vrouw, kind, zee, zee, zee.'

Kistjes

De microscoopdoosjes staan niet langer naast de kast in de kamer. Vincent heeft ze naar de studeerkamer verplaatst, buiten direct zicht, de deurtjes op slot. Een dag later heeft hij ze op zolder geschoven onder het puntdak, naast dozen met uitgelezen boeken, tussen herbaria met vlekkerige bloemen, plakschriften en vergeelde albums. Mijn verleden staat in dozen, dat is een gedachte die bij hem bovenkomt als hij de zolder betreedt, en hij weet dat hij met het afdalen van de trap een deel van dat verleden mee naar beneden neemt. Felicity laat zich niet wegstoppen. Ze blijft en ze wil gezien worden, elke dag sinds ze is verdwenen.

Naast de linnenkast in de voorkamer haakt Vincent een schildersdoek aan spijkers. Het doek meet vijf handen bij zeveneneenhalve hand. Groot genoeg voor een klein beeld. Uit zijn hoofd schetst hij met geel potlood een microscoop-doosje. Het deurtje staat op een kier. Het ene doosje roept volgende doosjes tevoorschijn, grote doosjes aan de rand van het doek en kleinere naar het midden. Dit zelfportret in kleurpotlood bestaat enkel uit contouren. De werkelijkheid laat zich niet vangen in gele strepen op het witte doek. Het is stil in de kamer. Schubert klinkt in zijn hoofd. Zijn voeten steken in de klompen. Zijn vingers bewegen heen en weer om het rollende potlood. De punt is afgerond door het ruwe canvas.

De onderste la van de linnenkast is gevuld met tubes verf, met toepasselijke en ambitieuze merknamen: Rembrandt, Van Gogh. Die schilders wisten kleuren te mengen tot tinten die verf deden vergeten. Vincent haalt nuances uit plat-geknepen tubes. Vincent weet van kleurenleer en golflengtes, dat brengt zijn vak met zich mee, maar het lukt hem niet zijn papieren kennis met kwast en paletmes in praktijk te brengen. Hij mengt de kleuren *at random* en laat zich

verrassen door het resultaat. Hij doet wat buiten zijn mogelijkheden lijkt te liggen. Vincent verkent de grenzen van de huidige werkelijkheid.

'Wie geen les kan geven, leidt leraren op,' schertst hij op de hogeschool als studenten hem vragen naar zijn onderwijservaring in het voortgezet onderwijs. Hij geeft zichzelf les; dat is zijn les. Hij is zijn maat der dingen. Zijn rechterduim mist.

Vincent is een *self made painter*. Intuïtief kleurgebruik, zegt hij als zijn werkwijze een naam vraagt. Niemand die om een naam vraagt.

Oranjegele kistjes verschijnen op het doek in dunne streken. Oker, woestijn, lateriet, strand, graan, eidooier, aarde lenen hun kleurenpalet. Alle deurtjes op een kier.

Quaadstemeer had Vincent betrapt. De plastieken tas van de winkel met kunstbenodigdheden had uit Vincents schooltas gestoken.

'Of schilder je?' Quaadstemeer met een vlakke ondertoon die verongelijktheid en minachting uitstraalde, tegelijkertijd.

De docent tekenen en schilderen met expressionistische competenties in zijn portfolio verdedigde het territorium. Een bioloog mocht dan enige tekenvaardigheden bezitten. Het was zaak dat de milieufreaks zich beperkten tot uiencellen, doorsnedes van *Sedum spectabile* of *Sedum Herbstfreude*, tot varkensogen, bacteriën en tot microscooppreparaten. Olieverf was voor kinderen en voor kunstenaars. Collega's hadden zich niet met de Kunsten te bemoeien.

Acryl, dat was pas echt, maar wel voor echte artisans.

'Chimpansees kunnen abstract schilderen, hun werk is niet onderscheidbaar van de *homo kwastiënsis*.' Het was een te gemakkelijke grap van Nuyters.

Een natuurkundige liet zich nog wel eens verleiden om vanaf de top een opmerking te maken om de pikorde te bevestigen. Vincent wist genoeg van theoretische ethologie

om de opmerkingen van collega's van beeldende vakken te parkeren. Discussie over het supra-persoonlijke belang van cartoons, spotprenten, olie- en waterverfschilderen was voor koffiegesprekken in de personeelskamer als er een verjaardag viel te vieren of voor de melige conversatie op vrijdagmiddag als beleidsnota's van hogeren in de hiërarchie een laatste badinerende controle ondergingen. De accreditatie richtte zich bij beeldende vakken op juiste beoordeling van afstudeerwerkstukken, inclusief criteria voor borging van de kwaliteit. De accreditatie had geen oog voor de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie.

Quaadstemeer was er niet in geslaagd om heldere criteria vast te stellen voor de beoordeling van kunstzinnige uitingen.

'Een kwestie van smaak, want de vraag wie nu mooier was: Grootgenoeg, Sorgvliet of Merckenbauw was immers ook niet met objectieve maatstaven vast te stellen,' vond Nuyters.

Niet voor niets liet Nuyters Herma buiten de opsomming. Het ene been van Herma was significant korter dan het andere, of langer, dat hing van de nulmeting af.

Katzenellenbogen wilde nog wel eens een toespeling over kunst maken, maar daar bleef het bij. Nuyters werd gespaard. Quaadstemeer was een aantrekkelijker slachtoffer als het om competenties ging. De tekenaar exposeerde zelden buiten de hogeschool. Het woord acryl kwam in de accreditatie niet ter sprake. Van der Vaart noemde het terloops, maar als hij over acryl sprak had hij het vooral over de vernieuwde badkamer (€ 30,000 and the crumbs) van zijn oudste zoon die bijna notaris was.

In een handleiding heeft Vincent gelezen dat donkere kleuren naar achteren neigen en lichte naar voren lijken te komen. Klein is ver weg en groot is nabij.
Dat perspectivistisch bedrog geldt voor kleuren en maten.

Vincent probeert de tegenstrijdigheden elkaar te laten opheffen. Dat is zijn academische uitdaging.

Klein op licht en groot op donker. Dichtbij en veraf vallen samen. Het platte vlak van het witte doek verandert in een heuvel, meer nog in een geel heelal met donkergroene randen.

De doosjes lijken te zweven, ze vliegen naar het oneindige en komen tegelijkertijd uit het diepe verdwijnpunt tevoorschijn. Een onzichtbare hand uit het universum houdt de hengsels vast. God bewaakt en bewaart de ruimte, zet alle deurtjes op een kier.

Op de video ziet Vincent een monomane schilder. Enkel lijfelijk met kwasten en verf in de weer. Afwezig. Vincent houdt van deze fragmenten. Vaker dan eens viel hij in slaap als hij zichzelf bezig zag aan een schilderij.

Vormgegeven verwarring, verdwijning uit het heden en uit het hier. Ludwig Boltzmann, favoriete wetenschapper van collega Nuyters vanwege de wiskunde in de fysica, verhing zich om uit het fysieke heden te geraken. De Oostenrijker had een eenvoudige formule opgesteld om de entropie mee te omschrijven.

$S = k \ln W$. Chaos S is een constante k maal de natuurlijke logaritme van het aantal mogelijkheden W. Die chaos paste bij Quaadstemeer; niet alleen in het leslokaal, ook in het hoofd en in de formulering van standpunten.

Boltzmann werd niet geloofd door zijn vakgenoten. Hij wilde gezien worden, maar niemand keek, tot hij de laatste stap zette. Zijn grafzerk laat in formule zijn verworvenheid zien. Het zijn de groten en de kleinen der aarde die de hand aan de ploeg en aan zichzelf slaan. Het zijn de scheppers die de verwarring en de chaos te lijf gaan. Het zijn de kleine diensthoofden die op de rem staan en chaos oproepen, terwijl de tijd voortschrijdt en inzicht mee op sleeptouw neemt. De grote diensthoofden zetten grote lijnen uit en schetsen kaders voor vooruitgang. De grote diensthoofden geven vertrouwen aan de uitvoerders en laten gods water door de stal van

Augius stromen. Belegen stront en stro komen onder hun alziend oog op de akker terecht en zorgen voor vruchtbare bodems.

De boer ploegt de voren in een regelmatig patroon. Maïs en aardappelen vormen een akker met overzichtelijke rijen. Af en toe verstoort een voorbijganger het ritme op zoek naar een schuilplaats, op zoek naar geheimen achter de natuurlijke ordening. De wetenschapper oogst en ontleedt wat hem voor het scalpelmes komt. De bioloog snijdt en kleurt het kleine onder de microscoop. Waar zijn de overeenkomsten tussen het heelal en de atomaire werkelijkheid? Hout, ook al is het tot een plank verzaagd, leeft; immers atomen en moleculen trillen dat het een lieve lust is. Dat was Merckenbauw met haar ordening van: mit, nach, nebst, samt, bei, seit, von, zu und zuwieder.

Zwaneman vindt de boer als schepper onzin. De geograaf kijkt niet naar patronen op akker. Zwaneman –m.o-akte- kijkt naar heuvels en bergen en naar de zoetjes en de suikerpot in de personeelskamer.

Zwaneman zoekt karakteristieken in het landschap en laat leerlingen rijen plaatsnamen leren. Dat heeft hij altijd zo gedaan. Daar is hij ouderwets in. Groningen, Hoogezand, Zuidbroek, Sappemeer tot aan Ter Apel. Zwaneman is in Heiligerlee geboren, daar wil hij nooit over spreken. Hij wil geen klokkenluider zijn. Zwaneman maakt lawaai met insuline en Eilandjes van Langerhans.

Zwaneman heeft niets waar hij trots op is, Vincent had hem gevraagd, en een ontwijkend antwoord gekregen. De diabetes was meer dan welkom geweest.

De kosmos is te groot voor geografen en de moleculen zijn particulier bezit voor scheikundigen, daar hoeft Zwaneman niets van weten.

Die materie is bezit van Katzenellenbogen. Ieder zijn perk. Sterker nog; Zwaneman met enige trots in zijn stem: ‘Ik wil

daar geen weet van hebben. Landen en volken zijn mij meer dan genoeg.'

Op zondag speelt Zwaneman verstoppertje in het bos met een gsm. Schatgraven met hulp van een satelliet, maar hoe dat werkt met golven en materie, dat laat hem koud. De leerlingen lopen met hem weg. Ze mogen hem Karel noemen.

Op de hogeschool is Vincent meneer. Dat is voor de afstand. Dat is bescherming. Vincent is niet bang voor het kinderlijke beeld van een vijftiger in beweging. De man in bed en op het scherm zijn vandaag dezelfde. Vincent kan met kinderogen kijken naar zijn alter-ego. Hij benoemt wat hij ziet. Hij geeft zonder formules vorm aan zijn waarnemingen. Zonder moeite manoeuvreert hij tussen klein en groot. Dat gaat in zijn hoofd vanzelf. Dat kan hij zelfstandig. Hulp heeft hij niet nodig, niet van Zwaneveld, niet van Merckenbauw, niet van de parallelle lijnen onder de rok van Sorgvliet. Niet van Irma die dood gaat en die de andere kant van het heelal gaat verkennen.

Felicity, die kent hij bij zijn gang langs *up, down, charm*, langs sterrenstelsels en atomen.

Felicity is er ongevraagd. Ze is er altijd, in chaos en in regelmaat. Ze maakt hem niet bang. Af en toe zou hij haar even willen missen.

Katzenellenbogen heeft een affaire gehad, lang geleden. Intensief en slopend, verslavend als de drugs die hij met naam en structuurformule uit de handboeken kent.

Katzenellenbogen had het niet gezocht, niet bewust. Ach, hij had er niet meer over willen spreken, maar nu Felicity er niet meer is –Katzenellenbogen was de enige die naar Felicity had gevraagd-, en nu Felicity er niet meer is, alleen daarom, wilde Katzenellenbogen zijn verhaal, voorzover relevant, wel vertellen. In fragmenten, niet omdat Vincent het niet zou mogen weten, maar omdat het belang van het verhaal

langzaam was verdampt. Verdammt, zou Merckenbauw zeggen.

Katzenellenbogen weet hoe een deel van het verleden permanent aanwezig blijft. Katzenellenbogen weet en voelt hoe neurotransmitters in bepaalde cellen schijnbaar zonder slag of stoot hun plek kunnen verlaten en een herinnering in het licht kunnen zetten. Na verloop van tijd zorgen nieuwe zenuwschoten voor het inzicht en de koppelingen met het heden. Dan breekt een bevrijdende lach door het oppervlak.

'Laat het onbewuste zijn werk doen,' had Katzenellenbogen gezegd. 'Je bent er toch geen baas over. Leer er maar van te genieten, het is er toch.'

Verliefdheid en verdwazing liggen op eenzelfde kussen.

Aan avonturen zou Katzenellenbogen niet weer beginnen.

'Een amoureus avontuur bouwt op een gemeenschappelijk gemis of op een gemeenschappelijke ervaring,' had hij met een kortsluitende lach gezegd. 'Wie jong is heeft veelal nog weinig meegemaakt en zoekt de liefde vooral in oplossing van het gemis. Met de jaren raakt dat gemis op de achtergrond, dan zoekt een mens vooral naar het delen van een gemeenschappelijke ervaring. Dat zou je ook weer gemis kunnen noemen, dat is waar.' Katzenellenbogen mist een dochter en hij mist een kleinkind. Dat deelt hij met zijn vrouw. Ze hebben die geschiedenis gemeenschappelijk. Dat lijkt tegenwoordig genoeg. De dood van een kind verdiept de liefde. Dat is een geschenk. Soms.

Eenmaal heeft Vincent Felicity voluit geschilderd. Naakt zat ze op een keukenstoel.

De benen over elkaar. Rechter over linker. Ze wilde als Jezus, die ook de rechtervoet over de linkervoet kreeg gespijkerd.

'Een grapje,' zei ze.

'Ach vent.'

‘Ach vent,’ dat ze via hem van Boonstra heeft geleend. De woorden geleend, de toon en het timbre aangepast aan haar eigenheid.

Felicity hield van grapjes. Haar armen over elkaar geslagen, onder haar lichtbruine borsten. Haar tepels vol en rechtuit, niet van opwinding; van de frisheid in de kamer.

Meer dan een uur had ze roerloos naar hem gekeken, haar warme lichaam in een vaste pose, ontspannen, onbevangen. Naast onverschilligheid straalde ze betrokkenheid uit terwijl haar naaktheid op doek werd vastgelegd. Af en toe had ze thee gedronken en met de donkerbruine ogen bemoedigend geknikt.

Felicity hield van grapjes, meer nog toen het leven haar de poets bakte en haar lichaam het finale spel met haar speelde.

Ze deelden de humor niet.

De geschiedenis van Felicity nam een andere route dan die van Vincent. Assen, Beilen, Hoogeveen, Meppel, Erica, Elp, Smilde, 1, Borger, Lieveren, Gasselternijveenschemond, maar verder ging de topografie niet binnen de grenzen van de provincie, van het land, van het continent.

Het doek was niet naar haar zin. Felicity benadrukte het gemis aan gelijkenis. Ze vond zichzelf te zwaar, te wulps aangezet, haar gezicht was niet expressief genoeg, haar lippen te rood en haar tepels te groot. Ze had het op een neutrale toon gezegd. Ze hield niet van Dali, Magritte, ze hield niet van veel geel.

Een lach had ze geprobeerd, een kwinkslag. Ze had Vincent in zijn waarde gelaten, met alle respect voor de amateur die probeert weer te geven wat zijn geestesoog ziet.

Vincent had een zeurende en mopperende toon gehoord uit de gulle gestifte mond die langzaam leek te krimpen.

Ze had gelijk; hij was een amateur. Hij was nog gevoelig voor vermeende aantasting van zijn eigenheid, juist op die terreinen waar hij zichzelf talenten had gedacht. Haar waar-

heid werd te snel ook zijn waarheid. Dat gelijk pijnigde zijn ego, dat schuurde zijn ziel tot bloedens. En daarin verschilde hij niet van studenten en collega's, snel gepikeerd, niet geplaagd door blinde vlekken, en hakken in het zand, juist op die terreinen waar ze hun talenten het grootst achtten.

Hij had zijn plek willen verdedigen door in de aanval te gaan. Hij had gezwegen, niet in staat van enige afstand naar zijn handelen te kijken. Het had hem aan interpersoonlijke vaardigheden ontbroken, aan gedrag dat hij dagelijks aan studenten probeerde over te dragen; naast doortastendheid vooral verbazing, verwondering en relativering.

'Kiezen is genieten, of, kiezen is verliezen? Waar kies je voor?'

Felicity gaf vorm aan haar onvrede, aan verhoudingen die scheef waren gegroeid en geen andere uitweg vonden dan stille verwijten en ondoorzichtig getreiter.

Was het de groeiende woekering in haar lichaam die haar parten begon te spelen? Was het een lichaamstaal zonder passende grammatica, zonder heldere begrippen? Was haar ergernis een variant op het Papiaments die hij nog niet had leren verstaan?

Woekeringen spreken vreemde talen, pas als ze schreeuwen worden ze gehoord, verstaan worden ze zelden, net als studenten op stage die schreeuwend een klas tot kalmte proberen te manen. Voorbeeldgedrag van gedrag dat ze juist willen ontmoedigen. Alsof de mens geprogrammeerd is juist dat te doen wat schade berokkent, niet alleen voor de ander, maar ook voor hemzelf.

De zus van Sorgvliet wilde niet naar de arts. De zus werd lichter en opgewekter.

De zus wist wat er aan de hand was, ze kende de geheimen van haar lichaam.

Toen de chemokuur begon had zus gezegd: 'Ik doe die kuur ook een beetje om jullie een plezier te doen. Ik denk aan de

achterblijvers. Want ik weet: chemicaliën helpen niet. Niets helpt, maar dat is geen ramp.'

Chemicaliën helpen niet, soms even om een traag proces te versnellen. Het lichaam is een complex organisme. Miljoenen moleculen spelen binnen smalle marges een levendig spel. Pillen, poeders, dranken en elixers verzwakken of versterken dat spel.

Een chemokuur is uitstel. De chemokuur vraagt extreme aandacht in de maanden die aan het hijgende lichaam worden toegevoegd. Niet iedereen kiest voor dat genot.

Sorgvliet stelde voor haar zus de advertentie op. Ze had Vincent gevraagd de tekst te lezen.

'Always look on the bright side of life.'

'Kan dat zo?'

Troost had ze gezocht. Troost om het verlies van zoveel levenslust, kracht, optimisme en muzikaliteit.

Sorgvliet had de woorden niet kunnen vinden om troost te vragen, zei ze, terwijl haar lippen juist die woorden prijsgaven die aangaven waar ze behoefte aan had. Sorgvliet hoorde haar eigen stem niet, op zoek naar een passende tekst die voor nabestaanden bestemd was, met de liniaal in de hand

'Help me met de woorden.'

Vincent had zijn diensten verleend.

Terwijl Sorgvliet over zijn schouder leunde, vocht hij tegen rijmpjes met olijven, wortelen, exotische groentes. Met de wijsvinger over de rouwtekst voelde hij zijn korte duim in de buik van de zalmforel, hij rook verse vis en sneed de kop met de heldere ogen van de zalmforel. Opnieuw spoelde hij de schol onder de kraan.

Hij zag opnieuw hoe de levenloze vis uit zijn handen glipte en levenloos in de gootsteen spartelde.

In zijn hoofd tuimelden dolfijnen, zwaardvissen, sushies, kaviaar, mosselen, oesters, garnalen over elkaar met al die andere lekkernijen die de lerares wiskunde zo smakelijk wist te bereiden en te verorberen.

In het Noors heet dat trøstespiser; eten om troost te vinden. Nee, geen etenswaren in de advertentie van zus Sorgvliet.; wel de naam van haar verhangen zus, met een kruisje achter de naam. Sorgvliet was nu de enige overgeblevene. Haar ouders waren vroeg gestorven. Boonstra zou blij voor haar zijn.

Vincent weet niet of hij de geschiedenis vervalst. Hij weet niet of hij zijn gedachten vorm geeft in gedrag dat niet op video staat, gedrag dat oncontroleerbaar opnieuw wordt afgespeeld in zijn hoofd. Hij zag een levenloze vrouw toen hij Felicity schilderde.

Het beeld op het doek was zijn acceptatie van het eindige leven met Felicity, dat ziet hij nu de geschiedenis onherstelbaar zijn loop heeft genomen.

Het leek alsof Felicity er genoegen aan beleefde hem op subtiele wijze zijn beperkingen in te wrijven, amateur was haar favoriete woord, aanvankelijk als kooswoord voor zijn gedreven schilderwerk; tot de kanker haar in alle openheid bezocht.

Na de fatale diagnose was een andersoortige humor bij haar bovengekomen, aanvankelijk met een wrange ondertoon, later met een ingehouden onverschilligheid, met een neiging naar vrolijkheid, zo had hij dat gevoeld. Wat haar werkelijke intenties waren, had zich in de loop van de tijd aan zijn waarneming onttrokken.

Hij had haar niet meer durven vragen, ook niet na de nachtelijke nieuwsberichten van elf uur, ook niet na *Gute Nacht*.

‘Ik zie dat er conserveringsmiddelen in jam zitten,’ zei ze. ‘Daar krijg je kanker van. Ik mag gerust jam. Ik heb kanker.’

Maar ook die herinnering aan de laatste jaren met haar is op drijfzand gebouwd, weet hij. De dood is een vaardig schilder met een bont palet. De dood laat gebeurtenissen vanaf het verdwijnpunt handig van kleur verschieten.

Voor hem lag de keuze nog open, Felicity was op een onbewaakt moment door haar eigen lichaam verraden, met alle gevolgen van dien. Na de avondthee en voor het late nieuws vloeide soms barmhartigheid over zijn lippen als hij met afgeknepen stem fluisterde: 'Dushi, had ik jouw kanker maar, dan kon jij leven.'

De laatste maanden van haar kanker noemde Felicity hem geen amateur meer. Ze noemde hem geen professional. Hij likte haar wonden, ongevraagd. Hij wist niet meer hoe ze proefde.

'Huis, tuin, keuken, tafel, stoel, kind, kind, baby.'

Thuis bleef Vincent bij tegenslagen regelmatig in zijn kindertijd steken. De tafelpoot was schuldig en de stenen van de stoep verantwoordelijk voor het ongemak en de blauwe plekken, dat was de primitieve vorm. Nu waren het virussen, bacteriën, chemicaliën vermomd als medicijnen die voor ravage zorgden in het natuurlijke lijf. De schuld lag bij doornenstruiken en bij schimmels, bij koude en klamheid. Ook de tocht door de kier van het raamkozijn was een legitieme ziekteverwekker geworden. Zijn spectrum voor externe attributie bleef groot.

Op de hogeschool kopieerde Vincent met succes en met een zeker welbehagen, de rol van prototype van een oudere en wijzere docent; door de opleidersvakvereniging inmiddels gecertificeerd en bekwaam bevonden.

Ook dat spel tussen de schuifdeuren had hij met verve gespeeld. Als de minister diploma's en certificeringen wil zien, dan kan dat.

Katzenellenbogen had Vincent met die officiële registratie als erkend lerarenopleider gefeliciteerd, als enige.

'Ik wil je niet tekort doen kerel,' had Katzenellenbogen gezegd, 'maar ik begrijp dat die registratie meer voor de buitenwacht is dan voor werkelijke veranderingen binnen de hogeschool. Jij en je gecertificeerde collega's zie ik geen andere dingen doen dan voor voltooiing van dat traject. Je blijft wie je bent, je lessen gaan niet veel verschillen van de lessen tot nu toe.' Vincent had geknikt.

Zonder aanmoediging was Katzenellenbogen verder gegaan. 'Kijk de hogeschool wil graag 10% gecertificeerd personeel onder de docenten om de accreditatie netjes door te komen. Dat is niet toevallig het percentage lesgevers dat volgens onderzoekers openstaat voor vernieuwing en verandering. Kortom er verandert weinig tot niets; het kost veel tijd, dat wel.' Het bureaucratische circus was een zwakke plek bij de chemicus die overal verstand van leek te hebben en die zich niet geneerde voor boude uitspraken. Naar wie nooit wordt geluisterd, die blijft praten tot hij leert zwijgen.

'Die overige 90% van het personeel komt pas in beweging als de leiding in beweging komt en durft te doen waarvoor ze krijgen betaald (schaal 13 en hoger).' Bijna was het genoeg voor de synthetisch organisch chemicus.

'Zeg nou zelf, welke beloning heb je gehad van de zaak voor je certificaat? Waar zijn de bloemen, de sigaren en de bons bons?' Dat laatste sprak hij met nadruk op z'n Fries uit alsof Vincent de bons had gekregen: bons bons.

Onderweg naar huis liet Vincent die gecertificeerde lerarenopleider verdwijnen. Hij werd kind op weg naar jongvolwassenheid. Vaker peuter.

Hij wilde dat gevoel van onbevangen verbazing met Felicity blijven delen. Na vier jaar was zijn kinderspel haar te veel geworden. Waar bleef de volwassen man die ze in hem had gezien?

Vincent had gezwegen. Waarom zou hij nog zeggen wat hij dag en nacht aan verbazing uit zijn mond voelde vloeien; dat het onbevangen kinderlijke zijn genotype was. Dat hij weinig kon veranderen aan zijn gedrag zonder schadelijke gevolgen tot expressie te brengen, en dat gold ook voor collega's. Ook die waren gevangene van hun aard en opgesloten in de beperkte niche van tientallen dienstjaren en een weinig voortvarend beleid in een weinig inspirerend gebouw. De nieuwbouw van de hogeschool zou een uitkomst zijn, en een ontsnapping aan de bedomptheid. De plannen voorzagen in een transparant gebouw met veel licht en lucht. Collega's werden tot openheid verleid, - *zei Katzenellenbogen* - veroordeeld – *zei Quaadstemeer* - tot communicatie in open werkruimten met wisselende werkplekken.

De kanker in Felicity's lijf had de kloof niet smaller gemaakt. Over zijn synaptische kinderkloof had hij geen vaste brug kunnen slaan. Elke dag zocht hij nieuwe woorden om verbinding te maken tussen kinderlijke verbazing over de biologie van ongeremde kankergroei en volwassen realiteit van celafbraak door juist die ongeremde groei.

De kanker bleek sterker. Vincent vond niet de tegenspraak die nodig was om bij Felicity te blijven, om samen een slot te schrijven. Zijn agressie groeide.

Vincent had Katzenellenbogen veel ontweken in die jaren. Hij wist welke vragen de synthetisch organisch chemicus kon stellen.

Vincent wilde ze niet horen. Vincent wist dat hij gekruisigd zou worden door te zwijgen. Hij was van de wereld, van deze wereld. Hij zou niet de eerste zijn. Zijn zwijgen had trekken van masochisme.

Zijn lichaam verouderde in dat jaar in snel tempo, als ging het verouderingsproces gelijk op met de kanker in Felicity. Het carcinoom trok sporen in de tijd; zijn ziel bleef jong en liet zich niet uit de kindertijd ontvoeren.

Amen.

Bidden deden ze al lang niet meer samen. Sinds ze het ouderlijk huis op Aruba had verlaten kwam Felicity niet meer in de kerk.

Zij had haar wereld en hij de zijne.

Vincent schilderde geen lichaam, geen borsten, geen benen, geen billen. Hij schilderde geen trots lijf op het naakte doek. De schilder vertelde in verf wat er tussen haar en hem onbereikbaar ontbrak. Hij schilderde afstand, duisternis, geile duisternis in onaffe verfstreken, hij zette ongestreken lakens op het doek. Zijn boosheid over de onoverbrugbare afstand streek hij glad in olieverf. Hij schilderde carcinomen zonder het te weten.

Ook op school zweeg Vincent. Niets hoefde hij meer te beweren. Dat was een rustgevende gedachte. Beweringen groeiden als het ware vanzelf in de hoofden van de studenten met elk nieuw woord en elke spaarzame zin die hij over zijn lippen liet vloeien. De betekenis die Vincent aan zijn woorden gaf leek er weinig toe te doen. Elk had zijn eigen waarheid en zijn eigen leugen. Met zijn video-oog keek hij naar studenten. De behoefte om gebeurtenissen vast te leggen verzandde langzaam. Tienduizend foto's in het geheugen van de computer; om te kunnen vergeten.

Tienduizenden afbeeldingen in zijn hoofd om verkleuring van het verleden tegen te houden. Het zou een hopeloze exercitie worden.

'Als er al een noodzaak is, dan is er een noodzaak om het verleden van een andere kleur te voorzien. Het verleden is er om te veranderen, daar zijn we baas over. Over de toekomst hebben we geen zeggingskracht.' Katzenellenbogen had erbij geknikt. Vincent nam de synthetisch organische woorden mee. Het lukte hem nog niet ze aan zijn repertoire toe te voegen.

Vincent keek met ongewapend oog, de kijker lag in het kabinet. Hij zag bij studenten kleine veranderingen in oog-opslag en mimiek. Dat was wat hij belangrijk vond, minieme veranderingen in het gezicht, een trilling door het lichaam, een verontwaardiging in de stem, een onvast handgebaar, een beginnende glimlach, een trekkende wenkbrauw, een struikelende voet.

Veranderingen in woord- en beeldbeleving van studenten en een nieuw metastabiel evenwicht in de persoon boeiden hem. Assimilatie van inzicht, heette dat in de leerboeken. Dat had hij leren accepteren, leren waarderen, als hij er een naam voor had gevonden.

Pas als hij een woord aan waarnemingen had gekoppeld, - onverschilligheid, enthousiasme, bezieling, onhandigheid, trots, bevlogenheid, - bestonden de waarnemingen echt en verloren ze de smet van illusie die er aanvankelijk omheen had gehangen. Zelfs het abstracte kon hij concreet maken, enkel door er een passend woord aan te koppelen.

De tweedejaars bijvoorbeeld die als ontdek-opdracht zijn moeder had geïnterviewd om zichzelf te leren kennen. Vincent had de dvd bekeken. Moeder en zoon tegenover elkaar in de huiskamer. Strak interieur. Schoon, bijna steriel. Sanseveria in de vensterbank. Parket op de vloer, staande schemerlamp met beige kap. Lichteiken tafel zonder kleedje met de bijbel binnen handbereik, en thee, koude thee.

De zoon vraagt aarzelend naar drijfveren van zijn moeder. Moeder slaat de bijbel open bij het leeslint dat als een slang tussen de bladzijden kruipt.

Prediker leest ze voor en op de achtergrond begint de vaat-wasser aan de geprogrammeerde spoelgang. ‘Als ik de liefde niet had,’ zucht de vaatwasser. Na die vijf minuten moeder en kind is in Vincents hoofd de koppeling gelegd.

Geen Prediker zonder vaatwasser, geen vaatwasser zonder Prediker.

De lessen op de hogeschool leken toneelspel in een virtuele werkelijkheid, het was theatergestuurd gedrag. De finesses van dat spel had hij van Felicity geleerd, van haar tegenvuur, van de strijd om het territorium, van haar schilderij, dat als een bordeauxrode rechthoek aan het hoofdeind van zijn bed hangt. Soms schemert ze door de half transparante verf; boosaardig, koel, hartelijk, geil. Op late avonden als slaap op zich laat wachten en gedachten op hol laat slaan, lijkt het schilderij een afbeelding uit een hogere dimensie.

Een punt is een projectie van een lijn voor wie in de richting van de verdwijnende lijn kijkt. Een lijn is een enkelzijdige schaduw van een vierkant, zoals een vierkant één van de projecties is van een kubus. Zoals een kubus een projectie is van een vierdimensionale werkelijkheid. In zijn geestesoog wordt Felicity helder, als hij dat wil. Vincent wil Felicity niet op bezoek. Ze komt onaangekondigd als een brief.

Het kostte Vincent moeite een student de laatste jaren van de studie te begeleiden. Eenmaal losgeweekt uit de puberteit was hij ze het liefst kwijt. De eigengereidheid van de studenten leerde hem te weinig over zijn eigen ontwikkeling. Vincent voelde zich te weinig uitgedaagd om zijn grenzen te verkennen. De studenten verplaatsten zich naar zijn blinde vlek, buiten zijn favoriete speelveld. De gevoelszenuwen werden als het ware doorgesneden. Vincent raakte verveeld. Hij was uitgekeken op het patroon dat hij herkende in wat hem omringde. Ouderejaars leken op de zaterdagse kranten die voor het middaguur als oud papier in de schuur terechtkwamen.

Instituutsdirecteur Krommenagel had enkele malen met vragen geprobeerd nieuwe aanzetten tot een vruchtbare werkhouding te geven. Hoe kun je omgaan met studenten waar je op uitgekeken bent? Hoe kun je die toch nog van nut zijn? Hoe kun je de vlakke ontdekkingstocht opnieuw vorm geven met gereedschap dat je al kent?

Krommenagel was verstrikt geraakt in de afzijdige reacties van de vergadering. Katzenellenbogen had een schaar uit zijn jaszak gehaald en was bezig gegaan zijn nagels te polijsten. Een teken van uiterste concentratie op zaken die buiten de orde van de vergadering lagen. Bij vlagen was Vincent jaloers op de schaar in de handen van Katzenellenbogen.

Als die ommekeer vroeg merkbaar werd, verloor Vincent de belangstelling voor de student. De aanzet naar volwassenheid vond hij interessant, de ontwikkeling en de verwarring, niet het vervolg, dat een onontkoombaar isolement, een onvermijdelijke *Einzelgang* inluidde.

'Ouder worden is een eenzame en eervolle aangelegenheid, waar elke jongvolwassene zo snel mogelijk aan beginnen moet.' Zonder ouders, als het aan Boonstra lag.

Krommenagel had, als start van de rapportenvergadering, geprobeerd een referaat te houden over jongvolwassenen en de psychologie van de zich ontwikkelende puber. Al na tien minuten overheersten schuivende en krassende stoelen. Cijfers, en anders niet. Dat was wat het gemene volk wilde. Het personeel had samen honderden jaren ervaring in het succesvol – *erfolgreich*, zou Merckenbauw zeggen – opleiden van leraren. Preken, verpakt als hoorcollege's waren voor collega's niet meer nodig. Katzenellenbogen had een dag later in het kabinet zijn collega's-in-vergadering vergeleken met publiek in het Colosseum in Rome, bloeddorstig in afwachting van de aanval op leerlingen die als *geval* werden betiteld en in die ontmenselijkte vorm een weerloze prooi leken te worden. Evenzogoed had hij de strijd welwillend toegelaten. Medeplichtig door niet op te treden.

In ijltempo werden in de vergadering de etiketten geplakt onder luid gekakel met krachttermen als: nerd, waardeloze student, hufter, galg en rad. 'Die krijgt nooit een diploma.' Alleen Josée Grootgenoeg had zachtjes gesputterd. Ze wilde wel een historische uiteenzetting over pedagogie.

Ze stond alleen. Grootgenoeg kwam uit de West. ‘De wijzen kwamen daar niet vandaan.’ Dat was Zwaneman.

Om half vier waren de piketpaaltjes geplaatst, de studenten gesorteerd en gingen de leraren naar huis. Alle bedoelingen van Krommenagel ten spijt.

Krommenagel had na afloop zijn leed bij Vincent geklaagd. Vincent was blijven zitten om niet met Grootgenoeg van geschiedenis in conclaaf verzeild te raken.

‘Ik zoek ontwikkeling en groei,’ had Krommenagel gezegd, ‘maar waardoor vind ik dat zo weinig?’

Hij had niet op een antwoord gewacht. Krommenagel wist het antwoord. Hij kende zijn beperkingen. Hij had alleen de vraag willen stellen en was vertrokken.

Het liefst had Krommenagel aan de poort gesorteerd en nauwelijks geïnteresseerde studenten buitengesloten. De lager scorenden had Krommenagel liever niet in de lessen, maar de financiering stond haaks op kwaliteitsbesef.

Grootgenoeg had op de gang gewacht en was opnieuw de vergaderzaal binnengestapt.

‘Bij elk voorstel komen academici allereerst met bezwaren,’ had ze gezegd. Dat leek haar onontkoombaar. En bovendien, ‘was de hogeschool er niet voor om ingedutte pubers wakker te schudden en ze hun eigenheid laten ontdekken?’ De verleden tijd paste haar bij die historische uitspraak.

Dat de senioren onder de docenten die rol van pedagoog niet meer begeerden, dat zei meer over de senioren dan over de junioren op het hoogtepunt van hun viriliteit. Dat laatste had Grootgenoeg van Katzenellenbogen geleend. Vincent. had geknikt en geknikt en geknikt.

Grootgenoeg had zich omgedraaid. Vincent had gehoord hoe ze in een kiwi hapte. Hij was naar het kabinet gegaan om de ruis in z’n hoofd kwijt te raken.

Tevergeefs.

‘Vincent.’

In de vlierstruiken op de scheiding tussen de school en de parkeerplaats zaten tientallen mussen in de zon. Af en toe vloog een mus op.

'Vincent, en waar ik zo'n hekel aan heb.'

Grootgenoeg had zijn geheime plek gevonden. Er volgde op hoge toon een relaas over de collega's die geen noodzakelijk weerwoord gaven tijdens vergaderingen. Over wiskundigen die zich als halve –ze bedoelde hele- autisten gedroegen. En over talenleraren die wel wat zeiden, maar altijd na afloop van de vergadering. De gemeenschappelijke ervaring tussen hem en Grootgenoeg groeide.

'Waardoor doet niemand een mond open?' Ze zweeg. Ze had haar handen gewassen, maar de geur van kiwi drong nog in Vincents neus. Geur heeft soms met organoleptische waarnemingen te maken, vaker niet. De panden van haar jasje stonden wijduit. De knopen zouden nooit de knoopsgaten kunnen bereiken. Behalve op een knaapje.

Als bij toverslag vlogen de mussen massaal weg. Dat hoort bij de grammatica van de roofvogels, wist Vincent. Vanuit het kabinet zag hij met regelmaat een buizerd voorbij vliegen.

Grootgenoeg mopperde in vertraagd tempo. Ze deed haar beklag over haar eigen gedrag. Ze zocht een uitvlucht voor haar gebrek aan moed. Ze zocht een excuus voor de lafaard in zichzelf, een lafaard die troost zocht bij de bioloog in het kabinet. De bioloog met oog voor vluchtende mussen. Ook Grootgenoeg had uiteindelijk gezwegen op het moment dat spreken gepast was. Of het een bezwaar was dat ze een sinasappel pelde en opat.

'We zijn alleen bereid te antwoorden op vragen die vermoedelijk aanstaande zijn,' had Vincent gezegd.

'Dat heb ik niet van mezelf. Ik leen dat van Paul Valéry.'

Grootgenoeg had nog nooit van die Fransman gehoord. Het speet haar dat te moeten bekennen. Haar rug leunde tegen de

koker van de branddeken. Ze leek ongemakkelijk te zitten op de laboratoriumkruk. Permanent bewoog ze haar voetzolen over de verbindingsstang onderaan de poten.

'Valéry heeft vijfentwintig jaar zijn mond gehouden na een afwijzing in de liefde. Hij nam de tijd om rustig na te denken. Na een kwart eeuw opende hij zijn hart en geest.'

De vis wordt duur betaald.

De mussen kwamen beurtelings en in groepjes terug. Het gevaar leek geweken. Grootgenoeg zocht een tissue om haar handen af te vegen.

'Je hoeft je niet te excuseren. Grootkans dat je opmerkingen over kwaliteiten van studenten nergens zijn geland. Op rotsige bodem, om in jouw taal te spreken.'

Grootgenoeg had vaker dan eens aangegeven liever op een bijzondere school les te willen geven, waar ze meer respect verwachtte voor haar levensovertuigingen. Dat was in lijn met Nolbers die zich neergelegd had bij maatschappelijke vorming, terwijl hij liever religie of nog liever godsdienst op het lesrooster had gezet. Grootgenoeg had het op het eerste gezicht niet op Nolbers. Nolbers rookte dikke sigaren en bezoedelde daarmee de tempel van de Heer. God zetelt immers in de mens, ja toch? Vincent beaamde Grootgenoeg met enig genoegen. Hij had een hekel aan roken en daarmee ook aan rokers. Wie rookt zorgt niet goed voor zichzelf, laat staan dat een roker goed voor een ander kan zorgen. Die opvatting zat muurvast in zijn hoofd.

Nolbers was geen echte getuige, had Grootgenoeg gezegd. Nolbers was na een paar maanden van het seminarie gestuurd. In de jongensslaapzaal had de aanstaande leraar maatschappijleer, met een cursus levenskunst voor three *free European credits*, ongevraagd bij andere kandidaat-priesters gevoeld of ze ook een ochtend-erectie hadden gehad. Dat was

voldoende geweest om Nolbers van het seminarie te verwijderen. Kinderachtig vond Grootgenoeg. Een erectie is iets tijdelijks. Opwinding over voorbijgaande zaken vond ze zinloos.

Grootgenoeg vocht niet tegen Nolbers, Nolbers leek voor haar een *quantité négligeable* op leeftijd. Vanaf die onthulling gebruikte Vincent collega Nolbers niet langer als hulptroepen als Grootgenoeg bij hem bevrijding zocht van een religieus misconcept. En bovendien: *mis*concepten bestonden niet echt, enkel concepten en, had hij toegevoegd: *mis*dienaarconcepten, koorknaapjesconcepten.

Vincent was, zij het met enige weerzin, op zoek gegaan naar voordelen van religies, dat maakte zijn gesprekken met Grootgenoeg, en niet alleen met haar, eenvoudiger en het verbreedde de basis van de intercollegiale consultatie. Goed voor een bijstelling van het zevende competentiegebod. Op zoek naar de positieve kanten van welke opvatting dan ook probeerde Vincent zijn ingesleten afkeurende en bezwarenzoekende beroepshouding te parkeren.

'Als je de uitspraak van Valéry omkeert, dan zegt Valéry dat je ook niet hoeft te antwoorden op vragen die nog niet gesteld worden.'

Grootgenoeg had enkel geknikt. De schillen lagen met een mix aan vluchtige terpenen na te geuren in de prullenbak. Haar lichaam straalde aarzeling uit, alsof ze op het punt stond een geheim te onthullen. De tijd leek er nog niet rijp voor. Houd me vast leek ze te zeggen. De buffelleren riem spande door de lusjes van haar rok. Een bloemige rok met wijde plooien aan weerszijden.

Vincent bleef op z'n hoede. Grootgenoeg hoorde niet tot het wild dat de jager in hem gemakkelijk losmaakte. Hij schatte dat ze niet de juiste feromonen verspreidde. Misschien, het zou kunnen, gebruikte ze medicijnen die haar feminine geurhuishouding verstoorden. Misschien waren het de

terpenen uit de schillen van de Spaanse sinasappel met chiraal geraniol, farnesol en limoneen.

Grootgenoeg had niet langer haar best gedaan. Ze had haar hand op z'n onderarm gelegd, kort; onbewust wellicht. De nabijheid van haar infrarood uit haar open jasje, dwars door haar gebloemde blouse was verpletterend.

Grootgenoeg had voldoende aan haar eigen vragen en antwoorden. Ze liet niet zien dat er ruimte was voor overtuigingen en beslommeringen van de collega biologie, nog niet. Dat stoorde Vincent niet langer. De veldkijker was voor bij de plas in het veld achter zijn huis; die veldkijker had hij niet nodig gehad. Hij hoefde geen infrarood besturing van de videocamera's. De microscoopdoosjes op de kast klepperden zachtjes. De deurtjes op een kier.

Het staande doek ging liggen. Langzaam draaide het beeld met de wijzers van de klok mee, alsof de tijd vooruit werd gezet. De doosjes kantelden en bleven steken met de deurtjes naar boven gericht. Zestien lijkkisten met een handvat aan het hoofdeind, de deksels op een kier. In het midden de kleinste kist, de deksel gesloten. Plato en Seneca zouden zich in hun graf keren; van de lach.

'Irma.'

Onder het scherm van de tv flikkerde een rood puntje. Stand by. De vitrage wapperde geluidloos op de tocht door het bovenlicht. Een vroege duif liet zich horen. De eerste trein uit de verre verte imiteerde in herhaling de duif.

'Felicity.'

De matras stond in een halve boog. Het hoofdkussen was weggegleden. Vincent sloot zijn droge mond, draaide zijn

hoofd en keek de kamer rond. Onherkenbare ruimte. De kistjes. De doosjes voor de microscopen. De tijd. De dood. Het einde.

Blind en mechanisch vinden zijn vingers de toetsen van de afstandsbediening. De video spoelt de band terug, eerst traag, dan sneller en weer vertraagd als het begin van de beelden nadert.

Vincent ziet hoe hij de doosjes schildert. De rug gebogen, een strakke nek, de handpalm op het doek, vingers om de steel van de kwast. De haren trekken een voorzichtige, strakke scheiding tussen groen en donkergeel.

Wat is, dat is.

De schilder schildert. Hij is afwezig. Hij heeft geen weet van grafkisten met deksels op een kier. Hij weet van geen droom. Herinnering is ver van hem. Hij weet niet van de daad. Er is geen ziel in de doosjes, geen geest in de kisten. Vincent verblijft in een vacuüm, gevuld met golven.

Op het bureau ligt zijn brief aan Irma, nog net in beeld. Woorden voor een lijk. Zijn zaad in het graf van een vrouw. 'Ach vent.'

'Vuur, aap, noot Mies, pik, zaad, kut, kist.'

Hij rilt onder het dekbed. Rilt van zijn ruisend bloed. Zijn ogen tranen.

De schilder verft onvermoeibaar aan kisten op een begraafplaats.

De video zet de kneedbare tijd terug en neemt een voorschot op de toekomst.

Microscoopdoosjes zijn grafkisten voor wie wil kijken naar het kleine dat op het doek tevoorschijn komt.

De brief op het bureau kijkt toe, wacht op een zegel voor de laatste lichting.

Vincent zet het beeld stil en leest de brief vanaf het tv-scherm. Hij kent de woorden van Irma, van Felicity, hij kent zijn antwoord. De vraag was niet langer aanstaande.

'Ben je golf of materie, ben je materiegolf?'

De lage pijn in de rug trekt weg. Vincent raakt gewichtloos onder het dekbed.

Voorzichtig ontsnapt een lach aan zijn mond. Zachtjes, hard genoeg om te horen hoe de brief aan de overkant van het graf langs de borstelharen door de gleuf schuift en op plaats van bestemming aankomt.

Bladerdoos

Boonstra wandelt over het zandpad dat langs het huis van Vincent naar het bosje leidt en verder door de weilanden naar de vaart waar ganzen hun houvast vinden. Vincent zit stil in de stoel achter het raam. Infrarood van de camera kijkt als een bunzing in het rond, gevoelig voor de beweging, niet voor de vorm van de prooi. Wie stil blijft zitten, wordt door de lens niet besprongen. Vincent blijft buiten beeld als hij niet beweegt. De video is een autonome regisseur, gestuurd door onzichtbaar warm licht. Het oog ziet wat zich in het kijkbereik afspeelt, maar registreert niet het vervolg van de beweging: Vincent stil in de kamer. Vincent slapend in de stoel. Vincent bewegingloos peinzend voor het doek, de kwast op de rug, de kwast tussen ranke vingers. Plotseling beweegt een ree, vliegt een ekster voor de deur van de schuur, een voorbijwaaiend blad laat zich registreren. Pas als buiten de rust weerkeert komt Vincent opnieuw in beeld.

Boonstra verleidt de camera. Hij loopt door het beeld, tot ook buiten op het pad alle beweging oplost en de video de tijd stil zet tot de volgende verandering.

Boonstra woont met Alice in de boerderij aan de vaart. Elke dag rond vier uur maakt de oud-journalist een wandeling. ‘Gezond gemaakt, zo ben ik bij de krant vertrokken,’ zegt Boonstra als zijn loopbaan ter sprake komt. ‘Gesaneerd,’ zegt hij na een korte pauze. Hij glimlacht erbij. Het ritueel gaat tot de laatste zin, tot het laatste woord, tot de laatste oog-opslag. Telkens weer, telkens, zoals de clou van een grap veelal tweemaal wordt verteld. Vincent weet dat, hij heeft de tijd. Vincent kent de lengte van de pauzes tussen de woorden van Boonstra.

Boonstra loopt altijd linksom, langs de vaart, de dorpsrand voorbij, de iepenlaan en de afslag langs het huis van Vincent over het zandpad. Vincent heeft het bord dat de wandelroute

aangeeft een kwartslag bijgedraaid. Wandelaars lopen rechtdoor en hervinden, onwetend van de korte omleiding, het pad waar de iepenlaan de vaart ontmoet. Hij houdt van die symboliek; ook met een omweg komt een mens op plek van bestemming, al wordt die bestemming veelal pas duidelijk als het eindpunt is bereikt.

'Wie geen doel heeft, komt overal,' zegt hij op de hogeschool, als het te pas komt. Het komt zelden te pas. De hogeschool heeft een doel. Nog niet iedereen is daarvan op de hoogte. Krommenagel mort als een zendeling.

Krommenagel voelt zich een missionaris in de diaspora. Ooit hoopt hij de provincialen op te stuwen in de vaart der allochtone en autochtone volkeren, met behoud van eigenheid, dat wel. Hij weet niet of die ommekeer in handelen en denken in het land van *Grutte Pier* en *us mem* mogelijk is. Ook ontbreken van ontwikkeling heeft een eigen dynamiek, en een charme. Krommenagel heeft een stille droom. Soms heeft hij te veel haast, dan komt hij nergens en bij niemand.

Krommenagel verlangt naar de nieuwbouw van de missie. Hij verwacht dat er een ommekeer in denken en handelen komt als de eerste paal is geslagen. Dat hoopt hij. Barbara Middelkamp steunt hem in die droom.

'Ga eens anders gekleed,' zei ze, en je merkt dat je je anders gedraagt. Krommenagel was doof voor haar tip. Krommenagel had aan grotere zaken gedacht.

'Ik heb vijf identieke hemden en broeken,' had hij gezegd. Als wilde hij elke twijfel over hygiëne wegnemen.
'Dat is mij genoeg.'

Vincent kent de tijd en het ritme van de oud-journalist, die met lichtgebogen tred zijn dagelijkse ronde doet in zijn leren jasje dat afgeleefde schouders omsluit. De verrekijker losjes in de binnenzak. Vincent kent de vragen van Boonstra naar het hoe en waarom die als een beroepsdeformatie ingesleten zijn en onafscheidelijk in het hoofd van de man meegaan.

Boonstra start elke ontmoeting met de nieuwsdienst. 'Heb je al gehoord?' Dan volgt een dagelijkse historische gebeurtenis, onderstreept met handgebaren en knikbewegingen van het hoofd.

Boonstra lijkt niet geïnteresseerd in antwoorden. Hij vraagt om te vragen en te registreren, meer niet, al weet Vincent dat niet zeker. Boonstra stelt vragen om zijn eigen verhaal te kunnen vertellen. Vincent leest kranten. Hij leest woorden en zinnen. Boonstra schrijft niet meer. Boonstra heeft het abonnement op zijn eigen blad opgezegd.

Het is kwart voor zeven. De interne wekker van Vincent loopt af. Het duurt nog een kwartier voor de wekkerradio het nieuws van zeven uur wereldkundig maakt. Hij is klaar wakker, zelden dommelt en doezelt Vincent als de slaap voorbij is.

Licht, lamp, deur, broek, kast.

Zachte woorden brengen hem terug in de dagelijkse werkelijkheid. Pas als woorden door zijn hoofd gaan weet hij dat hij bestaat en krijgt hij houvast in de chaos van de slaap-kamerwerkelijkheid.

Felicity heeft haar rug naar hem gekeerd. Ze ontwaakt traag. Ze heeft geen moeite met haar werkelijkheid, haar bewustzijn doezelt met haar mee.

Felicity hoeft de nieuwe dag niet te veroveren. Voor haar zijn tijd en plaats vanzelfsprekendheden, daar heeft ze geen woorden voor nodig. Felicity heeft haar zinnen. Als hij Felicity over zijn ochtendmijmeringen vertelt, lacht ze zachtjes. Hij vertelt niet vaak. Vincent ruikt haar geur, hij ruikt de nacht, zachtjes streelt hij haar rug.

Rug, lucht, borst, lijf, oksel, navel, naad.

Vincent schuift haar slipje opzij. Felicity draait mee. In half-slaap weet ze wat gaat komen. Vincent is klaarwakker, gedreven. Haar benen licht gespreid.

De nieuwsdienst meldt een aardbeving, een moordaanslag, het weerbericht. Vincent hoort de trivia uit de verte. Felicity spert haar ogen wijd. Vincent ligt zwaar op haar lijf. Zijn handen omklemmen haar heupen. Onder zijn bed staan de Zweedse klompen met de leren kapjes. Bij Moordrecht staat een file.

Vincent leest. Hij leest niet om beter te weten. Wat hij leert is meegenomen. Het ritueel van het lezen, de gang van voorbijgaande letters en woorden zijn de drijfveer een boek of krant te pakken. Uit de veelheid van zinnen komt af en toe een herkenningspunt voorbij; een déjà vu dat nog geen naam had. Op zoek naar zijn verhaal luistert hij niet meer naar het nieuws sinds Felicity is vertrokken.

Vincent gebruikt de krant als leverancier van mijlpalen. De afstand tussen de mijlen groeit. Af en toe vertelt hij de anekdote over de lengte-verschillen tussen diverse Europese mijlen. Een Franse vorst stuurde twee onderdanen vanuit Parijs op pad om de mijlpalen te plaatsen. Elke maal dat de man en vrouw de liefde bedreven, in het Frans heet dat *forniquer*, zei hij dan met licht besmuikte stem, plaatsten ze een mijlpaal langs de route. De Noordse mijl meet, ver van Parijs, meer dan tien kilometer.

Jeg knuder deg.

Boonstra is rechtstreeks. Boonstra heeft geen omwegen nodig. Boonstra kent zijn aanwijsborden en afstanden.

Vincent heeft geleerd de vragen langs zich heen te laten gaan. Wie geschoren wordt, moet stil blijven zitten. Boonstra verpakt zijn beslommeringen en zijn gedachten in een vraag

of in een gezegde: schapen zijn ervoor om geschoren te worden, ook als ze niet stil zitten. Dat is zijn manier om zijn verhaal te vertellen. De vragen van Boonstra zijn een afspiegeling van wat de oud-journalist bezighoudt. Hij heeft zijn leven leren structureren aan de hand van een vraag-gesprek.

Politiek had zijn voorkeur. De laatste jaren sleet Boonstra op de kunstredactie. Muziek, ballet en dans met voor hem te weinig raakpunten. Literatuur had zijn voorkeur. Er was al een boekenredacteur. Hij was prettig verrast met het aanbod gezond gemaakt te worden. Santé.

Boonstra informeert beleefd hoe het met het schilderwerk staat. De wandelaar had regelmatig door het raam naar binnen gekeken. De video had de kijker betrapt. Vincent antwoordt standaard: 'goed, lichte vooruitgang, de techniek kan nog beter, schilderen heeft geen haast.' En als Boonstra blijft zwijgen, zegt Vincent: 'Wat af is, is niet gemaakt.'

Boonstra lijkt tevreden, hij vraagt niet verder. De status quo blijft gehandhaafd. Het gesprek is op de helft. Het afscheid komt veelal snel.

Vincent bespeurt een groeiend vertrouwen in de buurman. Tegen zijn zin voelt hij hoe hij naar Boonstra uitkijkt. Hij merkt dat hij in de tuin staat, de krant uit de bus haalt op tijdstippen dat Boonstra voorbij wandelt. Niet elke dag; vaker dan hij wil. Boonstra nodigt uit tot ontboezemingen.

Vincent merkt dat aan zijn gedrag. Zijn voeten brengen hem naar buiten, zijn benen arrangeren de ontmoetingen, zijn lichaam laat zijn geest weten wat nuttig en prettig is. Boonstra nodigt uit tot onthullingen door te zwijgen als de eerste vragen zijn vervluchtigd. Boonstra schrijft niet langer in de krant.

jou voete betwis nie die pad.

Vincent sloeg de ogen op. Hij bleef stil zitten. Hij tuurde tussen de sanseveria's en geraniums door naar buiten. Iedere ontmoeting levert een aandeel in expressie van gevoelens. De een wat meer dan de ander. Bij elk kan ik een deel van mijn ei kwijt, dacht hij. Dat is nodig om mezelf tot ontwikkeling te brengen.

Merckenbauw raakt de slaaf en de onderdanige in hem. Ze is slachtoffer van haar Walther P.

Ze is zelf baas, net als de slaaf van de Romeinse veldheer. Toen de veldheer de slaaf te nabij kwam sprong de slaaf van het dak.

'Ik ben vrij, en u blijft gevangene van het leven.'

Dat waren de laatste woorden van de slaaf, en dan in het Latijns.

Merckenbauw raakte dat besef van vrijheid in gebondenheid bij Vincent, niet altijd tot zijn vreugde.

Felicity kwam voorbij. Hij zag haar donkere ogen. Hij voelde haar arm om zijn schouder. Hij voelt de steken van de naaldhakken.

De klikklak-hakken en de loodlijnen van Sorgvliet.

Hij voelt de drassige akker aan de overkant van de straat, de maïs die in herhaling het land verovert. Iepen.

Boonstra zou het verhaal kunnen schrijven. Een bioloog op zoek naar onkruid op een maïsveld. Een halfbloed vrouw op naaldhakken. Een vrouw met hoge benen en een kokerrok. Een ontmoeting uit het niets. Een ontmoeting bij zinnen.

Ook zonder camera is hij in beeld. Hij is bang voor Felicity, nog steeds. Vincent weet geen woorden voor die angst. Hij weet niet waar hij bang voor is.

Hij weet dat die angst aangeraakt wordt door Merckenbauw, door Sorgvliet, door Grootgenoeg, door LePoole, door de materiegolven van zijn vrouwelijke collega's.

Welke daad uit zijn onvoltooide verleden tijd, welke gebeurtenis boezemt Vincent angst in? Steeds.

Waar is zijn lichaam zijn wil voorbijgestreefd en heeft hij, ontoerekeningsvatbaar, zijn daden gesteld?

Vincent weet wat hij niet wil weten.

Neem dan Zwaneman, suiker, en elke dag goed opletten met insuline en zoetjes in de koffie. Dat is eenvoudig. Een kwaal maakt het leven gemakkelijker. Altijd afleiding om niet bezig te zijn met herschrijving van wat geweest is. Met diabetes melittus zou Felicity hem minder in zijn greep hebben. Een partner met een drankprobleem is gemakkelijk.

Merckenbauw weet hoe ze haar dagen kan vullen. Ze hoeft niet naar zorgen op zoek te gaan. Zwaneman, Merckenbauw, die anderen op de bodem van de piramide van Maslow, languit liggend op de basisbehoeften en niet geplaagd, niet uitgedaagd door overzicht. Krommenagel wordt geplaagd door overzicht, met personeel dat naar de basis is afgezakt; stevig verankerd. Krommenagel is een zendeling met houvast aan inboorlingen die een vreemde taal spreken. Krommenagel leeft met een droom van kneedbare en nieuwsgierige onderdanen.

Die vraag naar de oorsprong van zijn onbegrensde driften komt te vroeg. De vraag naar de oorsprong van zijn dadenkracht wil Vincent nog niet horen. De vraag naar de aard van het pad tussen einde en begin.

maar die uitkoms is suiwer.

Wie een dwaalspoor volgt komt ook weer thuis. De tijd is een goede vriend bij die tocht. Boonstra schuurde met zijn wandelingen over dat zijpad langs het huis van Vincent. Boonstra wreef met fijnkorrelig schuurpapier over de steeds dunnere buitenkant van de schilder, van de leraar biologie, van de slaaf die meester wil zijn, van de gevangene van het voorbije die zijn kern gevormd weet door een vreemde wil.

Boonstra kon praten.

Boonstra kon zwijgen.

Boonstra registreerde.

Boonstra schreef niet meer.

Boonstra was milder geworden, keek af en toe om in wrok over onbenul van oud-collega's.

'De hoofdredactie van het Dagblad van het Noorden waarschuwt de president van de Verenigde Staten voor de laatste keer.'

Jaren had hij vol overgave op pagina zeven meegeschreven aan het dagelijkse redactiecommentaar op de wereld, tot het hem belachelijk voorkwam.

Krantencommentaren vergleden naar effectbejag, naar een vorm om abonnees te plezieren door ze te bevestigen of te provoceren; dat laatste vooral niet te vaak.

De strijd tussen *vorm en vent* was al jaren in het nadeel van de vent beslist. *Model en meid*, zo heette dat op de redactie, al waren de posters met schaars geklede vrouwen op last van de arbo-commissie weggehaald en vervangen door kalenders met ontblote amateur-sporters. Amateurisme werd de maat der dingen.

'Als je dan bloot wilt laten zien, dan ook graag kwalitatief goed bloot.' Dat was Katzenellenbogen. De synthetisch organisch chemicus sprak geen voorkeuren uit. Hij weigerde dat *goed* nader te omschrijven. 'Zoals in het Magazine, het periodiek van de hogeschool.' Tijdens de vergadering van de medezeggenschapsraad had de voorzitter zich terughoudend opgesteld, dat paste een voorzitter immers, maar buiten de beraadslagingen om had hij zich met enige lichte verbazing en aanzwellende irritatie uitgesproken over de inhoud van het Magazine.

'Ik begrijp dat wel. De redactionele inhoud met naveltruitjes en bilpartijen hoort met de horoscopen en café-recensies tot de moderne piskijkerij. Buitenkant van de eigen populatie eerst. Van enige verdieping is geen sprake, maar dat geldt

niet alleen binnen de muren van de hogeschool.' Ook Katzenellenbogen keek gespannen uit naar de nieuwbouw. Scheikunde vond een plek op de bovenste verdieping, met uitzicht op het oosten. 'Kunnen we de wijzen zien aankomen,' grapte hij. De chemicus maakte zich weinig illusies. 'Ook Seneca schreef dat het volk liever spelen en sport heeft. Dat is nog steeds zo. Er is niets nieuws onder de zon.' Vincent hoorde een vaatwasser spoelen.

Nieuws en berichtgeving was, niet alleen in het Dagblad, – *op verzoek van lezers*- gericht op uiterlijkheden en muntte uit in oppervlakkigheid. Ook de Leeuwarder Courant schreef nauwelijks over onderwijs. Niet over de vakinhoud en niet over ontwikkelingen in didactiek of pedagogie; enkel als een leraar zich had vergrepen aan een leerling, of als, liever nog, een lerares vieslak had gedaan met een jongetje uit de derde klas, was er ruimte in de kolommen. Voor de lokale pers was onderwijs folklore. Niet uit onwil; er was op de redactie geen redacteur te vinden die zich in de gang van zaken verdiepte. Hoogvliegers vonden geen nest bij een lokale krant. Op de krant was geen bijbel en koran te vinden. Seneca en Quintillianus waren er onbekend. Valéry; nooit van gehoord. Hoogvliegers landden in het hbo; hard.

Ontwikkeling en verdieping was in de krant nauwelijks aan te treffen. Vermaak boven genot. Het fotogenieke uiterlijk boven innerlijke reflectie, boven verheldering van grote lijnen.

Boonstra blikte af en toe terug, vermoeidheid sloop in zijn stem als hij de krant en zijn loopbaan niet kon vermijden. Alice stuurde hem naar buiten als die stemming bij Boonstra binnenkwam. Vincent knikte bij die samenvatting van de tijdgeest.

De hogeschool met gadgets en gratis pennen, met iPod en muziekclips op kantinemonitoren paste uitstekend op de redactionele pagina's.

Sinds van ministeriële zijde hetzelfde patroon werd gepropageerd, niet met woorden, maar wel met daden, had Vincent zich minder verantwoordelijk gevoeld voor de oppervlakkige rimram over maatschappelijk relevante aanpak van jong talent en over contexten, concepten. Hij was niet de enige. Om zich heen zag hij collega's teruggetrokken op hun vakdomein.

Pure wiskunde, pure geografie, zuivere maatschappijleer als houvast in de permanente woelingen van de dag. De waan van veranderingen om de veranderingen was al vaak genoeg voorbijgekomen en weer verdwenen. Kennis en vaardigheden van het vak leek een laatste bastion. Behalve voor Katzenellenbogen. De synthetisch organisch chemicus had vertrouwen in een andere wereld. 'Dat brengt mijn opleiding mee,' had Katzenellenbogen gezegd.

'Ik ben altijd nieuwe plannen aan het maken. Nieuwe verbindingen leg ik. Ik zoek nieuwe verbanden; al blijken die later vaak al bestaand.' Katzenellenbogen koesterde zijn klassieken.

Katzenellenbogen geloofde niet in verandering van de wereld. De chemicus was overtuigd van de verandering van beschouwing, van een andere manier van kijken naar telkens dezelfde verschijnselen.

'Heel simpel. Als je ziek bent, zie je elke apotheek en drogist. Als je een nieuwe fiets wilt, weet je elke rijwielhandel te vinden. Gewone, altijd aanwezige zaken die je, zonder die beslommeringen, ontgaan. We zoeken de paarden waar we op rijden.'

Katzenellenbogen had zich een plaats in de medezeggenschapsraad veroverd. Zonder moeite, er waren geen liefhebbers geweest om aan het verandercircus mee te doen voor een ander perspectief op dezelfde zaken.

'Zijn er nog onontdekte eilanden?' Die vraag kon hem als onderwijsmetafoor dagenlang bezighouden.

Als Sorgvliet in mineur in de personeelskamer in een kookboek of wiskundemethode bladerde en meeluisterde naar de conversatie kreeg Katzenellenbogen ongevraagd haar steun.

'In Prediker staat al: er is niets nieuws onder de zon.'

De vaatwasser spoelde voor de laatste keer.

Genietsje hjoed fan it libben mei de frou dysto leaf hast

Sinds Vincent de videocamera's in en om zijn huis had geïnstalleerd, kwamen er geen gasten meer. Hij had geen behoefte aan mensen over de vloer. Hij koesterde zijn eigen gezelschap. De video was zijn vriend. Hij wilde geen Irma, geen Felicity. Hij wilde geen levende lijken over de vloer. Geen levende ziel.

Zijn zelfgekozen isolement leek bij vlagen met hem op de loop te gaan. Hij herkende dat van LePoole, Nederlands. In haar adolescentenjaren had LePoole een reis naar Patagonië gemaakt. Een eenzame trektocht door een groot land dat bij vlagen te leeg voor haar was geweest. Ze had een boek geschreven over haar belevenissen. *Sprong uit het duister*. Aanvankelijk had Vincent het niet willen lezen. Hij had zijn beeld van haar vast willen houden, een bereikbare vrouw, maar een die hij niet zou willen bereiken, niet na Felicity.

LePoole had het boek meegegeven, bij De Slegte zou het misschien nog te koop zijn, of in een antiquariaat.

Eindeloze wandelingen, beschreef ze, door een woest en vooral eentonig landschap, afgewisseld door spannende survivalkampen, beheerst door de jacht en door opkomende walging en aantrekking van doodslag op kleinwild. LePoole wilde wel en niet met haar autistische gids het bed delen. Haar geest wilde niet, het lichaam had een eigen programma.

De natuur bleek sterker dan de eigenzinnigheid van haar geest. Alles verkeerde, al was het maar voor de tijd van het isolement, in het tegendeel. Het bevredigde lijf lachte en

sidderde van tevredenheid. De geest had het nakijken in de laatste hoofdstukken. Ook LePoole was *zu haben*, net als Merckenbauw net als Sorgvliet, net als Grootgenoeg.

Vincent had het Patagonië-boek in een doorgeefenvelop gestoken en teruggelegd in haar postvak in de personeelskamer. Een plakbriefje met: het was me een genoegen, meer had hij niet nodig gehad. 'Ik heb het gevonden,' had LePoole gezegd. Vincent had geknikt. LePoole was gezien. Meer was niet nodig. Ze was niet onopgemerkt gebleven.

LePoole was, nadat hij het boek terug had gelegd, veranderd, al had ze haar sproeten behouden. Het had lang geduurd voor hij de zwetende lichamen van LePoole en de Zuid-Amerikaanse cowboy op de inzichtloze vlakte, met de zon op hun lijven kwijt was geraakt. Gêne had hij gevoeld bij de expliciete beschrijvingen op de laatste bladzijden. LePoole was door haar boek een lichaamsdeel geworden, meer dan een samenspel van lijf en ledematen. De onthullingen hadden zijn begeerte verstoord. Dat stemde hem tevreden. Innig tevreden.

Vincent hoort hoe hij schreeuwt tegen de verdrukking in, geluidloos, met de drift en drang van een kind dat weigert ouder te worden, dat weigert onder ogen te zien wat hem omringt. Hij voelt zich verdreven uit het aardse paradijs en weet nog niet dat de boom van de goede kennis buiten de tuin staat waar het water onderlangs stroomt.

Toename van kennis en vaardigheden vormen aanvankelijk een beknelling, nieuwe kennis, wetenschap en groeiend inzicht verstikken in het begin wat een kind aan werelden heeft opgebouwd. De wereld verliest de maakbaarheid en de onschuld. Pas later leert het kind de rijkdom van de illustere wereld op waarde te schatten.

Dat Vincent voor dat inzicht anderen nodig had, verdroot hem zeer. Het liefst zou hij zich in zijn teruggetrokkenheid aan eenmansfilosofie overgeven.

Er is een grens aan inzicht dat een mens kan verdragen. Dat geldt vooral voor ouderen, vond hij. Kinderen in de groei kunnen onbevangen de hele wereld, inclusief heelal, oerknal en atomaire wereld bevatten zonder verward te raken.

Kinderen op de basisschool begrijpen de wereld, ze leven met de *Tyrannosaurus rex* en met exotische vogels. Kinderen in groep een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven kunnen tellen. Ze kijken niet vreemd op van *quarks, strange, love*.

Het zijn de pubers en de volwassenen die hun onschuld hebben verloren die niet meer in staat zijn tot verwondering, en daarmee de weg naar bevlogenheid hebben afgesloten. Totdat een muze hun pad kruist.

Nolbers is gestopt met sigaren.

Studenten en collega's zijn een andere orde van grootte, de school is een andere wereld. Zonder van gedaante te wisselen gaat in Vincents hoofd en lijf een knop om, zo soepel en zo natuurlijk dat hij er nauwelijks weet van heeft. De man die de school binnenging is een andere dan de man die het huis aan de landweg verlaat.

De werelden hebben steeds minder met elkaar te maken en bij vlagen, onderweg naar huis, schilderend voor het doek, starend uit het raam, rugliggend in het gras, videokijkend in bed, weet Vincent niet of die schoolwereld wel bestaat. Het lijkt alsof zijn virtueel ego een digitaal klaslokaal binnengaat, een website waar niets echt is, waar de werkelijkheid bestaat bij de gratie van verbeelding en van interpretatie van digitale nullen. Het maakt hem rustig. Met een druk op *delete* zou de school er anders uit gaan zien.

Vincent voelt een haat-liefdeverhouding voor zijn bestaan in twee werelden. De school, de collega's, de studenten, ze zijn virtueel. In het leslokaal, tussen opgezette meeuwen, mussen, spreeuwen, vinken, koolmezen, kraaien, de *corvus corvus* en de uil die onder stof achter glas lijkt te mijmeren over zijn laatste vlucht, glijdt Vincent naar zijn huis aan de

landweg en verder het veld in naar de bosrand. Hij hoort de kiekendief, de Vlaamse gaai, de specht, een leeuwerik. Hij ziet boerenzwaluwen hoog door de avondlucht scheren.

Hij had de soorten geteld: zilvermeeuw, kauw, kraai, ekster, huismus, ringmus, heggenmus, putter, groenling, sijsje, vink, goudvink, winterkoninkje, roodborst, koolmees, pimpelmees, staartmees, zwarte mees, spreeuw, Vlaamse gaai, reiger, kramsvogel, koperwiek, grote lijster, bonte specht, draaihals, fazant, ransuil, sperwer, bonte vliegenvanger, roodstaart, kwikstaart, zwartkop, braamsluiper, boomkruiper, boomklever…

Zijn echte wereld wordt begrensd door de hemel, die met oneindige diepte even zo goed aan het tegendeel doet denken; het paradijs en de hel als tegenpolen die hij in okeren microscoopkistjes in groen en geel veld verbeeldt.

'Hoe is het met je dochter?'

De ogen van Vincent knepen naar smalle spleten.

'Klas, zuurkast, microscoop, bord, krijt, madder, wiser.'

Vincent keek langs het hoofd van de student naar buiten. Een koolmees probeerde aan het kozijn houvast te vinden, tevergeefs. Gele borst, grote zwarte ogen, een vogel te klein voor de kleurenvlakken op het kleine lijf, leek het.

De schouder van Vincent trok stram, bijna onzichtbaar. Hij voelde de zenuwbaan naar zijn voet en zette een stap opzij om de geleiding soepel te laten verlopen, om de afknelling op te heffen. Lwk L5 naar Lwk L4 en verder naar beneden als bron van een plotseling slapend been.

De kwaal als vlucht uit het ongemak van de werkelijkheid. Z'n voeten gloeiden. Aan de rand van de zolen leken naalden te prikken.

'Vogel, tak, lucht, hand, oog, zang.'

Onzichtbaar en onhoorbaar voor de tweedejaars aan de andere kant van de practicumtafel gleed Vincent terug in zijn docentenrol. Op de vitrinekast stond een torso zonder linkerlong. Het hart was zichtbaar, licht beschadigd. De blauwe en de rode kleur waren in de loop van de jaren verbleekt.

De zon scheen in de ochtend het lokaal binnen. De schaduw kroop pas tegen de middag van het gemuteerde model vandaan in de richting van het periodiek systeem der elementen.

Af en toe kwam zo'n vraag voorbij. Een student die zich vergiste. Die de ene leraar voor de ander aanzag. Een student met oprechte belangstelling. Een student die een aanloop nam om over zijn zus te vertellen, of over vader of moeder, over een vriendin die weg is gegaan. Over de eerste keer op een studentenkamer, in het vrije veld.

Denk na, hield hij de studenten voor, bepaal hoe je met onverwachte situaties wilt omgaan. Denk na hoe je na een aanvankelijke verwarring je evenwicht kunt hervinden. Bedenk een ritueel, oefen dat ritueel.

Een klas kinderen stelt vroeg of laat vragen die raken op plaatsen waar je niet getroffen wilt worden. Een vragende leerling is een godsgeschenk. Je krijg de vraag gratis, een volledig antwoord hoef je zelden te geven. Een bevredigend antwoord is genoeg. Je komt wellicht na enige oefening gemakkelijk weg met een list, als je buiten schot wilt blijven.

Quaadstemeer was het meest open boek. De tekenleraar en deeltijdkunstenaar had geen geheimen. 'Wat ik ben en hoe ik functioneer is aan mijn tekeningen af te lezen, waarom zou ik geheimen bewaren?' Quaadstemeer las geen boeken, geen kranten. Musea en films waren zijn informatiebronnen, zijn vertier.

Quaadstemeer vertelde over zijn gezin, zijn vriendinnen, zijn inkomen, zijn familie en het gebrek aan erkenning door mede-kunstenaars en door het grote publiek. Quaadstemeer

etaleerde zijn onvrede in potlood en acryl. Hij had talent, maar niemand leek dat te zien. De baan op de opleiding was voor de broodwinning en om zijn kunstenaarschap te financieren.

'Als mijn vrouw een beter betaalde baan zou hebben, zou ik acuut met dit werk stoppen.'

Ook daar was Quaadstemeer helder in. Collega's lachten mild. Elke maand kwam er wel een vacature uit de handen van een collega. Voor de vrouw van Quaadstemeer.

Bij het vijfentwintig jarig dienstverband had het hogere management twee acryl *talking point I* en *talking point II* van Quaadstemeer aangeschaft. Een plek in de school was niet gevonden.

Niemand, op Sorgvliet na, had een tekening van Quaadstemeer gekocht.

'Omdat ik het goed werk vind, niet omdat je collega bent.'

Ook die openheid loste niet alle vragen op. De openheid betrof veelal wat iedereen kon zien.

Andere vragen over de drijfveren bleven. Misschien was er niet meer.

De kindervraag mag je meenemen. Ben je homoseksueel, ben je een moordenaar, ben je een dief? Ben je mild, sociaal, dominant, overijverig, ben je bang? Wat is je leerstijl, cognitief, auditief, visueel, haptisch?

'Bedrieglijk eenvoudig?'

Je kunt op zoek gaan naar iemand die een antwoord weet. Naar iemand die je kan helpen een antwoord te vinden. Je kunt een krant lezen, een interview uitpluizen.

Je kunt Boonstra aanspreken en op zijn zwijgen wachten, dacht Vincent, maar dat zei hij niet.

'Hoe is het met je dochter?'

De schoolwereld werd na zo'n vraag op slag reëel. Het virtuele aspect verdween met een aardse vraag naar een dochter van vlees en bloed, van zijn vlees en bloed. Op zo'n moment gleed de thuiswereld het virtuele schoolgebouw binnen. Twijfel aan het bestaan van zijn huis halverwege de landweg kwam bij hem boven.

Umwertung aller Werte, zou Merckenbauw zeggen. Dan zag hij Birgit in d'r bordeauxrood slipje, met haar handen op de rug.

Araneus diadematus

Om de sluiting van de beha los te maken. Twee haakjes, twee oogjes slechts. Een oogje scheef.

Merckenbauw op zoek naar niet-ingeloste beloftes. Dat had ze gemeen met Krommenagel.

Bij Vincent kwam twijfel boven na een onverwachte vraag, als de vraag de roos trof. Twijfel aan de realiteit van de schilderijen aan de kamermuur, aan de verf, de kwasten. De camera's in zijn huis kwamen hem absurd voor als een fantasie voor een slechte tv-film.

Studentenvragen uit onwetendheid zijn een godsgeschenk. Vragen en antwoorden die een zere plek raken, verrijken het bestaan, maken bewust wat ligt te sluimeren. Pas door verwarring treedt er verandering op, kunnen nieuwe sporen worden gevolgd. De hakken uit het zand. Het is een godsgeschenk de wereld van boven te kunnen bekijken, zicht te verwerven over wat op aarde kruipt en krioelt.

Felicity had gelijk. Hij hoort zijn eigen woorden met haar stem.

Vincent voelt spierpijn in zijn kuiten. Het is alsof de lading van zijn voeten via de zenuwen weglekt; prikkeling alom. Hij wil gaan zitten. Hij blijft staan. Hij verlangt naar zijn Zweedse klompen. Hij hoort Grieg.

-Vincent staat op de tafel in het didactiek-lokaal. Zijn benen trillen niet. Zijn lijf kent het experiment. 'Metaniveau, wie weet wat metacognitie betekent?'

De woorden waren onbekend. Hij was op tafel gestapt om de begrippen aanschouwelijk te verhelderen. Lichaamstaal is een universeel verstaanbaar dialect. Langzaam wandelt hij over de tafels die in carré staan.

Het is een apendans in vertraagd tempo. Studenten halen hun handen van tafel. Een enkeling laat zijn handen liggen, open, omgekeerd, als uitnodiging erop te stappen.

Behoedzaam ontwijkt Vincent boeken, telefoons.

Nauwkeurig stapt hij. -

Die jongen had niets met zijn dochter te maken. Vincent wil studenten niet van zijn kind vertellen. Ze is van hem en niet van een ander, zeker niet van een jongen die zijn lijfelijkheid aan het ontdekken is en zich op een studenten-kamer alleen, of met zijn Irma, aan experimenten over geeft.

'Gaan nagels sneller groeien als je masturbeert?'

Een onverwachte en zinvolle vraag, niet enkel voor een bioloog. Een vraag zonder antwoord op het internet. Een vraag die uitnodigt tot experimenteren.

Het onverwachte van de vraag had hem toch overvallen. Op school was niet bekend, had hij gedacht, dat hij een kind heeft. De jongen leek het te weten. Of verwisselde de student hem met een collega, of ?

Zelfs Boonstra weet niet van zijn kind. Zelfs de journalist bleef onwetend. Dat wil Vincent zo houden, al is hij daar steeds minder zeker van. Deurtjes op een kier.

Kantelende doosjes. Meervoudige projecties van derde, vierde en hogere dimensies. De deksels lijken kleppen van een onderlosser, alles wat ze bevatten kan naar beneden vallen. De aard van wat zichtbaar is, hangt af van de eigen inbeelding.

‘Goed, lichte vooruitgang,’ had hij tegen Boonstra gezegd, ‘de techniek kan nog beter, maar dat heeft geen haast.’

Boonstra bleef zwijgen,

‘Status quo.’

Wat gezegd moest worden leek lang genoeg te hebben gewacht op woorden.

Vincent had zich omgedraaid en was naar het kabinet gelopen. Met wijds gebaar had hij de doos met bladeren op de practicumtafel leeggeschud. De kleppen van de doos veerden terug, de leegte in het karton werd onzichtbaar.

Het volume van de doos, ruwweg 20 x 30 x 40 cm^3 , kwam overeen met het molaire volume van een gas.

Katzenellenbogen had dat geconcludeerd nadat Vincent met zijn gespreide hand de ruwe afmetingen van de doos had vastgesteld.

‘In de doos zit een *mol* gas bij kamertemperatuur; 24,5 liter gas. Dat zijn dan precies 6,02214 x 10^{23} moleculen gas.

Handig om te weten. Een mol in een lege doos.’

‘Doos, gat, zwart, leeg, vol, zon, zee, rots.’

Vincent had naar de bladeren op de practicumtafel geknikt, en een uitnodigend gebaar gemaakt.

‘Als jij de bladeren rangschikt, kunnen we met determinatie beginnen.’

De student had hem vreemd aangekeken.

Morgen zou hij zijn oplossing van het ongemak; *omdraaien, doos pakken, leegkieperen, opdracht geven*, aan ouderejaars laten zien als ontsnapping van een onverwachte vraag: niet antwoorden op wat pijnlijk was met een trefrake opmerking. Pijlpunt in de rosaceae.

Zonodig zou hij weer op een laboratoriumtafel klimmen, of de *mol* van Katzenellenbogen tevoorschijn toveren uit de lege doos.

De vraag naar zijn kind was na 25 jaren te schrijnend om er woorden voor te zoeken.

Morgen, zou hij de woorden weten om in bedekte termen over zijn litteken te vertellen.

Boonstra was van voor de oorlog. Niet van heel ver voor de oorlog. Boonstra was tiener tijdens de bezetting. Onder de keuken van de boerderij was een waterbassin leeggepompt en van een luik voorzien. Daar schuilden onderduikers.

'Tijdens de aftocht in '45 kwamen Duitsers aan de deur. Soldaten van rond de vijftig. 'Wir möchten essen.'

Moeder wees ze een plek aan de tafel. De mannen kregen wat beschikbaar was. Gebakken eieren, brood, rauwe melk, een vriendelijk woord.

Boonstra had de hbs niet afgemaakt. Hij had genoeg gehad van de bijlessen thuis. In Indië was hij welkom, dat meende hij. Hij ging voor z'n nummer. Tweeëneenhalf jaar met een dodelijke spuit in de Gordel van Smaragd. Toen hij terug kwam wist hij niet meer of hij bevrijder of bezetter was geweest. Landgenoten met het voordeel van de *Spätgeburt* wisten dat wel.

Vincent had willen weten hoe vaak Boonstra had geschoten. En hoe vaak het schot raak was geweest. En hoe dat na jaren voelde? En of Boonstra zichzelf nog herkende in die soldaat in de tropen? Vincent had het niet gevraagd.

'Doden is heel eenvoudig. Het stelt niks voor.'

Ongevraagd had Boonstra onthuld wat niet verborgen hoefde te blijven.

Vincents hand verdween in de zak van zijn laboratoriumjas. De hand kwam weer tevoorschijn en vond achter zijn rug de pols van de andere hand. De vingers leken toetsen van een piano te bespelen. In de weerspiegeling van het veiligheids-glas van de zuurkast knikte de bioloog hem geruststellend toe. De theoretisch etholoog gaf Vincent een schouderklop. In zijn hoofd klonk Medtner. Felicity speelde piano. Vincent

voelde hoe zijn ademhaling de regelmaat hervond. Quatre mains, dat zou prettig zijn; in een maïsveld. Zijn neusvleugels trilden met de muziek in zijn hoofd op en neer.

Radionieuwsdienst ABC. Gute Nacht.

Freude.

De student trok een kruk onder de tafel vandaan en schikte de bladeren op grootte. De jongen leek ongemakkelijk onder de blikken van zijn leraar. Morgen, later, zou tot de student doordringen dat hij een snaar van zijn docent had bespeeld, maar de klank niet had gehoord. Morgen, later, veel later misschien, zou de student beseffen dat er een wereld te veroveren is in een moldoos met gedroogde bladeren.

Zoals hij ben ik geweest, die afhangende schouders, die schutterigheid. Mijn kindertijd zit naast mij gebogen. Te ver om mijn hand er ook maar lichtjes op te leggen. Die van mij is ver weg en die van hem heimelijk als onze ogen. Geheimen, stil versteend, zetelen in de donkere paleizen van ons beider hart; geheimen moe van hun tirannie; tirannen bereid om onttroond te worden.

'Kijken, goed kijken en ontdek verschillende vormen.'

Zo herkende Vincent zijn vader in het glas van de zuurkast. Handen op de rug, schouders licht voorovergebogen, minzame knikken. Vragen negerend. Weinig woorden. Woorden die steeds schaarser werden toen de kanker een weg zocht in de borstkas van zijn vader.

Verkramping en verbittering vochten om voorrang in het oudemannenlichaam. Nog een paar jaar, dan zou Vincent de leeftijd hebben toen zijn vader de handen niet langer op de rug bij elkaar hield.

'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet.'

Onvermijdelijkheid als optelsom van genotype en fenotype. De trekken van zijn verwekker had Vincent aanvankelijk met weerzin, boosheid en verdriet in zich boven voelen komen. Later kwam met mildheid ook humor bovendrijven, lichtheid met een soortelijke massa die slechts weinig verschilde van de dichtheid van opstandigheid en van woede.

Hij zocht een woord. Hij vond; milddadigheid, misschien was dat wat hem beroerde. Zachtmoedigheid klonk beter, zachtmoedig als tegenpool van heftig.

De student rangschikte de bladeren. De jongen zorgde voor orde in natuurlijke chaos. *Quark, strange, love, up, down*.

Elementaire deeltjes vielen op hun plek.

'Vader, hoe ziet een atoom eruit?'

Vader houdt een steek in de aanslag, gereed om een mol te vangen.

'Ja vent. Daar vraag je me wat.' Vader fluistert om de mol niet te waarschuwen.

'Kijk om je heen en je ziet miljarden en miljarden atomen. Je ziet wat je ziet, maar je herkent het niet.'

Vincentje kijkt hem onbegrijpend aan.

'Kerel, je zoekt een paard en je zit erop.'

Vader wijst met de vork naar een zak met potaarde aan het eind van het tuinpad.

'Weet je wat in die zak zit?'

'Tuinaarde, dat staat erop gedrukt.'

'En hoe ziet die tuinaarde eruit?'

Vincentje loopt op zijn tenen naar de zak en wil een hand tuinaarde uit de zak halen.

'Ho, ho, dat mag niet.'

'Het is net als met atomen. Je weet dat ze er zijn, maar hoe ze eruitzien, dat zul je nooit weten.'

En na vragende blikken laat vader volgen: 'Ach vent. En zo is het hele bestaan. Je ziet de buitenkant, maar hoe het echte eruit ziet, dat zul je nooit weten.' Hij leek even na te denken

en vervolgde: ‘Zorg maar dat je die onzekerheid prettig gaat vinden. Dat er veel te raden en te ontdekken blijft.’

De steek schoot met een zwaai tussen miljarden moleculen de aarde in.

De ordening van de bladeren op de laboratoriumtafel vertaalt zich in Vincents hoofd in een voorzichtige ordening van losse bladzijden van zijn onvoltooid verleden tijd.

Sprong uit het duister.

Ludwig Boltzmann helpt. Elk patroon, hoe ingewikkeld ook, blijkt simpel verklaarbaar met mathematische aannames die zich eindeloos voortzetten.

Uit chaos groeit harmonie.

Vincent wil niet weten hoe het met zijn dochter is.

Vandaag niet.

Fractals staan aan de wieg van grillige kustlijnen, zebrastrepen, sneeuwkristallen, aan de basis van willekeurige vormen van ribbels in girrelzand.

Het leven is gebaseerd op eenvoudige uitgangspunten, het is moeilijk, en uitdagend, die axioma’s te leren ontdekken.

$S = k \ln W.$

Ontkenning van de genetisch bepaalde axioma’s is een doodlopende weg. Acceptatie is een begin van beheersing.

Vincent kijkt naar buiten. Boonstra loopt langs het lokaal. Karabijn losjes in de hand, patroongordel over de schouder. Klaar om te vuren.

Boonstra schuurt langs de tere huid van een zachtmoedige minnaar, van een heftige echtgenoot, van een onbestorven vader met een ver kind dat voor de helft zijn chromosomen heeft meegenomen en dat haar eigen verhaal is begonnen.

Boonstra kan praten.
Boonstra kan zwijgen.
Boonstra heeft twee oren als uitnodiging om verhalen te vertellen.
Boonstra registreert. Boonstra schrijft niet meer in de krant.
Boonstra preekt niet vanaf een tafel in een leslokaal.
Boonstra waarschuwt niet langer presidenten.

De kijker hangt aan de kapstok.
De raaf vliegt uit het raambeeld.

'Felicity, Felicity, Felicity, iep, es, eik, els, wilg, Felicity.'

Wraak

Felicity had de mooiste borsten. Voor de woekerende kanker werd ontdekt. Peervormig met een nauwelijks voelbare tuit. Een grote tepelhof met donkere groeven. De linkerborst wat groter dan de rechter. De linkertepel licht ovaal, de rechter rondgekarteld.

Vincent had het lichaam van Felicity geprezen met de hartstocht van een jong-verliefde. Niet dat hij een ideaal-beeld in gedachten had gehad, maar elke asymmetrie, mits niet te uitbundig paste in zijn verlangen.

Wat scheef is wordt gezien. Wat harmonieus is, glijdt onzichtbaar voorbij. Elke gehandicapte krijgt aandacht. Een neger in een blank dorp passeert niet onbesproken, ook niet als de kleurling een *makamba pretu* is, een verwesterde neger.

In de tropen blijft een blanke niet onopgemerkt. In de tropen doet een *makamba* er toe. In Drentse zanddorpen blaffen boerderijhonden negers achterna, de erfhond als verlengstuk en alter-ego van de mens, die aan zichzelf niet genoeg heeft.

Sparrenboom had een Mechelse herder aangeschaft, een reu. Sparrenboom, de enige homoseksuele docent aan de multi-sectorale hogeschool, voor zover bekend. Dat honden-bezit had kort geduurd. Na de vakantie had de econoom de hond ingeruild voor een vriend, een Turk. Een islamitische Turk die geen behoefte had aan een huisdier. Niemand in het esdorp keek verschrikt. Wat afwijkt mag gezien worden. Er waren liefhebbers genoeg voor de herdershond.

Het streelde Vincents ijdelheid als hij steelse blikken van voorbijgangers over het lichaam van Felicity zag glijden. Ja, kijk goed, ik ben getrouwd met een halfbloed, met een indiaanse, leek hij bij voortduren te willen zeggen. Ik beslaap haar. Mijn vrouw is anders. Hij wilde zeggen: ik ben anders,

al lijk ik een geruisloos man. Eenvoud bedriegt. Maar dat besefte hij nog niet. Niet toen Felicity een halve pas voor hem uitliep.

Pas nu ze weg is, en Vincent haar niet meer kan laten zien, weet hij: ik voel me anders dan anderen. Misschien ben ik gelijk aan de rest van de mensheid en is mijn afwijking van het gemiddelde wat gedachten en gedrag aangaat minder groot dan ik inschat. Maar toch. Niet iedere westerling, niet elke blanke durft het avontuur met een getinte vrouw aan.

Het was zíjn ijdelheid, zíjn kinderlijke ijdelheid, niet die van Felicity. Het was een gelegitimeerde manifestatiedrang. Het was hartstocht, dat ook. Liefde; zo zou hij dat niet meer noemen. Dat woord was te groot geworden. Liefde maakt ongelukkig als het wordt uitgesproken en vastgezet. Liefde is er enkel in fractalen, in afgemeten stukjes die af en toe de kop opsteken.

Felicity liet zich op straat de belangstelling welgevallen met een natuurlijke pose. Ze had geen diepere gedachten over verschillen en overeenkomsten tussen rassen en volkeren. Felicity hield zich met het aardse bezig, met eten koken en kleren naaien. Felicity hield van huiselijke gezelligheid, van onbekommerd met vrouwen en mannen, in die volgorde, gedachten en verhalen over belevenissen van de dag de vrije loop te laten. Ze sprak over tuinieren, bloemen schikken en af en toe over een artikel in een glossy tijdschrift.

Op Aruba was ze manager van een hotel geweest, het werk had haar niet langer kunnen boeien nadat Vincent haar pad had gekruist.

‘Bewondering hoort bij ons soort vrouwen, daar hoef ik niet dramatisch over te doen,’ had ze gezegd. ‘Dat weten vrouwen uit de tropen beter dan wie dan ook. Wij worden graag gezien. Wij worden graag bemind, daar hebben wij geen emancipatie voor nodig. Wij bestaan gewoon.’

Ze was overgaan tot de orde van de dag.

Felicity had een lichte teint. Haar moeder was van gemengd bloed. Door haar aderen stroomde de erfenis van Zuid-Amerikaanse indianen. Ze had een genetische oorsprong van voor Columbus West Indië ontdekte en de ondergang van generaties inluidde. Haar vader was een nazaat van een gereformeerde Zeeuwse slavendrijver en een animistische Afrikaanse slavin.

De oergenen waren gebleven. Religies waren gesneuveld. Felicity geloofde in het leven en dat was haar voldoende. Ze had een heldere geest en geen behoefte aan variaties op horoscopen en piskijkerij. Ze had geen behoefte aan rationalisaties van gevoelens. Felicity wist alles door haar zinnen. Daar was ze helder in.

Felicity was het studieobject van Vincent, zijn levend model voor discussies over aanleg en milieu. Vincent voelde zich in het voetspoor van Darwin als hij met Felicity wandelde en haar gedrag observeerde. Hij was de belichaming van Darwin als hij met haar de liefde bedreef; een bioloog met passie voor zijn professie; op zoek naar zijn oorsprong. Felicity was zijn muze, zijn bijgeloof. Hij wist niet anders vanaf het moment dat hij haar had horen spreken. Met haar tong en taal had ze hem gewonnen. Dat was zijn invalshoek geweest: winnen, veroveren, verliezen; overgave.

Guillaume van der Vaart, die eigenlijk Willem heette, riep om de haverklap; *Britannia rules the waves*. De aanleiding om met die kreet, al dan niet zegzingend tevoorschijn te komen maakte hem niet uit.

Als Sorgvliet haar tweemaandelijkse wassen-en-water-golf-beurt had gehad, trad in de personeelskamer de Pavlov-reactie op. En indachtig Pavlov glimlachten collega's min of meer besmuikt om het ritueel af te maken. Jaren eerder volgde na de oprispingen van Van der Vaart het *veni vidi vici* van Wortelmann, maar die collega klassieke talen was met pensioen. Niemand durfde Van der Vaart te corrigeren.

Correctiewerk gebeurde in het leslokaal, niet daarbuiten.

Krommenagel had Van der Vaart wel durven corrigeren, daar was hij instituutsdirecteur voor, maar Krommenagel hield zich node met dit triviaal gedrag bezig, vooral sinds Krommenagel met een vlek op de longen een maand in het ziekenhuis had doorgebracht. Longkanker en dat voor iemand die niet rookte, niet dronk en de gezelligheidskaarsen onder de afzuigkap uitblies.

'We doen mee met een loterij met allemaal nieten,' had LePoole gezegd.

LePoole die na jaren strijd met de ambtenarij het Franse mannelijke lidwoord aan haar achternaam vast had laten klinken. Het was een relativerende opmerking die bij die piketpaal in het bestaan van Krommenagel niet gepast leek. Vincent had LePoole zwijgend bestudeerd. Is het agressie of is dit je eigen angst die je dit laat zeggen? had hij zich afgevraagd. Zou ik met je de pampa willen verkennen? Ook die gedachte kwam voorbij.

Krommenagel ging nog niet dood.

'Het carcinoom is niet maligne, voor zolang het duurt. Om het positief te formuleren,' had Krommenagel gezegd.

Krommenagel nam zijn gespaarde vakantiedagen op en beloofde er vol tegenaan te gaan. Hij voorzag verandering van lucht. De nieuwbouw was een beetje zijn kind geworden, en de verandering van aanpak van het onderwijs. Het ene zou niet lukken zonder het andere.

Het personeel was nog niet van hem af.

Van der Vaart had met *Britannia* en de *waves* de onderlinge omgang teruggebracht tot een knipbeurt bij de kapper, een dameskapper. Het was alsof het hele wezen van Van der Vaart met de woorden van de docent Engels naar buiten stroomde, en ongeremd bij Vincent naar binnen golfde. Vincent had gezwegen. Het werd tijd voor een kop thee in het kabinet. Het werd tijd voor een gesprek op niveau met

Katzenellenbogen, over chemische reacties bijvoorbeeld en over chlorofyl en hemoglobine, desnoods over foto-oxidatie van lignine achterop de linnenkast en het DNA van de kruisspin, de *Araneus diadematus* .

Guillaume van der Vaart had van Fokje willen scheiden. Hij had een kort avontuur gehad met een Zuid-Amerikaanse. De vlucht naar Brazilië ging niet door vanwege praktische bezwaren. De praktische bezwaren, zonder weemoedigheid, bleken de alimentatie te zijn en het verlies van de helft van het woonhuis. Zijn zonen wilde hij buiten de affaire houden, ook al waren ze inmiddels notaris. Guillaume was niet alleen te zuinig voor de scheiding. Zonder gêne verkondigde hij dat hij zijn plas ophield tot hij op school was; dat spaarde water en een schoonmaakbeurt van het toilet. Van Fokje mocht hij thuis enkel zittend plassen, dat was modern, en het spatte niet. Quaadstemeer, van tekenen, die opmerkelijk genoeg buurman was van Van der Vaart, voegde venijnig toe dat Van der Vaart na het late journaal in de tuin waterde. Niet dat het geplas erg was, want zeg nou zelf: wat was er heerlijker dan wateren in de vrije natuur, vervelend was dat de *Ilex aquifolia* J. C. van Tol op de scheiding van de tuinen slachtoffer van het gezeik –excusez-le-mot- was geworden. Het was de kift wist Vincent. Quaadstemeer was sinds kort onder behandeling vanwege prostaatklachten. Quaadstemeer kon niet meer spetteren en spatteren dat het een lust had.

Felicity liet Vincent praten en filosoferen over genotype en fenotype. Het juiste antwoord liet haar onverschillig. Felicity had geen verhalen nodig. Verklaringen zocht ze niet. Felicity deed haar dagelijkse dingen en vertrouwde blind op haar vrouwelijkheid. Ze vond de bevlogenheid van Vincent prettig, ze viel voor zijn grote dosis kindsheid, al zei ze dat niet hardop. Felicity kookte, ze verzorgde de planten in de tuin. Ze verzamelde slakjes die zich aan dahliablad tegoed deden. Felicity deed.

Vincent had verteld van biologisch onderzoek. Ethologen hadden ontdekt dat sommige vogels het liefst paren met mannetjes met een symmetrische staart. Vrouwen zouden eerder en vaker een orgasme bereiken als ze vrijen met mannen met een symmetrisch gezicht. Felicity kon vrijen zonder woorden, zonder verhalen, zonder observaties en zonder analyse na afloop. Ze hield haar ogen dicht als Vincent haar besteeg. Wereldnieuws had nauwelijks haar belangstelling. De radio stoorde haar niet. Felicity nam het leven zoals het zich aandiende.

'Ik ben een genot-type,' zei ze. 'Ik ben een epigoon van de West. De wijzen kwamen daar niet vandaan, ik weet het. Elke nieuwkomer kwam voor ons uit het oosten, ook dat is waar. Ik ben lui en ambitieus.'

Zonder schroom zette ze zijn vooroordelen op een rij. Genoeg om Vincent zijn analyses terug te laten trekken en het dierlijke naar boven te laten komen. Vrijen kon Vincent, als hij de woordenstroom kwijt was geraakt. Zonder verhalen en verdichtsels bleef hij tussen de lakens in dor en droog braakland steken, verscheurd in onbegrepen halfslachtigheid tussen golfbeweging en materie.

Het temperament van Felicity werd bepaald door de codes in de chromosomen, niet door taal, dat stond vast; voor Vincent. Ze werd gezien.

Felicity deed.

Dat stond vast tot het knobbeltje in haar borst die andere genetische code tot expressie bracht.

De woekering, de potentiële woekering die zich op de achtergrond had gehouden en die zich om hem onbekende redenen liet gelden, had zijn twijfel aangewakkerd. Wellicht was er een ontwerper die er genoegen mee beleefde om de schepsels der aarde, en dan met name mensen met een actief bewustzijn, want waartoe zou leed dienen als het niet werd beseft? eens flink de schrik aan te jagen.

Biologische theorieën schoten tekort. Boekenhulp van Darwin was onvoldoende. Darwin legde uit waar we vandaan kwamen, niet wat de bestemming van de mens is. Geen ID.

Het temperament van Felicity had wellicht met haar oorsprong te maken, met het eiland, de stranden, de ruigtes, de rotsen, de muziek, de autoritaire leraren, de gezags-verhoudingen, de kleurige rituelen in de kerk, de familie-banden in de clan, de taboes, de zonneschijn, het warme zeewater, de *divi divi*, het zout in de pap, het eergevoel.

Temperament en enthousiasme als optelsom van cultuur en natuur, niet anders dan aan de koude oostkant van de oceaan. Enkel de gradaties verschilden. De preutsere cultuur in de West, maar met uitbundiger erotiek, en een taboeovergoten naaktheid met mechanistische verbeelding van verleiding en verovering; geheel in lijn met de mechanisering van het wereldbeeld, zoals zich dat in de laatste eeuwen had vol-trokken.

Het donkere zwaard van Damocles was naar beneden gevallen. Heftige brandende kaarsen komen eerder aan hun eind, zo was het toch? De zucht van een afzuigkap en zittend plassen speelden daarbij geen enkele rol. Die onverschillige overgave van Felicity aan wat op haar pad kwam; had ze maar rustiger aan kunnen doen.

Felicity deed rustig aan. Ze had nooit anders gedaan. De kanker was niet goedaardig. De kanker was een killer. De kanker in haar borst duwde haar geest uit haar lichaam. Vincent kreeg een nieuw studie-object, zonder handboek. Hij kreeg een nieuwe species in de praktische ethologische schoot geworpen.

Het was wonderbaarlijk te zien hoe binnen een paar weken berusting een plaats in haar had gevonden. Felicity leek aanvankelijk uitgeblust en teruggetrokken. Ze keerde in zichzelf, zoals zwangere vrouwen dat doen en mannen overbodig laten lijken. Opgewekt was ze inderdaad. En haar

opgewektheid sloot de wereld buiten. Het was een innerlijke vreugde, waar af en toe een glimp zichtbaar van was. Felicity was in de derde maand. Hun eerste kind, een meisje zou haar echo zijn.

Vincent; aanstaande vader van een halfwees. Hij voelde zich weduwnaar terwijl Felicity zachtzingend in huis rondliep of ouvertures van Medtner op de piano speelde, alsof er niets aan de hand was.

Felicity genoot van het voorjaar, wees op de kleuren van het nieuwe groen. Ze genoot van haar zwangerschap, liet zich het aangename gevoel dat door haar eigen hormonen werd opgewekt niet afnemen. De kanker woekerde voort. Ze wilde niet dat artsen ingrepen.

'Ik ken de geschiedenis van de vrouwen die me voorgingen,' zei ze. 'Borstkanker is een killer.' Om er zonder drama aan toe te voegen: 'Ik wil dat mijn kind leeft.' Haar ongeboren dochter was haar hoofdprijs.

Uitstel van het onvermijdelijke wilde ze niet. De ziekte had daarmee voor haar afgedaan. Felicity koos tegen cytostatica en voor haar kind. Wat Vincent probeerde, hij kreeg geen respons op zijn vragen. Ze wilde de laatste maanden niet laten bederven door haar kwaal. Niet door hem. Haar enige zorg was hun kind, haar kind, alles wat daarna kwam was onbelangrijk.

'Ik heb niet het eeuwige leven,' had ze gezegd.

'Ik ben slechts een tussenschakel, net als jij, net als ons kind.

'Take life as it is.'

Vincent accepteerde haar verhaal niet. Dat Felicity een uitdrukking van Van der Vaart gebruikte maakte de acceptatie van het onvermijdelijke niet gemakkelijker. Hij wilde de natuur niet zijn loop laten nemen. Hij wilde het onmogelijke en kon daar niet op wachten. Zijn woorden vonden geen weerklank.

Hij zweeg.

Hij dronk.

Hij sloeg.

Vincent sloeg Felicity als hij in drank zijn vergetelheid had gezocht. Hij sloeg zoals Walther P. zijn Merckenbauw sloeg. De alcohol loste niet op wat hij kwijt had willen raken. De alcohol maakte zijn driften vloeibaar. Bloeduitstortingen ontsierden haar schouders, haar armen, haar benen. Vincent zoog niet meer aan haar tepels, hij koesterde niet langer haar gezwollen borsten, hij streelde haar hoofd niet meer. Vincent dronk niet langer uit haar schoot. De radio bleef uit. Het oog was niet langer op de toekomst gericht. De wildeman was ontwaakt. De slavendrijver stak de kop op als de schooltijd voorbij was en hij uit het geordende bestaan in het huis stapte waar entropie zienderogen toenam.

Felicity bleef stoïcijns. De tweede hoofdwet van de thermodynamica liet haar onberoerd. Ze streek zijn hemden.

Op school meed Vincent Merckenbauw en hoe meer hij haar meed, hoe intenser Birgit haar best deed om haar leed bij hem te klagen.

Merckenbauw wilde Vincent deelgenoot maken van haar geheime blauwe plekken, van haar striemen. Ontsnappen was niet mogelijk. Merckenbauw was hardnekkig. Een maand had Vincent Merckenbauw weten te ontlopen toen ze plots voor hem stond in het kabinet. De ogen groot, de pupillen groot, het leed groot, alsof ze met *Bella donna* was gedruppeld. Ze had de knoopjes van haar blouse traag losgemaakt en haar hemd opgetild. Haar lichaamsgrammatica zei: 'KIJK.' Hij had gekeken en haar roep met koude handen beantwoord. Z'n voeten gloeiden in zijn schoenen.

Hij had zijn sokken aangehouden. Die eerste keer.

Felicity had geen weet van Vincents woekeringen in het kabinet. Felicity zweeg en neuriede. Ze wandelde langs de plas, fietste op mooie dagen naar het dorp om boodschappen te doen en ging met haar kind naar een museum, of zat op

een terras naar voorbijgangers te kijken. ‘Kijk een aanstaande moeder,’ leken de blikken van flaneerders te roepen. Felicity vertelde haar ongeboren kind wat er in de wereld te zien was.

Na de zomervakantie was het schooljaar een week oud. Vincent vertrok naar het introductiekamp. Hij deed mee met de kennismaking van de eerstejaars op een afgelegen eiland. Felicity bleef thuis met haar watertrappelend kind.

Lijfelijk verzwakt, zelfverzekerd, weerbaar, trots.

Ze telde de maanden en maakte de uitzet op orde. Ze regelde wat ze wilde regelen. Met haar kind bleef ze trouw aan de eerste wet van de thermodynamica.

De eerste avond dronk Vincent met de studenten tot collega’s hem bij de schouder pakten en naar de kampeerboerderij brachten. Het gezichtsverlies was minimaal. Niemand had goed gekeken. Dronken was de norm, nuchterheid ongewenst. Beelden van overmoed waren in de nacht opgelost.

Van der Vaart fungeerde met zijn dronkemanspraat als bliksemafleider voor collega’s die hun zwakheden niet de baas konden blijven als ze een nacht van huis waren.

Nuyters, na een pissig *the waves rule Britannia*, de hele avond aan de telefoon op gehoorafstand van de kampeerboerderij. Ieder moest weten dat hij contact maakte. Niet met zijn vrouw, ook dat wist iedereen, het deerde niemand. Zwaneman met de insulinespuit naast een kop zwarte koffie op de tuintafel. ‘Ik moet zo spuiten.’ Sorgvliet met haar neus tegen het kampeerboerderijkeukenraam.

‘Ik zou parmezaanse kaas nemen, als ik jullie was.’

Merckenbauw met een glas jus d’orange in elke hand en druk in gesprek met onschuldige pubers. Katzenellenbogen was onzichtbaar en onvindbaar, alleen bij verplichte onderdelen onderbrak de chemicus zijn fietstochten over het eiland. Dan deed hij van harte mee op professionele wijze.

Krommenagel kwam met een dagretour, als zijn gezicht gezien was, vertrok hij weer. Onopgemerkt.

Vincent staakte de inname van bier en brandewijn. Deze eilander dronkenschap bleek een keerpunt te zijn.

'Soms moet je doen wat je niet wilt doen, om zeker te weten dat dat gedrag niet bij je past,' orakelde hij tegen eerstejaars.

'Doe wat je *niet* wilt, om het voor eens en voor wat langer zeker te weten.'

Hij was dan een docent die zichzelf toesprak. Hij was dan een man die een piketpaal probeerde te plaatsen om er voor zichzelf een wegwijzer aan te bevestigen.

Na twee dagen op het eiland kende hij de namen van de nieuwe studenten en had hij een indruk van de eerstejaars die aan een nieuwe toekomst begonnen. Na twee dagen had hij Merckenbauw en LePoole van zich afgeschud. De avances van de talenwonders werkten niet meer. Af en toe wandelde hij met Sorgvliet. LePoole ging terug naar de vaste wal.

'Ik ben ongesteld,' had ze gezegd. 'Ik voel me zwak, ziek en misselijk.' Ook die details kon ze niet voor zich houden.

Vincent had Felicity niet gebeld. Hij had geen contact met haar gehad na de handtastelijkheden van het weekend. Haar buik had hij ontzien. Zijn kind had hij niet geslagen. De zwijgende moeder bleek onkwetsbaar te zijn. Groot was zijn woede.

Op het eiland had hij de drank afgezworen. Hij zou zijn excuses maken aan Felicity. Hij zou haar wil respecteren, hij zou hun kind met liefde opvoeden. Hij zou zich overgeven. Hij zou de natuur gehoorzamen. Hij zou een voorbeeldig weduwnaar zijn.

Collega's misten hem niet. Hij raakte zijn verhalen kwijt aan de zee. Met blote voeten in de koele branding oreerde hij tegen het komende en gaande water. De zee weigerde niets.

Het leek alsof Boonstra in de verte op een duintop zat en aantekeningen maakte. Het leek alsof Boonstra vast wilde

leggen wat Vincent aan de zee toevertrouwde. Alles wat gezegd wordt zoekt een haven en niet elke haven is op zee te vinden. Ach, de Noren en Denen hadden dat mooi opgelost; daar heette de zee *havn*. Zee en haven gelijk.

Felicity verdroeg Vincent. Ze kon hem missen. Ze bleef zolang ze dat nodig vond. De genetische verrassing had haar berusting gebracht en nauwelijks iets van haar levensvreugde weggenomen. Take life as it is. Ook dat onderdeel had ze in de chromosomen.

Vincent trof Felicity niet toen hij terugkeerde met vuile was en goede bedoelingen. In het huis leek weinig veranderd, maar onder zijn huid zong een wrang beklemmend gevoel, vermengd met opluchting.

Er was iets mis, er was iets aan de hand dat geen woorden verdroeg. Op de boot naar de vaste wal had hij al een voorgevoel van onheil gehad. Zijn mobiele telefoon had het laten afweten.

Hij had Merckenbauw niet willen vragen naar een telefoon, Sorgvliet ook niet. Nuyters had de batterij leeg.

Aan de wal had hij geweten waarom hij niet had willen bellen.

'Bus, fiets, lach, tas, meeuw, schaap, Mies, noot, aap.'

De leren koffer, lichtbruin als haar huid, met de brede gespen, met de zwarte plastic hengsels en het moeizaam sluitende slot en het blikken sleuteltje was weg. De koffer, twee handen diep, zes handen breed, vier handen hoog was weg.

Het was op het eerste gezicht het enige dat weg was. Haar kleren hingen in de kast, leek het.

Vincent voelde geen paniek. Er kwam een rust over hem. Het had er alle schijn van dat ze was weggegaan met enkel

kledij die ze aan haar lijf had. Hij schonk alle drankflessen leeg in de gootsteen.

Een dag later zag hij dat de hutkoffer weg was waarin ze haar eigendommen van Aruba had meegenomen. Ze was in de zevende maand. Prognose: nog vijf maand moederschap bij leven en welzijn. Prognose: flessenvoeding voor het kind.

Hij was te laat geweest met zijn bekering, te laat had hij de tiran opgesloten. Zijn slavin was over de oceaan gesprongen. Hun kind zou wees zijn, zonder moeder, zonder vader. Hij zette de cd-speler aan: Medtner tot laat na middernacht. Zonder koptelefoon.

'Bed, tafel, deur, slot, licht, water, thee, brood.'

Vincent deed geen aangifte van vermissing, ook niet toen hij op het bankafschrift de overboeking naar het reisbureau zag. Zijn banksaldo was gehalveerd. De spaarrekening was leeggehaald. Felicity was terug naar haar wortels. Ze was als een oude eskimo die in zijn eentje de tocht naar de eeuwige sneeuw aanvaardde. Ze had haar deel van de erfenis en de kindsportie meegenomen.

Vincent meldde zich ziek, twee dagen, toen ging hij terug naar school, alsof er niets was gebeurd.

Het was alsof de tijd gefragmenteerd raakte. De klok stond stil. De jaren balden samen tot een fractie van een seconde. De foto van Felicity groeide niet mee met de tijd. Vincent sloeg zijn verjaardagen over. In zijn woede leek hij niet ouder te worden.

Hij deed het kabinet op slot, ook als hij binnen was. Meestal. Hij hield zijn schoenen aan. Meestal.

Privé en school werden gescheiden zaken, meer nog dan ze al waren geweest. Collega's zeiden: 'Wat ben je veranderd.'

Vincent knikte en lachte. Hij voelde tijdelijk ongemak dat overging in meewarigheid

De wereld om mij heen verandert ook, had hij gedacht, maar in een ander tempo, mijn klokken lopen niet meer gelijk met de klokken van school. Ik begeef me in een andere richting dan de collega's. Ik neem een stap en plaats me ver van het speelveld waar ik eerst spil en later linksbuiten was.

Vincent wist dat hij naar een nieuw evenwicht schoof, zonder enig idee te hebben van de ligging van dat evenwicht. Hij wachtte tot een katalysator zijn pad zou kruisen om de reactiesnelheid te verhogen om de ligging van het evenwicht eerder te bereiken.

Vincent was geserreerd, ingehouden, bedrieglijk eenvoudig.

Hij voelde dat hij mak was.

Canis lupus albus .

Hij was woedend.

Nederlaag

Aan het begin van elk trimester maakte Vincent video-opnames van een les. 'Dat is om je gedrag te leren kennen,' zei hij. 'En dat is niet steeds aangenaam, soms is je zelfbeeld confronterend en wil je niet weten wat je doet.'

Niet alle studenten waren bereid voor de camera op te treden. Enkel de gedachte zichzelf terug te zien, riep weerstand op. Weerstand vergezeld van een glimlach, een droeve blik of tomeloze woordenstroom, vergezeld van wilde hoofdbewegingen en drukke handgebaren.

Vincent kende vergelijkbaar gedrag in de personeelskamer. Opmerkingen als: 'Dus jij beweert…' waren soms al genoeg om een andere mening te vernemen, of om terugkrabbelende manoeuvres waar te nemen. Josée Grootgenoeg was een van de weinige docenten die zichzelf de spiegel voorhield in aanwezigheid van anderen; al was het voornamelijk om de ogenschaduw bij te werken.

Ontwikkeling en gebruik van reflectieve vaardigheden (7e gebod) waren volgens oudgedienden vooral bedoeld voor studenten. Het adagium *teach as you preach* hoefde niet tot het uiterste uitgevoerd te worden.

'Ik wil wel eens over geld praten zonder me arm te voelen,' had Katzenellenbogen tegen Sparrenboom gezegd. En vervolgd met: 'Mag ik eens een les van je bijwonen, kan ik zien hoe je studenten inwijdt in de geheimen van pecunia non olet?'

Sparrenbooms lichaamstaal was overduidelijk geweest. De stap naar intercollegiaal overleg was nog te groot. Sparrenboom liep liever met de border collie op de struikheide dan een pottenkijker in zijn klas toe te laten. Krommenagel stelde geen *service level agreements* op met betrekking tot samenwerking. Ieder liet het erbij en ging door met besturen van zijn eigen koninkrijk. Het was Vincent niet duidelijk geweest

of Katzenellenbogen een serieuze poging had gedaan om bij de econoom binnen te komen.

Katzenellenbogen hield zich in de pauzes veelal afzijdig.

'Als ik iets belangrijks wil zeggen, dan doe ik dat wel in de medezeggenschapsraad,' had hij opgemerkt. Het was voor Vincent niet helder geweest of de synthetisch organisch chemicus de draak met zichzelf stak.

'Dit heet in de biologie vluchtgedrag,' zei Vincent in de lessen tegen de aarzelende studenten. 'Vreemd dat je jezelf niet onder ogen wilt zien, terwijl de hele wereld elk moment naar je kijkt.' Terwijl die woorden over z'n lippen kwamen, liep in z'n hoofd Merckenbauw naar het kabinet. Vincent hoorde haar klop op de deur en zag haar ranke postuur door het draadglas. Hij kon Merckenbauw binnenlaten terwijl hij met de studenten in gesprek was. Op meerdere plaatsen tegelijk aanwezig zijn, behoorde tot de mogelijkheden; weliswaar niet fysiek, maar in de virtuele geest was dat geen probleem.

Merckenbauw wilde het middelpunt van de wereld zijn, ze wilde iedereen laten weten dat Walther haar bedreigde met drank en verbaal geweld, om mee te beginnen. Ze wilde iedereen laten weten dat ze de bedrogen echtgenote was, al jaren, maar ze wist dat zelf nog niet. Haar lichaam wist meer van woekerende geheimen dan haar geest, al waren de meeste collega's al een kwart eeuw op de hoogte van het geheim dat Merckenbauw als enige bewaarde.

Meckenbauw wilde Birgit heten, en tegelijkertijd verzette ze zich hardnekkig tegen haar spiegelbeeld. Iedereen mocht haar zien, als ze maar niet naar zichzelf hoefde te kijken.

Vanuit de hoek bij het raam voelde Vincent hoe Felicity naar hem lachte; als wilde ze hem zeggen: en jij dan? Kijk jij wel naar jezelf, of zijn al je observaties niet meer dan afleidingsmanoeuvres, om je eigen onwaarheden en hersenspinsels niet onder ogen te hoeven zien?'

En als hij opzij keek om Felicity niet te hoeven zien, hoorde hij haar zeggen: 'Je beslommeringen met Merckenbauw, met Birgit, zijn je dagelijkse oefening in wegkijken. Het is de herhaling van wat je altijd al doet, al honderd jaar. Wees gerust: Birgit, die ben ik ook, net als die andere vrouwen door wie je je het hoofd op hol laat brengen. Birgit heet ook Felicity. Je weet het wel, maar je hoeft dat niet elk moment hardop te zeggen.'

Vincent kreeg het warm. Het werd tijd zijn hoofd te verplaatsen en zijn gedachten niet langer in het kabinet te laten omzwerven. Hij voelde hoe zijn voeten gloeiden.

Vincent liet de vrouwen alleen in het kabinet en keerde terug naar het leslokaal.

Hij opende zijn handen, keek een student aan en dwong tot oogcontact als een luipaard dat zijn prooi met de blik fixeert, bereid toe te slaan op het moment dat de ander zou bewegen.

Soms was de dwingende blik niet voldoende om de student over de streep te halen om zich te laten filmen.

Het cognitieve weten geeft niet voor ieder voldoende houvast om stappen in het onbekende te zetten.

De leerstijl van elke student bleef een verrassing, telkens weer. De een keek naar de plaatjes, de ander luisterde, een derde droomde schijnbaar het lokaal uit en haalde vervolgens de hoogste score op de toets.

Vandaag geen kandidaten voor de test naar aanwezige handelingskwaliteiten. Niemand wilde voor het oog van de camera zijn kwaliteiten laten zien.

'Kijk naar mij en noteer wat ik aan eigenaardigheden en aardigheden laat zien.' En na een korte pauze. 'Na afloop van de les mag je vertellen wat je aan mijn gedrag hebt opgemerkt.'

'Schoenen, broek, neus, hand, hoofd, schouder, knie, teen.'

Het liet hem koud wat een student aan hem opmerkte. Het liet hem koud wat een collega aan hem opmerkte, meestal. De studenten leken dat te beseffen. De docent leek een kwetsbare opstelling te kiezen, maar was juist daardoor ongenaakbaar.

Een enkeling ging niet akkoord met deze aanpak van de les en besloot alsnog naar een medestudent te kijken, of naar zichzelf. Een leraar is niet interessant genoeg, en bovendien, die kende de kunstjes. Vincent knikte, de verwoording van inzicht was zijn genoegen. 'Methode, bedoel je, reflectie is geen kunstje.' En na een vragende of licht minachtende blik.

'Het leraarsvak is een serieuze aangelegenheid. Een leraar is een kunstenaar, maar geen kunstenaar die kunstjes uitvoert. Een leraar werkt met hart en ziel, en met zijn lichaam om een glimp van het universum zichtbaar te maken. Een leraar zet de deur naar kennis en vaardigheden op een kier.' Vincent voelde zijn pathos binnenstromen. 'Een leraar stuurt Adam en Eva uit het paradijs. Een leraar leert leerlingen en zichzelf na te denken. En nadenken is het hoogste goed, niet ieder slaagt dat hoogste goed te veroveren.'

Merckenbauw verliet het kabinet. Felicity lachte Vincent toe.

Quaadstemeer zat zittend te plassen, tekenblok op de knieën, broek op de schoenen.

'Camera, oog, beeld, bord, blik, bloos.'

Op de video zag Vincent bij de evaluatie van de les hoe zijn linkerarm met de elleboog op demonstratietafel rustte, de hand geopend, de vingers lichtgekromd. Het was een uitnodigend gebaar, gevend tegelijk. Het was een piëdestal, een sokkel voor een beeldje. Hij kende de houding van enkele foto's die thuis in het buikkastje lagen.

Hij was op zijn gemak bij de eerstejaars. Wellicht was dat handgebaar een deel van zijn foetushouding geweest. Ongeboren in een ontspannen houding in de warme moederschoot, een hernomen gebaar, zoals geheugenmetaal voor transplantaten een vooraf geprogrammeerde vorm aan kan nemen en bij een geschikte temperatuur de herinnering aan de natuurlijke vorm terugvindt. Zoals anderen in rust hun hand in de nek legden en de hals koesterden, zo vergezelde het handgebaar hem in zijn dagelijkse gang.

De hogeschool leek een therapeutische inrichting gericht op gedragswijzigingen van studenten. Het handelingsrepertoire van de aanstaande leraren was te beperkt om zich in de klassenpraktijk te kunnen handhaven. Oerdriften als agressie en vluchtgedrag, manifest in bovenmatige straffen, briefjes laten halen, na laten komen, schreeuwen en vormgegeven in ziekmelding, waren onvoldoende voor een prettig bestaan.

Het was Vincent tijdens de lessen niet steeds duidelijk geweest wie de patiënten waren en wie de behandelaars, maar sinds hij in een tijdschrift een cartoon had aangetroffen over schapendrijvers en kuddes, had hij zijn perspectief bijgesteld.

De cartoon liet een kudde schapen zien en een herder met hond. Boven de schapen zweefde een taalwolkje: ‘Naar welke kant zullen we hem laten lopen?’ De gang van de herder met z’n hond werd bepaald door het gedrag van de schapen, niet omgekeerd. Zo was het voor Sparrenboom. Zo was het op school.

De studenten vormden zijn kudde, hij was de herder en werd gestuurd door schaapachtig gedrag.

Hij realiseerde zich dat ook hij gevangene was van de omgeving. Ook zijn gedrag werd bepaald door de niche die hij al dan niet bewust was ingerold. De kleren maakten de man; er waren niet zo veel winkels waar hij zich een kostuum kon laten aanmeten.

Barbara Middelkamp zou Vincent ongetwijfeld kunnen helpen met haar verkoopervaring. Na de kleding was ze overgestapt op geiten. In deeltijd verkocht ze geitenkaas en geitenmelk. Ze had haar activiteiten keurig gemeld en ze voldeed in alle opzichten aan de gedragscode nevenwerkzaamheden.

'Ik wil ook wel aan de kantine leveren,' had ze gezegd. 'Dat is gezonder en verantwoorder dan het *junk food* dat nu de boventoon voert.'

Gepast zwijgen was haar deel. Bijna alle collega's namen boterhammen mee van huis en maakten zich niet druk over het restauratieve aanbod. Barbara Middelkamp kreeg morele steun van Katzenellenbogen die zich zelden in de kantine liet zien. Hij hield niet van muziekbehang bij het eten.

'Laten we de frikadellen in de lengte halveren voor ze geserveerd worden,' stelde de organicus voor. 'Ik zet het op de agenda van de medezeggenschapsraad.'

Krommenagel was niet onwelwillend geweest. Hij had geen kleding nodig en met zijn allergie ook geen geitenkaas.

'In de nieuwbouw geef ik je een mogelijkheid. Herinner me er later aan.' De discussie had zich verplaatst naar de spelling van de vleeshap. Met of zonder de letter n.

Vincent had zich een herder gevoeld op de fiets, op de bromfiets van zijn zus, op het paard van de buurman. Het kindernest, de kleuterschool, de kerk, de plattelandscultuur, de puberteit, de onvervreemdbare schooltijd hadden zijn gedrag bepaald. Hij had zich heer gevoeld toen Felicity op het station zijn pad kruiste en hij gehoor had gegeven aan haar uitnodiging om mee te gaan.

Ze had niets gezegd, er waren geen woorden nodig geweest om, als bij toeval, elkaar opnieuw te treffen op de landweg met de meebuigende populieren.

Opmerkelijk was dat geweest. Zonder taal, zonder zinnen op een regel in een schoolschrift, was hij haar gevolgd, of zij

hem. Het landschap, de akker, de rijpe maïs. Haar zinnen. Zijn zinnen. Hij wist niet meer waardoor hij zijn doorstart met Felicity had gemaakt. Ze was een geschenk uit de hemel. Ze had de tijd stilgezet.

Op een geschikte tijd zou ook hij uit deze schoolniche rollen en er naar verlangen schaap te zijn, geen ram, geen wolf. Hij zou stil zitten, zich laten scheren en de natuurlijke loop der dingen volgen. Hij zou de natuur en het leven beheersen, door haar te gehoorzamen. Alsof hij ooit anders had gedaan. Alsof hij nooit anders had kunnen doen.

Die omkering van perspectief, ook zíjn gedrag werd bepaald door de omgeving zonder dat hij er steeds greep op had. Ook hij struinde rond op de heide, op zoek naar de grens van *Erica tetralix* of *Calluna vulgaris* om een ander landschap te ontdekken. Ook hij speurde naar een ander landschap in een verloren tijd zonder dat hij zijn zwerversgedrag had benoemd in logische zinnen en begrijpbare taal.

De wetenschap overgeleverd te zijn aan de natuur gaf Vincent rust. Hij voelde zich niet langer aansprakelijk voor de ontwikkeling van de post-puberale studenten, daar waren ze zelf aansprakelijk voor, geheel in lijn met de filosofie van de hogeschool: zelfstandig en zelfverantwoordelijk aan de slag.

Vincent speelde zijn eigen spel. Vincent gedroeg zich als een schaap, soms verkleed als witte wolf, als *Canis lupus albus*, en liet de herders alle hoeken van het gebouw zien. Opleider en studenten waren gevangenen van elkaar.

'Waartoe sta ik in deze klas, waartoe bevind ik mij bij jullie in dit leslokaal?'

Vincent stak zijn handen in zijn zak en liep met korte passen voor het bord heen en weer, begaf zich als een ram tussen de schapen in de schaapskooi. Een voor een keek hij de studenten aan. Oogcontact om ontsnapping te voorkomen. Hij wilde antwoorden. De vraag prikkelde als een meidoorn.

‘Voor het geld, voor de mooie vrouwen, om ons kennis bij te brengen, om de tijd voorbij te laten gaan.’

Vincent noteerde de antwoorden op het bord.

Zijn lichaamstemperatuur steeg. De lijst groeide. Het was tegen de beroepscode van gecertificeerde opleiders, tegen verantwoorde didactiek. Hij wilde zelf zijn antwoord kwijt. Straks zou hij ook deze drift aan zijn gehoor onthullen; zeg wat je voelt en leg je driften op tafel.

‘Wat jullie doen is jullie zaak; niet de mijne. Ik ben hier om van jullie te leren.’

‘Herder laat je schaapjes gaan.’

Hij staakte zijn kennis- en vaardighedenspel met de eerstejaars.

‘Ach jongen, nu al?’

‘Pauze.’

In het kabinet tussen wandplaten met moerasplanten, kikkers, salamanders, wormen, tussen stellages met microscopen, modellen van bloemen en bacteriën had hij dat lesfragment op de video vele malen bekeken tot een licht zelfmedelijden de plaats had ingenomen van de triomf.

Het skelet leek hem verwijtend en bestraffend aan te kijken, alsof het geraamte zeggen wou dat hij zijn hand had overspeeld. Het kinderlijke triomfgevoel van een geslaagde les kreeg een besmuikt vervolg dat overging in een nederlaag.

Nee, hij schaamde zich niet, maar volgend jaar zou hij de les op een andere manier beginnen. Deze aanloop was te bekend. Deze route hoefde hij niet langer te exploreren. Dit deel was voor eeuwig bevestigd en zou niet langer rondspoken om erkenning te vinden in benoeming van gevoelens en waarnemingen.

Meckenbauw, met hoog opgetrokken blouse en hangende borsten had hem wakker gemaakt. Eerst waren zijn driften

ontwaakt en later was zijn besef gevolgd. Haar herder was een heer gebleken.

Of nauwkeuriger: zijn heer was haar herder geworden.

Niet haar lichaam had met onverhoedse ontlading zijn rede terug gehaald. Deze keer niet. Het waren haar woorden na afloop geweest.

'Er zijn heel veel beroemde mensen die ons kennen,' had Merckenbauw gezegd terwijl ze haar kokerrok in orde had gemaakt.

'Vind je dat niet bijzonder Vincent?'

Ze had met haar uitgesproken zinnen zijn zware hang naar beroemdheid omgekeerd en een laatste rustplaats gegeven. Fluisterend had Merckenbauw lucht in een lange teug door haar kleine neus opgesnoven. Laboratoriumlucht met de geur van verenigde en weer gescheiden lichamen, vermengd met dampen van aceton (propanon), hexaan en di-ethylether. Het bio-chemisch experiment was voltooid. Bacteriën konden in de drogende sappen aan de productie van boterzuur en vis-amines beginnen.

Er was een vergevorderde verslaglegging met haar fluister-zinnen ingezet. Ze had inderdaad geen zichtbare neusharen.

De gevleugelde uitdrukking van Brakman leek een rondtoer te maken langs de collega's. Ieder eigende zich de uitspraak toe.

Uit Merckenbauws mond waren ze in Vincents geest geland.

'Er zijn heel veel beroemde mensen die ons kennen.'

Het was alsof haar lichaam hem toegang gegeven had tot een voltooide tijd. Twee beroemde mensen hadden elkaar in het kabinet beter leren kennen. Zo deed doctorandus Nuyters dat met Herma. Hij ook Brutus. Zij ook Jane. En Sparrenboom ook. Sparrenboom had zijn Turk geruild tegen een border collie; een teefje. Goed afgericht. De buren hadden geen bezwaar tegen het geblaf.

Dat Birgit zijn voornaam had genoemd in het chemicaliën-kabinet, dat ze haar eigenwaarde oppoetste vanuit de underdogpositie, dat ze zich optrok aan leerlingen die hun leermeesters voorbijgestreefd waren en een zetel in de politiek hadden veroverd, of met gouden handdruk verwelkomd waren in zorginstellingen en de profit-sectoren. Ach, hij had er geen gedachten meer aan willen wijden; dat Birgit Merckenbauw hem overvallen had en zijn driften had laten zegevieren, dat had hij achteraf al erg genoeg gevonden. Een teleurstelling die goed werd gemaakt door die enkele zinnen. Zijn behoefte om beroemd te worden was naar het leek op slag opgelost. Daar had hij vanaf heden geen synthetisch organisch chemicus meer voor nodig. De daad, - op sokken -, had de woorden bereikbaar gemaakt.

Ruim een half uur na zijn avontuur met Merckenbauw in het kabinet was Katzenellenbogen binnengekomen. Hij had zijn neus opgehaald en de doppen op de flessen in de tussenzuurkast aangeschroefd.

'Kijk je alweer naar jezelf? Wat wil je nu nog leren van je presentaties, of is het een verkapte vorm van zelfbevrediging om jezelf op de video te bekijken?'

Katzenellenbogen had geen antwoord afgewacht en was met een kilo-pot ijzer(II)oxalaat [FeC_2O_4] het scheikundelokaal ingestapt.

'Ik ga eens lekker wild doen. Ik ga lekker ontleden, ' had hij gezegd. Witte jas aan. 'Materialistisch bedoel ik, maar dat had je wel door. Voor analyses op de divan stuur ik liefhebbers wel naar jou.' Katzenellenbogen snoof met veel lawaai zijn longen vol. 'Daar ben jíj goed in, ook zonder divan.' Zijn lachen had veel van bulderen. Katzenellenbogen was in zijn elementen, dat was duidelijk. De deur bleef op een kier. Even later klonk gejuich over de vonkenregen van pyrofoor ijzer uit de reageerbuis.

Achter in het veld, op de boomstronk bij de plas liet Vincent de gebeurtenissen de revue passeren. Verderop torende maïs hoog geelbruin naar de hemel. Het zou niet lang meer duren voor machines met roterende messen de planten versnipperden, tientallen rijen tegelijk in monotoon tempo.

Die natte namiddag in de maïs. De open plek tussen de rijzende stengels en kolven. Wat was er nog waar van de ontmoeting op de akker?

Wat was er van de druilerige dag overgebleven? Hoe lang was het geleden?

Als hij, aan de rand van de plas, de ellebogen op de knieën gesteund, naar het water keek, kwamen de losse draden van voorbije jaren bij elkaar in een ruw vezelig touw. Losse einden uit het verleden meldden zich zonder dat hij er moeite voor hoefde te doen. Ze vroegen als het ware om aandacht en aanraking, ze vloeiden ineen tot een draad als hij er enkel naar bleef kijken. Steeds meer gebeurtenissen raakten 'klaar'.

De illustere en illusoire handelingen, de stille en ongrijpbare provocaties die onverwacht en onaangekondigd in zijn geest boven kwamen drijven, bleven steeds vaker onder het oppervlak. Ze leken uitgespeeld. Studenten waren nog zelden noodzakelijk gereedschap om onvermoede fantasieën en driften te kanaliseren in barokke didactische werkvormen en prikkelende pedagogische aanwijzingen.

Vincent voelde dat hij langzaam in een leegte terechtkwam die hem aangenaam omhulde. Als de herder in de heide ligt te rusten blijven de schapen vredig in de buurt. De vredige schapen laten de herder rusten. Elke beweging van de herder roept commotie op en zorgt voor onrust. De metafoor van de breiende herder drong zich op. Het werd tijd een warme trui op de pennen te zetten, net als Sparrenboom. Hij strekte zijn stramme lijf. Zijn onderrug voegde zich moeizaam naar zijn

stappen. Lwk L-4. lwk L-5. Normale slijtage, niets om zorgen over te maken. De zenuwen geven niet alle voetberichten door naar de hersenen, meer is er niet aan de hand.

'Verlaat besef van koude voeten,' had de neuroloog gezegd.

Vincents voeten gloeiden.

'Al wie met ons mee wil gaan, die moet onze manieren verstaan.' zong door z'n hoofd. Hij wist niet wie het lied had ingezet. Was hij het zelf? Was het Krommenagel die aangaf dat er voor de oude garde wellicht geen plek was in de kantoortuin van de nieuwbouw. De instituutsdirecteur was op zoek naar een nieuwe orde, naar nieuwe o.s.m. Naar *ons soort mensen*, maar wel met een veranderingsgevoelige houding.

Was het Katzenellenbogen die telkens zachtjes floot als hij riskante chemicaliën voor de lessen klaarzette? Leverde Katzenellenbogen de wisselende melodieën in oneindige herhaling? Een vast lied bij een vaste proef. Het Wilhelmus bij de peroxide-klokreactie, een kerstliedje bij de zwavelwolk uit natriumthiosulfaat en zoutzuur.

Katzenellenbogen die ontsnapt was aan vervolging door de hogeschool arbo-commissaris.

'De adembenemende chloordampen kwamen immers rechtstreeks uit chloorbleekloog uit het keukenkastje, dat kon toch niet gevaarlijk zijn.'

Ook voor Katzenellenbogen leek de tijd gecomprimeerd te zijn, sinds zijn dochter was vermoord en zijn Hinri in Afrika onder de gouden zon in een Arabisch land werd opgevoed tot waarachtige Musilmann zonder blaffend, bijtend en jankend huisdier. Ook voor Katzenellenbogen verliep de tijd trager en speelde het leven een kwantummechanisch spel tussen golf en materie.

Het had er alle schijn van dat ernstige ingrepen als moord en ziekte in de menselijke geest de *Onzekerheidsrelatie van Heisenberg* gehoorzaamden.

Wie weet hoe snel de tijd verstrijkt, die weet niet waar hij is. Een jaar in een dag, bijvoorbeeld.

Wie weet waar hij is; in het kabinet bijvoorbeeld, die weet niet hoe snel de tijd verstrijkt. De tijd staat stil, vooral als Sorgvliet, LePoole, Merckenbauw of Grootgenoeg zijn stek in het kabinet opzoeken.

Was het Felicity die in zijn hoofd tijd en plaats in beslag had genomen?

Boonstra wandelde op de landweg. Vincent stak zijn hand op. Hij wachtte tot Boonstra binnen spreekafstand was.

'Ach kerel, nu pas!'

West

Als ze nog zou leven, zou ze een jaar of vijfentwintig zijn. Zijn dochter. Vincent zat op het terras van Amigo. Hij had een plek in de hoek, dicht tegen het raam, uit de wind. Naast hem stonden een glas karnemelk en restanten van een salade. Oranjestad was weinig veranderd sinds de laatste keer dat hij op Aruba was. Drukker, dat wel, meer verkeer, meer mensen. Luidruchtig telefonerende toeristen, meer van hetzelfde.

Met een krappe vierkante meter per persoon, een ruim doek per individu, paste de wereldbevolking op een oppervlak niet groter dan Aruba en Ameland samen, de rest van de aarde zou woest en ledig zijn. Dat zou Nuyters aanspreken. Nuyters alleen met Herma in een leeg heelal. Sinds Nuyters zijn muze had gevonden, al noemde hij haar niet zo, want een muze was immers meer dan een inspiratie van het vleselijke, was de fascinatie van Nuyters voor de samenstelling van heelal toegenomen. De lichtjarengrote lege ruimte was zelfs in het ultieme vacuüm gekwantiseerd, wist Nuyters, ook in het niets was altijd wel iets te vinden. En na die constatering, die bijna wekelijks voorbijkwam, gleed Nuyters naadloos naar de behoeften van Herma, gevolgd door de tuin en de appeltaart van zijn vrouw. Het was alsof het noodzakelijke evenwicht niet verloren mocht gaan. Elke vrouw had recht op aandacht, al kon de aard van de aandacht wel verschillen. Zonder aandacht bestond je immers niet, of toch?

De school, de collega's had Vincent onwillig meegenomen naar het eiland. Hij was minder baas over beslommeringen dan hij had gewenst. Het lijf dicteerde ook hier zijn geest. Het lichaam liet voorbijkomen wat het beliefde.

Het lijf had hem teruggebracht naar het eiland van zijn droom. Aanvankelijk onwillig, maar gaandeweg met meer genoegen.

Niet alle herinneringen waren onwelkom.

Wat nog geen rustplek had gevonden in zijn hoofd riep om handelingen. Aruba loste een deel van de verlangens op, dat hoopte hij.

Arubaanse jongens van onbestemde leeftijd hingen tegen de muur langs de kade, ze keken krachtig en stoer en riepen naar meisjes die in herhaling voorbijkwamen. Jonge vrouwen met heupwiegende gang op het ritme van alom aanwezige muziek. Hun tijdverdrijf was hetzelfde als die keer dat hij met Felicity het eiland bezocht. De temperatuur was gelijk, de luchtvochtigheid, de eeuwige wind, het doordringende en zweetklevende stof, de onveranderlijkheid van het bestaan was in alles zichtbaar. Hier groeiden de *divi divi* met de wind mee. Dit was haar eiland. Hier was ze geboren, hier was Felicity opgegroeid. Hier had ze haar kind gebaard uit haar van kankercellen vergeven lichaam. Hier was Felicity aan haar voortijdig eind gekomen.

Felicity had haar roots laten zien. Vincent herinnerde zich niet veel meer van het eerste bezoek dan haar lichaam dat een onweerstaanbare aantrekking op hem had uitgeoefend. Zijn hormoonhuishouding, zijn jeugdige geilheid, had hun eerste bezoek gedomineerd, geruïneerd dacht hij, terwijl hij naar zijn ontbrekende duim keek. In een zeilboot hadden ze gevreeën. Zijn duim was bekneld geraakt tussen de bootrand en de losgeraakte giek. Felicity had gelachen terwijl ze kordaat en voorzichtig onder hem was uitgegleden. Hij had meegelachen en met verbazing naar zijn duim gekeken die met een enkel stukje huid aan zijn hand bungelde.

Pijn had hij niet gevoeld, ook niet toen Felicity, praktisch als ze was, het losse eindje huid had weggeknipt.

'Zo voelt besnijdenis,' had Felicity gezegd.

Pas aan land, aangekleed, en met verminkte hand in haar nageurende blouse gewikkeld en met de duim in de mond had hij onderdrukt gekraaid. Hij had willen schreeuwen. Hechting was niet meer mogelijk. Zijn lichaam had een

eeuwigdurend souvenir verworven; een godsgeschenk dat hem gedurig herinnerde aan de beperkingen in de waarnemingen; door geilheid en pijn had hij slechts een klein deel gezien van wat er zich in veelvoud voordeed.

Felicity, haar lichtbruine lijf, vol en open, uitnodigend en verslindend als de zee. Ze weigerde niets. Elke gelegenheid hadden ze aangegrepen om hun driften de vrije loop te laten. Een enkele maal waren ze betrapt door kinderen die van close up toekeken. In hun spel hadden ze de jongens niet opgemerkt. Het had niet uitgemaakt. Een glimlach was een teken van onschuld, van de kinderen, van Felicity, van hem. De mijlpalen stonden op Aruba dicht bij elkaar.

Overheerst door emoties en driften blijft een groot deel van de omringende wereld verborgen voor waarneming. Wat niet past, wordt niet gezien. Later, in een fotoalbum, in een toevallige krant uit de jaren van onbezonnenheid komt een aanvullende wereld tevoorschijn; wat onzichtbaar was, staat plotseling op de voorgrond. Het perspectief verschuift. De hervonden krant schrijft over woedende bosbranden, een neergestort vliegtuig, een crime passionele, een tsunami, een gouden of zilveren bruiloft. Alle rouwberichten lijken nieuw.

Verbazing over zoveel permanente blindheid overvalt hem als hij op zolder door getuigen van verleden tijd bladert. Wat is die drang jeugdherinneringen op te willen halen? Wat is de behoefte onaffe ervaringen alsnog in een doosje te willen doen? vroeg Vincent zich af. Hij had nog geen begin van een antwoord.

Er is wellicht een grens aan indrukken die een mens kan bevatten. Wat niet schikt blijft buiten de waarneming, maakt geen deel uit van de beleving. Tot tijd en plaats elkaar ontmoeten.

Als er geen ontsnapping mogelijk is en de feiten zich blijven opdringen, dan treden ontkenning, woede en berusting om beurten op de voorgrond.

De dood van een beminde of van een gehate roept vergelijkbare gevoelens op van onmacht, verzet en verdriet. Het basispatroon lijkt in elke waarneming en beleving terug te komen. Zo eenvoudig is het bestaan, voor wie in staat is dat te zien.

Het lichaam maakt hormonen in hypofyse, pijnappelklier, zwezerik, schildklier, bijnierschors, de eilandjes van Langerhans of waar dan ook. Die hormonen sturen de ogen en de oren, bepalen de gevoelens die in het hoofd een vertaling vinden in tomeloze emotie of afgevlakte gevoelens.

Het lichaam heeft een eigen programma. De geest lijkt te volgen. De geest geeft een onbeïnvloedbare vertaling van wat zich in de buitenwereld afspeelt. De geest levert de beleving van werkelijkheid en illusies.

De ontbrekende duim is een werkelijkheid, de reis naar Aruba is een droomreis. Vincent respecteerde Felicity's wens om zonder hem aan de andere kant van de aarde haar kind te baren en de wereld te verlaten. Haar vliegreis was een voorschot geweest op wat de kanker af zou maken. Een dag meer of minder had niet uitgemaakt.

Het vliegtuig had wat Vincent betreft tijdens haar retourreis halverwege in de oceaan mogen storten. Felicity had in de Bermuda-driehoek mogen verdwijnen. Dat zou pas een godsgeschenk geweest zijn. Een onvoltooid afscheid met raadsels omgeven, voor altijd vastgezet in het geheugen.

Als hij God was, zou hij genotypische wreedheid nog meer benadrukken.

Na een kwart eeuw was de boosheid over haar vertrek nog onder de huid voelbaar. De tinteling spreidde van zijn voeten naar zijn benen, naar zijn rug tot in zijn vingertoppen. Hij wist dat hij, dat zijn lijf, was blijven steken in een zinloze emotie. Hij leek er niet aan te kunnen ontsnappen.

Merckenbauw kwam voorbij. Het geordende kabinet met de chemicaliënkar voor de deur geschoven. De stapel labjassen op de tegelvloer was niet nodig geweest. Hij had haar staande

genomen, met uitzicht op flessen rokend salpeterzuur en een fles natronloog 5M met korreligwitte zoutuitslag onder de schroefdop. De heftige handen van Katzenellenbogen waren overal zichtbaar.

Sorgvliet had haar akte wiskunde gehaald dankzij haar ongelukkige ouders. Haar vader en moeder streden de laatste oorlog elke dag opnieuw over het hoofd van hun kind. Sorgvliet was ontsnapt in de wiskunde. Sommen maken om niet naar het getetter van de oorlog te hoeven luisteren, om niet als scheidsrechter te hoeven oordelen of met een grappig bedoelde actie de vredespijp aan te steken. Sorgvliet had willen huilen tegen de schouder van Vincent. Vincent had de labjas aangedaan. Merckenbauw was koud weggeweest. Die keer had zijn verstand het gewonnen. De klok in het kabinet was stil blijven staan.

Die keer.

Elk vakantieoord was beter geweest dan Aruba. Vincent had niet anders gekund dan deze vlucht. Scooters, salsa en stof.

Felicity was een open zenuw met directe verbindingen naar cellen met externe secretie van adrenaline, met excretie naar cellen met een overdosis serotonine.

En overal was de herinnering. Daar stond hij. Hij kon niet anders.

Hij had geen spijt van zijn jaren met Felicity, ook niet van de laatste jaren.

Hij was trouw gebleven. Hij had haar niet weggestuurd, hij was niet weggelopen toen ze kanker kreeg en haar leven overzichtelijk werd. Hij was niet weggelopen toen zijn toekomst in een chaos veranderde. Hij had geen jeugdherinneringen opgezocht, geen oude en geen nieuwe vriendinnen nagejaagd.

Hij had nagelaten wat nodig was.

Felicity was veranderd door de woekeringen en door de zwangerschap. Ze had hem buiten spel gezet, ze was niet

langer de vrouw met wie hij getrouwd was. Hij wist het uit de boeken; ziekte maakt een ander mens van een partner.

Vincent had gerationaliseerd tot hij zichzelf had geloofd. In handboeken vond hij ondersteuning van zijn opvattingen, zoals bij elke gedachte wel een boek te vinden is die een afwijking van het gemiddelde rechtvaardigt. Zelfs de grootste misdadiger vindt in de geschiedenis handreikingen om zich vrij te pleiten. De uitspraak *Ich habe es nicht gewußt* is slechts in de meest uitzonderlijke gevallen nodig voor een rechtvaardiging van gedrag.

Boonstra grossierde in dergelijke wijsheden. Wijsheden die terloops voorbij leken te komen, alsof ze pas eigen worden aan mensen die het werkzaam leven achter zich hebben gelaten.

'Boeken en lezen,' had Boonstra gezegd, 'het zijn stoffige bezigheden. wie wil er zich mee bezighouden?'

Lezen was naast wandelen ongeveer het enige wat Boonstra deed.

Collega's, gewaardeerde lerarenopleiders, lazen nauwelijks. Literatuur wam niet ter sprake tijdens de lunch. Katzenellenbogen wandelde niet, hij las.

'Ontlezing merk je aan de korte lontjes,' zei de synthetisch organisch chemicus. 'Wie de klassieken leest, merkt dat de wereld er niet toe doet. Een lezer maakt zich niet druk en voelt zich niet snel aangevallen. Een lezer weet dat overgave de grootste overwinning is. Niet-lezers zwelgen gemakkelijk in het eigen gelijk. Dat geeft niet, maar als ze het mis hebben zijn ze ongenietbaar.'

Katzenellenbogen had lamsbout gegeten, met knoflook om boterzuurproducerende bacteriën in zijn sokken te doden. Bacteriën houden niet van knoflookgeur in zweet.

Felicity zou niet blij geweest zijn met zijn komst naar de West. Felicity had niet naar hem verlangd. Uit liefde voor hem wilde ze in afzondering sterven, dat was haar wens

geweest. Vincent wist dat, Felicity had het hem vaak verteld; in z'n hoofd.

Vincent wilde niet weten wat zich onstuitbaar in zijn hoofd nestelde. Natuurlijk, Felicity had donkere plekken op haar lijf gehad, maar die waren nauwelijks te onderscheiden geweest van haar natuurlijke teint. Een lichte bloeduitstorting, niet erger dan na de val in de zeilboot. Zo erg was het niet. Ook in het oerwoud knakt een gorilla wel eens een zeldzame plant. Darwin lag daar niet wakker van. Niemand die daar wakker van ligt. De natuur is wreed, en ook een bioloog maakt deel uit van de natuur. De natuur denkt niet, de natuur doet.

Hij had haar geslagen uit onmacht en boosheid. Vanuit zijn genotype, zichtbaar in het fenotype. Zijn gedrag was een zorgvuldige marteling door een tiran, door een tiran die zijn geliefde tergde uit machteloze woede, en uit lust.

Vincent had vertrouwd op de boodschap van de artsen: kanker in dit stadium: prognose vijf maanden, maximaal een half jaar, niet meer dan een half jaar. Genoeg om het kind ter wereld te brengen. Te weinig om het te zogen, te weinig om het kind te zien opgroeien.

Scooters raceten voorbij. Radiomuziek vermengde zich in het stof met uitbundig geschreeuw. Uitlaatgassen waaiden over straat naar zee. Vincent rook de lucht van trekzalf en van een lichaam in ontbinding.

De mededeling van de oncoloog had nauwelijks indruk op hem gemaakt. Hij wist voldoende van biologie, van weefsels en sneldelende cellen, van metastasen, uitzaaiingen en tumoren. In de beginjaren van zijn loopbaan kon hij de citroenzuurcyclus uit zijn hoofd op het bord schrijven en blindelings tekeningen maken van de plaats van organen in het menselijk lichaam.

'Dit zijn de hurken,' zei hij nadat de studenten de tekening van het menselijk lichaam hadden overgenomen, inclusief de

kleurige ovalen rond het heupgewricht. ‘Dit is de binnenbank van de luie mens. Ga er gerust op zitten.’

Zijn gevoel voor humor verschilde van het gevoel voor humor van publiek dat hij niet zelf had uitgekozen. Grapjes maakte Vincent niet meer vanaf het moment dat Felicity was verdwenen. Hij had het varken in zichzelf ontdekt. Hij was niet langer trots op die wroetende omnivoor die onhoudbaar bezit van hem had genomen.

Krommenagel, instituutsdirecteur met ingehouden grijns, met lippen gevormd voor de saxofoon en met handen voor een vermanend gebaar was een van de weinigen die de humor van Vincent kon waarderen. Krommenagel nam het leven serieus, voorzover het de dag betrof, de rest van het bestaan vergleed voor de instituutsdirecteur in relativering zoals de branding onverstoorbaar onder de maan heen en weer gleed over het strand. Steeds rustiger met het besef dat alles wat zich voordeed slechts herhaling op een aantal onuitgesproken thema’s betrof.

Krommenagel kende de thema’s bij naam, sommige, maar sprak er niet over. Vincent voelde bij vlagen jaloersheid bovenkomen. Hij was jaloers op de bevrijdende lucht die om Krommenagel hing. Krommenagel liet zich in de instituutsdirecteurskamer niet verleiden tot ontlading van onderbuikse driften, ook niet in het kabinet. Niet met Sorgvliet, niet met Merckenbauw en ook niet met Grootgenoeg ook al had ze de oudste geschiedenis bestudeerd, net als Krommenagel.

De begraafplaats bij Noord had hij gemeden. Andere begraafplaatsen had hij bezocht in de kleine week die hij rondreed in de gehuurde chevrolet. Hij wilde niet naar haar graf. Hij kon er niet uit de buurt blijven.

De nissen met de kisten waren een kwelling die het verstand te boven ging. Open nissen met de kist zichtbaar om de dode de kans te geven terug te komen, of om het laatste nieuws uit het hiernamaals te komen vertellen. De zoete

lucht van ontbindende en drogende lijken. Het zou minstens acht jaar duren voor er enkel botten in de kist zouden liggen. Dat wist hij van Katzenellenbogen, met zijn particuliere hobby om alles van chemische lijkontbinding te willen weten. Katzenellenbogen die de periode tussen de laatste adem en het rammelende geraamte in een formule wist te vangen. [y = 1285 : x , met y is aantal dagen tot skelet-vorming en x = temperatuur] Hoe hoger de gemiddelde temperatuur, hoe korter de tijd. Een effectieve bezwering van de dood door natuurwetenschappen op de lotgevallen van het lijk los te laten.

In Noord lagen mummies in een muur, met eeuwigheids-waarde. Familiegraven, open en toegankelijk; verwanten in de dood verenigd. Felicity was alomtegenwoordig. De lucht was zwanger van haar geur. De lucht van trekzalf, smeersels en verband drong zijn neus binnen, nauwelijks overvleugeld door bloeiende oleanders.

Vincent was langs de kust gereden, de rotsachtige zuidkust met kruisen op plaatsen waar zwemmers waren verdronken, waar zeelui om waren gekomen, waar wanhopigen een eind aan hun leven hadden gemaakt door de hemel binnen te springen, zoals een kind aarzelt aan de rand van een regen-plas, bang de wolken tegemoet te gaan, totdat moeder een hand vasthoudt en het kind de stap durft te zetten. De dood is niet meer dan een rimpeling in een regenplas, eenvoudig te bereiken als een vriend je vasthoudt. De wolken rimpelen mee.

Hier op de rots met de gravelparkeerplaats zou tussen de lege blikjes en flessen een kruis voor Felicity kunnen staan. Vijfentwintig jaar geleden. Hier had geen kruis voor haar gestaan, dat wist hij. Felicity had haar kind gebaard en was daarna gestorven, in een bed, in een ziekenhuisbed, niet in zee.

De zee zou haar weigeren.

Vincent wilde dat Felicity gestorven was met haar kind, hun kind, zijn kind, in een wieg naast haar, of hun kind op schoot bij een familielid, zuigend aan een neptiet op een fles warme melk. Zo was het gegaan.

Zo wilde hij het.

Felicity was niet alleen en in eenzaamheid gestorven. Echt niet. Echt wel. Yes. Op Noord was een nis waar ze rustte, waar af en toe iemand voorbijkwam om te groeten. Daar was hij zeker van, zo zeker als de *divi divi* weet uit welke hoek de wind waait.

'Zoek je iemand, misschien?'

'Bon dia dushi.'

Ze had Felicity kunnen zijn. Statig, kort postuur, met brede heupen als van oude negerinnen, van grijzende indiaansen. Een breed achterste waar haar ouders trots op waren geweest, een vruchtbaar lijf, een achterste dat ver wegschoof van het ideaal figuur dat op Ameland overheerst. Ver weg van de smalle heupen, van de bovenbeenwijdte en tussenhandbreedte van Merckenbauw, bij wie zijn platte uitgestrekte hand ongemoeid op haar sacrale plek tussen linker- en rechterbeen paste.

Ze had de platte neus van Felicity met een opgeblazen piekje in het midden, zo lastig te schilderen, de vrouw die naast hem schoof had lichtkroezend haar als Felicity, permanent watergolvend. Vincent schoof zijn stoel naar achteren tot tegen de muur van het restaurant. Verder terug lukte niet.

'Bon dia dushi.' Opnieuw de lichte stem met warme toon.

Ze schoof aan zijn tafeltje. De ober bracht tonic met ijs en een schijf citroen; belletjes groeiden vanaf de bodem. Ze nam het glas en dronk. Ze leek geen woorden nodig te hebben. Ze zette de zonnebril af.

Hoe zou Felicity eruitzien als ze in leven was gebleven? Ook zo'n volle boezem in een blouse met ruches aan de randen en

ook de bovenste knopen open? Uitnodigend? Vertederend? Onbereikbaar, vol overgave?

Het kostte Vincent moeite te zien wat er was.

'Kust, zand, terras, drank, vrouw, lucht, muziek, rots, zee, graf, wind, lijf, hitte, knie, tietje, tiet, duim, doosje, doos.'

Het kostte hem moeite de verdwenen jaren in het verleden te laten. Jonger, veel jonger, was ze. Felicity zoals Felicity in zijn hoofd voorbijkwam, niet ouder dan de laatste dag dat hij haar had gezien. Niet ouder dan de laatste foto.

'Bon dia.'

Uit het restaurant klonk pianomuziek. Vincent trommelde met zijn vingers. Blues, maar tussen de blues hoorde Vincent Medtner en Shostakovitsch. Hij hoorde Mozart en Bach. Peer Gynt zong door zijn hoofd. Vincent zag zijn huis achter aan de veldweg. Hij zag eenden in formatie overvliegen. Hij zag de prunus voor het raam. Het schilderij met de doosjes, het portret van Felicity dat al jaren diep weggeschoven op zolder stond, achter verhuisdozen.

Hij voelde hoe camera's zijn bewegingen registreerden. Hij voelde hoe hij onontkoombaar in het hoofd en het lijf van de vrouw naast hem werd opgezogen. Hij miste zijn Zweedse klompen. Er was geen Krommenagel in de buurt om hem te weerhouden van wat onontkoombaar te gebeuren stond.

Katzenellenbogen bereidde en vlammend experiment voor met geel zwavelbloem [S_8] en kaliumnitraat [KNO_3] in een reageerbuis. De synthetisch organisch chemicus had geen tijd voor de bioloog.

'Kom op vent.'

Vincent zocht niemand. Niet gericht.

Hij keek om zich heen, keurde jonge meisjes, lette op licht-getinte twintigers met trekken die hem vertrouwd voor zouden komen. Hij wist zeker dat hij haar zou herkennen.

Zijn kind moest op hem lijken. Na een paar dagen waren de sterke temperatuurswisselingen in zijn lichaam verdwenen.

Nee, hij zocht niemand. Vroeger was hij hier geweest, lang geleden, niemand zou hem hier kennen. Zijn antwoord smoorde in het geknetter van een scooter. Vincent wenkte de ober. Met een zakdoek veegde hij stof van zijn leren schoenen, lichtbruine, zonder gaatjes.

Ze vroeg zijn naam. Hij zei zijn moeders naam, met tegenzin, als vreesde hij herkenning. Nee, die naam had ze nog nooit gehoord. Ze zei hoe ze heette. Vincent kende haar familie niet. Marguarita Goedgedrag. Hij kreeg het warm.

Marguarita wilde weten wat hij deed, zo in zijn eentje op het eiland. Musea waren er nauwelijks en stelden weinig voor. Hij leek haar geen man om de hele dag op het strand te liggen. Snorkelen, duiken, zeilen, nee, daar leek hij haar ook de man niet toe.

Ze had een scherpe blik. Ze vroeg, de vragen verrasten hem. Steeds vaker gaf hij antwoord, alsof hij te lang had gezwegen.

'Amusement is voor de massa,' zei hij.

'Ik houd niet van volksvermaak.'

Hij vertelde niet wat hem naar Aruba had gebracht. Die vraag kon hij nog niet beantwoorden. Ze had de vraag gesteld. Het antwoord was bezig vorm te krijgen. Hij wilde het niet weten, nog niet.

Ze bracht hem naar Noord, reed door de straat waar zijn schoonouders woonden, waar Felicity was opgegroeid. Het erf was dor en kaal als in die tijd. Het hek was vernieuwd, hout met krullen in jugend stil. De verf gebladderd, er misten plankjes. Naast het huis was een schuur gebouwd met plaats voor twee auto's.

Niemand op het erf. Ramen geblindeerd. Over de tuinmuur was de zee te zien, zoals destijds.

Op de begraafplaats wees Marguarita de oude graven, de nieuwe waar de kisten zichtbaar waren. Ze leken in de verte

op de microscoopkistjes, als hij het doek rechtsom draaide en de deksels naar boven op een kier leken te staan. Overeenkomsten tussen graven en kistjes drongen zich op. Wat echt was en zintuiglijk waarneembaar, was van geen belang onder de tropenzon. Moeiteloos gleed hij heen en weer naar zijn huis en het eiland, moeiteloos groette hij Boonstra en haalde hij post uit de brievenbus bij de hoofdweg.

Felicity liep zijn kamer binnen. Het raam kierde. Brandganzen gakten en oefenden voor de reis. Vincent voelde zich god, overal tegelijkertijd en alom aanwezig. Op aarde en in de hemel.

Marguarita speelde met zijn gemankeerde duim.

Er werd veel gestorven op dit eiland, meer dan vroeger. Marguarita zei het met een luchtige ondertoon.

'Er wonen ook meer mensen dan vijfentwintig jaar geleden.' Vincent zocht haar ogen.

Met gefronste wenkbrauw zei Marguarita: 'En seks is een killer.'

Even hielden haar ogen hem vast, toen gleed haar blik weg. Ze had genoeg gezegd. Haar hand brandde op zijn onderarm.

Vincent zweeg. Een pijnscheut trok door zijn gemankeerde duim. In zijn rug protesteerden wervels, heel kort. Hij zou Marguarita niet voorrekenen dat alle vrouwen van de hele wereld op dit eilanddoek in de oceaan zouden kunnen staan. Vincent negeerde haar opmerking over aids. De rechtstreekse woorden schampten hem nauwelijks. Ze gleden weg in de trillende lucht boven het hete zand.

Zijn lichaam nam de regie over. De afstand tussen drift en gedachte groeide.

Hij hoorde het ruisen van de zee. Hij liep een eindje voor haar uit, streek zijn hand over korrelig hete stenen, sleurde zijn voeten over gravelbeladen zand. Plastic bloemen bloeiden tegen de verdrukking in. Niets en niemand zou ze klein krijgen, stortregens nog hitte, waarheid noch leugen,

droom noch waan. Foto-oxidatie misschien. Blauw licht met heftige fotonen misschien.

Er stonden geen namen op de zerken. Vincent wilde geen namen weten. Hij wilde weg van deze plek, die hij had gezocht en waar vertrouwdheid zwaar op hem drukte. Hij wist waar het gebeente van zijn schoonvader de tijd weerstond, hij wist waar het jonggestorven zusje van Felicity was bijgezet. Uit een ooghoek keek hij naar de verre kant van de begraafplaats.

Dichterbij hoefde niet. Plots voelde hij een heftig verlangen naar het heuveltje achter bij de plas. Achteroverleunen wilde hij, zijn rug tegen de aarde en met gesloten ogen naar de hemel kijken. Diep in het gras liggen en Boonstra voorbij horen komen zonder te bewegen, zonder vragen.

Hij verlangde er naar een verhaal te vertellen. Hij wilde vragen beantwoorden, hij had wens naar Boonstra.

Boonstra keerde hem de rug toe. Vandaag niet.

'Laten we een vrolijker plek zoeken,' zei ze.

Vincent voelde haar hand in zijn rug. Zijn lichaam schokte als voelde het zich betrapt. Hij liet zich leiden, alsof zijn lichaam was vergeten hoe ontluisterend de eerste keer kan zijn. Iedere keer weer.

De koelte van de air-conditioning in de auto bracht Vincent terug op het eiland.

Als hij zijn ogen sloot zou Felicity naast hem kunnen zitten. Hij zou haar geur ruiken. Hij zou haar willen vrijen, als hij zijn ogen zou sluiten. Hij hield zijn ogen open. Marguarita zong zachtjes met de radio.

'Take life as it is.'

Ze stifte haar lippen.

Amusement, vermaak, wat was er tegen? Niet ieder hoefde het hoogste genot na te streven. Tussen vermaak en genot was een scala aan emoties, waar hij naar gerief uit kon kiezen.

‘Gezelligheid is niet verkeerd, gezelligheid is niet verboden.’ Boonstra keek om over z’n schouder en grijnsde. Boonstra had genoeg aan de gezelligheid met Alice, meer begeerde Boonstra niet. Boonstra was een andere man. Boonstra las boeken. Boonstra citeerde uit Ulysses van James Joyce, ook een man onderweg. ‘Eigenlijk pleeg ik plagiaat als ik zonder bronvermelding een schrijver citeer, ‘had Boonstra gezegd. ‘Maar dan zou ik niet meer mogen spreken. De meeste woorden heb ik immers van mijn ouders geleerd.’ Boonstra’s ouders waren al jaren dood, tot zijn genoegen; al jaren zonder wrok omkijken. Boonstra had presidenten gewaarschuwd. Boonstra had geschiedenis geschreven.

Vincent neuriede mee. Denken kon altijd nog. Denken had hem lang genoeg in de weg gestaan. Hij voelde jeuk aan zijn rechterduim. Marguarita keek hem donkerbruin aan. Haar rechter wenkbrauw leek een beetje hoger en forser dan de linker, haar rond gezicht was spiegelbeeld-symmetrisch, onopvallend, bijna. Makamba pretu. Geen hond te horen.

Eenmaal een daad stellen, hoe klein dan ook, zou genoeg zijn. Ook een kleine daad vormt een mens. Grote daden zijn voorbehouden aan grote mensen. Kleinere geesten kunnen zich daar beter ver van houden. De brokkendoos ligt om de hoek voor wie zich laaft aan overmoed en overschatting. Hij stak het stompje van zijn duim kort in zijn mond. De jeuk bleef.

De jeuk bleef bij Quaadstemeer. Hij had zich na lang aarzelen en veel moeizame plasbeurten laten helpen. De chirurg was met een dunne buis zijn penis binnengegaan.

Een schraper, camera en lampje maakten het mogelijk de aanslag te verwijderen. Als betrof het een zwanenhals onder de gootsteen.

‘Nog maar twee centimeter, langer was mijn heer niet,’ had Quaadstemeer gezegd. ‘Bepaald ongemakkelijk, niets om jaloers op te zijn.’

Drie maanden later was het ongemak voorbij geweest en kon de tekenleraar niet nalaten over de groeistuipen van zijn penis te vertellen. Dat was de makke met kunstenaars, ze spraken vrijelijk over seks, alsof de *Kunst* ze toestemming gaf om alle geheimen te onthullen. 'Twee centimeter was handig voor de chirurg, die kon dan overal bij, maar.'

Vincent was weggegaan. Hij hoefde niet alles te weten.

De empirie; onderzoekend leren door te handelen, de waarnemingen benoemen en conclusies trekken om verder te gaan, daar ging het om.

Katzenellenbogen hield vaker dan eens het langste eind in zijn hand. Dat weinigen luisterden scheen de synthetisch organisch chemicus niet te deren.

'Het leven heeft een eigen dynamiek. En of je wilt of niet, dat geldt ook voor school.' Katzenellenbogen relativeerde de medezeggenschap. 'Als Krommenagel zijn schouders ophaalt over moties en besluiten van de medezeggenschapsraad, dan lig ik daar niet wakker van. Hij ook niet, vermoed ik.'

Katzenellenbogen combineerde op een vreemde manier gedrevenheid met laconiek optreden.

'Onderwijshervormingen worden niet op school gemaakt. Wij zijn bijna het eind van het parelsnoer. Door de maatschappij zweeft verandering. Wij vertalen die veranderingen soms op een barokke manier in *nieuw leren*. Soms liggen we dwars, maar dat helpt niet. Dwarsliggen vertraagt de komst van nieuwe werkwijzen hoogstens een beetje. Vertalen van wat ons omringt is een grote en uitdagende opgave, vraag dat maar aan Merckenbauw.'

Het kwam zelden voor dat Katzenellenbogen haar naam noemde. Birgit was een gemeenschappelijk zwijgen tussen de bioloog en de synthetisch organisch chemicus. Merckenbauw had een *native speaker –Original Sprecher-* uit Bavaria laten zakken voor een spreekvaardigheidstoets. Verkeerd Duits accent. 'Je kunt aan zijn uitspraak horen waar hij weg komt,'

had Katzenellenbogen in perfect Hollands gegrapt. Mercken-bauw was door Brakman zurückgepfeifft. 'Dit ken net,' had de adjunct gezegd. Red je er maar mee. Gruß Gott.'

Vincent groette god niet, hij telde de geiten in het voorbij-gaan. Dat had hij jaren niet gedaan. En na de geiten telde hij de mijlpalen en de *divi divi*, gedeeld door twee.

Marguarita hield een hand losjes aan het stuur. Haar vrije hand rustte op zijn knie. De weg slingerde langs de kust, bepaalde de route van de auto, bepaalde de draaiing aan het stuur, bepaalde de zenuwimpulsen, bepaalde de oogopslag. De bomen wezen naar het oosten, waar wijzen woonden.

Zonder vragen draaide ze een zijweg in. Na honderd meter eindigde het pad.

'Kill the engine,' dat was LePoole met haar Zuidamerikaanse herinneringen. Dat was haar omschrijving van haar avontuur in Patagonië. Dat was haar aanzet om van de aarzelingen in het vrije veld te vertellen, van haar gids in de pampa. Laat het lijf het pad bepalen. Overgave is de grootste overwinning. Haar lijf had gefluisterd; 'J' ai froid.' LePoole had niet anders gekund.

De ventilator draalde en zweeg. Marguarita kende deze plek. Het eiland was te klein om niet elke plek te kennen, voor wie er geboren is. Voor wie kon zien, had het eiland geen geheimen. De wind meldde zich ruisend door het halfopen raam.

'Kust, zee, boot, schuim, bed, man, vrouw, kind, duim.'

In de achteruitkijkspiegel rimpelde de zee. Marguarita keek niet naar hem, haar ogen zagen een andere wereld, haar eigen wereld.

Afstandbestuurd draaiden de rugleuningen achterover. Haar lippen waren gevuld als haar borsten, als haar heupen, als haar achterste.

Vincents waarden waren weerloos, ze waren overbodig. Vincent zocht woorden, zinnen.

Gute Nacht Freunde.

Zo voelden borsten, zo voelde buik, zo voelden billen, zo voelden dijen, zo voelde zijn lijf in het lijf van een ander. Zo proefde schoot. Haar mond bleef gesloten.

'Ach vent.'

Zonder lach kwam hij klaar.

Kruis

Marguarita had de autospiegel rechtgezet en was achteruit de weg terug gereden. Stapvoets. De zee lag er onstuimig en wild bij met witte koppen op de golven. Op het strand slenterden een man en een vrouw langs de branding. Verder leek het eiland verlaten, alsof tienduizenden van de aarde waren verdwenen. In de hitte waagde geen vogel zich in de dunne lucht. De hemel was strak blauw. Aan de horizon stak een enkel zeil door de einder. Een uitzicht als een ansichtkaart.

'Je bestaat pas als je gezien wordt.'

Vincent had de kruisen geteld die langs de weg stonden, sommige met plastic bloemen ernaast. Op het asfalt waren levens aan een einde gekomen, wrakken lagen als getuigen in het zand. Elders in het vrije veld waren levens begonnen. Hij had opzij gekeken. De einder lag strak tussen zee en lucht, al eeuwen lang. Al eeuwen lang een ongrijpbare horizon.

Marguarita leek niet meer op Felicity, haar borsten waren groter, haar nek strakker, haar neus platter en het haar had meer krullen dan hij zich van Felicity herinnerde. Het leek op het kapsel van Sorgvliet, na het wassen en watergolven. De lokken haalden Guillaume van der Vaart in beeld. met *Britannia rules the waves*, en de beschouwende blik van Katzenellenbogen.

Vincent kreeg kramp in zijn onderlijf. Zijn rechterbeen begon te slapen. Hij ging verzitten; de tinteling trok weg. Hij keerde terug van zijn uitstapje naar school en keek opzij. Marguarita's blouse met de rafelrand leek minder modieus dan een uur geleden.

Hij was haar binnengedrongen; met de penetratie was de bioloog in hem wakker geworden. Zijn zwemmend zaad had

de magie van het paringsspel meegenomen. Marguarita was niet langer het verlangen, de droom, de verwachting, de stille hoop dat het leven een andere loop zou nemen. Hij was niet langer de kemphaan met de veren omhoog, met de gestrekte nek. Marguarita was niet langer een voortzetting van het verleden. Marguarita was werkelijkheid, warme en golvende materie met gesloten mond; dat had hij tegen het vrijen, wakker worden uit de droom. Hij verlangde naar gloeiende voeten en een koude douche.

Marguarita zong luidop met de radio mee. Ze leende woorden van een ander. Het gezang dat hem op de heenweg had geprikkeld, deed Vincent niets meer. Het was een lied van niets, met lege woorden over liefde en dans na.

Vincent had het zangverhaal onzin gevonden en zich met moeite afgesloten van de melodie. Teksten van populaire liedjes waren of banaal, of te oppervlakkig, zelden poëtisch of verrassend en raadselachtig. Nee, dan Medtner, Schubert of Grieg, of stilte aan de plas bij het bos en de koekoek en de koerende duiven; de hoge toon van een nachtuil.

Hij had het koud gekregen in de gekoelde auto. Dat was voorbijgegaan.

Zo was dat met Felicity gegaan. Eerst koud, dan vertrouwde lichaamstemperatuur. Afwijking bepaalt bewustwording van het gewone. De linkerhand in een bak ijswater, de rechterhand in heet water en daarna beide in een bak water op kamertemperatuur; zo eenvoudig is biologie.

En nog later, niets eens zo lang daarna, was de agressie ontwaakt. Ze naderden Oranjestad. Ze naderden de scooters, de cafés, de claxonerende auto's, de bonte straatlopers. Hij voelde de emotie onweerstaanbaar bovenkomen.

Moord was het minste wat hij moest doen.

'Doden is eenvoudig.'

Adrenaline stuurde zijn lijf. Vluchten was geboden, een aanval zou verkeerde gevolgen hebben.

Niet-effectieve gevolgen noemde hij dat in de stagelessen; of beter, wel effectief, maar niet efficiënt.

Marguarita zou zijn tiran niet leren kennen, dat was hem te min. Ze zou een te gemakkelijke prooi zijn. Strijd wilde hij enkel met gelijken.

Oranjestad was dichtbij. Hier op dit eiland was niets ver. Het vliegveld was op schootsafstand. Morgen kwam nader. Nee, hij had geen behoefte meer aan een wandeling langs de rotskust, hij hoefde geen dans na, loungen en flaneren was niet meer aan hem besteed. Zijn gaatjesschoenen hield hij in de koffer. De Zweedse klompen had hij thuis gelaten. Ze zette hem af bij het hotel. Nee, een handdruk was overbodig, een kus was niet nodig.

Op de hotelkamer knipte Vincent de tv aan. Amerikaanse stations, een lokale zender en een trailer van een film met koude naakten. Porno tegen betaling.

Vincent zette het geluid af, deed zijn ogen dicht. Moeiteloos overbrugde hij de oceaan.

Boonstra liep over het zandpad, stak zijn hand omhoog en liet zijn vingers in gewoontegebaar over de sluitbalk van het weidehek glijden. Op het weidepaaltje op de hoek van het veld zat een roek. De vogel vloog op. De schuurdeur ging open. Vincent zag zich in werkkleding naar buiten komen. Een zomerbroek met verfvlekken op de dijen, een sweater van de hogeschool, morsige herinnering aan een lustrum, met een bont palet van schoongeveegde kwasten op de voorkant. Zijn hoofd was licht naar beneden gebogen, zijn schouders staken achteruit. Hij keek naar de grond, alsof hij zijn stappen met zekerheid op de goede plaats wilde zetten, alsof hij de zenuwen in zijn benen en voetzolen niet meer kon vertrouwen.

Vincent kende het pad. Hij wist de ongelijke stenen, de losse tegels. Hij was vertrouwd met de beelden. Hij vergat dat hij een lichaam had. Hij bewoog zich in de virtuele ruimte tussen schuur en woonkamer. Zijn hand droeg een fles terpentijn, zonder nadenken, zonder besef, zoals een vogel met ontspannen spieren de tenen gekromd heeft rondom een tak. Vasthouden gaat vanzelf. Voor loslaten is inspanning nodig.

Hij had kwasten schoongemaakt en nam de fles oplosmiddel mee naar de hal. Hij schoof de fles met afgewerkte terpentijn in de schooltas. Morgen zou hij de fles met verontreinigde oplosmiddelen op school in een milieucontainer legen. De pure terpentijn was op. Vanaf nu gebruikte hij virginaal olijfolie om verf uit de kwasten te verwijderen en groene zeep om de olie weg te wassen.

Terpentijn drong door zijn huid en veroorzaakte tintelingen in zijn vingers en lichtheid in zijn hoofd. Hij hoefde niet het pad van Van Gogh. Hij zou lessen uit de geschiedenis ter harte nemen.

'Chemici hebben oplossingen en biologen verdrinken erin,' zou Katzenellenbogen zeggen.

Vincent had kennis van zaken, van schadelijke gewoonten, maar hij slaagde er slechts langzaam in de gebruiken te veranderen, zoals misconcepten in de hoofden van studenten een hardnekkig leven bleven leiden.

Misschien was het beter, beter voor de gezondheid om elke nieuwe waarheid niet te willen weten. Elke nieuwe waarheid zou immers geen stand houden tegen de tijd.

Niet elke misvatting is merkbaar in dagelijkse handelingen, niet elke misvatting vraagt om rechtzetting. Wie meent dat de zon in de zomer dichterbij de aarde staat dan in de winter ondervindt daar geen hinder van. De voorstelling van de aarde als een pokdalige aardappel in een eindeloze leegte heeft ook z'n charme.

Een misvatting is een arrogant etiket op een opvatting die achterhaald lijkt. Alles lijkt overal en altijd mogelijk. Komt niet elke opvatting op den duur in die vergaarbak terecht? Alles groeit overal, het milieu selecteert.

De camera in zijn achterhuis nam de beelden over. De afstand van de hotelkamer tot zijn huis was geen bezwaar. In fracties van seconden overbrugde Vincent de oceaan. Zoals in fracties van seconden Felicity bij hem op bezoek kwam, uit het graf op Noord, uit de hoek van de begraafplaats, vanaf het strand, bij de muur met de verdwaalde *divi divi* en de omgevallen vaas met plastic bloemen.

Vincent liet de matras aan het hoofdeind omhoogkomen. De ventilator zoemde. In de koelkast van de hotelkamer wist hij frisdrank, miniflesjes jenever, bacardi en witte wijn. Hij had niets nodig. Hij had alles gehad.

Hij wilde weg van Aruba. Hij deed zijn ogen dicht, negeerde de zingende ventilator aan het plafond, negeerde de salsa-deunen vanaf de straat, negeerde de merengue, en stapte in het donker zijn huis aan het zandpad binnen.

Blindelings wist hij de weg door de kamers. De beelden kwamen zonder inspanning. Hij nam koude thee van zijn nachtkastje en keek naar de video aan het bedvoeteneind.

Vincent zag hoe hij de schilderkleding uittrok en de broek en sweater in het achterhuis aandachtig over een spijker hing. Ongezien wist hij de spijker te vinden. Zijn witte benen staken af in het halfduister. Een rechthoekige baan licht viel over de vloer; het dakraam. Buiten het camerabereik ontbrak kort zijn hoofd.

Vincent liep de woonkamer in. Bleef in de deuropening staan. De schaduw van de linnenkast leek het doek in tweeën te delen, een lichte en een donkere kant. Het is dat ik niet zo snel kan schilderen, dacht hij, anders zou ik de kleuren gelijk maken en het doek daarna weer in homogeen licht plaatsen, zo zou ik de schaduw vangen.

Vaak had hij zich afgevraagd hoe Rembrandt en Jan Steen, Frans Hals, de anderen de beeltenissen hadden vastgelegd. Camera obscura, dat was het, verkleind beeld, omgekeerd op een vel papier of op de wand van een vertrek. Of een simpele projectie met spiegel en lens, een rondbodemkolf gevuld met water die de werkelijkheid tot hanteerbare proporties terugbracht.

De proef was eenvoudig en verrassend. Kinderen grootgebracht met elektronica raakten ontroerd door een simpel experiment, een bol met water als model voor het oog. Zien is niet gelijk aan kijken, zei hij, ieder jaar weer. Af en toe was er een kind dat een blik van verstandhouding wisselde. Eén keer zíen was genoeg in een mensenleven. Vincent sloot de ogen.

De microscoopkistjes zweefden in de ruimte. De deurtjes op een kier. Af en toe verbeeldde hij zich dat de deurtjes vibreerden, kort en heftig klepperden.

De deurtjes klepperden als dorpsomroepers met een blijde boodschap. De deksel van het kleinste doosje ging open. Felicity stak haar hand op. Ze zwaaide. Vincent reikte naar haar. Ze deed het deurtje dicht.

Vincent schreeuwde zich terug in de hotelslaapkamer van Amigo. Een pornofilm op tv. Een blanke man en een negerin heftig heen en weer. Missionarissenhouding. Geluidloos.

Vincent zag Nolbers. Nolbers met een wilde sigaar in zijn hand. Celibataire Nolbers die zijn zending met askruisjes tot ver buiten zijn grenzen vorm gaf. ‘Nee, dit is geen sigaar,’ zou Quaadstemeer hebben gezegd bij deze beelden van collega godsdienst. Voor Quaadstemeer was de sigaar, net als de pijp van René Magritte een teken van de tijd. ‘Tekenen van de tijd,’ placht hij te zeggen. ‘Ha, ha, ha. De vergankelijkheid.’

Met die formulering kon Vincent het gemakkelijk eens zijn. De surrealisten had hij in zijn hart gesloten, al was dat hart dan ook geen hart.

Vincent herkende tegen zijn zin, en met alle respect, in de onderliggende oranje negerin de koninklijke onderscheiding, de kankerbestrijdingcollecterende houding, de bestierder van de dementerenden wijkpost. Hij zag Josée Grootgenoeg. Nolbers schreef historie.

Digitaal was alles mogelijk. Werkelijkheid en waan schoven in alle dimensies naadloos in elkaar. Digitaal herhaalde elke geschiedenis zich in veelvoud. Dat was in het dagelijkse bestaan niet anders.

Vincent zag de penetratie niet. Dat beeld viel onder extra betaling. Voor een fractie van de $100.- die Marguarita had meegenomen voor bewezen diensten kon hij de paring van Nolbers en Grootgenoeg bestuderen.

Liefde en kennis komen zelden gratis.

Vincent drukte de tv uit. In zijn hoofd gleed de film van de spoel.

Hij drapeerde zijn hemd over de stoelleuning en streek met vlakke hand over de kreukels. Manchetknopen losjes in de knoopsgaten. Broek op de vouw. Handdoek op de zilveren stang, bijna droog en geurloos, geen lucht van huurauto, geen zeelucht, geen geur van zeepjes, geen geur van zweet en trekzalf. Door het raam klonk eeuwige salsa-muziek, ver weg. Vincent hoorde enkel het ritme, woorden had hij niet nodig. Hij verlangde naar zijn huis aan de landweg. Hij verlangde naar zijn kwasten, zijn virginale olijfolie, zijn doeken.

Een portret zou hij schilderen, volgende week. Geen dag langer dan nodig wilde hij op dit eiland blijven. Felicity zou hij op het eiland achterlaten. Voorgoed.

Post mortem

Vincent had de brieven van het bewaarloket van het postkantoor gehaald. De post paste in de binnenzak van zijn jas, oogst van veertien dagen tropen. Een ansicht van Aruba met: welkom thuis. Meerdere zouden volgen, wist hij. Hij kende de inhoud, hij kende de afzender. De ansichten waren *film stills* van een nabij verleden.

De kussenenvelop gleed in zijn hand heen en weer. Aan de postcode op de achterkant, zonder straatnaam maar met huisnummer, zag hij dat het pakje van Irma afkomstig was. De envelop leek steeds zwaarder te worden. Hij voelde de scherpe randen door de verpakking. De postzegels rafelden, waren slordig gestempeld, ongeschikt voor een verzamelaar. De afvalbak bij de uitgang lokte. Wat zou ze sturen? Een boek dat hij haar had geleend, een boek uit eigen collectie, overbodig voor de korte tijd die ze nog zou leven, een doos chocolaatjes?

Irma was tot alles in staat, zoals mensen met de dood voor ogen alle remmen los kunnen laten en een barokke uitweg kiezen. De angst voorbij, of juist uit angst voor de dood toesnellen op de finish. Wie wilde nog een nieuw boek lezen met het einde in zicht? Niet iedereen was een navolger van Socrates.

Middelkamp, die met haar maatschappijleer midden in het leven stond, vooral sinds een van haar geiten zich had verhangen, had na bezoek aan de huisarts te horen gekregen dat de botontkalking aan de trage opmars was begonnen. Haar beenderen werden brosser en konden gemakkelijk breken. De collega's waren als eerste op de hoogte.

Barbara Middelkamp had het hart op de tong, voor wat sommige zaken aanging. Vincent had die osteoporose nog dezelfde dag in zijn biologie-lessen gebruikt, zonder haar naam te noemen. 'Ouderen kunnen beter geen rabarber

eten,' had hij gezegd. 'Wie weet de achtergrond van deze overweging?'

De eerste vraag betrof de betekenis van het woord overweging. Als een student de betekenis van dat woord zou kennen, was dat Vincent voldoende geweest om zelf de uitleg te geven over oxaalzuur in rabarber en calciumcomplexen met dit organische dizuur.

De uitleg ging naar binnen als gods woord in een ouderling. Oxaalzuur [$H_2C_2O_4$] is familie van ijzer(II)oxalaat [FeC_2O_4], en daar heeft Katzenellenbogen een pyrofore proef mee gedaan.

Zodra een natuurwetenschappelijk verklaring werd ingebed in formules en in een moeilijk woord werd gevat, leek het alsof twijfel aan het waarheidsgehalte niet meer mogelijk was. Het onbegrijpelijke leek per definitie waarheid. Natuurwetenschappen kregen zo onbedoelde trekken van verdunde homeopathie, piskijkerij en folkloristische kruidenkunde.

Onvermogen om te begrijpen resulteerde in blind geloof.

'Dat is met wereldgodsdiensten niet anders.'

Katzenellenbogen.

'Maar ik heb liever niet dat je dat hardop zegt.'

Katzenellenbogen was voorzichtiger sinds hij horoscopie en het christelijk geloof als gelijkwaardig had benoemd. De artikelen in de lokale pers en de correspondentie met ouders stak nog in een vet dossier in het archief bij Krommenagel, bepaald geen diamant in zijn overigens gaaf portfolio.

'Paarlen voor de zwijnen,' had Katzenellenbogen gezegd. Hij bedoelde kennisoverdracht in het algemeen en kritisch bevragen in het bijzonder, maar ook dat wilde hij niet meer buiten het kabinet laten horen.

Katzenellenbogen had Vincent *Handboek voor de levenskunst* van de Duitse filosoof Wilhelm Schmid geleend. Om de andere bladzijde was een hoek van een pagina omgevouwen en op schijnbaar willekeurige plaatsen stonden

potloodpunten in de marge, telkens in de rechter kantlijn van de tekst. De synthetisch organisch chemicus had een ander boek gelezen dan Vincent, die de markeringen niet goed kon plaatsen.

'Ach kerel,' had Katzenellenbogen gezegd. 'Elk leest zijn eigen boek. Het maakt niet uit wat er geschreven staat. Binnen grenzen natuurlijk. Je hoeft de bijbel en de koran er maar naast te leggen. Ruzie over elke zin van het bestaan is het gevolg.' Katzenellenbogen had mild gelachen. 'En als je denkt dat je me kent door die stippen, dan vrees ik dat je je vergist.' Vincent kende Katzenellenbogen niet. Hij had het aangestipte boek geretourneerd en een onbeschreven exemplaar aangeschaft.

Vincent las nauwelijks nieuwe boeken. Hij beperkte zich tot klassiekers, minder dan tien wijzen had hij gevonden die zijn waarheid verkondigden. De rest leek overbodig. Hij had zijn bibliotheek grotendeels de deur uit gedaan op biologische vakliteratuur, een naslagwerk en enkele dichtbundels na. Een handbreed poëzie als troost en een armlengte proza van de groten die al waren waar Irma binnenkort naar toe zou gaan, waar ze wellicht al was.

Vincent kneep zachtjes in de envelop die veel weg had van een *black box*. De dichtgeplakte schoenendoos met prullaria als model van het onzichtbare.

'Probeer te ontdekken wat de inhoud van deze doos is zonder de verpakking te beschadigen.' Dat was de didactisch verantwoorde werkwijze om de omringende wereld te ontdekken. Schudden, voelen, ruiken en luisteren. Vincent gebruikte dat model als illustratie van mitochondrie, cel en ribosomen, om celbouw en atoombegrip te verhelderen.

De werkwijze zou ook op mensen van toepassing kunnen zijn, maar zonder beschadigen en krassen leek het Vincent nauwelijks mogelijk om de ware aard van een ander, en van zichzelf, te ontrafelen. Zelfs met open ogen.

Vanaf het moment dat Irma's spieren vlees zouden zijn, zou hij haar Felicity noemen en haar bijzetten in de groeiende reeks gekenden. Het was gemakzucht, en meer nog zelfbescherming, om samen te ballen wat, van enige afstand bekeken, tot een en dezelfde ervaring behoorde en nooit terug zou komen.

Nuyters herinnerde hem daar aan. Telkens als de fysicus zijn stoel achteruitschoof als inleiding van een bewering of een vermaning, zag Vincent de blik van Herma in de ogen van de doctorandus.

'Jij bent niet gepromoveerd,' begon Nuyters. Vincent wist dan wat ging volgen. Een waslijst met klassieke boeken, bekende en minder bekende waarvan Nuyters veronderstelde dat Vincent die niet gelezen kon hebben. Immers, als hij die wel had gelezen, dan had hij andere conclusies kunnen trekken dan de onderhavige.

Vincent trok geen conclusies, niet in de personeelskamer en niet tijdens koffiepraat. Zelfs in vergaderingen hield hij zich gedeisd. Het belang van zijn mening ontging hem, althans het effect van zijn mening over de voortgang op school. Zwijgen was een krachtig middel om het eigen gelijk overeind te houden, ook binnen de context van de school.

Zwijgers bepaalden sterker dan sprekers de sfeer. En de sfeer maakte uiteindelijk uitvoering van beleid mogelijk.

Nuyters was bezig aan zijn naschoolse opvang op zijn universiteit van het leven, nijver op onderzoek op het grensvlak tussen oprechte trouw en ongezuiverd bedriegen van een liefhebbende echtgenote. Herma was zijn gekwantiseerd vacuüm als natuurwetenschappelijk excuus voor barok gedrag. Uit het niets kon ze tevoorschijn komen en in het niets kon ze verdwijnen, geheel volgens de wetten van de opmerkelijkheid. Nuyters hield ook van Salvador Dali.

Nuyters vloeide steeds meer samen met Herma. De ratio vergleed in de emotie en het belang van de buitenwereld

vergleed in onvervuld en bij uitzondering stiekem bevredigd verlangen naar die ene puntmassa op dat ene lichaam, in dat enige heelal.

Boeiende collega, ook Nuyters was niet gepromoveerd. Te pas en te onpas etaleerde hij dat gemis, zelfs nu Herma zijn lichaam en geest in beslag nam.

Op de laatste reünie had Vincent Wortelmann getroffen. Bijna 70 was de classicus. Blij verrast om te komen vertellen dat zijn vriendenclub aan het uitdunnen was. Ellenlange lijsten met gestorven familieleden en overleden oud-studiegenoten. Vincent had spijt in de lichaamstaal van Wortelmann gevoeld, of van trots, dat onderscheid was onhelder gebleven. Wortelmann oreerde alsof in leven blijven een verdienste was van de mens.

'Wie kent dag en uur,' had Vincent willen zeggen, maar het was niet nodig geweest. Wortelmann was hem voor geweest, alsof zinnen en woorden voorbestemd zijn om tot stem verheven te worden. Elke situatie roept zijn eigen vervolg op, ook daar hoeft een mens weinig voor te doen.

Als Boonstra zijn pad kruiste hoefde Vincent slechts naar een overvliegende kiekendief te wijzen om bij Boonstra 'kindermoordenaar' te ontlokken. De Pavlov-reactie lag op het puntje van de tong. Vincent realiseerde zich plotseling dat hij evenzeer slaaf van die gewoonte was.

'Kindermoordenaars gaan nogal eens vrijuit.' Dat was Vincents reactie na de woorden van Boonstra. Dan volgde een onopgeloste moordzaak uit de mond van Boonstra en een korte beschouwing van Vincent over de rechtspraak en het incasseringsvermogen van journalisten die niet in staat bleken de recherche te overtreffen. De dialoog had zich inmiddels in tientallen varianten geopenbaard. De zinnen gingen steeds meer op elkaar lijken.

Felicity was dood, met alle goeds dat daarbij hoort. Wellicht schreef Irma een laatste maal uit het hiernamaals en verpakte

ze haar groet in een kussenenvelop. Straks zou ze bij de schare horen van wie hij de rouwkaarten had verzameld in dierbare herinnering.

Elke dode bleef Vincent kwellen, tot hij ze voor een tweede maal had begraven.

Met een scheef oog keek hij in de postkantoorprullenbak. Onderin lagen resten van een kartonnen doos, een zakje met een boterham, sigarettenpeuken, kassabonnetjes, een klokhuis met bruine randen, met steeltje. Het aanzicht van de afgekloven appel zorgde voor een penetrante geur in de droge postkantoorlucht. Vincent hoorde bromvliegen in de steriele atmosfeer.

Zijn hoofd had genoeg aan beelden en geuren, geluid was overbodig. Het was alsof zijn oren en zijn neus met de gezichtszenuwen waren verbonden. Hij kon zien met zijn oren en met zijn neus.

Als hij de envelop van Irma in het postkantoor achter zou laten, zou hij nooit weten wat ze hem wilde zeggen.

Nooit zou Irma hem ter verantwoording roepen. Er was geen laatste wens, er was geen laatste wil die in vervulling zou moeten gaan.

'Jongen, zorg jij voor moeder als ik er niet meer ben. Jongen zorg jij voor je zusje als ik er niet meer ben. Jongen zorg jij voor je broertje als ik er niet meer ben. Jongen zorg jij voor de hond als ik er niet meer ben. Jongen sproei jij de tuin als ik er niet meer ben.'

Hij was Irma niets schuldig. Vrijen is nooit een belofte voor de toekomst. Geen enkele handeling is een belofte voor wat komen gaat.

Vincent liet de envelop in zijn jaszak glijden. Buiten scheen de late zon. Een straffe wind duwde hem naar huis. Een kwikstaart vloog met hem mee.

Deducant te angeli.

Halverwege het zandpad lag een fluwelen mol op de rug; de korte pootjes omhoog, de spitse neus aangevreten. Aaskevers speelden met het dode dier en leken het lijkje te laten leven. De schilden schitterden veelkleurig in het avondlicht. Af en toe leek er een lichtflits van de vleugels te springen als de zon op het chitine weerkaatste.

Na de microscoopdoosjes zou deze mol een fraai tafereel voor een schilderij kunnen zijn; stilleven met aaskevers. Aarskevers, schoot door zijn hoofd.

De Heere zal uw ingang en uw uitgang bewaren.

Na de dood staken de sluitspieren en ontsnappen restanten van voedsel, zoals na de laatste ademtocht gedachten in het niets oplossen.

Vakkennis, vaardigheden, gevoel, trivialiteiten, de hele verzameling aan verworvenheden in een oogwenk tot niets gereduceerd, zelfs niet tot vacuüm. De encyclopedische kennis van plantennamen, vogelnamen, kleine geheimen, alle dagelijkse muizenissen uit de ordening van het geheugen verdwenen. Zo gemakkelijk. De hele rimram.

Ook zonder video kende Vincent zijn gezichtsuitdrukking, de dunne plooiing rond zijn mondhoeken, de lichte frons op zijn voorhoofd en zijn ogen die licht samenknepen. Japanners kijken naar de ogen als ze de emoties van een gespreks-partner willen raden. Europeanen kijken naar de trekken rond de mond. Quaadstemeer kijkt naar het kruis om het begin van een gesprek te vinden. Nolbers praat over het kruis. Taal en mimiek als afspiegeling van gedachten; wonderbaarlijk zoals woorden zich in zijn hoofd vertaalden in lichamelijkheid.

Een zin zorgt voor een glimlach, een alinea voor een erectie, een dichtregel voor tranen, zo hoort er bij elk woord een emotie. Ongrijpbare vertaling van woorden in gevoelens en

een eeuwigdurende associatievloed. Zijn lichaam verstaat lettertaal, syllabes, logogrammen, iconen; vertaalt de letters in een woordenstroom.

Die worsteling om de kloof tussen mensen, culturen en generaties te overbruggen herkende Vincent bij zijn studenten, bij *de* studenten, zelden in een talige vorm.

Vincent worstelt om met mededogen en mildheid, onbegrip en onkunde van studenten te accepteren.

Boos wordt hij niet snel meer, van zijn ongecontroleerde heftigheid heeft hij afscheid genomen. Hij wordt niet langer getergd. De zenuw van ongeremde heftigheid heeft hij in zichzelf met zorg en spijt doorgesneden.

Zachtmoedigheid is kalmerende balsem voor zijn bij vlagen onwillig lichaam.

Die driften, een ballast in de jonge jaren, een wijze van overleven in zijn jeugd, rusten door voortdurend ongebruik en raken langzaam in slaap. Zoals Nolbers geen moeite meer heeft om de sigaren in de doos te laten. Hij rookt niet meer, ook op dat terrein is hij celibatair geworden. Al verdenkt Vincent de collega maatschappijleer, annex godsdienst, van een dubbele agenda.

Een man stopt niet zomaar met roken, zeker niet als het pensioen in zicht komt. Een man geeft niet zonder redenen een aangename gewoonte op, een vrouw ook niet. LePoole Merckenbauw, Sorgvliet, Middelkamp, wie eigenlijk niet. Katzenellenbogen wellicht; de bedrieglijke eenvoud van een geruisloos man.

Vincent is tevreden met zijn verworven mildheid en zijn getemde heftigheid die zich in achterliggende jaren heeft aangediend. Op tijd voor de nieuwe generatie, te laat voor Felicity.

'Deze brief hoeft niet lang te zijn,' had Irma op een vouwansicht geschreven; een aquarel van een onbekend kunstenaar op de voorkant.

‘Ik stuur je deze video om je een laatste groet over te brengen.’

Op de kaart was een waterig landschap in blauw en groen te zien, met overlopende contouren. Het had overal kunnen zijn. Het was nergens. Het was een ansichtkaart voor Quaadstemeer om aan te geven wat kitsch is, om aan te geven wat hij niet als product van competenties wil zien. Een aquarel is geen goede gedragsindicator. ‘Te waterig,’ zei Quaadstemeer om de lachers mee te krijgen.

Quaadstemeer tekende verdienstelijk, maar hij was geen gerenommeerd kunstenaar geworden. Dat speet hem. ‘Ach was ik maar homoseksueel, dan was mijn artistiek talent groter geweest en had ik de zalen van het museum wel bereikt.’ Er was geen grein zelfspot bij die opmerking.

Sparrenboom had geen tekentalent. Sparrenboom blonk uit door zijn autistische trekken. In zichzelf gekeerd en de hele dag bezig met tellen en rekenen, en ’s avonds een rondje om de hei met de border collie. Sparrenboom nam af en toe wiskundelessen van Sorgvliet waar.

Vincent liet de ansicht van Irma door zijn vingers glijden. De rechterbovenhoek licht gevouwen, alsof ze de kaart niet in één keer in de envelop had kunnen krijgen. Misschien had ze opnieuw een regel toegevoegd, geaarzeld over de laatste woorden die ze aan hem had gericht.

‘Wat kan troost bieden?’ had ze geschreven. Ze wist het niet, een bloem misschien, een blik op de tuin. Ze maakte foto’s van hommels en van bijen, van meeldraden en stampers. Ze genoot van dagelijkse dingen. Van tulpen.

Tulpen die de kop laten hangen als op schilderijen van oude meesters. Met Felicity had hij twee weken achtereen de lengte van tulpen gemeten en de meetwaarden in grafieken uitgezet. De Queen of Night groeide op de vaas even snel als in de tuin. De eerste vaasweek, daarna vielen de kroonbladeren. Buiten ging de groei door.

Bij de post was geen overlijdenskaart. Uit niets bleek dat de borstkanker Irma voor eeuwig van haar lichaam had bevrijd.

Ze leefde.

Vincent snoof aan de kaart, geen parfum, geen lijfelijkheid. De ansicht was geurloos zoals zijn beelden van Irma zonder geur waren.

In de woonkamer stak hij Irma's videoband in de recorder. De kussen-envelop hield hij tussen zijn gevouwen handen als een zakdoekje in een zenuwdraai vast. Zaken en privé hield hij gescheiden, hij wilde haar niet weer in zijn slaapkamer, ook niet op het scherm. Irma was niet privé. Hij wilde zich niet door Irma terug laten voeren naar die studentenkamer die ver weg leek en niet langer onderdeel uit leek te maken van zijn geschiedenis. Hij wilde niet opnieuw die meewarige stem; 'Ach jongen, nu al,' toen zijn zaad bij de ontluisterende poging Irma binnen te dringen het laken bevlekte.

Irma wilde in zijn slaapkamer, zo leek het. Ze zat op de rand van een duo-bed en hield haar handen op schoot. Op het nachtkastje in de slaapkamer kleurde een gemengde bos bloemen met veel gele chrysanten, varentakken en gipskruid.

Vincent ging rechtop zitten, zijn onderarmen over de leuningen van de zwartleren fauteuil. Een tak van de berken-boom zwiepte voor het raam langs. De Japanse sierkers hield met moeite de prille bloesems vast. Aan het begin van het zandpad lichtte de straatlamp op. Een auto reed geluidloos voorbij.

Boonstra had zijn ronde al gemaakt, hij was al thuis bij Alice. Boonstra die zich had voorgenomen zich niet meer met andermans zaken te bemoeien, enkel met eigen zaken.

'Mijn bemoeienissen hebben niets opgeleverd, behalve uw verontschuldigingen. Ik betreur dat, het laatste nog het meest.'

‘Ik heb van interventies geleerd dat ik me met mijn eigen zaken moet bemoeien en niet moet proberen zogenaamd 'goed’ te doen'.

Je maakt het anderen alleen maar moeilijk.’

Boonstra zou niemand meer waarschuwen.

Vincent zag beelden van het meisje van Edward Munch op de rand van een sterfbed, naakt, mager, onbegrepen. Hij zag Olympia van Monet, wulps, uitdagend met koele ondertoon. Zelfs een geraamte had charme. Soms werd een lijdster aan *anorexia nervosa* door verplegers verkracht, ook dat kwam voor. Driften maakten geen onderscheid. Vincent zag *Déjeuner sur l’herbe* met een begin van een ménage à trois. Bijna afgestudeerd was hij geweest. Irma en Irma hadden hem verleid mee te gaan. Zonder drank, zonder roes. De verstopte spijsvertering had hem gered, vond hij. Vanaf het toilet in het studentenhuis had hij met graagte de voordeur achter zich dichtgetrokken. Eenmaal thuis waren zijn straffe sluitspieren meewerkend geweest. Felicity had hem later wat meewarig aangestaard. ‘Je had kunnen experimenteren met twee dames, vanuit biologische hoek, waar was je bang voor?’

Irma glimlachte vanaf het scherm. Ze streek het haar naar achteren en vouwde haar handen.

‘Je zult wellicht verbaasd zijn mij zo te zien.’

Vincent zette het geluid af.

Ze droeg een lange roze jurk, zonder plooien, strak satijnen stof en een hoge hals. Op haar platte borst een broche. Een gouden krakeling met glanzende lussen, de ultieme dood in oneindige aanloop. Irma veronderstelde, zoals ze telkens alles veronderstelde, zoals ze nooit zeker van iets was. Vincent las het uit haar gebaren en haar mimiek. Irma koos de veilige kant.

Vincent had haar nooit op een uitspraak met een bodem betrapt. Hij wist dat zijn herinnering hem bedroog. Hij liet dat zo.

In zijn slokdarm steeg brandend maagsap op. Een wrange smaak trok door zijn mond. Irma gaf een afscheidscollege, ze vatte haar bestaan samen. ‘En alle oude vrienden en bekenden,’ daar hoorde hij bij. ‘Read my lips.’

Hij was een van mannen die haar had bezeten. Hij had Irma beslapen, dit lijk in wording. Ze bedankte haar leefgenoten voor wat ze had ontvangen. Vincent las haar lichaam.

Eeuwen geleden had hij, na een mislukte aanloop, alsnog zijn zaad in schoolslag in haar achtergelaten, vruchteloos.

Irma probeerde op de valreep een plek in zijn herinnering te veroveren. Een nutteloze oefening. Na de dood is alles voorbij. Na de dood is er geen tijd, ook niet in de vierde dimensie.

‘We zijn allemaal Schrödingers kat,’ zei Katzenellenbogen. Hij kon het weten. ‘We hebben allemaal een eigen doos in een zolderkast. Niemand kan ons zien. Pas als je uit je schulp komt, dan besta je. Pas als je gezien wordt, besta je. Soms gaat een doos open, dan blijkt er een lijk in te liggen.’

Nuyters gaf een aanvulling met een kwantummechanische beschouwing, met theorie van Max Planck, Louis de Broglie, en Werner Heisenberg. Hij werd niet gehoord.

Katzenellenbogen doelde niet op kwantummechanische effecten. De synthetisch organisch chemicus verwees naar de vier vrouwen van Schrödinger. Eén wettige, en drie voor drie kinderen. Telkens had Schrödinger een dame uit een doos getoverd. Nuyters stond nog maar aan het begin met Herma.

De jurk van Irma trok strak om haar buik en om haar dijen. Ze was niet zwanger van hem geworden, niet zwanger van zijn plaatsvervangers. Vincent zag hoe ze haar benen licht spreidde.

Het begin van de wereld. Het einde.

Quaadstemeer had de stapel tekeningen meegenomen naar de koffiekamer. Trots als hij was op het werk van de eerstejaars. Geef vorm aan de start van je ontwikkeling op de hoge-

school. Je mag je laten inspireren door Gustav Courbet. De studenten tekenen hadden zich uitgeleefd. Diverse kleurige naakte onderlijven schoven in potlood, pastel en acryl over de tafel tussen koffiekopjes en oranjekoek door –Sparren-boom trakteerde op de roze glitter-koeken; hij had zijn rijbewijs gehaald-.

'Dat lijkt meer op mislukt gourmet.' Dat was Guillaume van der Vaart. Dat had niemand anders kunnen zijn. Dat had Fokje kunnen zijn.

Irma's hand streek over haar verdwenen borst en vond rust op haar lege schoot. Haar ogen lagen diep.

'Ik wil met je neuken, voor eeuwig.' Dat las hij. Trots straalde uit haar blik, met opgeheven hoofd de laatste deur tegemoet. 'Kijk, ik durf,' leek ze te zeggen. Haar knieën gleden verder van elkaar.

'Read my hips.'

Op de valreep wilde ze hem in haar stoffelijk overschot. Gedrevenheid droop van het scherm. Vincent voelde een golf zoutzuur naar boven komen. Zijn tong welde naar voren. Hij hield zijn lippen stijf op elkaar.

Hij voelde zenuwslaap in zijn benen, zijn voeten gloeiden, zijn vingers tintelden.

Hij zag de dood geprostitueerd door een vrouw die hem ooit in kinderverrukking had gebracht.

Hij toetste de video stop. Met zijn hand tegen de mond liep hij stapvoets naar het toilet. Hij had geen haast. Dit spoor wilde hij overal neerleggen als een vos die zijn territorium afbraakt.

'Laken, kots, hemd, bed, kast, kist kut.'

Uit de la van het buikkastje haalde hij de fotocamera. Buiten was het dokig. De ovale zon was twee minuten onder de einder.

Vincent zette de pootjes van het statief in het zand. Boonstra was hier geweest, Vincent herkende het profiel van de schoenen. De mol lag op dezelfde plek, met dauw bedekt. De lucht was vochtig, het gras was nat. Boonstra had respect voor de natuur, de dode en de levende.

De mol lag stil in het zand. De aaskevers waren verdwenen, die zou hij uit een schoolboek naschilderen, als dat nodig zou zijn, als het schilderij hem uit zou nodigen een levend wezen in het stilleven te zetten.

De sluiter bleef lang openstaan.

Frame

De camera's hadden twee weken afwezigheid geregistreerd. Bij elke beweging startte het infra-rood de opname.

Vincent zag fragmenten van voorbije tijd; een afspiegeling van een kindergedachte. Misschien was het hele bestaan gefragmenteerd en verstreek tussen elke ademtocht een eindeloze eeuwigheid. Niemand die dat aan kon tonen, geen experiment om te bewijzen dat het leven een continu verloop heeft, of dat het tegendeel waar is.

Kinderen hebben een continu-idee van materie, alles in het bestaan is met elkaar verbonden. Er is geen *horror vacuii* tot de lerende mens van de boom van de kennis eet, dan stort de kinderwereld ineen. En gaat de poort naar het paradijs open.

Vincent speelde met kinderbeelden die hij op de hogeschool veelvuldig aantrof en met moeite uit de hoofden van de studenten kon krijgen. De opvattingen liet hij steeds vaker bestaan; zolang ze dagelijks functioneren niet belemmerden was er geen noodzaak voor verandering van inzicht.

Wat eenmaal is vastgehecht laat zich moeilijk verwijderen. Die hechting treedt op na herhaling van handelingen, al is het slechts een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven keer in herhaling. Nuyters die Herma enkele malen een schouder-klop had gegeven, en daarmee zijn vrouw in de logeerkamer had geparkeerd. Stoppen was niet meer mogelijk.

Ja, hij had Felicity geslagen en vernederd. Hij had zijn driften naar boven en naar buiten zien komen. Na die eerste klap was de tweede gekomen en de derde, daarna was het te laat geweest. En spijt loste niets op, niet voor Nuyters, niet voor hem. Niet voor Sorgvliet en niet voor Merckenbauw. De escapades met die collega's in het kabinet, in de spreekkamer, in een vreemd bed en in de natuur waar alle andere zoogdieren hun driften uitleefden, beperkte hij met zorg tot een enkele maal. Na drie maal zou hij in de voetsporen van

Nuyters terechtkomen, zou hij opnieuw een Irma binnenhalen; een Felicity. Dat was zijn ratio nadat het lichaam de weg had gewezen naar de behoeften die hem parten speelden.

Vincent richtte zijn inspanning op nuttiger leerdoelen dan die van studenten; zijn eigen leerdoelen. Zijn lichaam liet hem alle hoeken van het kabinet zien, van de natuur, van de zandweg naar de eendenplas. Zijn lichaam stuurde hem naar de slaapkamer en de video. Zijn lichaam had hem naar Aruba gebracht, naar het strand, de rotsen, de zee en de begraafplaats op Noord. Zijn lichaam had Marguarita Goedgedrag toegelaten. Hij maakte zich geen illusies over de superioriteit van zijn geest. Slaaf van de driften en ondergeschikt aan de herhaling, zo ervoer hij zijn leven, niets om treurig over te zijn.

Eenmaal was hij in Assen, op zoek naar een boekwinkel, verkeerd gereden en het spoor bijster geraakt. Op die herfstdag, zonder zon, had hij de windstreken verwisseld en gemeend de stad van de noordkant binnen te zijn gegaan. Later bleek dat de zuidkant geweest te zijn, maar bij ieder volgend bezoek koos hij de verkeerde route, ondanks zijn alertheid. Die dwaling was een aanzet geweest om op zoek te gaan naar zijn eigen misvattingen. Hij had meer gedragingen bij zichzelf ontdekt die op niets anders bleken gebaseerd dan op een foutieve programmering. Hij had ze gehandhaafd en geaccepteerd.

Pas het functioneren van kennis bepaalt de waarde in het dagelijks leven. Foute ideeën over bouw van moleculen en atomen staan een gelukkig en zinvol bestaan zelden in de weg. Het onderscheid tussen massa en gewicht is enkel voor astronauten van belang. Wie een merel voor een zaadeter aanziet kan toch van de zang genieten. Ook een cultuurvogel vergist zich wel eens en pikt een graantje mee met duiven en mussen.

Oude ideeën laten zich niet gemakkelijk verdringen. Tot moleculen en atomen ter sprake komen is er in het kinderhoofd geen tussenruimte in een blok ijzer, en later, als de nieuwe kennis een weg zoekt, zit er weerbarstig lucht tussen de moleculen van kristalsuiker. Ook de ruimte tussen stikstof en zuurstof in de ademtocht blijft gevuld met moleculen van lucht.

Het maakte niet uit welk beeld van de werkelijkheid bovendreef. De sollicitatiecommissie kwam opnieuw voorbij. Vincent was een van de uitverkorenen geweest om een nieuwe adjunct-instituutsdirecteur uit te kiezen.

Krommenagel als zittend instituutsdirecteur, Van der Vaart omdat Zwaneman opnieuw geïmplanteerd werd, LePoole met haar kennis van de moedertaal en vooral omdat ze vrouw was, Bloem van de financiële administratie en Nuyters als toegevoegd lid.

Het was niet gemakkelijk geweest om uit de ruim honderd brieven een keuze te maken. Alle kandidaten beschikten min of meer over de vereiste kennis en vaardigheden zodat de selectie zich toespitste op trivialiteiten.

LePoole had een afkeer van *Times New Roman*, alle brieven met dat lettertype weigerde ze nauwkeurig te lezen. Over smaak viel met haar niet te twisten, verschrijvingen wilde ze wel door de vingers zien. Dat kon de beste overkomen. Nederlands was al moeilijk genoeg; eigenlijk alleen voor specialisten. Dyslexie was immers wijd verbreid. En mededogen verdiende ook op directieniveau een plaats.

Voor de ogen van Vincent, in de rol van toeschouwer, voltrok zich in herhaling een toneelspel voor vier heren, een dame en een sollicitant. Eigenlijk was niemand geschikt voor de baan van adjunct-instituutsdirecteur.

De sollicitant beschikte, zoveel werd snel duidelijk, over kennis, vaardigheden en inzichten die bij leden van de commissie ontbraken of slechts rudimentair aanwezig waren.

Het leek alsof een dagelijkse confrontatie van het eigen tekort te veel was voor de commissieleden.

Na wikken en wegen werd Brakman licht genoeg bevonden om de baan te vervullen, met de stem van LePoole tegen. Zij had liever Josée Grootgenoeg, die niet gesolliciteerd had, maar wel belangstelling zou kunnen hebben, op de plek onder Krommenagel gezien.

Op nieuwe inzichten en voortvarendheid zat niemand te wachten. Expressieve personeelsleden waren er al genoeg. Daarbij moest de adjunct tegen Krommenagel opgewassen zijn, en dat lukte volgens de commissie beter met een zwijger dan met een prater. Een vlotte man naast een ingehouden instituutsdirecteur, dat was vragen om moeilijkheden. Den Haag zorgde al voor genoeg onrust, daar hoefde een haantje niet bij. De argumenten voor vernieuwing werden zonder slag op stoot geparkeerd. Het provinciale aan de hogeschool was juist een sterk punt, dat mocht gerust benadrukt worden.

'Maak van je zwakke punten, je sterke,' had Van der Vaart naar voren gebracht. 'Yes.' Het pleit was beslecht.

Brakman werd benoemd onder verwijzing naar argumenten die eerder in de commissie waren gehanteerd om hem opzij te leggen. Brakman paste op de winkel en dat zou hij goed gaan doen. De uitvoerenden zaten niet te wachten op nieuw beleid. Er hoefde geen programma te komen voor aan te trekken Duitse, Poolse, Letse en Oezbeekse studenten. De hogeschool koos met graagte voor kwantiteit en negeerde kwaliteit van de instroom, dat paste beter bij de financiering.

LePoole claimde een vrije dag als compensatie voor haar lidmaatschap van de commissie. De hogeschool had standaard lettertype *Garamond* op de pc's geïnstalleerd. Brakman zou zich daaraan moeten houden. Dat ze het een schande vond dat ze niet langer zelf haar eigen *screen saver* kon kiezen en niet langer haar eigen fotoprogramma mocht installeren en gebruiken, dat vermeldde ze niet. De dirigistische aanpak van

de ict kwam haar nu goed van pas. Brakman moest ook lijden, dat maakte haar leed kleiner. Ze ging akkoord. Ook omdat Brakman licht dyslectisch was. Dat was genotuleerd in garamond .12. Krommenagel gaf haar zonder blikken of blozen de vrije dag. De lesuitval werd keurig geregistreerd.

Nuyters had zich nauwelijks uitgelaten over de kandidaten. Vincent had hem in een pauze naar de indrukken gevraagd, maar Nuyters had slechts over Herma willen praten. Nuyters had in Edwin Brakman geen rivaal gezien. Brakman was benoembaar.

Voor Vincent er erg in had gehad had hij Nuyters strak in de ogen gekeken en gevraagd: 'Nuyters, fysicus, gewaardeerd collega; 'houd je nog van je vrouw?'

'Herma,' had Nuyters geantwoord, 'Herma is slechts een goede vriendin.'

Nuyters had oogcontact gezocht en hem met doctors' stem toegevoegd:

'Maak je niet druk. Doe je eigen dingen, in lokaal, kabinet of elders.'

Vincent had een twinkeling menen te zien, en de oogopslag met een knipoog beantwoord, voor hij er erg in had gehad. Geheimen en school gaan niet samen. Iedereen weet alles, of liever: iedereen kijkt de hele dag naar je, maak je niet ongerust, je wordt wel gezien, ook al ervaar je dat niet steeds. Net als voor kleuren en geuren geldt, de beleving bepaalt de ervaring. Kleuren bestaan niet en moleculen, ook parfum-moleculen, hebben geen geur. Het is het hoofd, het zijn de hersenen die de beleving geur en kleur en emotie verlenen. En dat is een geruststelling.

De camera had Boonstra geregistreerd met zijn dagelijkse gang, een collectant die lang bleef wachten, een man met een leren jack en een elektronische doos; de meteropnemer die het kaartje in de bus had laten glijden. Vincent had de meter-standen digitaal verstuurd.

De laatste minuten van de videoband liep een jonge vrouw in een korte magenta jas, een zwarte rok en paarse schoenen het beeld binnen. Ze duwde de belknop. Geluidloos zag Vincent de beelden op de video. Hij schoof naar voren op de matras, ging rechterop zitten. De vrouw, een meisje bijna, keek om zich heen, liep tot buiten het bereik van de camera. Ze belde opnieuw, draaide om en liep weg. Haar gezicht had hij niet gezien. Haar hoofd ging schuil onder een kek hoedje. Geen fiets, geen auto.

Twintig seconden stilleven van het zandpad, het schrikdraad om de wei, het droge gras. Vincent voelde hoe zijn voeten gloeiden.

'Wij zijn alleen bereid te antwoorden op vragen die vermoedelijk aanstaande zijn.' Paul Valéry liet zich horen.

In schemerlicht bewoog de voorovergebogen gestalte van Boonstra op weg naar Alice en dan opnieuw het beeld van de weide. De nacht. Het leven in stilte.

Zonder kennis van zaken, zonder beweging zette de band de tijd stil.

Microscoop

Vincent had de videoband tientallen keren teruggespoeld en het fragment keer op keer bekeken. Hij was benieuwd, maar niet van harte. Hij draaide zijn hoofd in herhaling opzij en schikte zich telkens in een andere houding op de matras. Zijn lichaam leek geen raad te weten met de overvloed aan indrukken uit die enkele seconden. Hij liet de beelden tegen zijn zin over het scherm gaan, maar zonder dat hij aan die weerzin gehoor kon geven.

Zijn zenuwen reageerden autonoom. Hij was niet langer baas over beelden en gedachten. Het was alsof de informatie uit de dendrieten en axonen naar alle plaatsen in zijn lichaam weglekte. De isolerende werking van de myelineschede leek opgeheven. De insnoeringen van Ranvier leken verbreed. Tintelingen doorkruisten zijn lichaam. De coördinatie van zijn ledematen raakte zoek.

Vincent gehoorzaamde de signalen uit zijn lichaam. Verzet was zinloos. Hij keek in herhaling tot de beelden vertrouwd waren en hij ze zonder hulp van de video in zijn hoofd voorbij zag gaan. Hij had gevoeld hoe hij slaaf werd van de vrouw met hoedje en paarse schoenen op de video. Zijn lichaam had de regie overgenomen.

Irma was dood. Felicity was dood, net als die andere vrouwen gestorven waren, lijfelijk dood, of geestelijk in vergaande staat van ontbinding. Zinloos om elke minnares oneindige ruimte te laten innemen in de herinnering.

In zijn hoofd kwamen voorbije hartstochten af en toe langs. Vincent had ze begraven, gecremeerd en gereduceerd tot oprispingen, tot dooltochten in een voorbije tijd. Bij vlagen kneedde hij de geschiedenis: nee, hij was het niet geweest die gezoend had, die hand in hand had gelopen, die gelachen had, die zich ingehouden had, die geslagen en vertrapt had. Het was een verdwaalde vreemdeling, een wetsovertreder die

niet gepakt was, het was een dagdief geweest die in zijn verloren fotoalbum had gefigureerd.

Merckenbauw had uit *De Bioloog* een artikel van zijn hand van ruim tien jaar geleden gevonden.

'Nu leer ik je beter kennen en begrijpen,' had ze gezegd.

Vincent had haar scheef aangekeken met opgetrokken wenkbrauwen en met tegenzin gelezen wat hij honderd jaar eerder had geschreven over pedagogie in een biologische context. De zinnen leken van een vreemde. Zure wijn in oude zakken.

'Vergeten? Een deel van je leven vergeten? Onmogelijk,' had ze gezegd. Hij had haar niet tegengesproken. Hij liet Birgit genieten van het leven dat achter haar lag. Dat maakte hem sympathiek in haar beleving, en dat was niet verkeerd.

Het was dat zijn naam boven het artikel stond genoemd, met functie erbij, maar voor het overige kwamen de beweringen hem vreemd voor. Het was een andere man geweest die zijn overtuigingen en lesaanpak op schrift had gesteld. Hij wilde door Merckenbauw niet afgerekend worden op wat hij in een ver verleden had beweerd.

Hij had Merckenbauw bedankt en zich blij verrast getoond voor zoveel belangstelling. Dankbaar was hij geweest, voor de rokzoom vandaag net boven de knieën en de blouse met de bovenste knoopjes op een kier. Het verleden liet hij het liefst rusten.

Vincent was nooit jong geweest, hij had geen verleden. De reis naar Aruba was een begrafenisritueel geweest, een bezoek aan een verre dode opgebaard in een schuifladengraf.

Hij was nooit weggeweest van zijn plek aan het zandpad. Boeken had hij gelezen, videobanden gezien, reisgidsen doorgebladerd, gedroomd, dat had hij. Dat was zijn bestaan, zonder stilstaande fragmenten waarin tijd werd overgeslagen. Hij leefde in permanente stroom. Water in een rivier bereikt de zee en heeft immers ook geen weet meer van bergen,

bruggen, strekdammen en kribben; geen weet van drassige maïsakkers en de Beilerstroom of het Lieverense Diepje.

Onder het hoedje kwam in een flits een donkere lok tevoorschijn toen ze het hoofd draaide en naar het zandpad liep, waar haar voetstappen door Boonstra werden weggewandeld in de laatste videominuut. De eerste keren had hij de donkere lok niet gezien, weggevallen tegen het verkleurde gras en het donkere zand.

In de herhaling kwamen andere beelden tevoorschijn. De paarden achter in de wei, de raaf op een paal, verschuivende wolken, een okeren streeppatroon aan de hemel, de mol met de aaskever, een vlucht brandganzen.

De zoom van haar rok tikte tegen de achterkant van haar knieën. Ze had stevige kuiten en een vaste pas. Haar jas trok strak over de bovenkant van haar billen die in de gladde rok contouren liet zien. De stof glansde op als het schild van de aaskever, heel kort. Een lichtflits die in Vincents hoofd groter werd.

In sweater en schildersbroek stond Vincent in de kamer. Wijdbeens, een fijne kwast in zijn gevouwen handen op de rug. Hij wist niet wat hem naar het doek had getrokken, maar hij wist dat de vrouw op de video, de vrouw aan zijn deur, de hand op zijn deurbel, een rol speelde. Zijn buik bolde licht naar voren. Hij rook de lucht van verf en de bedompte geur van een nooit gewassen hogeschooltrui waar verf diep in de vezels was ingedroogd.

'Nee, de hogeschool kan geen andere koers varen zonder muffe truien en jassen de deur uit te doen.' Dat was Katzenellenbogen. Tijdens de koffiepauze was er gebak geweest van Middelkamp. De feestvreugde van de avond ervoor kwam uit haar mohair tevoorschijn. Rook en gezelligheid van een feestelijke avond. Katzenellenbogen bleef bij voorkeur in zijn lokaal of in het kabinet. 'Hier blijft de sfeer hangen, ook als

ik er niet ben,' lachte hij minzaam met knoflookstem. 'Kijk,' ging hij onverdroten verder, 'kijk, een mens verandert niet veel. Wie flexibel en innovatief was op z'n twintigste, die is dat ook nog op zijn vijftigste. Wie van zekerheden houdt en zich zelden laat verrassen die merk je ook in latere jaren niet als voortrekker op.' Hij kwam op de praatstoel, al was dat dan ook een afgekeurde laboratoriumdraaikruk met drie in plaats van vier poten. 'De nieuwbouw, als dat doorgaat, is een mooie gelegenheid om de zachtmoedigen van geest, laat ik ze zo noemen, op een prettige manier in hun niche te laten. De wereld schuift als het ware onder ze door, net als dat water uit de koran dat onder tuinen doorstroomt. De hogeschool kabbelt op dit moment. Krommenagel is niet bij machte beweging te krijgen in de zandhakken. Dat hoeft ook niet. Wie niet mee wil met de nieuwe generatie, of wie de nieuwe generatie geen belangrijkere eigen plek gunt, die verdient zelf een staplaats, een monument voor bewezen diensten.'
De synthetisch organisch chemicus noemde namen van kandidaten die hij in de medezeggenschapsraad zorgvuldig achter de kiezen zou houden.

Vanachter zijn kiezen walmde knoflook naar buiten. Katzenellenbogen wist van zijn bedorven ademtocht. Hij stoorde zich daar niet aan. Zijn stofwisselingschemie was veranderd, in zijn nadeel, na de moord op zijn dochter en de ontvoering van zijn kleinkind dat als Musilmann in Afrika opgroeide. De dood verandert processen, ook als het leven verder gaat.

'Een gouden speld zou ik ze willen geven, en terecht verdiend, begrijp me niet verkeerd.' Zijn mimiek deed anders vermoeden.

'Het effect van een prijs is veelal dodelijk. Een hoge onderscheiding zuigt energie uit een mens. Het hoogtepunt is bereikt. De haan heeft gekraaid en de treurigheid van na het vrijen, je kent dat wel, neemt bezit van de verse kapoen.'

Het raam naast het doek was een donker spiegelend vlak. Het kozijn leek een lichte lijst om de nacht. De halogeenlamp weerscheen als een heldere maan in het glas. De onderste la met tubes verf en flesjes medium had hij op de eettafel gezet. De tubes lagen op een slordige hoop en flesjes medium stonden strak tegen de rand van de lade. Een papieren tissue met geel en bruin lag in de hoek. Het paletmes zat onder een tube geklemd.

In de hoek van de kamer was oud spinrag zichtbaar. Korte schaduwen op het behang waar hij spelden in gestoken had en waar ansichten aan korte boodschappen herinnerden. Een kaart uit Spanje, Griekenland, een groet uit Diphoorn. Plaats genoeg voor de ansichtkaarten uit de West met de bekende taferelen, in het bekende handschrift als bewijs van een reis naar een andere werkelijkheid. Vincent groet Vincent.

Altijd iemand die aan hem denkt.

Aarzelend was hij aan de slag gegaan. Hij had de drempel genomen om in de late avond aan het schilderij te werken. Hij had zijn eigen barrière geslecht. De nacht was om te slapen en te dromen, late uren waren voorbestemd om naar de video te kijken.

De schilderavond was een aanloop naar een rustig hoofd. Slaap en vermoeidheid waren verdwenen. Zijn lichaam maakte zelf stimulerende drugs. Hij schilderde doosjes, in extase.

Vincent zette een stap dichter naar het doek. Hij zocht zijn klompen, vond ze niet. Onder zijn gloeiende voetzolen voelde hij stappen in het zand. Hij zag Boonstra die op de damesvoetafdrukken had gestaan.

De microscoopkistjes hadden een iele kleur van dun opgebrachte verf. De kistjes zweefden in het heldergroene vlak, dat in het midden naar geel en wit uitliep. Het leek een lichtvlek middenin, zoals hij die kende als hij op de rug in bed lag en zijn ogen sloot.

In de schemering trokken kleurpatronen voor zijn ogen langs, dat kon zo zijn, maar evengoed kwamen die beelden van binnenuit, zagen zijn ogen niets in het half-duister en speelden neuronen in zijn hoofd een natuurlijk spel met ionen en signaalstoffen, met chiraal serotonine en dopamine.

De basisbiochemie in zijn hoofd speelde een eigen spel, dynamische evenwichten hielden hem voor de gek. In de lessen demonstreerde hij de hormonale verwarring die de natuur als vaste begeleider aan de mens heeft meegegeven.

'Doe je ogen dicht, kijk naar links en druk met je rechter-duim op de linkeroogbal. Wat zie je?'

De studenten zagen lichtvlekken met gesloten ogen. Ze zagen wat niet te zien was, ze namen waar wat geen tastbare werkelijkheid voorstelde. Druk op het oog vertaald in een gewaarwording van licht.

'Bij wie geen lichtsignaal verschijnt, spring ik op de tenen totdat er sterretjes blinken.' Iedere student zag het licht.

De haren van de kwast trokken stroef door de pasteuze verf. Traag liet Vincent de verf in strakke lijn op het doek achter. Met de verf gleden zijn gedachten in de doosjes. De deurtjes op een kier. Hij gaf zich over aan tweerichtingsverkeer. Gedachten gleden zonder naam en zonder uiterlijk kenmerk golvend in de bruingele doosjes. *Quarks, strange, love*.

Uit de doosjes kwam onder zijn traag en kalm bewegende handen, ijle, gewichtloze lucht tevoorschijn, met een geruststellende lege ruimte tussen de moleculen. Hij zweefde voor het doek, een halve meter boven de vloer.

Felicity pakte de Zweedse klompen onder de linnenkast vandaan, legde haar handen op zijn afhangende schouders en voorkwam dat hij met z'n hoofd tegen het plafond stootte.

Dieven

Op een weidepaal halverwege het land van Mulder zat een velduil met een muis in de snavel. Even tevoren had Vincent door zijn kijker gezien hoe de vogel, de blik naar beneden gericht, hing te bidden en uit het beeldvlak verdween.

In het weiland liepen, kropen, paarden en aten honderden muizen, spitsmuizen, veldmuizen, grasmuizen, grijze muizen, grauwe muizen; een muizenberg in twee dimensies, ongezien door de laatste koeien die met gevouwen voorpoten en wolkende condensadem op de winterstal wachtten, ongezien door Boonstra, ongezien door de spaarzame wandelaars, ongezien door Vincent die met de kijker tegen zijn trui met ongewapend oog naar de velduil keek. Hij keek als door een venster, een schilderij omlijst door een denkbeeldig raam. Hij had zijn blikveld afgeroomd, weggelaten wat hem niet paste, als had hij de begrenzing van de lenzen in de kijker geleend.

Die vernauwing van kijken had hij zich in de loop van jaren eigen gemaakt als wapening tegen de veelheid aan indrukken die zijn zintuigen belaagden en overvoerden.

Na het vertrek van Felicity had Vincent in de natuur zijn evenwicht gezocht; een patroon, als aan vaders hand, weer opgepakt.

Wandelingen langs de winterdijk, door hoogveen en bossen, door coulisselandschappen, en met Pinksteren naar een eiland.

Na een wandeling langs overwoekerde paden, die vaker dan eens een dagmars bleek, was hij af en toe verwarder thuis gekomen dan hij vertrokken was, tot hij zich gerealiseerd had dat hij, hoewel het tegen de fysische werkelijkheid in zou gaan en niet bewijsbaar zou zijn volgens de gangbare natuurwetenschappelijke methode, alle indrukken in zich toeliet en geen onderscheid maakte tussen de ene en de andere waarneming.

Vincent had alles willen zien. Hij was een veelvraat. Hij had gemeend dat hij alles waarnam en in zijn hoofd opsloeg wat aan indrukken op zijn netvlies terechtkwam.

Selectieve waarneming had een strijd geleken tussen zijn onderbewuste en zijn vrije wil, waar hij pas een balans in had gevonden nadat hij zich die strijd had gerealiseerd en er woorden voor had gevonden. Benoem je waarnemingen en noteer ze, was zijn adagium. Vanaf die tijd had hij geleerd te negeren wat niet in zijn kraam te pas kwam.

De aanschaf van een videocamera op school had hem daarbij geholpen.

De opnames legden genadeloos bloot dat het oog slechts een zeer beperkt deel van de werkelijkheid in zich opneemt. Het merendeel gleed onopgemerkt voorbij. Een mens is blijkbaar enkel in staat te zien wat hij wil zien en wat zich in zijn hoofd aan verwachtingen heeft aangediend.

Wat niet welkom is blijft buiten beeld. Getuigen van een ongeval rapporteren onderling sterk afwijkende feiten. Kleur, wind, temperatuur, tijdstip, aantallen betrokkenen, ze zijn afhankelijk van de waarnemer, niet van wat zich werkelijk voordoet.

Er is niet één waarneming, er is niet één gebeurtenis.

Zwaneman op stagebezoek of Van der Vaart achter in de klas met een notieblok. Voor de stagiaire was het een wereld van verschil. Zwaneman gefixeerd op vakinhouden, op Dokkum, Franeker, Harlingen, Makkum, Raerd, Tietjerk, Oost- en West-Stellingwerf, Sexbierum, Kollum, Paessens en Moddergat, op klimaatzones en een correcte benaming van toendra's, poesta's, prairies en pampa's.

Over orde in de klas zou je Zwaneman nooit horen. Hij wist niet wat dat was, leek het. Een student die tevreden was over de les en zich in de herrie prettig had gevoeld, met een atlas

in de hand, roepend door de klas en zuchtend op weg naar de beltijd, die had aan Zwaneman een goede begeleider; of een minne; dat hing van het perspectief af. Zwaneman zag enkel topografie en fysisch geografische verschijnselen, de rest bleef buiten zijn blikveld. Wie niet vaardig was met een gsm in het bos, die kreeg van Zwaneman geen diploma. Voor studenten waren zijn kennis en vaardigheden de maat der dingen. Elke leraar aardrijkskunde moest minimaal 55% van de kennis en vaardigheden van de oude rot in het vak in huis hebben. Het kwam niet bij Zwaneman op dat elders in het land leraren sociale en fysische geografie afstudeerden die geen weet hadden van geografische speurtochten en van rijen plaatsnamen in voorgeschreven volgorde. Zwaneman zag vooral de bomen in zijn eigen bos.

Met alle hebbelijkheden van Van der Vaart, had deze collega wel oog voor didactiek en pedagogie. Voor een werkvorm klopten studenten nooit tevergeefs aan; de expertmethode, wisselende koppels, het café-spel, en sinds kort de *Abu Ghraib-Amnesty-method*. Tergen om vervoegingen van werkwoorden boven tafel en in de hoofden van de kinderen te krijgen. I torture, you torture, we all torture als variant op I scream, you scream, we all scream for ice cream. Al ging martelen en schreeuwen natuurlijk gemakkelijk samen.

Voor de weekhartigen was er ruimte om protestbrieven in het Engels te schrijven. Leerlingen kregen de mogelijkheid om de president van de Verenigde Staten voor de laatste keer te waarschuwen. Van der Vaart vond die activerende werkvorm een geaccepteerde manier om vervoegingen te behandelen. Schuttingtaal was toegestaan. 4letterwords :) please, dat wel.

Vakinhoud stond bij Van der Vaart lager aangeschreven dan klassenmanagement. Dat gold ook voor Merckenbauw; *Ordnung muß sein*. Elk had zijn eigen blikveld, vooral gericht op de thuisterreinen van eigen kundigheid. In de

personeelskamer reden deze opvattingen als stokpaarden tussen tafel en koffie-automaat heen en weer. Behalve voor Brakman, die gaf nauwelijks les en: Brakman dronk chocomel. Dat was een eerste niet onbelangrijke stap om zich blijvend van de andere medewerkers van de hogeschool te onderscheiden.

De ervaringen met selectieve blikken tijdens de video-lessen waren een aanzet geweest zijn huis van camera's te voorzien. Vincent had willen weten wat hij eigenlijk precies deed. Hij wilde weten hoe zijn lichaam hem dagelijks stuurde.

Vincent wilde weten wat zich aan gebeurtenissen aan zijn blikveld onttrok, terwijl ze net zo manifest aanwezig waren als de waarnemingen die wel in zijn hersenen een vertaling vonden in virtuele beelden en in woord en gedachte.

De video-opnames werden een hulpmiddel, ze werden een permanente onderdompeling in een vertrouwde omgeving, een gewenning aan zijn eigen gedrag en een voortdurende reflectie als voorwaarde om wijzigingen in zijn gedrag aan te kunnen brengen, of om te aanvaarden dat zijn lichaam een vastgestelde en vertrouwde route volgde.

'*Onbewust* betekent ook *onbekwaam*. Wie zicht op zichzelf wil, stapt na deze fase naar *bewust* en *onbekwaam*. Je weet wat je onhandig uitvoert, maar bent nog niet in staat ander en passend gedrag te vertonen.' Het was een van de stokpaarden. Studenten die niet reageerden kregen de Pavlov-reactie over zich heen. 'Zijn er nog mensen die roken? Ben je je daar van bewust?'

Nolbers was al twee maanden gestopt met Havanna's, maar een kwart van de studenten stond regelmatig buiten in de fietsenstalling.

Katzenellenbogen vond dat de hogeschool zich moest profileren als kwalitatief hoogstaande opleiding voor niet-rokers. Wie kennis en vaardigheden in zijn kenniscentrum heeft, die is immers niet verslaafd, vond de voorzitter. Maar

dat zei hij niet in de medezeggenschapsraad, daar waren het met name de leden die de agenda en de inhoud bepaalden. Een voorzitter past terughoudendheid.

'En dan *bewust bekwaam* tot het vanzelf gaat.'

Nolbers was gestopt, het leek alsof dat vanzelf was gegaan. Er zat een luchtje aan de plotselinge abstinentie van de leraar godsdienst, maar welk aroma dat was, dat was Vincent nog niet helder. Verslaving leek ook een genetische component te hebben, net als religie.

Elk mens als drager van een hebbelijkheid, een beter excuus was moeilijk te vinden; ik ben het product van mijn genotype.

'Ik rook. Ik drink. Ik neuk. Ik sla. Ik geloof. Ik besta.'

Vincent had grenzen van zijn blikveld leren kennen door gedoseerd alle waarnemingen toe te laten. Thuis lukte dat door dagelijkse handelingen in herhaling terug te laten komen, in de natuur bepaalde de natuur zijn opnamevermogen en overheerste vergetelheid. Buiten in het vrije veld was bewustzijn niet nodig.

Vincent wist na een dagtocht niet langer waar hij gewandeld had, hoe de plaatsen heetten die hij voorbij was gegaan. Een dag later wist hij nauwelijks te vertellen wat voor weer het de vorige dag was geweest. Hij was na een nacht de wandelroute kwijt die hij had afgelegd. Op school vertelde hij zelden wat hij gedaan had, niet omdat collega's dat niet mochten weten, of omdat ze niet vroegen, maar doordat de gebeurtenissen uit zijn herinnering waren weggegleden.

Hij wilde niet onthouden wat zich buiten huis afspeelde. Hij wist genoeg. Het leek hem aanvankelijk een wilsbeschikking, alsof hij zelf die keuze had gemaakt om te onthouden en te vergeten, tot hij zich realiseerde dat hij aan de natuur

gehoorzaamde. Zo was het altijd al geweest. Hij was zijn tijd geen tien jaar vooruit. Hij had zichzelf ingehaald.

Vincent had zich, nadat hij zich had gerealiseerd dat de overdaad aan indrukken hem telkens opslokte en verwarde, op vogels geconcentreerd, enkel op vogels en hun gedrag. Die herinneringen bleven; voorzien van nieuwe blinde vlekken.

Hij hoorde brandganzen als hij zijn ogen sloot, het toeteren van overvliegende zwanen, het hoge gepiep van mezen, de nauwelijks hoorbare goudhaan. Hij kon het beeld van boomklevers voor zijn geest halen, de snelle vleugelslag van smienten en wilde eenden. Hij wist hoe hij in een bos door een specht was bedrogen, turend naar het gat in de boom waar de jongen zich schuilhielden. De specht had het nest vanaf de achteringang bevoorraad en hem vervolgens roffelend op een boomschors gegroet.

Af en toe vloog Felicity voorbij. Hij kon haar voorbij zien gaan, zonder lang met haar mee te reizen.

'Er zijn klevers, duikers, lopers, sluipers, scharrelaars, eters, jagers, dieven, zuigers. Er zijn vogels van divers pluimage.'

Vincent zat op zijn eigen tribune met uitzicht vanaf de boomstronk aan de rand van het bosje, met uitzicht op de woonboerderij van Boonstra, met uitzicht op de schuur achter Hoeve Mulder waar een oude tractor door woekerend gras werd verteerd, met een blik op de iepen langs het kanaal waar af en toe een boot voorbij voer.

'Gras, koe, zwaluw, wulp, lucht, lucht, licht.'

De velduil wierp de muis omhoog en probeerde zijn prooi door te slikken. De muis was te groot en paste niet door het keelsgat. Na de vijfde keer gaf de velduil het op wierp zijn prooi in het gras, keek spiedend om zich heen en wiekte weg. Een meeuw kwam aangevlogen en roofde het achtergelaten lijk.

Ieder kan zich verslikken in een te grote prooi, ieder rooft de resten van wat een ander achterlaat.

De videoband spoelde terug en startte automatisch nadat het begin van de band was bereikt.

Vincent lag gekleed in ondergoed onder het dekbed. Hij had het koud. De beelden van het buitenveld weigerden te vertrekken, vluchtige mijmeringen zetten zich voort in vage contouren. Vogels zongen en floten, vlogen in formatie naar het noorden. Spreeuwen wolkten tot ver over het kanaal, splitsten in groepen, voegden zich samen. Niemand was verantwoordelijk voor de richting en de vorm van de vlucht, elk deed vrijwillig mee in een dwingend patroon. Wie lang keek, kon een leider ontdekken, alleen wie heel lang keek. Dat was op school niet anders.

Boonstra: 'Als je niet snel loopt en veel zwijgt, kun je directeur worden. Je wordt op die manier vanzelf door de tijd ingehaald.'

De video trok zich niets aan van de beeldvoortzetting in zijn hoofd. Een vrouw stond voor de deur. Ze droeg een hoedje, blauwgrijs in het avondlicht, de schemering haalde de kleuren weg. Haar gezicht was niet te zien, enkel haar hals, een stukje kin en een donkere lok staken onder de rand van het hoedje vandaan.

Herhaling drong zich op, zoals hij op de meest onverwachte momenten met déjà vu's werd geconfronteerd.

'Toeval bestaat niet,' zei hij in de klas, als dat ter sprake kwam. 'Alles is op z'n minst opmerkelijk. Wat wij als toeval zien is een signaal uit het onderbewuste om op een andere manier naar de dingen en naar de gebeurtenissen om ons heen te kijken. Wie wil kan in alles toeval zien. Dat is een van de basispunten van horoscopie, het is bedrog gebaseerd op een andere zienswijze, een van de vele die mogelijk is.'

Hij spaarde de natuurwetenschappen niet. Ook die manier van kijken schilderde hij af als een vorm van bijgeloof.

‘Wetenschappers geloven,’ zei hij, ‘en gelovigen weten het zeker.’

Het waren colleges aan zichzelf gericht om te bevestigen waar hij in zijn onderbewuste al van overtuigd was. Zelden kreeg hij weerwoord.

Enkel met Katzenellenbogen was een vruchtbare filosofie over het *Sein* een genoegen; vaker dan eens afgesloten door Katzenellenbogen met een: god-zij-dank ben ik atheïst. De synthetisch organisch chemicus staakte zijn provocaties steeds sneller. De behoefte om als een hagenpreker zijn filosofieën de wereld in te dragen werd geleidelijk kleiner. Ook Katzenellenbogen kreeg genoeg aan zichzelf, met ontwikkeling van humor als een groeiende constante.

Filosofen uit vorige eeuwen, schreven over het heden in hun taal. De voorbeelden leken soms gedateerd, dat was het enige. Geen filosoof maakte melding van gsm of video, een vliegreis kwam zelden in de theorieën voor. De moderniteiten konden gemist worden. Ze waren slechts versiering en tijdelijke vormgeving van een eeuwige onderstroom.

De geschriften van Seneca, Epicures, Tacitus, Quintilianus, Montaigne, Roditi, P.A. Bergstra, Valéry en Bacon pasten naadloos op nieuwe verworvenheden.

‘Het nieuwe is immers uit het oude voortgekomen,’ betoogde Katzenellenbogen, ‘veranderingen lijken groot, het beeld van het heden is sterk verschillend met wat was; maar de inhoud blijft in grote lijnen ongewijzigd. Traditie is sterker dan de moderniteit toe wil geven. Een winnaar maakt in een koets met paard een triomftocht, verlangt naar een standbeeld, een laurierkrans. De oude vorm verschaft de meeste eer.’

Katzenellenbogen meed vakvergaderingen, juist vanwege zijn filosofische opvattingen. Katzenellenbogen hoefde de herhaling niet in stand te houden, daar waren voldoende liefhebbers voor.

Katzenellenbogen gaf zich liever over aan stofexplosies en redoxreacties. Zijn lidmaatschap van de medezeggenschapsraad rechtvaardigde hij met dezelfde argumenten; voorliefde voor onverwachte explosies, rokend buskruit. Katzenellenbogen gaf gemakkelijk toe dat hij in dat opzicht niet consistent handelde. 'Vandaar dat ik synthetisch organisch chemicus ben, en geen theoretisch fysisch. Snap je?' Katzenellenbogen maakte van zijn hart geen moordkuil, eerder een insectarium.

'Vogels zingen nog net zo mooi en veelvuldig als in de Middeleeuwen,' zei Katzenellenbogen, 'de zang van een nachtegaal verschilt niet van het lied dat Socrates hoorde. Een velduil jaagt al eeuwen op een zelfde manier, een meeuw rooft wat te roven valt. Een mens is een scharrelaar, een jager, een kruiper en een vanger, als vogelaar weet je dat natuurlijk allang.'

Als de filosofie een hoogtepunt naderde was het tijd voor een reguliere les of een bespreking met een student.

Vincent onderdrukte de drang uit bed te gaan en de videoband op datum te controleren. Hij bleef kijken. De vrouw voor de deur draaide zich om, belde nog eens, haar stevige benen onder de zwarte rok brachten haar naar het zandpad, lieten haar uit het raamwerk lopen, lieten het venster-stilleven, het zandpad, de weidepaal en het stilgezette gras, tot Boonstra door het beeld liep en een blik naar het huis wierp.

Plots voelde hij de behoefte Boonstra aan te spreken. Voor Vincent een zin kon formuleren was Boonstra uit het beeld verdwenen.

In de bewegingsloze momenten die volgden herstelde het stilleven zich, bevroor het beeld tot Vincent zichzelf aan zag komen en hij de sleutel in het slot stak.

De deur op een kier.

Nieuwe wereld

‘Denk je nog wel eens aan vroeger?’ Boonstra hield zijn handen in zijn zakken. Er was geen uitnodigend gebaar, geen aanzet om Vincent een antwoord te ontlokken.

Vincent draaide zijn hoofd naar het bosje verderop. De paaltjes langs het fietspad vormden bijna een rechte lijn. Hoe verder weg, hoe beter de markeringen in een lijn leken te staan. Gezichtsbedrog, dacht hij, terwijl de onontkoombare vraag van Boonstra in hem doorzong. Het oog corrigeert en vervormt de waarneming tot gewenste werkelijkheid. Tot werkelijkheid van orde en symmetrie. De gezichtshelften van ieder mens zijn ongelijk, maar de verschillen verdwijnen in de hersenbeelden. Een mens ziet wat hij wil zien, niet wat er te zien is.

Telkens als iemand die vraag stelde en naar zijn verleden informeerde, repeteerde in zijn hoofd die andere vraag.

‘Weet je nog?’

Wat is veranderd sinds Felicity verdween? Wat is veranderd sinds de doosjes op het doek verschenen? Wat is hetzelfde gebleven?

Boonstra keek met Vincent mee in de verte. Het leek alsof de vraag niet gesteld was. De woorden waren gepasseerd, toevallig was er een vraagzin tevoorschijn gekomen. De zin was vergleden tot voorbij de plas waar eenden een rustplek zochten voor de nacht. Boonstra was blijven staan. Vincent was op weg naar de brievenbus aan het begin van het pad. Een eerste stap naar buiten. De ochtend was ongemerkt voorbijgegaan met klusjes in de keuken, met verloren tijd in een uitgelezen boek, met muziek van Medtner en van Grieg.

De middag had Vincent vergast op een extra microscoop-doosje aan de rand van het doek. Het doosje leek van het doek te vallen. Het deurtje op een grote kier. Het doosje stond scheef, als de andere. In het deel buiten het gezichtveld

kon een verrassing schuilgaan; leegte, een verhaal dat op een verteller wachtte. Pas na het avondeten was Vincent naar buiten te gaan. De schrapende groet aan Boonstra was het eerste woord van die dag.

Boonstra had geen haast. Boonstra wist hoe een oprecht antwoord pas komt na zwijgen, korter of langer. Dat was zijn beroepsformatie, zwijgen maakte deel van hem uit.

Een zomeravond in afwachting van de verdwijning van de avondzon. Twee zwijgende mannen in het vrije veld.

'Vroeger bestaat niet,' is op de hogeschool het antwoord van Vincent op de vraag naar herinneringen.

Het gesprek met studenten verschoof door een eenvoudige ingreep naar definities van heden en verleden.

Zijn vaardigheid een gesprek een andere kant op te sturen liet hem heel zelden in de steek. Was het niet door een abstraherende vraag, dan wel door met een nadenkende blik te zwijgen, of door zich botweg om te draaien en weg te lopen. Studenten hadden veelal nog geen weet van gespreks-technieken. De enkeling die antwoord wilde vroeg zelden naar het verleden van zijn docent. Vragen van studenten gingen vooral over de toekomst. Het heden kwam minder aan bod.

Wie geen inhoud kent, begint over procedures.

'Vragen naar de toekomst is nutteloos,' zei Vincent als een student geen bevredigend antwoord kreeg en door bleef vragen.

Middelkamp had vragen voor de toekomst. Barbara gaf maatschappijleer en ze had een slapende bevoegdheid voor geschiedenis. Elk jaar in november had ze twee weken ziekteverlof. Dan sloeg de depressie toe. In het derde jaar dat het leven haar te zwaar leek was Vincent bij haar op bezoek gegaan, half uit meelij, half uit nieuwsgierigheid, met een

sluimerende behoefte het lichaam van Middelkamp te leren kennen; vanuit de biologie, vanuit de ornithologie, vanuit de geleedpootkunde. Middelkamp had hem aarzelend in haar herenhuis toegelaten. Ze had thee gemaakt, zonder koekjes. Ze sprak van herkansingen in het bestaan, van leven in herhaling. Ze liet hem haar huis zien. De hoge kamers, de hoge gangkast op de overloop. Het piano-krukje in de gangkast op de overloop. De strop boven het pianokrukje in de gangkast op de overloop.

'Het licht in de kast is stuk,' had ze gezegd. Vincent had het peertje vervangen. Veertig watt was ruim voldoende, vond ze.

Een week later was ze weer op school. De bui was overgedreven. Haar vraag over de toekomst was tijdelijk niet meer van toepassing.

'De kunst is te weten welke vragen wel en welke vragen niet van toepassing zijn.' De halve klas luisterde. 'Sommige vragen kunnen beter niet gesteld worden. Er bestaan nog geen antwoorden op vragen over wat morgen gaat gebeuren. Zinloos ze te stellen.' Een enkeling luisterde.

Vincent had weinig behoefte aan bespiegelingen over het voorbije. De toekomst baarde hem geen zorg. De tube gele verf was bijna leeg. Als er geen geel meer was, dan schilderde hij met groen, of met een andere kleur.

Boonstra beet kort op zijn onderlip en maakte zijn lippen vochtig. Vincent was op zijn hoede. Elk wordt besmet door zijn werk en neemt vaardigheden en hebbelijkheden van de dagelijkse broodwinning mee in zijn kleren en in zijn huishoudboodschappen. Boonstra was een voorbijganger en hoefde niet meer te weten dan wat aan het oppervlak waarneembaar was, al voelde hij soms een drang om zijn gedachten bij Boonstra de vrije loop te laten.

Boonstra zette zijn rechtervoet op een paaltje. Hij leek niet van plan weg te gaan. Zijn behoefte aan een praatje was

onvoldoende bevredigd. Misschien was de tijd langzamerhand rijp. Misschien hingen vragen en antwoorden in de lucht, zwaar genoeg om gesteld te worden en van een antwoord te voorzien. Vincent hoorde in zijn hoofd klanken van Peer Gynt.

'Vi træffes på sidste Korsveien, Peer.'

Elke herinnering bestond in het heden, ook al ging de woordenwisseling over zaken die zich in het verleden hadden afgespeeld.

Als hij naar de voorbije tijd keek, was het alsof hij Chinese karakters bestudeerde. Hij kon de oprechte betekenis van de gebeurtenissen niet achterhalen, terwijl de karakters niet ingewikkelder waren dan bijvoorbeeld blaasmuziek. Vroege jeugdervaringen leken op natuurbelevingen, daar hoorde geen verstand bij. De rede werd overbodig als herinneringen naar boven kwamen, observaties waren genoeg. De zang en de vlucht van een vogel behoeft geen uitleg. Een vogel zingt, een vogel vliegt.

Klassieke muziek gaf Vincent een beeld van werelden die niet bestonden, niet anders dan in verbeelding van een componist. Dvorak componeerde *De Nieuwe Wereld* en riep met zijn muziek de sfeer en de mogelijkheden op van de Verenigde Staten.

Een geoefend luisteraar kon de aankomst na de zeereis herkennen, de dynamiek, de onbegrensde mogelijkheden. Tegelijkertijd bleef die beleving steken in abstracte beelden. Geen spoorrails, geen vliegtuigen, geen wolkenkrabbers, geen ontrafeling van erfelijke codes.

Muziek was een aanzet naar gevoelens, een opening naar beloften, maar geen concretisering van gedachten.

De werkelijkheid hield met muziek een etherisch karakter, net als Chinese tekens met dikke en dunne lijnen, met, voor

wie dat wilde zien, een afbeelding van een man of een vrouw, van een rijstveld of van een huis.

De betekenis en beleving van klanken, karakters, woorden, van muziek en poëzie, van een verhaal, werd, net als de zang van een leeuwerik, enkel bepaald door de toehoorder.

Vragen over het verleden, over zijn verleden ging hij uit de weg. Natuurlijk had hij een goede tijd met Felicity gehad. natuurlijk had hij Middelkamp enkel getroost in haar depressie. Natuurlijk had hij de sisal strop in haar gangkast weggehaald. Natuurlijk bewaarde hij als een monnik afstand tot de collega's die hem als hoger honing omringden. Irma was dood net als die anderen die er niet meer waren. Omkijken naar Merckenbauw in het kabinet, naar Sorgvliet in het kabinet, naar Grootgenoeg in het kabinet, naar Middelkamp in de hangkast leverde niets anders op dan beelden van een chaotisch ingerichte chemicaliënkast met konings-water en koperkrullen.

Voor elke kwaal is er een medicijn, voor elke terminale aandoening is er een gif van de firma Merck of van Boom uit Meppel.

Veelal waren de gifmengers niet nodig. Virussen en bacteriën deden hun werk op efficiëntere wijze.

De geschiedenis wordt blijvend vervalst. Het is het lot van de mens aan dat bedrog mee te doen; wie niet bereid is die prijs te betalen, valt ten prooi aan verwarring en wordt het slachtoffer van de tweede wet van de thermodynamica.

$$S = k \ln W.$$

Boonstra haalde zijn voet van het paaltje. Er moest een stap gezet worden. Vincent voelde een duw in de rug. De vraag naar herinneringen leek met een wijde boog teruggekeerd.

Ik ben niet alleen slaaf en slachtoffer, maar ook heerser en schepper, schoot door zijn hoofd.

Dat was wat in het verleden had ontbroken; het besef ook schepper te zijn van de gebeurtenissen die het leven bepalen. Niet in de volle breedte, niet bij elke beslissing, waarvan het merendeel zich voltrekt zonder inspraak, maar het besef creator te zijn op die enkele keerpunten die de koers lijken te bepalen.

Alert op het juiste moment, en geen slachtoffer van de dynamiek van de dagelijkse dingen. Ook al blijkt die rol van schepper in retrospectief weer een illusie te zijn.

De zwijgende aanwezigheid van Boonstra was genoeg geweest om het zicht op de geschiedenis te verhelderen. De zolderdozen kierden. De gebeurtenissen uit het verleden losten op. Felicity loste op, zijn dochter loste op, de reis naar de West vervluchtigde, niets leek gebeurd te zijn. Er was geen nieuwe wereld en ook geen oude. De storm ging over in zacht herfst-winterlicht. Wat bleef waren flarden van Peer Gynt en de paarsrode avondzon die tussen donkere slierten aan de horizon raakte en steeds ovaler leek te worden.

'Og så får vi se,- om.'

Zijn overwegingen hoefden geen openbaarmaking. Niet via het woord. Het kistje op de rand van doek gaf een deel van het geheim prijs.

'Heb je wel eens heimwee naar de krant?'

Boonstra zette zijn voet terug op het paaltje. Even leek het alsof hij zijn elleboog op de opgeheven knie zou zetten en zijn hoofd op de handpalm wilde laten rusten. Een trage zucht. De avondlucht was nog te warm om de longstroom zichtbaar te maken. Vincent stak zijn handen in zijn zakken.

'Soms.'

Boonstra pakte zijn gebogen knie vast en streek met de duim langs de binnenkant.

'Soms. Meestal niet.'

Vincent had kunnen vragen naar dat *meestal* en dat *soms*. Hij had die woorden kunnen herhalen. Het hoorde bij zijn gedragsrepertoire. Herhaling van antwoorden was een deel van zijn vraagtechniek, keurig uit boeken overgenomen en tot uit den treuren toegepast.

'Meestal niet,' herhaalde Boonstra, 'en nu ik het mezelf zo hoor zeggen, -je bent de eerste die me vraagt,- geloof ik dat ik nooit terug heb gewild.'

De mondhoeken van Boonstra trokken omhoog en leken naar zijn oren te reizen. De woorden die hij had prijsgegeven waren voor zijn eigen oren bestemd.

'Zinloze overweging. Heimwee. Vind je ook niet? Gedane zaken nemen geen keer.'

Vincent knikte. Zijn vraag was een aanzet geweest om Boonstra op een spoor te zetten en zelf buiten schot te komen. Geen bijzondere vraag, maar genoeg voor Boonstra om het handvat te vinden om te vertellen wat hij kwijt wou.

Gedane zaken namen geen keer.

Kinderen leren spreekwoorden en uitdrukkingen uit het hoofd zonder de betekenis te begrijpen. Wonderbaarlijk hoe diezelfde gezegdes van pas komen als de geschiedenis heeft laten zien hoe geldig ze zijn en hoe onmisbaar als bagage als de tijd verstrijkt en belevenissen meedeelt.

'Elke krant is een dag later oud papier.

'Jarenlang heb ik met bovenmatige hartstocht achtergrond-reportages opgetekend. Aanvankelijk heel boeiend om te horen hoe mensen verstrikt blijven in hun verleden.'

Een uil vloog laag over.

'De jeugd is een lijmpot waaruit ontsnapping nauwelijks mogelijk blijkt. Om te overleven en een pad te vinden vloeit een mens nogal eens samen met vader en moeder of met een broer of zus. Elk mens die een voorbeeld geeft aan een ander, hoe barok ook, krijgt navolging. Ik ben er nog niet uit of de levensloop het product is van een genetisch bepaald patroon

of dat de opvoeding het merendeel van het resultaat beïnvloedt. Een mens lijkt minder baas over z'n lot als het bij eerste oogopslag lijkt. Weinig mensen lijken daar berusting aan te ontlenen, ze blijven druk bezig zich aan het lot te ontworstelen, zelden met waarneembaar en bevredigend resultaat.

Dat op te tekenen is een goede leerschool voor ontdekking en ontwikkeling van relativeringsvermogen. En op den duur heel vervelend, die herhaling.'

Boonstra wisselde zijn voet. De linker stak omhoog. De rechter hield hem overeind.

'Als jonge hond op de krant wil je dat niet weten. Dat hoort ook zo. Een beginner leeft in de toekomst, slaapt nauwelijks uit nieuwsgierigheid naar de krant van de volgende dag waar zijn woorden in afgedrukt staan.' Een glimlach verscheen. 'Zo deed ik dat. Met je jonge collega's op de hogeschool zal dat niet anders zijn, vermoed ik.'

'Het duurde jaren voor ik tevreden was op het moment dat ik mijn verhaal af had. Het bedrukt papier,' Boonstra trok zijn ogen op spleten terwijl hij dat zei, 'het bedrukt papier kon me steeds minder boeien.'

Hij keek Vincent aan, vijf tellen oogcontact, alsof hij wilde controleren dat de dubbele bodem was begrepen.

'Dat waren mijn meest bevredigende jaren op de krant,' zei Boonstra. 'De laatste jaren keek ik vooral naar wat ik vroeger had geschreven. Het plezier aan mijn werk verdween. Mijn beste stukken ijlden als het ware de geschiedenis in. In hun vaart namen ze mijn bevrediging mee.'

Vincent zag hoe de linkerduim de binnenkant van de linkerknie masseerde. Over die massagebeweging had Boonstra niet nagedacht, gokte Vincent. Dat was een autonome reactie van het lichaam, een verlangen naar balans, een evenwichtige behandeling van de ledematen. Misschien was het een ongemak als tussen zijn onwillige rugwervels.

In de nadagen bij de krant had Boonstra de afdeling necrologie toebedeeld gekregen. Van beroemde landgenoten en van minder beroemde streekgenoten schreef hij het in memoriam, soms ver voor de dood had toegeslagen.

'Als de mensen dan werkelijk stierven, was ik steeds weer verbaasd dat ze nog in leven waren. Net alsof ik zelf het doodvonnis voltrok door er een stukkie over te schrijven. Zo kwetsbaar is een mens.'

Boonstra wees naar zon, de vingers los van elkaar in open handgebaar.

'Ik heb geen heimwee naar wat geweest is. Alice wacht, dat is genoeg.'

Boonstra keek niet om. Wat achter Boonstra lag, dat leek niet meer te bestaan.

De ogen van Vincent volgden het karrenspoor tot aan de straatweg. Zwarte kraaien keken schichtig om, krasten weg.

De kras, de schrammen van Merckenbauw. Alom aanwezig.

Als Merckenbauw voorbij liep leek de gang naar de leraren-kamer te versmallen, alsof hij gedwongen werd dichter naar de lerares Duits te gaan, alsof hij haar aan moest raken. Vincent zag in zijn gang naar de personeelskamer kapotte bloedende knieën in haar grijze pantalon. Ze rook naar zure drank, uit haar openingen kwam de lucht van geweld en van schepping.

De vis wordt duur betaald.

Zonder afbraak en vernietiging is geen nieuwe vorm mogelijk. Dat had hij Boonstra willen zeggen, dat had hij Boonstra willen ontlokken om zichzelf te bevestigen en te verantwoorden.

Steeds kleiner liep Boonstra, hoofd in de nek, de schouders licht naar voren, steeds kleiner liep Boonstra uit het oosten naar het westen.

'Jeg siger ikke mer.'

Vincent haalde zijn hand uit zijn zak en keek naar de tube rode verf die tussen zijn vingers heen er weer rolde. Daar had hij de hele middag naar gezocht. Het doosje op het doek had een geel handvat gekregen. De tube met rood had zich tijdelijk onvindbaar gemaakt.

In zijn hoofd werd het lichter en klonk muziek uit een nieuwe wereld toen hij in het halfduister de klep van de brievenbus oplichtte.

Ansicht

‘Charles Darwin combineerde honderden gegevens van tientallen onderzoekers en schreef *Origin of species*. Darwin heeft niet alles zelf bedacht, hij leende waarnemingen en interpretaties van anderen en noemt de onderzoekers met naam en toenaam in zijn boek. Welke waarnemingen ben ik aan het ordenen en welke aanvullende informatie heb ik nu in mijn hand?’

Vincent keek naar de brief met vignet van de biologische vereniging, met daarboven, tussen zijn duim geklemd, een langwerpige witte envelop zonder opdruk. Zijn woorden haalden nauwelijks de overkant van de weg waar een koe met gevouwen voorpoten naast de sloot lag te rusten, de uier als een onhandige grijswitte dooraderde zak tegen de achterpoot. Een gemanipuleerde koe als verbeelding van ingrepen in de natuurlijke gang van zaken, doorgefokt en ongemakkelijk bewegend onder de verstoorde verhoudingen van haar lichaam.

De koe als vertegenwoordiger van een natuurlijke gang van zaken waarvan de mens geen deel lijkt uit te maken, waarvan de mens onzichtbaar en onschuldig op de achtergrond blijft, terwijl alle menselijke handelingen, ook genetische ingrepen, ook selectie van organismen, een natuurlijk onderdeel vormen van het bestaan. Ook een koe is een in elkaar geknutseld huisdier.

Elke handeling van de mens is kunstmatig en natuurlijk tegelijk. Merckenbauw leek aan het ene eind van die schaal te leven en Katzenellenbogen aan het andere uiterste.

Merckenbauw verstrikt in de grammatica van de oosterburen met vaste regels en een genotypische neiging naar orde. Merckenbauw die uitbundig Thomas Mann en Robert Musil had gelezen, maar niet bij machte was zich aan Walthers ritme van drank en geweld te onttrekken. De bijbel

kende ze van voor tot achter, de gereformeerde opvoeding had zijn sporen nagelaten. Kijk om, en voel je bezwaard. Altijd hing het zwaard van Damocles in haar donkere slaapkamer. De mens tot het kwade geneigd, maar geen permissie om het kwade uit te voeren. Geen andere uitweg dan gebed om het kwade vorm te geven, op drank na en op onverwacht en ongezocht overspel, al dan niet fysiek, al dan niet golvend, al dan niet materieel, al dan niet in het kabinet.

Tijdens vergaderingen hield Merckenbauw zich gepast op de achtergrond. Haar territorium was heel klein en een aanval bleek nauwelijks nog mogelijk. Wat haar restte was de moeite niet waard om nog te laten veroveren. Haar domein beperkte zich tot het leslokaal, tot de route tussen slijter en eigen erf, tot de slaapkamer die ze deelde met Walther P. Haar terrein leek niet groter dan een wisselend leslokaal met uitstapjes naar het kabinet tussen de lokalen van scheikunde en biologie; om bij te praten met Vincent. Om vergetelheid te zoeken en bevestiging van haar keuzes voor de dingen die ze deed en vooral voor wat ze naliet.

Katzenellenbogen leek aan het andere eind van de schaal te staan, de voeten stevig in de natuurwetenschappen met goddelijke permissie om aan alles te twijfelen. Atheïst dankzij de Voorzienigheid. Katzenellenbogen kende geen vaststaande patronen, immers de natuur was ondoorgrondelijk en raadselachtig. De bijbelse verhalen waren zonder meer van toepassing op de natuurwetenschappen vond hij, alles was onzeker en onbetrouwbaar; en gewelddadig bovendien.

Hij had het oude testament gelezen en het aantal doden geteld dat in de diverse Joodse oorlogen was gevallen omwille van de Heer. Meer doden dan er ooit mensen geleefd hadden in die tijd. Dat was pas een wonder: elke historische waarneming was een wonder en multi-interpretabel. Dat was niets om zorgen over te maken. Met een lach wilde Katzenellenbogen graag een steun in de rug zijn voor wie nog

niet had ontdekt dat de natuur maximale vrijheid bood en maximale beperking liet zien. Beide tegelijk. Het was volgens Katzenellenbogen aan de individu om keuzes te maken. Keuzes die voor een belangrijk deel gedicteerd werden door de chromosomen; graag of niet. Take it or leave it.

Katzenellenbogen dacht na, daar liep hij niet mee te koop. Katzenellenbogen was een doener. Vooral een dader.

'Elke werkelijkheid is een droom die in vervulling gaat, even ongrijpbaar als een nachtelijke droom met elkaar in willekeur opeenvolgende beelden. Rood kan tegelijkertijd geel zijn, en omgekeerd, zoals in een schilderij meerdere werkelijkheden op een doek staan weergegeven. De kijker bepaalt wat in de verf is te zien. Soms is het leven enkel verf.'

Vincent voelde zich drager van een gefragmenteerd leven, met een vrijwel eeuwigdurende stilstand tussen de dagelijkse handelingen. Hij keek naar het bewegingsloze. Zijn bestaan was geen continuüm. Vincent viel in het tijdgat tussen de bewuste beleefbare delen van zijn leven, en zijn illusies.

'Ster, boom, schaduw, post, straat, uil, pad, klok, huis.'

Boonstra was al thuis. Boonstra kon niet over zijn schouder meekijken. Boonstra kon hem niet meer zien. Felicity keek mee. Hoeveel jaren was het geleden dat ze verdween, over hoeveel jaren sprak ze hem woordeloos toe? Hoeveel jaren had hij laten verdwijnen? Nog pas gisteren?

'Vijfentwintig, vijfentwintig, vijfentwintig.'

Zonder woorden kwamen dauwbeelden in zijn hoofd. Op ooghoogte trokken mistflarden voorbij. Hij voelde de brieven in zijn hand. Hij zag opkomende dauwbanken achter het bosje en achter de plas met eenden, boven de weilanden van Mulder waar de twee paarden bij een hek stonden.

Mulder had het weiland van een nieuwe omheining voorzien. Het hek stond eenzaam midden in het grasland. De paarden hielden van het hek, meer van het hek dan van de scheiding met het buiten land.

De brieven hingen losjes in zijn hand. Het vignet in de linkerbovenhoek verbeeldde een vogel op een paal. Het was een universele vogel in zachtgroen, zonder specifieke kenmerken, een gestileerde vogel als afspiegeling van de beroepsgroep.

Zonder de envelop te openen kende Vincent de inhoud. Het was een uitnodiging voor een studiedag die eerder in het jongste nummer van *De Bioloog* was aangekondigd.

Het blad leek een afspiegeling van congressen en studiedagen en van de vakbroeders. Samenhang ontbrak en ieder preekte voor eigen parochie. De artikelen sprongen van incident naar incident. Encyclopedische kennis werd in herhaling in een modern jasje gestoken. Juichtonen over internet en multimedia, die in de praktijk telkens meer van hetzelfde bleken te zijn en nauwelijks een bijdrage leverden aan verwerving van kennis en vaardigheden. Memoriseren leek overbodig door de instant beschikbaarheid van feiten en meningen. Wie een huismus, een ringmus een heggenmus wilde leren kennen hoefde de kenmerken niet te leren, een plaatje zoeken op internet leek voldoende.

'Wie heeft verkering?' Vincent vroeg het tijdens een practicumles. Er waren er altijd bij die verkering hadden. "Kijk goed,' hij richtte zich tot de anderen die geen losvaste vriendin of vriend hadden. 'Kijk goed hoe dat gaat. Nu hoef je zelf niet meer.' De opmerking was een aanzet om zelf het experiment aan te gaan, zelf in een varkensoog of in een vis te snijden, zelf een plant te determineren of een microscoopcoupe te maken en te kleuren.

'Als dit een kijkpracticum was, hadden we wel een tribune in het klokaal gebouwd.'

Multimedia en het internet waren digitale tribunes. Ze veranderden de lijfelijke beleving. Tegelijk paste ook deze moderniteit in de traditie. 'Wat ruikt het hier naar wc-spray.' Dat was een kind dat een boswandeling maakte met vader om de natuur uit de eerste hand te beleven.

'Umwertung aller Werte,' zou Merckenbauw zeggen. Ze werd verrast door de zang van een merel uit haar telefoon.

Onderwijs in de biologie, en misschien wel in de natuurwetenschappen als geheel, leek stil te staan. Vincent schudde zijn hoofd, als wilde hij de gedachten in de nacht achterlaten. Dat Katzenellenbogen nadacht over de voortgang in de natuurwetenschappen, en dat Nuyters in zijn vrije momenten over vacuüm verhalen ten gehore bracht, dat leek genoeg. Een bioloog hoefde zich daar niet in te mengen, ook niet als brug tussen de sociale wetenschappen en de talen. Een milde hoofdpijn brak door vlak boven zijn ogen. Er hing verandering in de lucht; verandering van inzicht en voortgang in het denken kondigde zich aan.

Het wachten was op een nieuwe Darwin om een overkoepelende gedachtegang uit te stippelen. Informatie over onderwijsomstandigheden was aanwezig en leek te wachten op een synthese. De ongewisheid over de ontwikkelrichting van het onderwijs was wellicht een afspiegeling van de ongewisheid van de ontwikkelrichting die de beschaving volgde. Een beschaving van onsamenhangende incidenten, opgesloten en kreunend in een te krap raamwerk. Een samenleving met trekken van een oververzadigde oplossing die plotseling kon uitkristalliseren tot een massieve brok zout. Een kristallisatie die met veel warmte gepaard zou gaan, onder vorming van een nieuwe ordening.

Wellicht werd de christelijke chaos, waarin elke oorspronkelijke leefregel geërodeerd was, vervangen door een islamitische wereldorde met vaste gedragsvoorschriften. De bijbel hoorde met het verhalende karakter niet voor niets bij

de literatuur. De koran had meer van een scheikundeboek met kookvoorschriften en verordeningen, ondanks herhaalde beloften van prachtige tuinen waar water onderdoor stroomt.

Nolbers zou wellicht aardige en onaardige opmerkingen over bijbel en koran kunnen maken; als de missionaris in spe buiten gevestigde kaders zou durven denken.

Katzenellenbogen was wellicht te verleiden tot milde of heftige provocerende of relativerende opmerkingen over verschillen en overeenkomsten tussen islam en christendom.

'Soms moet je je in het onheil storten om het te herkennen. Pas na de daad komt het besef: van zonde,' hoorde Vincent Katzenellenbogen zeggen.

Zonde in de betekenis van jammer, wilde de synthetisch organisch chemicus laten weerklinken.

'Weet ie wat zunde is mien jong?' Vincent hoort zijn vader. 'Zunde dat is een aold wief botter an het gat smeren en zölf margarine eten.'

'Maar pas op, voor je het weet word je door je overtuigingen verteerd en is er geen weg terug,' vult Katzenellenbogen aan. 'De deur van de hel ligt, en dat geldt voor ieder geloof, naast de hemelpoort.'

'god zij dank ben ik atheïst.'

Als studenten klaagden over leerlingengedrag tijdens stagelessen gaf Vincent troost en bemoediging met platitudes in de geest van: 'Het onderwijs is een afspiegeling van de samenleving. Accepteer de samenleving en probeer op z'n hoogst een detail naar je hand te zetten.'

Was dat niet genoeg, of te etherisch voor de toehoorder dan raadde hij aan om de eigen houding te bepalen.

'Wat een leerling in de klas doet is onbelangrijk, belangrijk is welk gedrag jij er naast stelt. Daar ben je baas over; over je eigen gedrag. Steek enkel energie in zaken waar je invloed op

kunt uitoefenen. Lach om de feiten, anders lachen de feiten jou uit.'

Telkens als hij zich dat hoorde zeggen kwam twijfel boven. De eigen wil is een illusie, dacht hij. Ik wil verantwoordelijkheid nemen voor mijn handelingen, maar als ik naar mijn gedragingen kijk, zie ik dat de niet-gekozen omstandigheden mijn handelingen bepalen. Ik wilde niet alles doen wat ik gedaan heb. Ik heb echter gedaan wat op mijn pad kwam en ik heb te accepteren dat ik gehandeld heb in de context van mijn milieu.

De hemel was donkerblauw, tegen het zwart. Hij voelde hoe zijn borstkast opzette en weer inzakte. Aan de einder overheersten lichtblauwe tinten. Zo had hij de kleuren op doeken vastgelegd.

Zijn eerste pogingen op het doek perspectief aan te brengen hadden geresulteerd in ongenuanceerde vlakken die de kijker weliswaar meevoerden tot ver achter het doek, maar die verzuimden de achterliggende leegte in te vullen.

De microscoopkistjes zweefden in een heelal als de sterren aan de hemel. Ver weg en onbereikbaar, en zonder dat er een richtlijn uit te destilleren was. Zonder dat de afgelegde weg duidelijk werd en rust gaf aan de gebeurtenissen.

Het was aanvankelijk een zo-moet-het Merckenbauwdoek, terwijl het finale resultaat een surrealistisch zo-kan-het-ook-zijn Katzenellenbogendoek was.

De onontkoombare boodschap is wellicht dat er geen doel en geen richting is te ontlenen aan de sommatie van handelingen van miljoenen individuen.

De tijdelijke en troostrijke richting wordt achteraf vastgesteld door een Darwin die de moed heeft te zeggen wat anderen denken, maar niet aan de openbaarheid durven prijs te geven.

Alle vliegen, mieren en muggen op aarde zijn talrijker dan de mensheid; en dat geldt ook voor bacteriën en virussen;

vibrerende en vermenigvuldigende moleculen, ook zonder plan voor de wereld.

Dat Grootgenoeg een hekel had aan Nolbers, dat de historica op wezenlijke punten, en vooral op religieus terrein, van inzicht verschilde met de tot fundamentalisme bekeerde gristen was geen bezwaar voor haar geweest om Nolbers binnen haar aura te loodsen. Haar warmte, -Nuyters noemde dat hitte; gekwantiseerd in Joules en calorieën,- was ruim voldoende geweest om Nolbers binnen te halen. Grootgenoeg en Nolbers hadden een gemeenschappelijke geschiedenis, ze waren representanten van een archetype, een archetype van misleide pubers.

Nolbers had een klasgenoot op het seminarie in de slaapzaal aan zijn gerief geholpen. De broeder-overste kende enkel de katholieke driftbeheersing. Nolbers was op staande voet de poort van de priester-opleiding uitgezet. Maar dat jongens onder elkaar experimenteren, ook met hun seksualiteit, dat zegt niets over geaardheid, dat zegt alles over levenslust. Nolbers werd niet begrepen, hij mocht geen geestelijk voorganger worden. Hij bleef op de zeef liggen.

Grootgenoeg had haar broer het verlies van hun vader leren verwerken. Josée, eerstejaars geschiedenis en op kamers, had haar vader dood aangetroffen in het ouderlijk huis. Laat in de avond trof ze het Newtoniaans afkoelende lijk van haar verwekker in het ouderlijk bed. Ze had haar jongere broer gebeld. Wat te doen, midden in de nacht? Tranen en stille paniek. In de verwarring en ontreddering had Josée haar broer gepijpt in de kamer naast de ouderlijke slaapkamer waar vader lag af te koelen. De aflegging van haar vaders lichaam, de crematie, het was haar ontgaan; gefixeerd als ze geweest was op haar 'vergissing' naast de dode.

Nolbers was niet zonder reden gestopt met de bezoedeling van de tempel van de Heer. Grootgenoeg had hem met verve over de drempel in haar tempel geholpen. De raakvlakken

van leed uit hun jeugd bleken voldoende voor de groei van hun geloof buiten de traditie van hun ouders. Tussen twee geloven lag niet langer het misconcept van een duivel.

Dood en schepping van nieuw leven, dood en seksuele driften lagen dichterbij elkaar dan gedragsbiologen in schoolmethoden durfden op te schrijven. Grootgenoeg had bij Vincent 'gebiecht'. Vincent had achteloos een pedagogisch-sociologisch tijdschrift uit de kast gepakt en een alinea over pijpen voorgelezen.

'Wetenschappelijk' onderzoek toonde significant relevant hogere percentages aan van kinderen geboren negen maanden na een sterfgeval. De woekering in het lichaam en de geest van Grootgenoeg van vijftien jaar verboden natuurlijke driften verdampte in het kabinet. Verdammt.

Ceci n'est pas une pipe.

Waarheden en halve waarheden, kwart werkelijkheden en feiten liepen in Vincents beleving steeds meer door elkaar.

Het tijdelijke van elke nieuwe waarheid, het breekbare houvast van een zwart-wit beschreven en scherpzinnig geformuleerde evolutie zonder twijfel in een wetenschappelijke theorie, als opvolger van scheppingsverhalen, is voor sommigen te groot om onder ogen te zien.

Het is onmacht om te willen zien dat ook de evolutietheorie een tussenschakel is en dat conclusies die uit onderzoek aan chromosomen worden getrokken evenmin waarde voor de eeuwigheid hebben als klassieke overleveringen in bijbel en koran. Voor wetenschappers en gelovigen geldt in gelijke mate: houvast bestaat niet, en dat is ons houvast.

Vincent hoorde de vaatwasser in het kabinet aan de laatste spoelgang beginnen. Als hij de liefde niet had gekend…

Grootgenoeg zweefde met blosjes op de wangen naar het geschiedenislokaal.

Grootgenoeg had na afloop haar lippen gestift.

Ze had Vincent gezoend. Haar tempel was niet langer bezoedeld. Haar tempel was gereinigd.

De langwerpige envelop bevatte niet meer dan een enkel opgevouwen vel. Vincent woog de brief in zijn hand, wreef met duim en wijsvinger over het gladde papier. De postzegel was tot op de kartelrandjes vastgeplakt, zorgvuldig, net als de plakstrook aan de achterkant die geen rafelrand bevatte om voor peuterende vingers een begin van een opening te vinden. Er stond geen afzender op de envelop. Net zo min als op de andere brieven met zijn adres in het zelfde handschrift die in de hal in de bovenste la van het buikkastje lagen. De brieven met dit eigen handschrift gleden ongeopend in de la, telkens weer.

Vincent kende de inhoud zonder de enveloppen open te snijden. Felicity en Irma en Irma en Irma en die anderen hoefden hem niet te vertellen wat hij in die brieven uit de nieuwe wereld geschreven had.

Nadat Felicity was verdwenen, nadat in herhaling andere vrouwen die zijn pad hadden gekruist, na haar waren gestorven, had hij afleiding gezocht in boekbesprekingen. Hij schreef met enige regelmaat over biologieboeken en aanverwante uitgaven. Na verloop van enkele jaren zag hij dat zijn besprekingen een afspiegeling waren van zijn hersenspinsels en dagelijkse belevenissen, verpakt in beschrijvingen van boeken en cd-rom's. Het vakblad las hij nauwelijks. Bij elk nieuw nummer bladerde hij snel tot aan het eind van het bulletin waar recensies lezers tot aankoop moesten overhalen.

De inhoud van een boek was een aanzet om zijn gedachten te ordenen. Die ordening had steeds minder met het boek te maken. Vanaf het moment dat hem duidelijk was geworden dat hij zijn eigen ontwikkelingsgang projecteerde in de

boeken, had hij aanvankelijk met meer vreugde de recensies geschreven. De besproken boeken had hij aan studenten gegeven; de inhoud telde niet meer. Hij had de boeken niet willen houden, zoals een zondaar zijn biechtvader niet telkens onder ogen wil zien. Wat telde was de ordening van gedachten.

Oefening van eerherstel.

Die ordening van gedachten was een proces met een eigen dynamiek. Inzichten verschenen niet in de hectiek van de dag en de opwinding van het moment, maar hadden hun eigen tijd.

Vincent had de ordening van gedachtespinsels gevonden in terugtrekkende bewegingen. Hij was gaan zwijgen en had de overvloed nieuwe indrukken die in groter gezelschap op hem af kwam op afstand gehouden. Hij had daar geen bijzondere inspanning voor hoeven plegen, de natuur had dat voor hem geregeld. Hij had enkel aan de natuurlijke drang hoeven gehoorzamen. Hij kon niet anders.

Vincent had aanvankelijk kindergenoegen ontleend aan de verhulde openbaring in het vakblad van zijn dagelijkse werkelijkheid. De beelden kregen vorm in woorden, de woorden vormden zinnen, de zinnen vloeiden samen tot een artikel en de artikelen vonden een uitweg in *De Bioloog*. Af en toe smokkelde hij een afbeelding van een van zijn doeken naast de tekst.

Als hij het gedrukte exemplaar uit de wikkel liet glijden en de pagina opsloeg met zijn naam en zijn woorden, was het alsof zijn geschiedenis vervluchtigde. De bespiegelingen aan de hand van vakliteratuur werden een afsluiting van een periode. Ze waren de noodzakelijke herhalingen om Felicity, om Irma, om een dode mestkever met glimmende schilden, een rovende kiekendief een rustplek in zijn leven te geven.

Hij schreef zijn eigen alinea's om zijn eigen geschiedenis een basis en een rustplek te geven. Die uitlaatklep voorkwam dat hij intense avonturen met Sorgvliet, met Grootgenoeg, met Merckenbauw, met een Irma en Felicity zou beginnen.

De beschouwingen in het vakblad vormden onderdeel van een vergeetkromme, een asymptotische curve van dagelijkse beslommeringen uitgezet tegen de tijd. Hoe verder in het verleden een voorval zich had afgespeeld, hoe harmonischer die geschiedenis leek te zijn; vertaald in: zo moest gebeuren wat zich heeft voorgedaan. De taal beschermde hem tegen wat hij niet langer wilde, tegen wat niet langer bij hem paste.

Zijn naam stond onder de besprekingen, maar het was alsof die Vincent, die schrijver van overwegingen en leverancier van aanbeveling of veroordeling, een ander was dan de lezer van hetzelfde verhaal.

Dat lezers niet op zijn besprekingen reageerden was winst. Hij zou zich slechts met moeite hebben kunnen verdedigen tegen kritiek op artikelen die hem niet langer toebehoorden. Postuum leek schrijver de huidige Vincent toe te spreken vanuit een graf, vanuit een kist waar de deksel nog niet gesloten was, maar nog slechts op een smalle kier stond; die mens was je.

Voor hij zich omdraaide stak Vincent in een laatste gebaar opnieuw de hand in de brievenbus. Tegen de wand vond hij een ansicht die hij bij de eerste lichting gemist had.

Zijn hoofd ging met korte schokjes heen en weer. Vanuit zijn voeten kroop een tinteling omhoog die hem deed wankelen. Zijn voeten gloeiden. Vincent stak de brieven in zijn zak en hield de ansicht voor zich uit. Ook zonder te lezen wist hij wat hij kon verwachten. Hij hield de kaart met het vertrouwde handschrift met beide handen omhoog.

In het duister onderscheidde hij de zinnen naast zijn adres.

'Nee, nee,' klonk over zijn lippen. Zijn hoofd bewoog zachtjes op en neer.

De koe aan de overkant leek niets gehoord te hebben. In de verte leek zijn huis te groeien. Vincent hoorde zijn deurbel. Hij zag een kek hoedje, hoorde voetstappen op het pad.

Papier, inkt, duim, wijsvinger, oog, zenuw, lucht, schemer.'

De ansicht gleed in het borstzakje van zijn hemd.

Aurore

Ze was op tijd. Precies op de tijd die ze op het kaartje had vermeld. Vincent had koffie gezet. Ze wilde liever thee. Je en jij zouden ze zeggen, om het leeftijdsverschil te overbruggen, en andere kloven die hen van elkaar scheidden. Halverwege twintig, schatte Vincent, misschien was ze wat ouder.

Hij wist op een maand nauwkeurig hoe oud ze was. Aurore.

'Mooi uitzicht,' zei ze.

Aurore stond met de rug naar Vincent. Ze keek naar buiten, naar de Japanse sierkers, naar de struiken en het nestkastje met jonge mezen met hun hoog gepiep. Misschien keek ze met een scheef oog naar de doosjes op het schilderij. Dat was niet te zien.

Aurore stond midden in de kamer, voeten naast elkaar, de schouders strak, met een lichte boog naar achteren.

Het kozijn van het raam deelde haar lichaam in tweeën, rechts sloot haar lichaam op het doek aan, links trok het een grens door de weilanden en de weg in de verte waar de lijndienst van Arriva voorbijreed. Ik kom eraan. De Japanse sierkers stond in bloei. De bloesems leken licht te geven. Zo had Van Gogh geschilderd, lichtpaars, met witrose zweem.

De billen van Aurore bolden naar achteren, volumineus, geaccentueerd door de holle rug die deels werd verborgen door het korte jasje. Haar rok kwam tot vlak boven haar knieën. Boven het jasje stak de rode kraag van de blouse scherp af. Ze had korte donkere krullen.

Vincent stond in de deur naar de keuken. Hij zag Aurore in tegenlicht en kwam de woonkamer binnen met thee.

Zijn hoofd en ogen maakten een licht golvende draai, als wilde hij zijn dochter in eerste aanzet door zijn bewegingen in zijn hoofd vastleggen om haar later, als ze weg was, te kunnen schilderen in rood en goud. Haar achterkant, met donkerblauw hoedje.

Zo prepareerde hij beelden om ze later in verf vorm te geven. Zo had hij de grafmuren van Noord in zijn hoofd vastgelegd om er doosjes van je kunnen schilderen. Doosjes die hij voor zijn bezoek aan Aruba in het kabinet van het biologielokaal had uitgezocht om nog onbekende redenen. Doosjes op zolder die een gelijke vorm hadden behouden, maar door zijn aandacht van inhoud waren veranderd, alsof ze in het kabinet een stille wenk waren geweest om vorm te geven aan een ver en nabij verleden. Doosjes als afspiegeling van graflades op een eiland.

Een kwart eeuw geleden had hij op een zelfde manier met licht tollend hoofd op het strand met Felicity naar de tropenhemel gekeken. Hij had haar oneindigheid en haar plaats willen vatten en Felicity af willen meten aan de hemel. Hij had haar mee terug willen nemen; naar zijn huis bij de eendenplas.

De kanker was sterker geweest.

Felicity was sterker geweest.

De thee kleurde lichtbruin met okeren tinten. Het raam weerspiegelde in de glazen pot tot een gedeformeerde rechthoek. Ruimtelijke meetkunde voor Sorgvliet.

Het natte theezakje uitgezakt in de gootsteen. Extractie en scheidingsmethoden voor Katzenellenbogen.

Vincent zette de theepot op de tafel en liep terug naar de keuken. Hij haalde glazen en suiker. Zijn voeten brandden in de zwarte gaatjesschoenen. Hij had ze afgestoft en tot glimmens toe gewreven. Onder de linnenkast klepperden de Zweedse klompen.

Een dienblad was te zwaar geweest voor wat hij te tillen had. Hij had zich niet vertrouwd met thee en glazen op een dienblad. De kleine last was, met Aurore binnen bereik, teveel voor zijn tintelende vingers en trillende handen.

Zijn lichaam leek onwillig feiten onder ogen te zien. Feiten die met een ansicht zijn bestaan binnen waren gegleden.

‘Ja, mooi uitzicht. Ik ben er tevreden mee.’

Hij hoorde zijn monotone timbre. Hij merkte dat zijn ogen door het raam wegkeken naar buiten en traag naar het doek met de doosjes vergleden. Een sering op het doek zou levendiger zijn, of een Japanse sierkers met uitzicht op de Olympus.

De sturing over zijn zintuigen leek Vincent in de steek te laten. Het automatisme van de handelingen leek opgeschort. Het was alsof het onwillekeurige zenuwstelsel tijdelijk staakte, hem uitdaagde en hem voor elke waarneming en handeling verantwoordelijk maakte. Zonder gerichte aandacht leek hij de koers kwijt te raken.

Spreken ging niet vanzelf, maar lukte enkel door gericht de stembanden tot trilling te brengen. Enkel bewust van zichzelf bleef hij bekwaam in zijn handelen.

Vincent voelde een prop in zijn keel, een kleverige dot alsof hij warme melk had gedronken en de slijmproductie in zijn keel had versterkt. Zijn kennis over de samenstelling en het gedrag van eiwitten, koolhydraten en micro-organismen baatte niet. Hij haperde met woorden, gewend aan zwijgen als hij was.

Zijn blik bleef halverwege de kamer hangen. Slechts vaag zag hij de omtrekken van het venster met pastelkleuren van zuring, fluweelgras en boterbloemen in het weiland en diffuus blauwgrijze ochtendlucht. De afstand van jaren tussen Aurore en hem was niet te overbruggen, niet in de korte tijd die verstreken was sinds hij haar had binnengelaten.

De minieme omvang van de verstreken uren, dagen, maanden, jaren verwarde zijn beleving en was tegelijk een opluchting. Het was alsof tijd niet bestond. Meer dan dertig jaar inspanning aan de hogeschool, meer dan dertig jaargroepen in de lessen, meer dan dertig collega’s meer dan dertig jaar in zijn niche.

Ieder was ouder geworden.

Merckenbauw grijs en der dagen zat, Katzenellenbogen met zijn eeuwige explosies, Van der Vaart met vulgaire grappen verpakt in pseudo-aristocratie, de eeuwige worstelingen van Nolbers, LePoole, Sorgvliet en Grootgenoeg. Sparrenboom in gevecht met de ziel van zijn border collie, Quaadstemeer nog steeds geen museumstuk. Zwaneman als eeuwig suikerpatiënt en Krommenagel die elk jaar met pensioen leek te gaan, maar altijd aanwezig bleef. De tijd stond stil. Er was niets nieuws.

Felicity had de tijd stilgezet. Haar afscheid had de tijd stilgezet. Haar klok bleef de laatste dag herhalen. Tot vandaag. Aurore als gouden zonsopkomst van een nieuw tijdperk. Aurore als voortgezette illusie.

Vincent wilde haar contouren beurtelings wel en niet in zich opnemen. De weerstand om betrokkenheid bij zijn dochter toe te laten was nog niet verdwenen. Zijn hoofd tolde, zijn hersenen leken hem uit te lachen.

De vaatwasser spoelde.

Ja, de tijd is gefragmenteerd. Tussen de gebeurtenissen staat het heelal stil.

'Thee, suiker, vloer, verf, kast, kist, oog, kind, kind, kind.'

Met de verdwijning van Felicity had hij het bestaan van Aurore opgeschort. Hij wist dat ze geboren was, hij wist dat hij haar nooit zou willen zien, niet als ze geboren was, niet wanneer ze ouder zou zijn, niet als ze dood zou zijn; nooit.

Sinds de dood van haar moeder had Vincent die bloedband doorgeknipt. Een vervolg wilde hij niet. Ze bestond niet.

Heftigheid en zachtmoedigheid zijn ongeschikt als de dood om de hoek komt kijken. Voor zijn noodzakelijke daad had Vincent de rekening betaald. Hij zou niet terugkomen op zijn besluit.

Hij had betaald in terugkerende buien van halfwaan, van jaren in slopende onmacht, in onmogelijke relaties met vrouwen die de een na de ander onder zijn handen stierven, alsof hij na die ene daad geen recht meer had op eerherstel.

Het lot leek een spel met hem te spelen. Het lot had hem veroordeeld waar een rechter in gebreke was gebleven. In overtreding van de moraal, van vigerende ongeschreven regels, ligt straf al opgesloten, daar is justitie niet voor nodig.

Terugblikken is zinloos, voor zover die gebeurtenissen niets toevoegen aan het heden.

Vincent was gaan schilderen. Verjaring kreeg in olieverf een hanteerbare vorm. Alle daden willen gehoord worden, ook door de dader; vooral door de dader.

In verf maakte hij beelden die een afspiegeling vormden van de gedachten en beelden die in zijn hoofd voorbijkwamen, ook al was niet steeds helder wat de voorstelling betekende. Hij herkende elementen van de impressionist Gustav Klimt, van Salvador Dali, van René Magritte en andere surrealisten.

En nu stond ze daar.

'Jeg skal vugge dig, jeg skal våge.'

Vincent keek voorzichtig naar de onuitwisbare afdruk van haar moeder. Aurore was Felicity, ze was Felicity meer dan dat ze een nazaat van hem was. Vincent wilde niet dat ze zijn kind was. Hij wilde dat ze een andere man haar vader noemen zou. Ze was zijn geesteskind.

Aurore was onontkoombaar Felicity.

'Gebruik je suiker in de thee?'

Zwaneman gluurde om de hoek van de deur.

Aurore trok haar wenkbrauw aanminnig omhoog.

Haar vraag deed pijn. Het was een aangename pijn, een pijn die zachtjes achter zijn ogen brandde. Tranen wilde hij niet.

'Ik ken je niet zo goed,' zei ze.

Zo gaat dat, dacht hij, alle clichés vechten om gehoord te worden. Geen enkele kan worden overgeslagen. De vraag naar suiker in de thee, zijn ontmoeting met Aurore en de eerste gedachtewisseling was als een bezoek aan een vreemde stad.

Eerst de toeristische bezienswaardigheden, de Eifeltoren, het vrijheidsbeeld, de Dam en de Euromast, der Brandenburger Tor, Bartje; ze zijn onontkoombaar, als het atomium en de tower bridge, als het Peerd van Ome Loeks, als us mem. Onontkoombaar als de haven in Oranjestad en de begraafplaats in Noord. Details laten zich pas ontdekken als obligate lijnen zichtbaar zijn geworden.

'Jeg skal vugge dig, jeg skal våge.'

Vincent liet zijn blik over haar ronde gezicht gaan, haar lichtbruine teint, haar donkere ogen met wenkbrauwen die smaller waren dan het gezicht nodig leek te hebben. Aurore had lichtbolle wangen en aanleg voor een dubbele kin. Dat had ze van haar moeder, net als de mild tuitende borsten, die na het zogen van een kind zouden gaan hangen.

'Het is ongevaarlijk om je ogen de kost te geven,' zei de stem in zijn hoofd. Vincent wist wel beter.

Hij hoorde Katzenellenbogen. 'Kijken is ongevaarlijk en zien ook,' had Katzenellenbogen gezegd. Vincent had het verschil tussen kijken en zien ter sprake gebracht en de diepere betekenis van die woorden.

'Dat geldt voor jou, misschien, maar dat onderscheid is kunstmatig. Het onderscheid tussen kijken en zien is angst. Als je bang bent jouw werkelijkheid onder ogen te zien, dan beperk je je tot kijken, dan houd je afstand. Als je de angst voorbij bent, durf je het leven en alles wat het te bieden heeft onbevangen waar te nemen. Angst is een deel van je. Niets om bang voor te zijn.'

Vincents keek. Zijn blik gleed over het lichaam van Felicity's kind. Hij zocht zichzelf in het lichaam van Aurore, die zich had omgedraaid en hem zwijgend met haar donkere ogen stond op te nemen. Hij speurde naar afdrukken van zijn eigen lichaam, van zijn hoofd. Waar kon hij zijn zaad herkennen, waar was gegroeid wat hij had geplant?

Niet in haar korte stevige benen, niet in haar brede heupen en uitstekende billen. Aan de buitenkant van haar lichaam kon hij niet ontdekken waar zijn beeld en gelijkenis begon. Misschien heeft ze eenzelfde lever, of alvleesklier, of longen, of pijnappelklier, het wormvormig aanhangsel of de twaalf-vingerige darm, misschien is de omvang en vorm van haar hart een afspiegeling van mijn hart.

Erfelijke eigenschappen gaan verder dan de buitenkant, hield hij de studenten voor. Het innerlijk, de blaas, de maag, de lever, de milt, de nieren, spieren, organen, zenuwcellen, elk onderdeel draagt delen van de chromosomen van de vader en de moeder. Soms komt, althans aan de buitenkant, de moeder meer tot expressie dan de vader. Dat zijn uiterlijkheden, over het innerlijk is weinig bekend. Slechts zelden legt een chirurg organen van kinderen naast organen van ouders.

Aurore keek met indringende blik naar haar vader. Ze trok haar mondhoeken licht naar achteren.

'Zal ik thee inschenken?'

Ze wachtte het antwoord niet af. Aurore ging zitten en liet voorzichtig twee klontjes suiker in haar glas vallen.

Vincent zag hoe tengere handen de glazen schikten. Misschien speelde ze piano.

'Jeg skal vugge dig, jeg skal våge.'

Krinkelende waterwolkjes maakten een draai boven het glas en verdwenen onzichtbaar in de kamer. Ze had zijn handen.

De suiker kreeg een matgrijze kleur en zakte langzaam in elkaar voor ze oploste en de moleculen zich overgaven aan een oneindig aantal mogelijke ordeningen.

$S = \mathrm{k} \ln W.$

Ze dronken zwijgend thee. De een leek op de ander te wachten. Na een kwart eeuw zwijgen, ontbraken woorden en zinnen. Er was nog geen stilzwijgende afspraak van wederzijds begrip. Woorden leken overbodig geworden, tijdelijk. Aurore keek om zich heen. Haar blik bleef bij het doek steken. Aurore fixeerde op een doosje aan de rand en kneep haar ogen op een kier.

'Je bent op Aruba geweest. Op Noord.'

Aurore bracht het glas naar haar lippen en dronk voorzichtig. Ze zette haar voeten naast elkaar. Ze droeg zwarte schoenen met een brede band over de voet.

Vincent knikte, nauwelijks merkbaar. Hij had zijn ogen dicht.

'Zee, Amigo, hoedje, terras, divi divi, stof, steen.'

Hij was op Noord geweest, hij was langs de zuidkust gereden, hij had aan de noordkust geparkeerd, hij had in de achteruitkijkspiegel het strand gezien met twee wandelaars. Hij had de kruisen en de autowrakken gezien. Hij had gezien wat hij al kende. Aurore wist wat hij had gezien.

'Klopt,' zei hij.

'Klopt, ik ben op Noord geweest.'

'Heb je me gezocht?'

Het was een retorische vraag van zijn kind. Het was een kindervraag. Felicity kwam voorbij: 'Spreek je uit, vertel de waarheid aan je kind.'

'Spreek, je zwijgtermijn is verjaard.'

De zwijgtermijn van Katzenellenbogen was ook verjaard. Hij was de troost in bange dagen van Birgit, al jaren.

Merckenbauw was niet langer bang voor Walther P.

Birgit Merckenbauw was niet langer bevreesd voor collega's met oordelen achter de voortanden.

Birgit had haar steun gezocht bij de synthetisch organisch chemicus. De organicus was de beroerdste niet geweest. 'Chemici hebben oplossingen,' zei Katzenellenbogen. 'Of niet soms?'

Katzenellenbogen dronk bij gelegenheid een glas witte wijn. In het kabinet. Bij hoge uitzondering met Merckenbauw. Katzenellenbogen was een kenner. Hij dronk Spätlese uit de koelkast, en huiswijn als hij uit eten ging, wat hij overigens zelden deed.

'Huiswijn is goed, een restaurant schenkt geen bocht. Ik ben misschien en oude zak, maar daar hecht ik aan: een goed glas huiswijn.' Zolang het maar geen Algerijnse wijn was, of wijn uit Tunis.

'Maar ook dat verandert wel,' had Katzenellenbogen gezegd. Mijn kleinkind woont daar. Ik haat de ontvoering, maar ik kus de grond onder de voeten van Hinri. Zo is dat. Het duurt nog een paar jaar, dan drink ik ook weer Afrikaanse wijn. Omzien in wrok levert niets op.'

Maar Katzenellenbogen had toch aan het kortste eind getrokken, naar het leek, de Endlösung van Walther Prins was voor Merckenbauw sterker gebleken; 100% proof. Met dank aan Katzenellenbogen voor bewezen lichamelijke en spirituele diensten in het kabinet.

Birgit had zich na opening van zaken en na Vincents lichamelijke en geestelijke bijstand op haar territorium terug-getrokken, met dank aan de support. Met dank aan Vincent voor de tussenoplossing om van Katzenellenbogen los te geraken. Katzenellenbogen kon opnieuw aan herbenoeming van zijn teleurstelling beginnen. Dat lukte snel.

Na doorbreken van het zwijgen van Merckenbauw had Katzenellenbogen het kabinet tot zijn koninkrijk gemaakt. ‘Ach kerel, we zijn nu echte *zwagers*,’ had Katzenellenbogen tegen Vincent gezegd. ‘Ook gij Brutus. Dat we ooit dezelfde vrouw zouden vrijen, dat hadden we nooit achter elkaar gezocht. Wat een verrassing.’

Katzenellenbogen was niet zwaar teleurgesteld. ‘Ach, kort wel natuurlijk. Ook ik ben gevangene van mijn verslavingen. Maar de feiten lachen me uit als ik stil blijf staan bij het verleden. Elke dag is een verrassing, daar leef ik me in uit. Ik zou niet anders willen.’

Katzenellenbogen had oplossingen. ‘En biologen drinken oplossingen, of niet. Eigenlijk ben je geen echte bioloog, zo van de blauwe knoop.’

Vincent keek langs Aurore naar buiten. Het voorjaar vond hij het mooiste seizoen, als het voorjaar was. In het najaar hield hij het meest van het najaar, als de storm overgaat in zacht herfst-winterlicht. De winter was in de winter op z’n best, net als de zomer het beste in het midden van het jaar paste. De wisseling van de seizoenen, de verschuiving van kleuren in het blad, de trage groei die plotseling zichtbaar wordt als de blik van de kijker er blijft hangen. Elk detail dat belangrijk wordt onder de waarneming van de voorbijganger. Daar hield hij van.

De gedachteloze natuur en de natuurlijke cyclus van kalme en heftige bevruchting, van geboorte, groei, van aftakeling was de basis van zijn harmonie.

Telkens als hij met de studenten het vrije veld in was getrokken, was die overgave aan de natuur gegroeid. Hij was genoodzaakt te benoemen wat hij in de natuur zag. De schimmels en mossen op de bomen, met hun voorkeur voor de vochtige kant van de stam. De grassen en plantjes naast het fietspad, langs schelpenpaadjes, in wegberm, gevormd door ingrijpen van de mens die het milieu verstoorde en

geschikt maakte voor kalk- en zoutminnende organismen, ook op plaatsen ver van de zee.

Aurore bleef hem aankijken. Ze leek te weten wat zich in vijfentwintig jaar aan veranderingen had voltrokken. Wat gebeurd was, wat verjaard was en bewaard was gebleven. Alsof de gebeurtenissen, eenmaal voorbij en in het lange-termijngeheugen opgeslagen, wonnen aan eeuwigheids-waarde.

Vincent voelde zijn spieren verslappen. Nee, hij zou niet huilen, zoals hij niet gehuild had op Aruba, niet de eerste keer op het eiland, niet de tweede en niet de derde keer. De tijd was nog niet rijp om te zeggen wat vijfentwintig jaar ongezegd was gebleven.

'Je mag me nog thee inschenken, als je wilt,' zei hij.

'Straks laat ik je de tuin zien en de plas verderop. Als je dat wilt.'

Aurore pakte Vincent bij de bovenarm en voelde hoe haar vader kort verstrakte onder haar aanraking. Ze keek op zijn horloge. Het stond stil. Al 25 jaar stond het uurwerk stil.

Vincent reikte naar haar hand, maar voor hij haar vingers had bereikt stak ze haar hand in het jaszakje en klapte haar telefoon open.

'De bus komt over drie, vier, vijf, zes, zeven, acht minuten. Ik wandel naar de halte,' zei ze, de buskaart in aanslag:

'Je hoeft niet mee te gaan. Ik vind het pad.'

Ze stak haar hand uit. Hield kort en krachtig zijn hand vast. Hij deed zijn ogen dicht.

'Ben je bang?'

Ze wees naar de camera in de bovenhoek van de hal. Toen liet ze zijn hand los. De duim van haar rechterhand ontbrak.

Video

Vincent had gezien hoe Aurore kleiner werd op weg naar de bus. Hij had een stille hoop gekoesterd dat ze om zou kijken en zou zwaaien, of misschien haar hand tot heuphoogte zou opheffen, zoals prille minnaars dat doen bij een tijdelijk afscheid vol beloften voor een vervolg. Aurore liep rechtop, rechte rug en strakke pas.

'Ach vent, nu al.'

De bushalte was links van het pad. Aurore was achter een beuk verdwenen en niet weer tevoorschijn gekomen. Ze had niet omgekeken. Vincent had gewacht tot de bus was gestopt, een paar passen had hij naar voren gezet als wilde hij naar haar toe, toen had hij zich omgedraaid.

Zo was Felicity ook weggegaan, over het zelfde pad met strakke pas, zonder omkijken. Zo was Irma vertrokken, die keer.

Felicity liep trager misschien dan Aurore. Dan Aurore die, warm en veilig in het vruchtwater, nog niet geboren was.

Nee, Felicity had niet omgekeken naar het huis waar ze met Vincent de jaren had doorgebracht.

Ze had niet omgekeken naar de akker waar haar kind was verwekt, naar de plaats waar de aanzegging van het einde haar had bereikt.

Vincents huis was het huis van de aangekondigde dood, ver weg van de plaats waar ze rust zou vinden.

Makamba pretu.

Verbazingwekkend, hoe kleine voorvallen een geschiedenis naar het heden verplaatsen. Soms zet het ontbreken van een verwacht gebaar de geschiedenis in beweging. Die gemiste trilling van een hand, die ontbrekende oogopslag, die trage tred zichtbaar in een haastige stap.

'Ik heb een cadeau voor je waar je misschien genoegen aan beleeft als ik er niet meer ben,'

Felicity had het zonder blikken of blozen gezegd.

'Gefeliciteerd.'

Ze had de felicitatie met een glimlach overgebracht, en een korte zoen.

'Als ik er straks niet meer ben,' had Felicity gezegd.

Zo eenvoudig was het.

Vincent deed de deur van het schuurtje dicht. Aurore had in de deuropening gestaan en gezien hoe twee fietsen in een rek geparkeerd stonden. Een damesfiets met platte banden. Het sleuteltje met een touwtje door het oog aan een spijker naast tuingereedschap, roestig aan de randen.

Aurore had hem kort aangekeken en haar hoofd lichtjes naar beneden gebogen, schouders naar achteren, de wenkbrauwen opgetrokken, alsof ze over de bovenrand van een virtuele bril keek. Ze was het schuurtje niet binnen gegaan.

Vincent had zich klein en machteloos gevoeld, niet in staat ook maar een glimp van de gedachten van Aurore te raden, niet in staat een voorzichtige vraag te stellen of een luchtige opmerking te maken.

Hij had naar de grond gekeken en met zijn hand over het ruwe hout van de openstaande deur gewreven. Spinnenrag overbrugde de kier tussen deur en kozijn. Hij had gewacht tot Aurore uitgekeken was.

'Mag ik je tuin zien?' had ze gezegd.

Ze had het sleuteltje, licht verbogen, dat ze als vanzelf door haar handen had laten gaan, aan de spijker teruggehangen. Ze had niets gezegd.

Zonder woorden was ze sterker dan hij ooit met taal zou kunnen zijn.

Vincent wist nog hoe hij zich voelde toen hij de fiets van Felicity op slot had gezet. Felicity was in de vijfde maand. Ze

wilde niet meer op de fiets over het rulle zandpad naar het dorp. Felicity wandelde, ze had alle tijd.

Zijn omarmend gebaar achter het zadel was een afsluiting geweest, zoals elke handeling in de nabijheid van Felicity een deel van een slotakkoord werd.

Felicity leek volop te leven, terwijl zijn leven naar het einde leek af te glijden. Zijn bestaan had hem een omgekeerde wereld geleken, een tegenspraak die hij niet verenigen kon met de medische feiten. Hij schreeuwde: wie heeft hier nu eigenlijk kanker?

De vraag drong zich alle dagen aan hem op en benauwde hem, zonder dat hij een begin van een antwoord vond. Felicity hoefde hij niet te vragen.

Hij wilde haar niet vragen naar haar woekeringen. Ze deed elke belangstelling voor haar ziekte met een zwijgende glimlach af. Van geen belang. Haar dood was van geen belang. Ze leefde immers en ze droeg nieuw leven bij zich. Wat wil een mens nog meer?

Op een schap, vlak onder de dakrand stond de lege doos waarin de videocamera verpakt was geweest. Het karton was verkleurd en door muizen aangevreten. Op de buitenkant van de doos waren flarden van de afbeelding zichtbaar.

'Pak maar uit.'

Toen de buitenkant van de doos het cadeau had verraden, had ze gezegd: 'Ik weet dat je niet van dit soort fratsen houdt, maar in een nieuwe situatie komen nieuwe vaardigheden van pas.'

Felicity had hem aangekeken met een blik die zeggen wou: 'De camera is van jou, neem maar aan. Als ik er niet meer ben mag je alles wegdoen wat je niet past.'

Het cadeau had hij als wraak gevoeld. Subtiel, indringend en onweerstaanbaar. Ook als hij de camera weg zou doen, zou

dit cadeau hem blijven achtervolgen. Het was de blik van Felicity die hem zou blijven achtervolgen.

In twee pakjes had ze tien videobanden met een opname-duur van elk drie uur toegevoegd.

'Ruim genoeg voor een studiebelastinguur,' had hij gezegd, 'een student zou er blij mee zijn.'

Zijn beroepsdeformatie hielp hem uit het ongemak, maar hij was niet blij geweest. Vincent had Felicity gezoend. Ze stiftte de lippen. Een zoen van bros rubber. Onwennig en opstandig als een kind. Een kind dat een te groot cadeau had gekregen en sprakeloos was, alsof een tegenprestatie zich opdrong en een dankbare ontvangst in de weg stond.

'Sov du, dyreste Gutten min.'

Straks zou hij de videobanden van die namiddag bekijken en opnieuw beleven hoe Aurore met de rug naar hem toe in de kamer stond, hoe ze aanbelde, met hem naar de schuur wandelde, hem bij zijn bovenarm pakte, heel even toen hij zijn jas had aangetrokken.

Het was, op de eerste en laatste handdruk na, de enige aanraking geweest.

Vincent liep naar de plas bij het bosje. Hij wilde niet naar binnen. De opkomende avondkou deed hem goed.

'Ja, ik ben bang, ik ben bang,' zei hij zachtjes. 'Kind, ik wil je vertellen waar ik bang voor ben, maar de tijd is nog niet rijp. Ik durf je niet te vertellen wat ik je zeggen moet.'

Hij keek naar het begin van de zandweg. Boonstra zou over een uur langskomen.

Felicity was uitgehuild. Ze had haar tranen verloren. 'Het water is op,' had ze gezegd.

'Er is een zee vol water,' had hij geantwoord, 'en de zee weigert niets.' Zijn woorden waren niet aangekomen. Felicity

had geen tranen meer. Ze had geen verdriet meer. Ze had Aurore, ze droeg haar kind bij zich en was verzekerd van een vervolg na haar dood. Dat maakte haar rustig.

De zelfverzekerdheid van Felicity had Vincent opstandig gemaakt. Opstandigheid die langzaam in woede was overgegaan.

Zijn kind had hij ontzien, haar moeder was onkwetsbaar. Aurore was veilig in het lichaam van haar moeder. De koffiebruine huid van Felicity kleurde donker op haar rug, haar benen, haar armen, haar hoofd. De kanker maakte haar onkwetsbaar. Niemand kon haar het leven afnemen, ook Vincent niet.

Een half uur proefopnames; een half uur beelden van zijn verjaardag in de buitenlucht. Brandganzen boven de vaart. Ongemakkelijke beelden van wat een luchthartige dag had moeten worden. Een ontspannen Felicity die al wist dat ze zou vertrekken en het vliegticket in haar tas had. Vincent die zich betrapt voelde in zijn verloren onschuld, onhandig, kwetsbaar in eigen aangezicht en uit zijn heerserrol geworpen door een derde oog dat als een indringer zijn bestaan onbarmhartig registreerde. Hij was blij geweest dat hij naar het introductie-kamp met de eerstejaars kon vertrekken. Hij had de beelden niet teruggekeken. De band lag verloren tussen video-cassettes.

De avond gleed in eigen tempo voorbij. Wie de natuur wil beheersen, moet haar gehoorzamen, dacht Vincent. Wat voor de geschiedenis geldt, dat geldt ook voor de tijd. Niets is in staat de geschiedenis een andere wending te geven, vooral niet de geschiedenis die voorbij is gegaan. Wat overblijft is een herkleuring van feiten. Feiten die zich niet laten vangen in welke taal dan ook. Alle beschouwingen die niet met de tijd meeleunen zijn tevergeefs en een opeenhoping van verspilde moeite.

Nodeloze en noodzakelijk verspilde moeite.
Een veldmuis ritselde in het losse blad.

'Heb je me gezocht?' Aurore had de vraag gesteld. Daar bij die boom waar de velduil een vaste plek had. Verderop, waar de hemel door de takken kleurde.
'Heb je naar me uitgekeken?'
Aurore had gehoord dat hij op Aruba was geweest, dat hij het graf van Felicity had bezocht. Dat hij een rondrit op het eiland had gemaakt. Een dorp in de provincie bewaarde meer geheimen dan een eiland in een oceaan.

'Heb je gezocht?'

Aurore was blijven staan, schuin voor hem, zonder om te kijken, zonder verder een woord te zeggen.
Aurore. Hij had het lot de gelegenheid gelaten. Hij had gehoorzaamd aan de loop van de dingen, hij had de beleving gehoorzaamd om zichzelf baas te kunnen blijven.

Bon dia dushi

De videoband met opnames van de brandganzen had nog in de camera gezeten. Op het vliegveld had de douane Vincent gevraagd de camera te openen. Met tegenzin had Vincent het verzoek ingewilligd. De douanier had hem zijn tas willen laten uitpakken, alsof hij een crimineel *an de reize* was met snode plannen. Oppervlakkige controle leek niet genoeg.

'Bon dia.'

Vincent mocht doorlopen, alsof hij door de taal van kleur was verschoten. De taal maakte familiebanden en zette de verhalenmachine in beweging. Ieder zou vanavond weten dat hij was aangekomen. Hij was gezien, zijn komst was niet onopgemerkt gebleven. Een oude bekende had voet op het eiland gezet. Het had hem goed gedaan, maar bij de uitgang van het vliegveld, wachtend op een taxi, bekroop hem het gevoel dat iedereen op hem lette. De zonnebril leek niet genoeg om achter te schuilen. Warmte veranderde in hitte. Hij zou niet lang ongezien blijven tussen zoveel kundigheid.

Vincent had niet meer gedronken sinds hij op Ameland door collega's uit de kroeg was gehaald, sinds Felicity van huis was gegaan en haar Isphahaan had opgezocht. In het vliegtuig had hij geslapen om tijd en afstand te overbruggen. Hij voelde zich bekeerd en rustig. Vincent liep over van goede voornemens.

Hij wilde op de valreep, de valreep van Felicity, goed maken wat mis was gegaan. Felicity zou hem in goede herinnering meenemen in haar graf. Dat wilde hij. Hij voelde zich niet schuldig over zijn daden. Een andere, minder standvastige echtgenoot, had kwadere daden op zijn geweten gehad. Vincent had zichzelf hervonden en onder controle. Zijn geest was baas over zijn lichaam, zonder een beroep te doen op dwang en zonder dreiging met straf, maar misschien was de volgorde wel omgekeerd: het lichaam dat de weg wees, zoals

de brandganzen roepend langs zijn huis wiekten en de instincten van het lichaam volgden.

Verontwaardiging slijt, aversie gaat voorbij, wie boos is heeft zichzelf wat te verwijten. Hij had zichzelf tientallen brieven en kaarten gestuurd om zichzelf een hart onder de riem te steken. Brieven die hij aanvankelijk had geopend en herlezen, brieven die hij steeds vaker ongeopend in het buikkastje had laten glijden.

Oranjestad was warm, rond 30 graad Celsius, zoals het hele jaar de temperatuur vrijwel gelijk was. Zoals het zeewater constant van temperatuur en golfslag was, zoals de droge dagen elkaar opvolgden, op een spaarzame regenbui na. De wind waaide stof tot diep onder zijn kleren. Vanaf elk terras klonk salsamuziek. Hij verlangde naar de zang van een merel en het lied van een koolmees of winterkoning.

Er was niemand om zijn aankomst op video vast te leggen. Hij had geen voorbijganger gevraagd de camera te bedienen. Hij had zijn aankomst niet gemeld. Felicity zou hem niet met open armen ontvangen.

De opgewonden stemming van het eerste bezoek aan het eiland kwam niet terug. Hij miste de lichamelijkheid, de hartstocht van het eerste bezoek. De aankomsthal was gewoon. De taxi's waren niet bijzonder. De kleuren en de warmte, de muziek, het geschreeuw van gekleurde jongens, de flanerende meisjes, ze deden zijn bloed niet sneller stromen. Hij voelde zich bekeken. Niet met bewonderende blikken zoals zijn eerste keer met Felicity naast zich.

Vincent wist hoe zijn lichaam hem naar Amigo had geleid. De video-camera zwaar in zijn hand. Een strooien hoed op zijn hoofd, een zonnebril om de omgeving aan zijn zwervende blik te onttrekken, een zomerjasje om niet te veel toerist te zijn. Zweetplekken in zijn licht-blauw hemd met gouden manchetknopen.

'Om losse einden bij elkaar te houden,' Felicity.

Vincent had geprobeerd onzichtbaar te blijven op het eiland. Hij voelde voortdurend hoe hij faalde.

'Bon dia dushi.'

Felicity keek op. Ze zette haar glas op het tafeltje. Ze lachte. Ze knikte. Ze beantwoordde zijn groet. Onbereikbaar, ongenaakbaar, onaangedaan. Aan één blik had Vincent genoeg. Ze had geweten dat Vincent zou komen voor een laatste groet. Ze was gewapend en had het ritueel honderd maal gerepeteerd. Eénmaal was genoeg geweest. Ze wist dat ze niets te verliezen had.

Vincent was een vreemdeling.

'Bon dia.'

Felicity wenkte een ober, wees naar een stoel aan de andere kant van het tafeltje waar de resten van een salade en een halfgevuld glas karnemelk op een opruimer wachtten. Haar gezicht was licht ingevallen. Ze had haar ogen en haar gezicht opgemaakt. Zilvergrijs glitter boven haar ogen en een rode mond, haar lippen leken groot. Ze was aantrekkelijk, nog steeds, in haar ruimvallende trui en haar kleurige rok tot over haar knieën. Haar buik weer plat. Ze droeg donkerrode schoenen met hoge hakken. Felicity pakte de zonnebril.

Vincent legde de camera op een stoel en liet zijn blik kort heen en weer gaan tussen Felicity en haar laatste verjaardags-cadeau dat in de zon brandde met een halfvolle videoband. De ober bracht tonic met ijs en een schijf citroen. Felicity nam het glas en dronk. Ze leek geen woorden nodig te hebben. Ze zette de zonnebril op.

'En ons kind?'

Uit het restaurant klonk pianomuziek. Vincent trommelde met zijn vingers op het tafeltje.

'Een meisje, en alles is goed. Je hoeft je geen zorgen te maken.'

Haar stem klonk zachtmoedig en mild.

Vincent had meer willen weten. De vragen waren hem ontschoten. Hij wist niet meer waarom hij op dit terras zat. Hij wist niet meer waarvoor hij naar Oranjestad was gevlogen. Alleen voor deze mededeling, leek het. In Noord had hij niets meer te zoeken. Felicity was mooi en was mooi genoeg, mooi genoeg om dood te gaan. Haar houding, haar oogopslag, haar gebaren leken al een voorschot op de finish van de kanker te nemen. De vredigheid van een gestorvene had beslag van haar genomen.

'En jou, hoe gaat het met jou?'

Schubert, Mozart, Medtner, Grieg. De wind waaide de klanken weg.

'Gutten har hvilet ved sin Moders Bryst.'

Vincent voelde hoe woorden afgeknepen uit zijn mond kwamen. Hij keek naar haar trui, z'n blik gleed naar beneden, over haar platte buik, haar benen, naar haar voeten met gelakte nagels en ging terug naar haar hoofd, naar haar ogen die achter de donkere glazen verborgen bleven.

'Onveranderd,' zei ze. Ze stiftte haar lippen. 'Status quo.'

Met een kort gebaar zette ze de bril af en keek hem aan. Vijf tellen. Ze zette de bril weer op. Ze was er klaar voor. Ze hoefde niets meer te zeggen.

Vincent zocht naar woorden. Hij wilde spijt betuigen. Hij wilde ongedaan maken wat was gebeurd. Hij wilde haar billen zien. Hij wilde weten hoe haar benen haar lichaam droegen. Hij wilde haar borsten voelen, met de knobbels en de uitzaaiingen. Hij wilde de lucht van bederf ruiken, van trekzalf.

Hij wilde de waarheid weten over haar bestaan, dat aan de andere kant van het tafeltje geen geheimen meer had. Vincent wilde zien wat hij niet zag, wat er niet was.

Hij dronk het glas leeg en liet de ijsblokjes in zijn hand glijden. Tussen zijn vingers liep het koude water in het stof van het terras. Hij keerde zijn hand om. Het water liep over zijn pols en trok een natte armband.

'Laten we een eindje gaan rijden.'

Vincent kende de wegen. Een grote lus langs de kust, rondom, met geregeld een doorsteek dwars over het eiland en doodlopende wegen naar het strand. Felicity knikte af en toe of maakte een handgebaar om de route aan te geven. Daar de *divi divi*, daar een vervallen huis, daar een heuvel, overal zee. Felicity zette de autoradio uit. Ze zwegen. Vincent voelde een stekende druk in zijn maag. Zijn ingewanden bevatten te veel lucht. Hij zweette. De air-conditioning in de huurauto deed hem rillen. Hij keek in de spiegel.

Enkel zee.

Wat wil je nog meer over dit onderwerp weten? Het was een standaardvraag die Vincent onder elke toets zette. Hij wilde niet dat studenten tevreden en volleerd het tentamen achter zich lieten. Hij wilde dat elk antwoord een nieuwe vraag zou oproepen. Nieuwsgierigheid is de wortel van je ontwikkeling, van vooruitgang, van groei.

Hij wist geen vraag. Aruba hielp hem niet verder.

Felicity stak geen hand uit.

Felicity leidde hem naar een zijweg zonder routewijzer. Naar het noorden, onbereikbaar ver, lagen de Bovenwindse eilanden; Saba, St. Eustachius en St. Maarten achter de horizon. Ooit zouden ze daar naar toe. Samen.

Felicity trok haar schoenen uit en liep langs de vloedlijn. De zee spoelde over haar voeten. Ze had de nagels in dezelfde kleur als de lippen.

Vincent liep hogerop over het harde zand. Hij hield de camera tegen zijn schouder en filmde de vrouw in verte.

De lens maakte haar kleiner.

Vincent zoomde. Felicity bleef ver weg. Felicity werd niet groter. Haar rechterarm hield ze onder haar borst, als wilde ze vasthouden wat van binnenuit verdween. Haar vrije hand zwaaide een hoedje heen en weer. Haar dunne haar waaide met de *divi divi* mee.

Vincent filmde hoe Felicity in de auto stapte, hoe ze hem naar de westpunt reed. Hoe ze uitstapte, zwaaide, instapte, naar de zuidkust reed, uitstapte, over de zee naar het zuiden wees. Daar in de verte was het onzichtbaar vasteland.

Hieronder beukte de zee tegen de rotsen.

'Hoe heet ze?'

Felicity keek naar de zee beneden. In de verte kleurde de zon goudgeel tegen de einder. Haar wangen bolden lichtjes in het begin van een lach. Ze keek opzij, boog haar hoofd en liet haar blik over de rand van de bril glijden. Vincent voelde hoe het bloed uit zijn gezicht wegtrok. Hij snoof de zeelucht diep naar binnen.

Hier condenseerde adem nooit. Hier was het nooit koud en kil genoeg voor een zichtbare ademtocht. Als haar adem nu zou stokken, zou dat onmerkbaar verlopen in de permanente wind en het eeuwig ruisen van de zee.

Felicity draaide haar hoofd. Ze stond rechtop. Van opzij was ze mooi. Van voren was ze mooi.

Haar lippen gingen een eindje van elkaar en sloten weer. Haar hoofd maakte een korte ruk. Ze liep naar de rand van de rots.

'Ik ben vrij.' klonk het in Vincents hoofd.

Take life as it is.

Vincent durfde de vraag naar de naam van zijn kind niet te herhalen. Hij was slaaf van zijn hoofd. Nauwkeurig stapte hij over de rotsen. Aandacht bij elke stap, bij elke beweging. Hij

zakte voorzichtig en bedachtzaam door de knieën en filmde Felicity vanaf de aarde.

'Je bestaat pas als je gezien wordt.'

Groots en hemels stak Felicity af tegen de diepblauwe hemel die in lichte tinten vergleed aan de horizon. De branding beukte beneden. Het zou nog jaren duren voor het eiland zou zijn verdwenen en alle herinneringen had gewist.

'Vergeten? Een deel van je leven vergeten? Onmogelijk.'

Vincent voelde de vraag opnieuw in zich bovenkomen, dringend, eisend als de vraag onder aan de toets. Hij wilde haar naam weten. Hij wilde zijn dochter kennen.

Felicity was hij kwijt. Nooit zou hij haar weer bezitten.

Ze stond met de rug naar hem toe. Felicity zonder jas met een tas in haar hand. Een enkele vogel scheerde in de lucht zonder vleugelslag. Haar billen waren stevig, trokken ronde contouren in de kokerrok. De wind waaide de stof tegen haar benen. Van achteren was ze mooi. De ster op zijn duim jeukte.

Vincent zette de videocamera klem op een rots en knielde achter de zoeker. Felicity stond groot en ongenaakbaar in beeld. Haar voeten tot aan de rand van de okerrode rotsen. Vanaf haar troon, vanaf haar schavot, zag de wereld er vast anders uit. Haar lichaam leek al in de hemel opgenomen. Ze tilde haar hand licht omhoog als het begin van een groet. Het leek of ze afscheid wilde nemen.

Felicity tilt haar kokerrok tot breed ceintuur.
Haar benen licht gespreid.
Oneindig stevig.
Felicity buigt voorover.
Felicity hoeft niet te kijken.
Felicity weet alles door haar zinnen.

Vincent sprong, rende naar haar toe.

Vincent sloeg zijn arm om haar heen, trok haar hoofd naar achteren. Door haar trui voelde hij in wilde vloed de harde knobbels, waar hij niet langer woorden vond.
Met zijn vrije hand trok hij haar slip naar beneden.
Hij wist wat hij moest doen. Hij kon niet anders.
Ze schreeuwde niet, niet meer.

De lucht trilde zachtjes na.
Vincent was naar Noord gereden. Het huis was geblindeerd. Niemand die zich op het heetst van de dag liet zien. Achter de pasgeverfde muur deinde de zee. Er was geen wieg, geen moeder met een kind, geen oma, geen opa, er was geen levende ziel.

'Amen.'

Op het vliegveld had hij zijn haar laten millimeteren op de kortste stand van de tondeuse. Hier hoefde hij niet meer te zijn. Geen nacht wilde hij nog op dit eiland te slapen. Hij wilde geen namen meer kennen.

'Bon dia dushi.'

Hij wilde niet gekend zijn.

Vincent deed een stap achteruit. De doosjes op het doek leken terug te wijken. Hij zette de kwast in een glas met virginale olijfolie en schroefde de tubes dicht. Morgen kwam Aurore. Dat wist hij zonder ansicht. Ze zou vragen stellen. Aurore zou willen weten wat de tijd had uitgewist.
Vincent hing zijn verfbroek in de schuur en kleedde zich om. Zwarte broek, blauw hemd met gouden manchetknopen,

een das losjes om de hals. Zwarte gaatjesschoenen. Tijd om naar buiten te gaan: an de reize. Tijd om een wandeling naar de plas te maken en de vlucht van brandganzen in zich op te nemen.

Vanaf de hoofdweg kwam Boonstra hem tegemoet. De tijd was rijp. Vincent hoefde enkel mee te leunen met de gebeurtenissen die zich meldden. Eerst Boonstra, daarna Aurore.

Een kind hoeft niet alles te weten. Wat niet ongezegd kan blijven, vindt elders een uitweg.

'Goeden avond, kerel.'

Vincent was vastberaden. De uitweg uit het verleden was een zandpad, de aarde. Hij wist wat hij Aurore zou zeggen. Hij wist wat hij zou vergeten als ze hem vragen stellen zou. Hij wist welke stappen hij op zijn zandpad uit zou wissen voor ze van de bus naar hem toe zou komen. Een kind hoeft niet alles van haar moeder te weten. Een kind heeft genoeg aan het genotype van haar verwekkers.

Het fenotype is onvervreemdbaar eigendom van de bezitter. Elke aanraking leidt tot besmeuring. Hij zou Aurore niet aanraken, niet raken zoals hij Felicity voor de laatste maal had aangeraakt.

Boonstra knikte, maakte met zijn hand een zwaaigebaar.

'Storm op komst,' zei hij.

Donkere wolken kwamen aanjagen uit het oosten. Een enkele lichtflits was te zien. De donder bijna onhoorbaar in een lange lage roffel.

De mannen keken zwijgend naar het onweer. Ze hadden geen haast. Ze kenden geen angst voor de natuur.

Vincent en Boonstra schuilden voor ongemak als dat kon.

'Wacht de bui bij mij af.' Zei Vincent. 'Alice weet waar je bent.'

Boonstra stapte de woonkamer binnen en keek naar de microscoopdoosjes op het doek. Vincent bleef achter hem staan.

De deksels leken zachtjes te klepperen en het ritme van de donder te volgen. Vincent liet zijn handen op de tafel rusten en bewoog zijn vingers in een voorzichtig pianospel.

'Kleurig,' zei Boonstra. 'Apart.'

Vincent reageerde niet. Hij liet zijn hand over zijn hoofd naar achteren glijden tot diep in zijn nek. Hij trok de stropdas zachtjes aan.

'Ik zou ze niet in mijn kamer willen hebben. Op zolder misschien, en dan met de deksels dicht.'

Vincent voelde hoe het bloed zich een weg naar zijn hoofd klopte. Hij ademde diep. Door zijn borst trok een snelle pijnscheut.

Verwarring heeft soms een naam, dan weer laat een onaangekondigde verandering zich voelen in plotselinge stroomstoten in het lichaam. Hij maakte de stropdas los en trok de leren gaatjesschoenen uit zonder de veters te ontstrikken. Zijn voeten gleden als vanzelf in de Zweedse klompen.

'Elk zijn keuze,' zei Vincent.

Hij draaide zich om en haalde uit de keuken twee flesjes bier. Boonstra stond naast het doek, streek met zijn vinger voorzichtig over de drogende verf.

'Elk zijn keuze,' herhaalde Vincent. Hij zette de flesjes op tafel.

'Neem het niet zo zwaar,' zei Boonstra, 'het is geen misdaad te doen wat je doen moet.'

'Doden was eenvoudig. Het stelde niets voor.'

Boonstra stak zijn vingers achter de rand van het doek, als wilde hij weten wat er verborgen was. ‘Het leven is geen halszaak, als je begrijpt wat ik bedoel.’

Zonder antwoord af te wachten liet hij erop volgen:

‘Voor alles geldt een verjaring. Aansprakelijkheid kent zijn tijd. Als je stil blijft staan, begeef je je op zwak ijs, dan haalt de historie je in. Af en toe moet je gebeurtenissen wegzetten.’

Voor Vincent er weet van had pakte hij het doek aan de zijkant vast en knikte hij naar Boonstra.

‘Zit wat in. De zolder,’ zei hij, terwijl hij het doek met de microscoopdoosjes naar voren haalde.

De zolderkamer met de dozen. De dozen met wat verleden tijd was geworden.

‘Help me tillen, als je wilt.’ Vincent trok de knoop uit de das.

Het weerlichtte, een donderslag volgde als slag op stoot. De mannen leken het niet te horen.

Behoedzaam klommen ze de trap op, als waren ze op weg naar de top van de Olympus, zwoegend met het universum in de handen.

‘Nog hoger,’ zei Vincent. ‘Tot op het zolderplatje.’

Regen kletterde op het dak. Op de trapleuning bleef een veeg rode verf achter. De hemel leek opengebroken.

Zwijgend daalden ze af en keken elkaar met een lichte verbijstering aan, als leken ze overvallen door hun onweer-omzoomde handelingen.

Vincent hing zijn jasje over de leuning van een stoel. Met twee korte bewegingen trok hij de gouden knopen uit de manchetten en stroopte de mouwen op.

Boonstra keek toe en rechtte de schouders. Hij zei niets.

Vincent maakte de flesjes open; eiwitschuim kwam uit de hals tevoorschijn. Met lichtgebogen hoofd, de ogen naar boven gericht, keek hij naar de lege plek op de muur. Zijn blik gleed van het behang langs het kozijn naar buiten.

De bloesems van de Japanse sierkers lagen op het gras. Een houtduif koerde.

Het is volbracht.

'Ik zal je een film laten zien,' zei Vincent, 'een film over vroeger. Over brandganzen.'

mei 2006

Deelnemers:

Vincent Höhenzoller (biologie)

Felicity

Aurore

Bloem (controller/fin adm.)

Boonstra (journalist)

Edwin Brakman (adjunct instituutsdirecteur)

Marguarita Goedgedrag (Aruba)

Josée Grootgenoeg (geschiedenis)

Herma (administratie)

Irma (video-bericht)

Herbert Katzenellenbogen (synthetisch organisch chemicus)

Krommenagel, (instituutsdirecteur, geschiedenis)

LePoole (Nederlands)

Birgit Merckenbauw (Duits) x Walther P.

Barbara Middelkamp (maatschappijleer)

Nolbers (godsdienst)

Nuyters, natuurkunde (Herma als vriendin)

Quaadstemeer (tekenen)

Sorgvliet (wiskunde)

Sparrenboom (economie)

Guillaume van der Vaart (Engels) x Fokje

Wortelmann (klassieke talen)

Karel Zwaneman (aardrijkskunde)

Met dank aan:
W.F. Hermans, James Joyce, Elisabeth Eybers, Bernlef, Leonard Nolens, Willem Kloos, Bijbel, Gerard Reve, Koran, Peter Huchel, Brederode, Martin G. Koster, Henrik Ibsen, Edvard Grieg, Montaigne, Francis Bacon, Piter A. Bergstra, Schubert, Seneca, Quintilianus, Paul Valéry, Herman Heijermans, Wilhelm Schmid, Rabelais, Seamus Heaney…

Dagblad van het Noorden:
Waardig vervolg op *Herinnering in zilverzout.*

zinvolle woorden

accreditatie deel van het controlecircus van de overheid om de kwaliteit van opleidingen vast te stellen.

achternoa koakeln hounder achteraf heeft elk het grootste woord, en weet elk wat gedaan had moeten worden. (Gronings)

achterof kiek ie een koe in de kont achteraf weet elk wat gedaan had moeten worden. (Drents)

adrenaline opwindingshormoon.

an de reize onderweg. (Drents) Ulysses

Au chemisch symbool voor goud, pijnkreet.

aurore gouden zonsopkomst.

belediging moedwillige kwetsing door woord en gebaar. Wie zich in deze roman herkent kan zich beledigd voelen. Wie zich in deze roman herkent kan zich vereerd voelen. Onverschilligheid is ook mogelijk. Lachen kan ook, of huilen. Ik weet van geen overspel van collega's. Niemand heeft mij daarover geïnformeerd. Ik heb ook niet in de rondte gevraagd. Overspel, seksuele geaardheid, eetgewoonten, kledingvoorkeuren, kicken op beledigd worden en andere privé-zaken van medeburgers hebben mijn interesse niet. Ik ontdek mezelf en daar heb ik het al druk genoeg mee. Alles wat ik beschrijf heb ik zelf –al dan niet materieel, al dan niet golvend, al dan niet in mijn hoofd- meegemaakt. Het genoegen is in elk geval aan mijn kant.

bon dia dushi goeden dag schat. (Papiaments)

boterzuur butaanzuur $CH_3CH_2CH_2COOH$, zweetvoetenaroma.

chiraal geraniol, farnesol en limoneen
a-symmetrische moleculen o.a. in bloemengeuren.

deducant te angeli De engelen zullen u begeleiden. (uit dodenmis; In Paradisum)

dokig mistig, heiig. (Drents)

eernsachtig oprecht. (mooiste Drentse woord)

feromonen lokstoffen, signaalstoffen.

girrelzand fijn droog (strand)zand. (Drents)

goldringenetten goudrenetten. (Drents) (appelsoort)

grub(be), grup mestgoot, grens. (Nedersaksisch)

hapana nee. (Swahili)

hoofdwetten thermodynamica
1. wet van behoud van energie.
2. wet van toename van chaos bij spontane processen.

iepen open. (Fries)

infrarood warmtestraling, niet zichtbaar voor menselijk oog, wel voelbaar. (met je wang bijv.)

jeg knuder deg ik bedrijf de liefde met je, en dan banaal gezegd. (Noors/Zweeds)

Kelvin temperatuurschaal vanaf absolute nulpunt. 273 Kelvin komt overeen met 0 °C.

ken net dat kan niet. (populaire Friese uitdrukking)

kop der veur zet hem op. (Gronings)

kundigheid kennissen, bekenden. (Drents)

kutzwagers mannen die eenzelfde vrouw hebben beslapen.

makamba pretu blanke neger / kleurling, een kleurling met westerse manieren. (Papiaments)

metacognitie reflectieve kennis, overzicht met betrekking tot processen.

native speaker landsman spreker.

Newtoniaans afkoelend grafiek die het afkoelpatroon van een lijk weergeeft. Zie ook *Leven na de dood*. Uitgave van Ter Verpoozing.

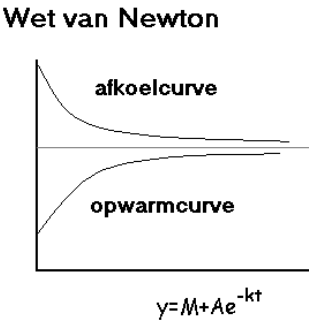

ons soort mensen behorend tot dezelfde sociaal-culturele groep.

onzekerheidsrelatie van Heisenberg de plaats en de snelheid van een deeltje zijn nooit allebei tegelijk te kennen. Dit speelt vooral op sub-atomair niveau.

overweging grond, beweeggrond, motief. (Moeilijk woord voor beginnende hbo-studenten.)

oxaalzuur ethaandizuur HOOC-COOH

quark, strange, love, up, down, charm subatomaire deeltjes/golven, nucleonen

serotonine neurotransmitter, stof die zenuwgeleiding beïnvloedt.

service level agreements resultaatgerichte werkafspraken (komen nog weinig voor in het onderwijs).

skeletvorming [y = 1285 : x , met y is aantal dagen tot skelet-vorming en x = temperatuur]. Mede afhankelijk van vochtigheid, temperatuur, luchtstroming, aanwezigheid zuurstof, enz… Zie ook boek : *Leven na de dood*.

Spätgeburt geboren na de Tweede Wereldoorlog. Per definitie 'goed' tijdens de oorlog.

trekzalf zalf die je de neus doet optrekken. (en wonden ontsmet en hecht.)

vieslak (kind)deelnemer aan 'vies' seksueel getint kinderspel.

KNABBESTØBERENS STEMME (uit Grieg-Peer Gynt)

Vi træffes på sidste Korsveien, Peer;
og så får vi se, - om; jeg siger ikke mer.

De stem van de knoppengieter

Peer, we treft menare op de leste krusing
en dan ziet we,- ik zegge niks meer.

(Drents)

SOLVEIG (uit Grieg-Peer Gynt)

Sov du, dyreste Gutten min!
Jeg skal vugge dig, jeg skal våge.

Gutten har siddet på sin Moders fang.
De to har leget hele livsdagen lang.

Gutten har hvilet ved in Moders Bryst
hele Livsdagen lang. Gud signe dig, min Lyst!

Gutten har ligget till mit Hjerte tætt.
hele Livsdagen lang. Nu er han så trætt.

Sov du dyreste Gutten min!
Sov! Sov!
Jeg skal vugge dig, jeg skal våge.
Sov! Sov!

Solveig

Slaop maor, lief kereltie van mij!
‘K zal joe wiegen, ‘k zal joe bewaoken.

’t kereltie zit bij mij op schoot.
We speult al het hiele leven met menare.

Kereltie ie rust tegen joen mamme’s börst
joen hele leven al. Oenze lieveheer zegent joe, mien schat.

Kereltie ie ligt stief tegen mien hart
altied al. Now is e mu, zo mu.

Slaop maor, mien apekontie!
Slaop! slaop!
‘K zal joe wiegen, ‘k zal joe bewaoken.
Slaop! slaop!

(Drents)

verruim uw blik

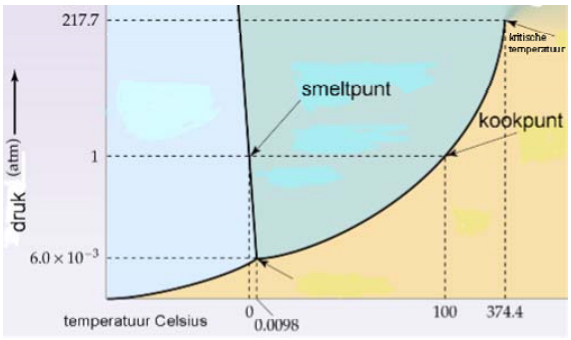

p. 15 fasendiagram van water
p. 23 vogelhokje kerstpakket

p. 24 us mem

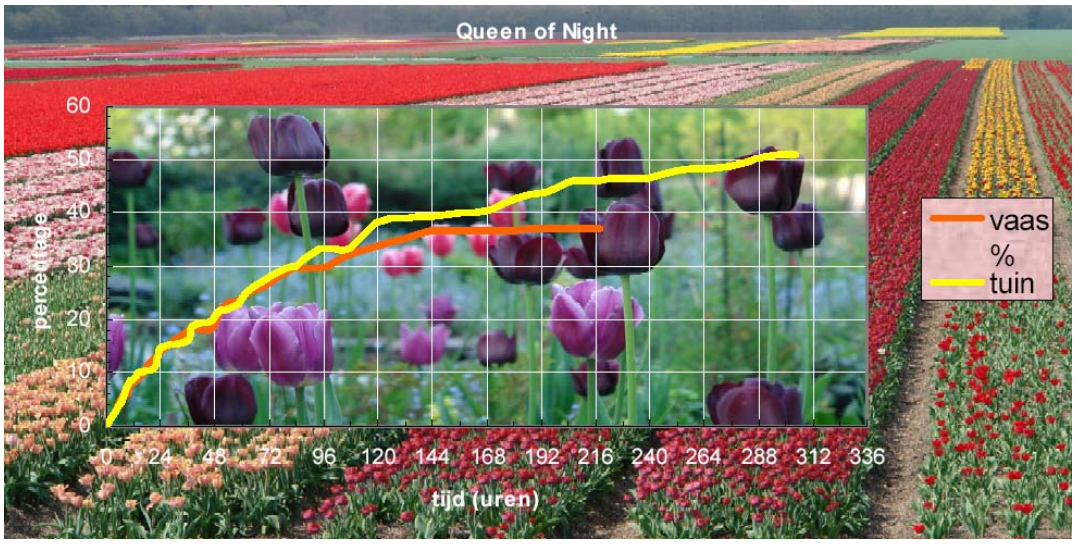

p. 24 en p. 197 tulpengroei Queen of night

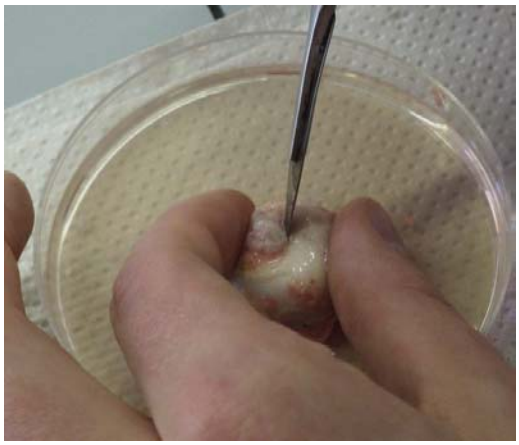

p. 26 varkensblik

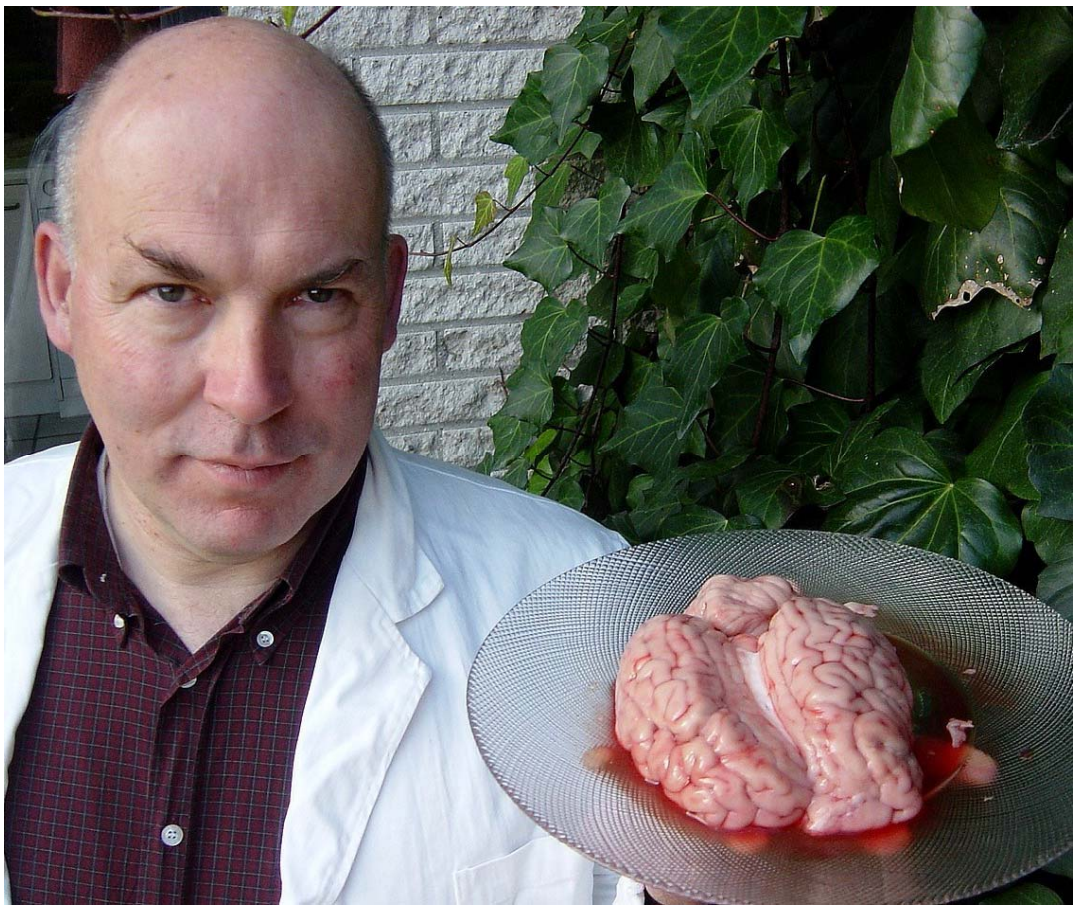

p. 46 hersens op schaal (1 : 15)

p. 61 en p. 131 moldoos

p. 65 baklava

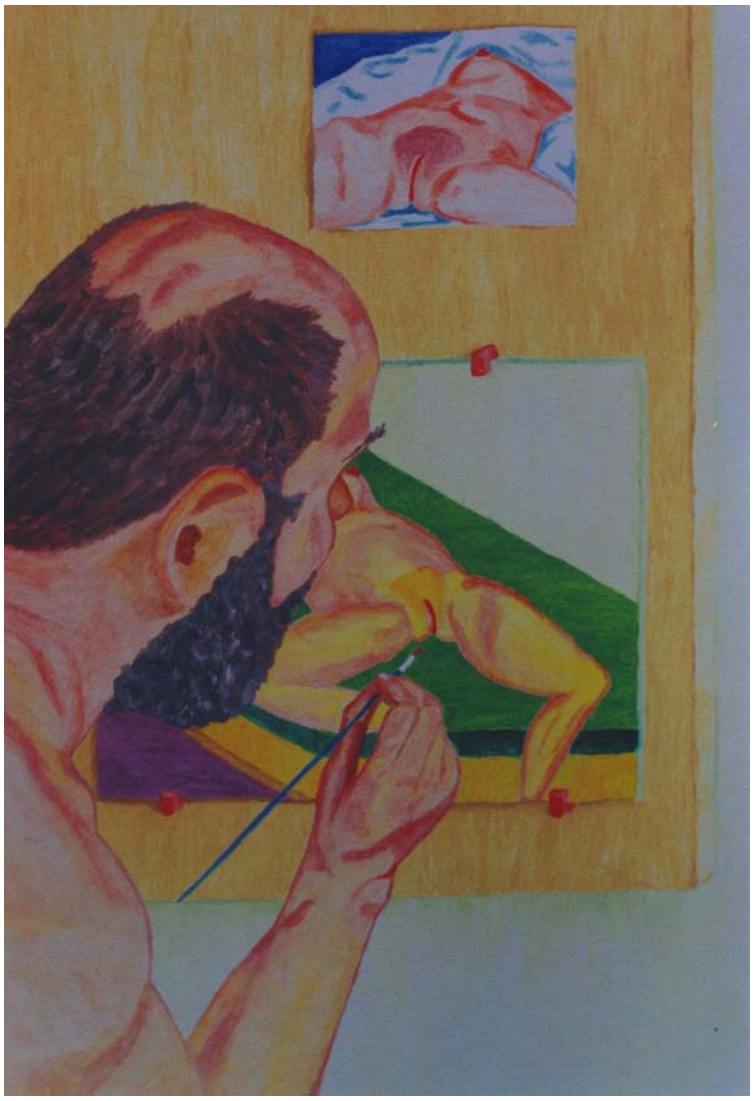

p. 84 begin van de wereld van ‘Courbet’.

p. 120 en p. 190 piskijkerij

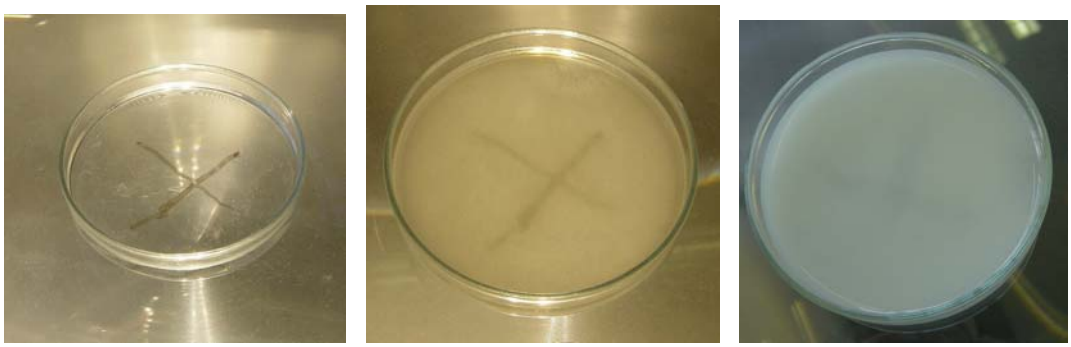

p. 162 natriumthiosulfaat met zoutzuur

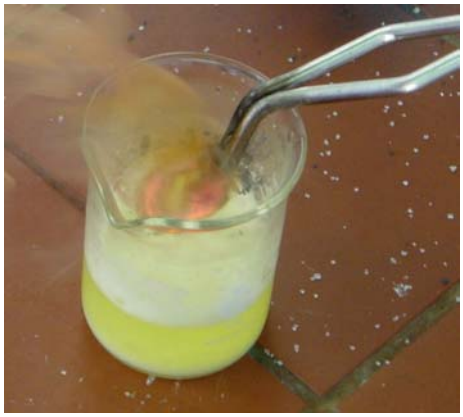

p. 162 chloorijzerbrand

p. 174 zwavel + nitraat flitsende proef

p. 187 rondbodemkolf camera

p. 223 stofexplosies

p. 214 chiraliteit

Voorschriften voor uitvoering te vinden via het internet.

Waarschuwing bij uitvoering: Pas op!!!

Meer werk bij:

Uitgeverij **Ter Verpoozing**
Reg. nr. 809398
Beukenlaan 17
Tel.: 050-5033927
9321 GP PEIZE
gerardstout@freeler.nl

In 2005 bij Ter Verpoozing

Kan niet ligt op het kerkhof, Gerard Stout,
96 pagina's. Vierde druk.
Uitgave van *Ter Verpoozing* in samenwerking met NVON. (www.nvon.nl)
€ 10,=.

ISBN 90-809398-1-1

Het leven is heel eenvoudig, maar het is moeilijk dat te ontdekken. Een handleiding voor effectiever gedrag in de klas, met practische oefeningen voor leraren en opvoeders.

Kan niet ligt op het kerkhof, Gerard Stout,
DVD (80 minuten onderhoudende toelichting)
€ 10,=.

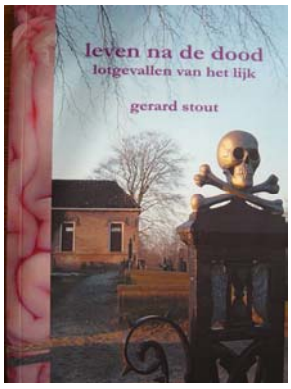

Leven na de dood, Gerard Stout, 78 pagina's. (3e druk)
Uitgave van *Ter Verpoozing* in samenwerking met NVON. (www.nvon.nl).

€ 10,=.

ISBN 90-809398-2-X

Een ruim geillustreerde weergave van biologische, fysische, chemische en culturele wetenswaardigheden overprocessen voor en na de dood. Een bij vlagen humoristische beschrijving van lotgevallen van het lijk.

Wisseling van de wacht,
tweede druk,
Gerard Stout,
112 pagina's.
€ 8,50.

ISBN 90-809398-3-8

Een bij vlagen droevig humoristische schets van het leven van drie generaties in het naoorlogse Drenthe. Ontroerend, met potentie voor driedelig werk. Streektaal.

Gehaktdag, Derde herziene druk,
Jans Pol,
108 pagina's. (3e druk)
€ 8,50.

ISBN 90-809398-4-6

Korte schetsen met Drèentse streken. Bij vlagen ontroerend, bij vlagen schokkend. Dubbelzinnig met literaire inslag. Controversieel. Derde druk onvolledig gekuist. Streektaal.

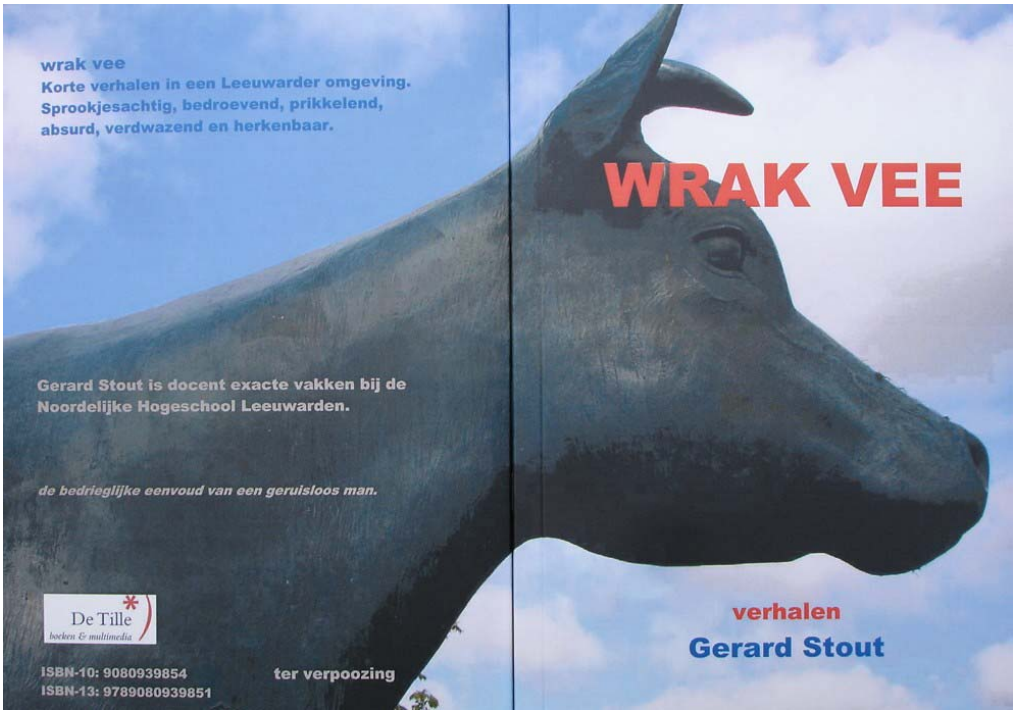

Wrak vee, korte verhalen, Gerard Stout, 68 pagina's. Nederlandse verhalen.

ISBN-10: 908093854
ISBN-13: 9789080939851
Absurd, bedroevend, prikkelend, verdwazend en herkenbaar.

€ 5,00

In samenwerking met boekhandel De Tille in Leeuwarden.

www.tille.nl

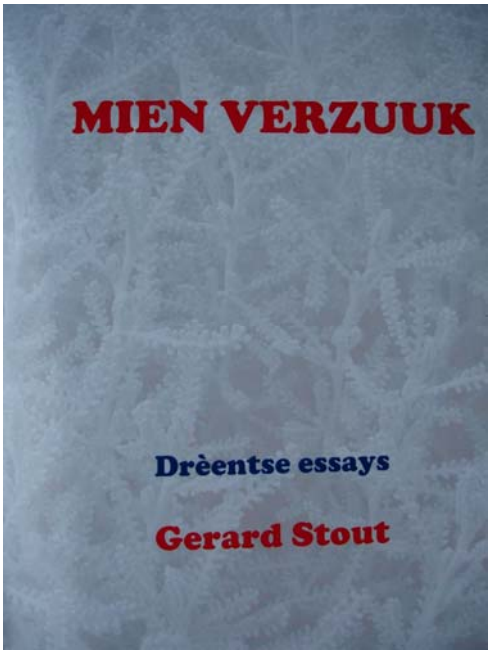

Mien verzuuk, Drèentse essays.
Gerard Stout, 84 pagina's.
Met Dieverdaotie veur Drenthe.

€ 8,50.

Zestien Drèentse essays: Over gaten in de sokken, over padvinderij en verkenners, over de domste boer, over brieven schrieven en over wat aal niet.
Op de dvd les de schriever zeuven verzuken veur op zien eigen eernsachtige en bij toeren barokke wieze.

Onderhaoldend.

ISBN-10: 9080939862
ISBN-13: 9789080939868

Dieverdaotie veur Drenthe
MIEN VERZUUK
Drèentse essays
Luchtig, eernsachting, provocerend.
Op disse dvd les de schriever zeuven verzuken veur.
Ie heurt en ziet eernsachtig wark, van een gaorenklopper, over desastreuze opvoeding, seks, religie en aander ongemak.
Gerard Stout
Mien Verzuuk
ter verpoezing

Mien verzuuk
Dieverdaotie veur Drenthe
€ 8,50.

Op disse dvd les de schriever zeuven verzuken veur (ruum 80 minuten)

Ie heurt en ziet eernsachtig wark, van een gaorenklopper, over desastreuze opvoeding, seks, religie en aander ongemak.

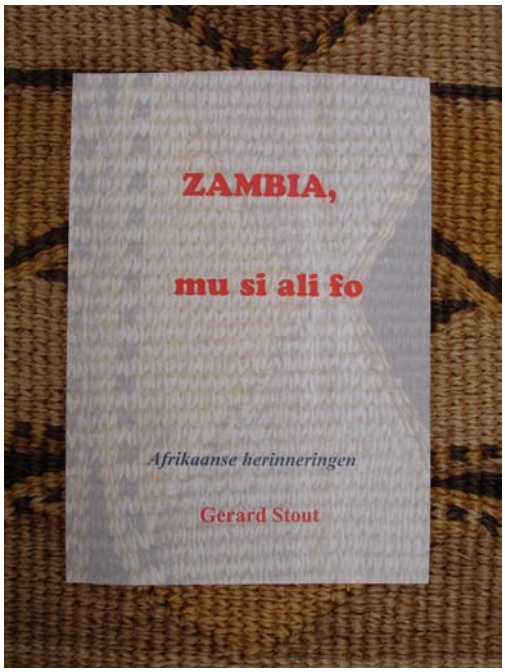

Zambia, mu si ali fo. Afrikaanse herinneringen, Gerard Stout, 198 pag. € 10,=
ISBN-10: 9080939870
ISBN-13: 9789080939875

De achtertekst meldt:
Gerard Stout (1950) slaat het schoolschrift open. Hij onderzoekt wat zijn missiewerk (1975-1976) in Zambia heeft opgeleverd. De dromer en denker plaatst Afrikaanse en Drentse herinneringen in wijder perspectief. Een half leven heeft hij nodig gehad om extreme ervaringen met mildheid en verbazing te kunnen bekijken. De schrijver spaart zichzelf niet en openbaart de meest barokke kanten van zijn gedrag. Dood, drank, geweld, seks, liefde, haat, hartstocht, eenzaamheid, verlangens, verwensingen, vaart, traagheid, illusie en werkelijkheid krijgen met een glimlach verteerbare vormen binnen het zwarte kaft van zijn schoolschrift.

Wie van woorden houdt, is uitgenodigd het schoolschrift te openen en op zoek te gaan naar een blanke en bevlekte ziel met zinnenprikkeling. Een dromerig betoog in een boek om zwijgend van te genieten. Een handvat om nooit meer naar het verleden te verlangen en toch telkens te zeggen:

Mu si ali fo. Mu si ali fo. Tot ziens. Tot ziens.

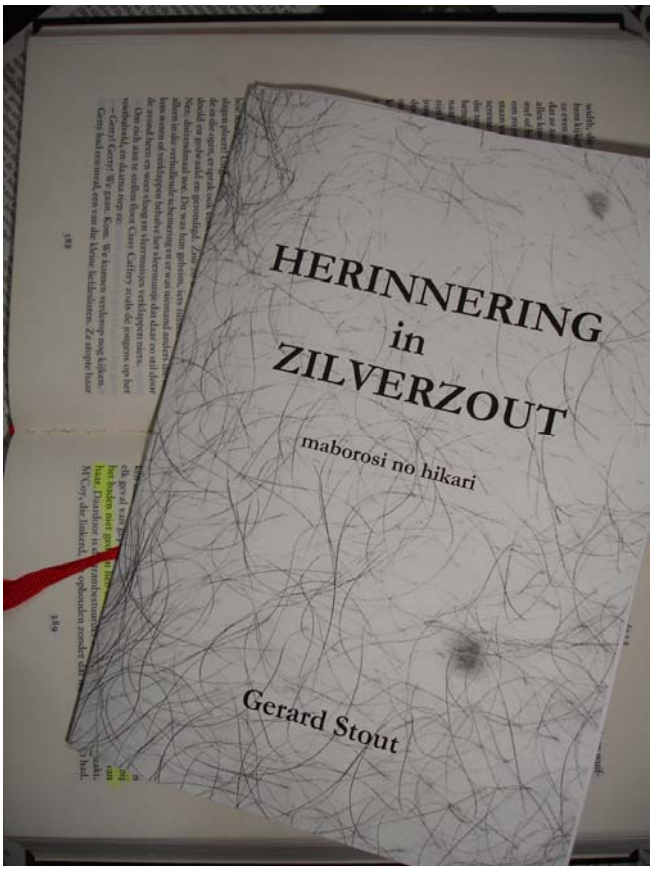

Herinnering in zilverzout. maborosi no hikari,
Gerard Stout,
(2006), 123 pag. € 8,50
ISBN-10: 90-809398-8-9
ISBN-13: 978-90-809398-8-2

Herbert Braam heeft een druk leven. In zijn hoofd speelt zich een wereld aan belevenissen af. Wat echt is, en waar illusie begint is niet steeds helder in de talige gebeurtenissen met elementen van écriture automatique.
Braam doet bij vlagen denken aan de hoofdperoon uit Ulysses van James Joyce.

‘Zou hij (Leopold Bloom, want die is het) het dan nooit afleren? Een zuivere onbezoedelde ziel had tot hem geroepen en hoe had hij, ellendeling die hij was, daarop geantwoord? Als een volslagen ploert! Uitgerekend hij! Maar er school zo oneindig veel genade in die ogen, er sprak ook voor hem vergiffenis uit, al had hij dan gedold, gedwaald en gezondigd. Zou zo’n meisje het verklappen? Nee, duizendmaal nee. Dit was hun geheim, iets tussen hun beiden, alleen in die verhullende schemering en er was niemand anders die het kon weten of verklappen behalve het vleermuisje dat daar zo stil door de avond heen vloog en vleermuisjes verklappen niets.’

Drèents wark van Gerard Stout vind ie bij

Stichting Het Drentse Boek
Zwak Ies (1992)
Matglaozen Dreum (1994)
Wanda (1995)
An de reize (2004)

in het Hollands korte verhalen
Hollands Maandblad (1997)
Nieuw Wereldtijdschrift (1999)

www.hetdrentseboek.nl
www.drentsetaol.nl

NORTH
ATLANTIC
OCEAN
INDIAN OCEAN
VORLD